

Honvédségi Szemle

142. ÉVFOLYAM
2014/I. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

HONVÉDSÉGI SZEMLE

A Magyar Honvédség központi folyóirata
142. évfolyam 1. szám
2014. január

Megjelenik évente hat alkalommal, minden páratlan hónapban.

Kiadja a Honvéd Vezérkar
A kiadásért felel:
Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság
Elnök (főszerkesztő):
Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

Tagok:

Dr. Besenyő János alezredes (PhD), dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD), dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD),
dr. Koller József ezredes (PhD), dr. Lippai Péter ezredes (PhD), dr. Nagy László ny. ezredes (DSc),
dr. Ruszin Romulusz ezredes (PhD), Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc), dr. Szakály Sándor (DSc)

Tanácsadó testület:

Bozó Tibor dandártábornok, dr. Böröndi Gábor dandártábornok, Frigyer László mk. vezérőrnagy,
Horváth Gábor dandártábornok, Korom Ferenc dandártábornok, Lamos Imre dandártábornok,
Siposs Ernő Péter dandártábornok, Szpisják József mk. dandártábornok, Szűcs András Péter dandártábornok,
dr. Tamási Béla ezredes (PhD), Vass Sándor mk. dandártábornok

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik

a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető (PhD)

Ágazati igazgató:

Zsalakó István

Mb. szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár

Borítóterv: Dani Márton

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Korrektor: Forró Zsófia

Szerkesztőségi titkár: Solti Gabriella

Telefon: 272-02; 459-5355

e-mail: hsz@hm.gov.hu

A szerkesztőség címe:

1087 Budapest, Kerepesi u. 29/B

A nyomtatás a kft. saját nyomdájában készült.

Felelős vezető: Németh László ágazati igazgató

Ár nélküli, belső terjesztésű kiadvány.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle,
Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

TARTALOMJEGYZÉK

FÓKUSZBAN

<i>Szakály Sándor:</i> Emlékek és emlékezet	3
--	---

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

<i>Resperger István ezredes – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint:</i> Negyedik generációs hadviselés: néhány alapfogalom	4
--	---

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

<i>Porkoláb Imre ezredes – Wagner Péter:</i> Petraeus két háborúja	13
<i>Isaszegi János ny. vezérőrnagy:</i> Afganisztán sorskérdései 2014-től	27

VEZETÉS-FELKÉSZÍTÉS

<i>Ujházy László őrnagy:</i> A tartalékosok és a tartalékos szövetségek szerepe napjainkban	41
<i>Zsolt Melinda:</i> Nők az izraeli hadseregben	46

LOGISZTIKA

<i>Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy:</i> Az integrált ellátóközpontok kialakulása és működése	58
--	----

HADTÖRTÉNELEM

<i>Farkas Gyöngyi:</i> Mária Terézia hadvezére, Hadik András	73
<i>Klemensits Péter:</i> A „stratégia brit mestere”: Sir Alan Brooke tábornagy	81
<i>Helgert Imre ny. ezredes:</i> 165 év krónikája – a budapesti honvéd helyőrség parancsnokságai 1848-tól napjainkig (1990–2014) (4.)	94

KONFERENCIA

Halottaink emléke. XII. Országos Kegyelet és Emlékezet Konferencia (<i>Róbert Péter</i>)	108
---	-----

FÓRUM

Juhász István ezredes:

A Magyar Honvédség kiképzési rendszerének megújítása NATO-elvek alapján . . . 110

Mező András alezredes:

A szárazföldi harcászati tevékenységek fogalomrendszere 119

Harai Dénes ny. ezredes:

Szíria, Aleppó (1983–2013) 136

SZEMLÉ

Nemzetközi katonapolitikai és haditechnikai szemle (*Gál Csaba ny. ezredes*) 139„Tied vagyok, hazám.” Gondolatok a Rákócziak 1953–1958 című emlékkönyv kapcsán (*M. Szabó Miklós ny. altábornagy*) 145A Petőfi Sándor laktanya 100 éve (*Helgert Imre ny. ezredes*) 148Hadelméletről korszerűen (*Harai Dénes ny. ezredes*) 152

ABSTRACT 158

Szakály Sándor:

EMLÉKEK ÉS EMLÉKEZET

Vajon mire gondolhattak 100 esztendővel ezelőtt az akkori európai nagyhatalom, az Osztrák–Magyar Monarchia lakói, osztrákok, magyarok, szerbek, németek, románok, szlovákok, ruszinok, csehek, lengyelek, zsidók, szlovének, olaszok, horvátok...? Mit hoz vajon az Úr 1914. esztendeje? Békét, nyugalmat, örömet, netán vizályt, ellenségeskedést, háborút? Ma már tudjuk, az utóbbit hozta. Pedig gondolhatták (volna) eleink, hogy a két, ún. Balkán-háború után ismét nyugodtabb időszak köszönhet mindenkire úgy az Osztrák–Magyar Monarchiában, mint szerte Európában.

A nyugodt fejlődés azonban megakadt és az 1914 júliusában megindult háború más irányt jelölt ki a birodalomnak és benne Magyarországnak. Sok százezren öltöttek egyenruhát és indultak a hadszínterekre, Szerbiába, Oroszországba, majd később Olaszországba, Romániába... Ma ez már mind történelem. Történelem, amelynek emlékei megőrzendők és megtartandók. De vajon megtartjuk azokat?

Talán 1965-ben történt, hogy Kaposváron töltöttem néhány nyári napot a nagybátyámnál, aki az alig tízesztendős unokaöccsének igyekezett megmutatni a várost, ami Törökkoppány után igencsak nagynak tűnt. A Béke Szálló cukrászdája, a Csiki Gergely Színház körüléllő park, a város északi részén található Szabadság park (ma Berzsenyi park, egykoron Horthy park), a Vörös Csillag Filmszínház – megannyi élmény.

A színház épületétől néhány tíz méterre egy szobor/emlékmű állt – s áll ma is. Valahogy megmaradt. A somogyi „rosseb bakáknak”, a császári és királyi „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred jeles ütközeteinek és hősi halottainak állít(ott) emléket, hirdetve a hazaszere-tetet és a hősi példamutatást.

A Szabadság parkban a II. világháború Kaposvár környéki harcaiban elesett szovjet katonáknak a sírjaitól és a számukra emelt emlékműtől távolabb, szinte rejtve – így van ez ma is – emlékoszlop hirdette (és hirdeti ma is) a fentebb említett gyalogezred korábbi évszázadok során megívott sikeres, avagy vesztés csatáinak emlékét és hősi halottainak a nevét. A város megőrizte azt (is).

Úgy vélem nekünk, kései utódoknak is feladatunk a múlt emlékeinek megőrzése, a hagyományok tisztelete és ápolása. Nem biztos, hogy hősnek születtek azok, akik egykoron a Kárpátokban, Szerbia hegyei között, Erdélyben, az ukrán sztyeppéken, a Doberdó fennsíkján, az Alpok jeges csúcsain áldozták az életüket, de azokká váltak harcukkal, hősi áldozatvállalásukkal.

Volt időszak, amikor az elesett, hadifogságban életüket vesztett katonák csak akkor érdemelték megbecsülést, emlékeztést, ha az utókor harcukat igazságosnak vélte. A vesztés háborúk után azonban a legyőzöttek harca általában nem minősítettett „igazságosnak”. Hogy mi az igazság és az kié, nehezen megfogalmazható, a hősi halottak azonban a mindenkori magyar nemzeté voltak és kell is, hogy maradjanak.

Az elesettek emlékének megőrzése, emlékműveik, emléktábláik, a hősi temetők gondozása erkölcsi kötelességünk. Vállaljuk és éljük ezzel a kötelességgel! A Nagy Háborúnak nevezett – később I. jelzőt kiérdemelt – háború 100. évfordulója öt éven keresztül lesz aktuális. Ennyi esztendő talán elegendő lehet arra, hogy határainkon belül mindenütt, határainkon kívül pedig ott, ahol lehetséges, újuljanak meg a hősi emlékművek, az emléktáblák és a hősi temetők. Hála és emlékezés a Hazáért haltaknak!

Resperger István ezredes – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint:

NEGYEDIK GENERÁCIÓS HADVISELÉS: NÉHÁNY ALAPFOGALOM¹

Mivel a hadtudomány csak a közelmúltban kezdte alaposabban vizsgálni a negyedik generációs hadviselés kérdéseit, a katonai szakkifejezések értelmezésében legautentikusabb magyar források (Hadtudományi lexikon,² Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína³) számos kifejezéssel nem foglalkoznak, másokra csak hiányos vagy túlhaladott meghatározást adnak. Ez jellemző a nemzetközi szakirodalomra is; a jelenséget leíró terminológia folyamatosan változik, és gyakran alapfogalmak értelmezésében nincs egyetértés. Ezért tartottuk szükségesnek egyes kifejezések értelmezését, magyarázatát.

Aszimmetrikus konfliktus

Nincs teljes egyetértés a szerzők között az itt vázolt – és a jövőben várható hasonló – konfliktusokra alkalmazható jelző tekintetében. Resperger István és Kiss Álmos Péter az „aszimmetrikus hadviselés” kifejezést megfelelőnek tartják. Somkuti Bálint helyesebbnek véli az „irreguláris hadviselés” kifejezést, mert egy jó hadvezér mindig is aszimmetriára törekedett, és nem arra, hogy egyenlő erővel mérkőzzön meg. Ezzel a véleményével Somkuti Bálint nincs egyedül: például a NATO felkelés elleni műveletek szabályzata (AJP 3.4.4 – Counterinsurgency) 15 alkalommal említi az „asymmetry”-t és 70 alkalommal az „irregular”-t; az Egyesült Államok védelmi minisztériuma által kiadott katonai szakkifejezések szótárában (JP 1-02 – Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms) az arány megközelítőleg azonos. Bárkinek is van igaza, nem tartottuk életbevágóan fontosnak, hogy egy ilyen – reményeink szerint vitaindító írásban – végső és abszolút érvényű meghatározást adjunk.

Felkelés

Egy dátum nélküli (valószínűleg az 1970-es vagy '80-as években írt) *CIA-kiadvány*⁴ szerint a felkelés egy elhúzódó politikai-katonai tevékenység, melynek célja irreguláris katonai erő és illegális politikai szervezetek útján megszerezni egy ország erőforrásai fölött a teljes vagy részleges ellenőrzést. A felkelők tevékenységének (gerilla-hadviselés, terrorizmus, politikai mobilizálás, propaganda, toborzás, front- és fedett pártszervezetek, nemzetközi tevékenység) célja meggyengíteni a kormány hatalmát és legitimitációját és egyúttal növelni a felkelők hatalmát és legitimitációját. A legtöbb felkelőcsoport valamilyen terület ellenőrzésére törek-

¹ A tanulmány része a szerzők közelmúltban megjelent kötetének. Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Az aszimmetrikus hadviselés a XXI. században. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.

² Szabó József, szerk.: Hadtudományi lexikon. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 2005. ISBN 963-04-5226-x.

³ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína. 2. kiadás, HM-HVK, MH DSZOFT kód: 11313.

⁴ A Guide to the Analysis of Insurgency. Kiadási adatok nélkül. <http://www.fas.org/irp/cia/product/insurgency.pdf> (letöltve 2009. 03. 10.).

szik – e cél megkülönbözteti a felkelőcsoportokat a tisztán terrorista csoportoktól, melyek nem akarnak egy adott területet vagy országot ellenőrizni, alternatív kormányt létrehozni. *Az amerikai hadsereg és tengerészgyalogság közös felkelés elleni műveleti szabályzata*⁵ ezt kiegészíti azzal, hogy a felkelés célja a megszálló hatalom vagy más politikai hatalom ellen is irányulhat. *A brit hadsereg felkelés elleni műveleti szabályzata*⁶ valamivel általánosabb meghatározást ad: a felkelés szervezett, fegyveres politikai küzdelem – egy olyan kisebbségi csoport tevékenysége, amely politikai változásokat akar kieroszakolni; felforgató tevékenység, propaganda és katonai nyomás útján széles tömegeket akar meggyőzni vagy megfélemlíteni, hogy azok elfogadják a változásokat.

E meghatározásokat célszerű kiegészíteni a közelmúlt tapasztalataival. Különösen a közel-keleti felkelésekre gyakran nem illik a „szervezett” jelző: Irakban és Afganisztánban különálló, egymással is rivalizáló csoportok ideiglenesen összefognak a közös ellenségnek tekintett állammal szemben, de lehetnek vezetés nélküli, decentralizált hálózatok is, melyek csak alkalmasszerűen működnek együtt, egy nagyon általános és homályosan megfogalmazott közös cél (például „kiűzni a hitetleneket Irakból!”) érdekében. Egyre több olyan szervezet létezik, amelynek célja az állami hatalom teljes átvétele helyett csak a központi hatalom meggyengítése, hatékonyságának csökkentése, alternatív hatalmi központok létrehozása. E szervezetek egy gyenge – de valamennyire működőképes – állam árnyékában találják meg a legjobb lehetőséget saját politikai és gazdasági érdekeik érvényesítésére vagy ideológiai céljaik megvalósítására (például a „sarija érvényre juttatására mindenütt a világon”).⁷

Felkelések nem maguktól törnek ki: súlyos, általános és hosszú ideig tartó igazságtalanságok, etnikai vagy vallási sérelmek, társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek, korrupt és inkompetens kormányzás (de leginkább ezek kombinációja) kell ahhoz, hogy átlagemberek feladják normális, mindennapi életüket, fegyvert fogjanak és életüket kockáztassák egy reménytelennek tűnő harcban. Egy felkelésnek számtalan kiváltó oka lehet. A teljesség igénye nélkül a leggyakoribbak:

- az állam domináns (etnikai) többségével szembehelyezkedő, erős identitástudatú nacionalista, etnikai, törzsi szeparatista mozgalmak;
- vallás mint a különálló identitás megjelenési formája vagy vallási fundamentalizmus;
- a gazdaság kulcsfontosságú szektorait befolyásoló idegen üzleti érdekek;
- idegen csapatok nemzeti büszkeséget sértő jelenléte;
- működésképtelen adminisztráció, korrupció, diszkrimináció, elnyomás (gyakran a működésképtelen állam kialakulásának előjelei);
- gazdasági csőd, szélsőséges gazdagság és szegénység, különösen olyan országokban, ahol a gazdag és szegény osztályok más-más etnikai csoporthoz tartoznak;
- be nem teljesült várakozások, elsősorban a középosztály és az értelmiség soraiban.

Komplex társadalmi jelenségek hajtóereje is komplex – egy felkelés sem vezethető vissza csupán egyetlen kiváltó okra. Nagyobb valószínűséggel tör ki felkelés olyan államokban, ahol a társadalmi megosztottság alapja a faji, kulturális, vallási vagy ideológiai hovatartozás; ahol a gazdaság gyenge lábakon áll, illetve nincs rugalmas, stabil, a lakosság támogatását élvező kormány. További tényezők (vallási ellentétek, korrupció, külső agitáció) olyan légkört teremthetnek, amelyben kitörhet a politikai motivációjú erőszak.

⁵ Counterinsurgency. FM 3-24/MCWP 3-33.5 Washington DC, Department of the Army, 2006. 1.

⁶ Counter Insurgency Operations (Strategic and Operational Guidelines). Revised and Updated Version, 2, Army Code 71749-007 Army Field Manual, Volume 1 Combined Arms Operations, London, HM Printing Office, A21-A23.

⁷ North, Chris: Redefining Insurgency. In: Military Review, Leaveworth KS, 2008. január-február, 117-118.

Társadalmi Stockholm-szindróma

Az emberi természetben van bizonyos hajlam azonosulni az elnyomóval, bántalmazóval, kizsákmányolóval, általában azzal, akitől félünk (túsz a túszjejtővel, rab a fegyőrrel vagy kápóval, kizsákmányolt a kizsákmányolójával). Ez a kiszolgáltatott, súlyos veszélynek kitett ember lélektani védekezési mechanizmusa. A pszichológia ezzel magyarázza, hogy az éveken át bántalmazott családtag nem válik ki a családból; évtizedeken át bántalmazott gyerek buzgón látogatja bántalmazó szülőjét, aki börtönbe került.⁸ A Stockholm-szindróma a fenti jelenség egyik kirívó esete. Egy sikertelen stockholmi bankrablást követő, több napos túszdrámáról kapta nevét (1973). A bankrablók a kiszolgáltatott helyzetben lévő foglyaikat időnként bántalmazták és halállal fenyegették, máskor figyelmet, törődést, némi felületes kedvességet tanúsítottak irántuk. A túszok egy idő után vonzalmat kezdtek érezni fogva tartóik iránt, azonosultak velük, és közös ellenségnek tekintették a rendőrséget, amely ki akarta szabadítani őket.

A nem állami hadviselő általában nem rendelkezik a hagyományos, clausewitz-i értelemben vett győzelem kivívásához szükséges erőforrásokkal. Sikerének kulcsa a társadalom akarátának, ellenálló képességének megtörése. Ennek megfelelően a fegyveres harcot médiaeseménynek tekinti és összehangolja a többé-kevésbé legális politikai tevékenységgel, a tömeglázító, tömegmozgósító eszközökkel és a folyamatos propagandával. Fő műveleti irányvonalainak célja, hogy minél előbb kifejlődjön egy „társadalmi Stockholm-szindróma”.⁹

1. A tett propagandája rákényszeríti a világot arra, hogy figyeljen. Ez fantáziát és találmányosságot követel, mert a nézettségért folyó versenyben csak az első új típusú, látványos támadás kap világszerte nagy nyilvánosságot; az ötödiket csak a helyi sajtóban tárgyalják részletesen; a tizedik a helyi lapokban is csak a belső oldalakon kap néhány sort. A nem állami hadviselő – ha médiasztár akar maradni – kénytelen egyre látványosabb, egyre megrázóbb képsorokat produkálni. A látszólag véletlenszerűen kiválasztott civilek, polgári intézmények és létesítmények ellen végrehajtott véres támadások növelik az általános félelmet és bizonytalanságot, így kierőszakolják a nép támogatását vagy legalábbis semlegességét.

2. Legális frontszervezetek tömeggyűlései, tüntetései és polgári engedetlenségi mozgalmak a közösségi öntudat ébresztését és növelését szolgálják. A propaganda hangsúlyozza az elnyomást, a sérelmeket, dicsóítja a mártírokat, negatív színben tünteti fel a biztonsági erőket. A rendezvényeken részt vevő polgárok nagy száma alátámasztja azt az állítást, hogy a felkelés a nép¹⁰ valós szándékainak és akarátának kifejezése.

3. Stratégiai információs műveletek meggyőzik a világot, hogy az igazság a mozgalom oldalán van. E célt szolgálja az áldozati státusz hangoztatása minden lehetséges fórumon – akkor is, ha a nem állami szereplő a támadó fél, és akkor is, ha különös kegyetlenséggel támadja a társadalom leggyengébb és legvédtelenebb tagjait.

4. Az infrastruktúra és az állami hatalom jelképei elleni támadások bizonyítják, hogy a biztonsági erők nemcsak a nép biztonságáról nem képesek gondoskodni, de még az állami

⁸ De Fabrique Nathalie – Romano Stephen – Vecchi Gregory M. – Van Hasselt, Vincent B.: Understanding Stockholm Syndrome. FBI Law Enforcement Bulletin, Washington DC. 2007/7.

⁹ A „társadalmi Stockholm-szindróma” (societal Stockholm syndrome) kifejezés K. P. S. Gill indiai rendőrtábornoktól származik. Mahadevan, Prem: The Gill Doctrine – A Model for 21st Century Counter-terrorism? Faultlines, New Delhi, Volume 19, 2005. <http://satp.org/satporgtp/publication/faultlines/volume19/Article1.htm> (letöltve 2011. 01. 13.)

¹⁰ A „nép” politológiai szempontból talán elavult (és erősen marxista-leninista ízű) kifejezés, de a kézenfekvő alternatíva, a „lakosság” – az egyik szerző, Kiss Álmos Péter szerint – alig különbözik az „alattvalótól”, ami differenciálatlan, passzív, manipulálható tömeg.

létesítményeket és az állam tisztviselőit sem képesek megvédeni. A lesállások, vállalkozások, gyilkosságok kiprovokálják a biztonsági erők megtorló intézkedéseit, amelyek többnyire a civileket sújtják, és gyakran okoznak jelentős számú járulékos veszteséget.

A látványosan brutális, véletlenszerű támadások és az állami hatalom képviselőinek célzott likvidálása nap mint nap bizonyítja, hogy mindenki potenciális célpont és védtelen áldozat, azaz a biztonsági erők tehetetlenek. A civilek között okozott járulékos veszteségek a biztonsági erők felkészületlenségét és nemtörődöm magatartását bizonyítják. A nem állami szereplő jelenti a közvetlen, halálos fenyegetést; a brutalizált és megfélemlített nép mégis a biztonsági erőkben, illetve műveleteikben látja a nagyobb veszélyt. Kevésbé veszélyesnek tűnik engedelmessé válni a nem állami szereplő követeléseinek, mint kérni vagy elfogadni a biztonsági erők védelmét.

Ennek megfelelően a támadások az állam társadalmi alapjai – a polgári személyek, a civil infrastruktúra és az állam hatalmi jelképei – ellen irányulnak. A harc tér az utcákon, a földeken, a házakban, mindenütt, bármikor kialakulhat. Harcok folyhatnak a civilek jelenlétében, a civilek között, a civilek ellen, a civilek védelmében, a civilek önkéntes vagy kikényszerített részvételével. A civilek egyaránt lehetnek célpontok, emberi pajzsok, potenciális támogatók, vagy hadviselők – és gyakran nehéz eldönteni, hogy egy adott pillanatban éppen melyik szerepet töltik be. Ez a *hadviselés új paradigmája*, melynek Rupert Smith brit tábornok a *háború a nép között* nevet adta.

Terrorizmus

Politikai erőszak, terrorizmus és terroristák már a bibliai időkben és a középkorban is létezett/léteztek (például az asszaszinok). A terrorizmus mai formájában már legalább az 1960-as évek óta egyre nagyobb fenyegetés a világ valamennyi kontinensén. Ennek ellenére minden tanulmány, amelyben szó esik a terrorizmusról, azzal kezdődik, hogy mi is a terrorizmus: sem a jog, sem a társadalomtudományok, sem a közélet, sem a nemzetközi közösség évtizedek óta nem képes olyan meghatározással előállni, ami mindenki számára elfogadható lenne. Az első nemzetközi kísérlet egy 1937-es népszövetségi egyezmény (Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism) volt, mely a második világháború kitörése következtében végül nem lépett életbe. Azóta számtalan további próbálkozás történt egy általánosan elfogadható meghatározás megfogalmazására. Ez számos esetben az apologisták ténykedése miatt maradt el, akik szerint a nemes végcél igazolja a brutális tetteket. Ma több száz egymáshoz hasonló, ugyanakkor egymástól egyes lényegi elemekben eltérő meghatározás létezik.¹¹

Az Iszlám Konferencia Szervezet fogalmazta meg legrészletesebben, hogy mi tekinthető terrorizmusnak:¹²

„Terrorizmusnak minősül, motivációtól vagy szándéktól függetlenül, minden olyan erőszakos cselekmény vagy erőszakkal történő fenyegetés, amelyet egyénileg vagy csoportosan azzal a céllal követnek el, hogy egy bűnös terv végrehajtásával terrorizálják az embereket, vagy bántalmazással fenyegetessék őket vagy életüket, veszélyeztessék becsületüket, szabadságukat, biztonságukat vagy jogait, vagy a környezetet vagy bármely létesítményt vagy

¹¹ Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008.

¹² Convention of the Organisation of the The Islamic Conference on Combating International Terrorism, Annex to Resolution No: 59/26-P, 1999. július, <http://www.oicun.org/articles/55/1/OIC-Convention-on-Combating-International-Terrorism/1.html> (letöltve 2011. 05. 15).

köztulajdont vagy magántulajdont veszélynek tegyenek ki, vagy elfoglalják vagy megszállják azokat, vagy veszélyeztessenek egy természeti erőforrást vagy nemzetközi létesítményeket, vagy veszélyeztessék szuverén és független államok stabilitását, területi egységét vagy politikai egységét.”

Ez egy nagyon alapos megfogalmazás, gyakorlatilag mégis használhatatlan, mert a következő cikkelyben a kivételek visszacsempészik a motivációt mint felmentő tényezőt:

„Népi harc, ideértve az idegen megszállás, agresszió, gyarmatosítás, hegemonia ellen vívott fegyveres harcot, melynek célja a nemzetközi törvényekkel összhangban a felszabadítás, nem tekintendő terrorista bűncselekménynek.”

A nemzeti felszabadító harc céljainak ilyen összemosása a terrorizmus eszközeivel azt eredményezi, hogy egy nemesnek tartott motivációval legitimálni lehet a legnemtelenebb tettet is.

A meghatározás hiányára az államok eltérő politikai érdekei adnak magyarázatot. Egyes államok hatalmi ambíciói jóval nagyobbak, mint amit diplomáciával, gazdasági befolyással vagy fegyveres erővel meg tudnának valósítani, a terrorista szervezetekben viszont kiváló (és letagadható) erőket tartanak a kezükben. Irán a Hezbollah megteremtésével és támogatásával olyan befolyásra tett szert a Mediterráneum keleti medencéjében, amire fegyveres erővel soha nem lett volna képes. Pakisztán négy háborút veszített Indiával szemben, de amire fegyveres erejével nem képes, azt eléri a terrorista szervezeteken keresztül: hatvan éve akadályozza Dzsammu és Kasmír állam integrálódását Indiába, és folyamatosan bomlasztja az Indiai Köztársaság belső kohézióját.¹³

A jelenleg közkézen forgó terrorizmus-meghatározások áttekintése alapján kiemelhetjük a terrorizmus legáltalánosabban elfogadott fő elemeit:¹⁴

1. a támadók *nem állami szereplők* (nem lehet tehát összemosni a terrorizmust és az állam kényszerítő eljárásait);

2. a *támadások fegyvertelen polgárok ellen* irányulnak, céljuk olyan *félelmet, pánikot* kelteni, ami a hírmédiumokon keresztül elsősorban a közvéleményre hat;

3. *politikai célok* megvalósítása érdekében folytatott tevékenység (a bűnözői csoportok által nyereségvágyból vagy nem beszámítható elmeállapotú személyek által elkövetett támadás tehát nem terrorizmus);

4. meghatározó elem az *erőszak* vagy erőszakkal történő fenyegetés (a nemzeti, etnikai csoport vagy politikai ellenzék által tanúsított békés tiltakozási formákat – felvonulás, ülősztrájk – nem lehet tehát terrorizmusnak minősíteni).

Egyes elemzések (például a CIA felkelés-meghatározása, a brit fegyveres erők felkelés elleni műveletek szabályzata, vagy Béres János korábban idézett értekezése) éles határt húznak felkelés és terrorizmus közé. Ezt azzal indokolják, hogy egy felkelés széles tömegbázissal rendelkezik, és a felkelőmozgalomban a győzelem utáni napra is gondolnak – létezik a mozgalmon belül valamilyen szervezet, amely a megfelelő pillanatban képes átvenni és gyakorolni a politikai hatalmat:

„A (...) felkelés nem egy elszigetelt csoport küzdelme (...). Jelentős tömegbázisa van (...), célja egy „ellenállam” (counter-state) létrehozása, amely egy jól körülhatárolt területen, az állam minden funkcióját vállalva a korábbi hatalom felváltására, illetve a teljes legitimitás birtoklására törekszik. (...) alkalmanként a terrorizmus eszközeihez is nyúlhatnak.

¹³ Kiss Álmos Péter: Az új terrorizmus. In: Magyar Szemle, Budapest, 2008. 5–6. szám, http://www.magyar-szemle.hu/szamok/2008/3/Az_uj_terrorizmus (letöltve 2011. 01. 13.)

¹⁴ BÉRES János, 9–150.

A tisztán terrorista szervezetek (...) a terrort az erőszak örvényébe bonyolódva cselekvési logikaként használják (...). Számukra a terrorizmus nem taktika, hanem stratégia. Ezeknek a valóságtól és az általuk képviselni kívánt tömegektől elszigetelődött, mély illegalitásban működő, erőszakra építő kis csoportoknak nincs tömegbázisuk, legfeljebb csak egy hullámzó létszámú szimpatizáns tábor van mellettük. Nincs társadalmi mozgalom mögöttük, valamilyen ideológiától hajtva ők maguk jelentik a mozgalmat. Nem céljuk „ellenállam” létrehozása, esetleges utópisztikus elképzeléseik nélkülözik az átgondolt, realitásokon alapuló állam megteremtését és az afölötti politikai hatalom birtoklását. E szervezetek tevékenysége valódi terrorizmusnak (pure terrorism) tekinthető, mert az erőszakot létük céljaként alkalmazzák.”¹⁵

A NATO 2010-ben elfogadott új stratégiai koncepciója, az Európai Unió kül- és biztonságpolitikával kapcsolatos irányelvei, illetve az egyes tagállamok nyilvánosan hozzáférhető nemzeti biztonsági okmányai arra engednek következtetni, hogy a felkelés és terrorizmus közötti éles határt egyes kormányok is meghúzzák. E dokumentumok kimondatlanul is azt a nézetet tükrözik, hogy felkelések csak a harmadik világ működésképtelen államaiban történnek – a fejlett nyugati államokban demokratikus folyamatok útján kezelni lehet minden sérelmet. A terrorizmust tekintik az egyetlen súlyos erőszakos fenyegetésnek, de azt a rendvédelmi szervek és az igazságszolgáltatás rendszerei kezelni tudják; ha mégis szükségesnek bizonyulna a fegyveres erők hazai alkalmazása, az csak a túlterhelt rendvédelmi szervek ideiglenes megerősítése lenne. E felfogás megjelenik a magyar nemzeti biztonsági szakemberek gondolkodásában – és következőképp megjelenik a magyar nemzeti biztonsági és katonai stratégiákban is. A terrorizmus első helyen áll mint önálló „globális kihívás”, kezelését a dokumentumok elsősorban a „nemzetbiztonsági szolgálatok és rendvédelmi szervek” hatáskörének tekintik, a katonai eszközök alkalmazását csak a NATO keretei között látják indokoltnak.¹⁶

E kérdésben nincs egyetértés a szerzők között. Resperger István a megkülönböztetést indokoltnak tartja, Kiss Álmos Péter szerint az súlyos tévedés. Kiss álláspontja magyarázatot követel, mivel eltér az általánosan elfogadott felfogástól. Szerinte a terrorizmus nem önálló biztonsági vagy rendvédelmi probléma. Valójában nem is probléma, hanem eszköz: csak egy szakasz az aszimmetrikus hadviselés eszközeinek széles skáláján. Nem létezik „tisztán terrorista” szervezet, melynek az erőszakon és félelemkeltésen túl ne lennének politikai céljai. A legelszigeteltebb szervezet is rendelkezik valamilyen tömegbázissal – és fordítva: a legszélesebb tömegbázisú felkelések valamikor néhány fős, elszigetelt terrorista csoportok voltak.¹⁷ Ahol a terrorizmus megjelenik tartós biztonsági problémaként, ott a valós fenyegetés már sokkal szélesebb körű, és nem kezelhető csak a tünetekre (terrorista csoportokra és akciókra) koncentrációval.

¹⁵ Béres János, i. m. 12–13.

¹⁶ Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája, 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat és Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat.

¹⁷ A közelmúlt legsikeresebb felkelőszervezete, a koszovói UCK 1993-ban alakult, első dokumentálható akcióját 1996. áprilisban hajtotta végre; 1997-ben Koszovóban csak mintegy 150 fő aktív tagja volt, illetve magában Koszovóban és a koszovói albán diaszpórában egyaránt ismeretlen volt. Két évvel később az UCK uralta Koszovót, kiüzte a koszovói szerbek nagy részét, részben sikeres felkeléseket szított Szerbiában, Montenegróban és Macedóniában, sőt mára a független Koszovó egyik legjelentősebb politikai tényezőjévé vált. Judah, Tim: Kosovo – War and Revenge. New Haven CT, Yale Nota Bene, 2000. ISBN 978-0-300-09725-2.

Állami terrorizmus

A szerzők nem értnek egyet az „állami terrorizmus” kérdésében. Somkuti Bálint elfogadja, hogy az állam tömegeket megfélemlítő tevékenysége beleillik a terrorizmus fogalomkörébe. Mivel a magyar közvéleményben általánosan elfogadott nézetek többé-kevésbé azonosak Somkuti Bálint véleményével, Kiss Álmos Péter elmélete követel részletesebb magyarázatot.

Kiss Álmos Péter szerint az „állami terrorizmus” kifejezés valójában inkább politikai vitafórumokra és a sajtó publicisztikai rovataiba illő kifejezés, semmint tudományos kategória, a nemzetközi jog sem ismeri e fogalmat.¹⁸ Kiss véleménye, hogy „állami terrorizmus” nem létezik, ezért terrorista államok sincsenek. Vitathatatlan történelmi tény, hogy az állam időnként erőt – gyakran sok életet követelő, ellenállhatatlan, megfélemlítő erőt – alkalmaz saját polgárai ellen, hogy kikényszerítse engedelmességüket. A háborúk pusztítása is csak részben szolgálja az ellenség hadviselő potenciáljának gyengítését – másik célja az ellenség civil lakosságának megfélemlítése. Ha az állam alkalmazhat megfélemlítő eszközöket és erőszakot, miért is ne alkalmazhatná azokat egy társadalmi igazságosságért, nemzeti függetlenségért, az esőerdőkért vagy a dohányzás betiltásáért küzdő nem állami szereplő? Ha az állami erőszak alkalmazása nem terrorizmus, akkor miért terrorizmus a nem állami szereplő tevékenysége?

A válasz az, hogy az erőszak alkalmazásában alapvető különbség van az állam és a magánszemély jogosítványai között. Alapfunkcióiból eredően az állam egy kényszerítő intézmény, és egyik legitim kényszerítő eszköze az erő – esetenként akár a legkönyörtelebberő is.¹⁹ Magánszemélyek és magánszervezetek nem rendelkeznek e tulajdonsággal a modern államban: a kényszerítő erő állami monopólium; egyes jogrendszerek (köztük a magyar is) még az erővel történő jogos védelmet sem nézik jó szemmel.

Nevezhetjük ezt Robespierre, Trockij és Lenin nyomán állami terrornak, de nem nevezhetjük állami terrorizmusnak. A kifejezések eredeti használata is ezt támasztja alá: a „terrorist” kifejezés létezett a XVIII. század végén, de mindig egyes személyekre alkalmazták; a Robespierre-i terror eredeti neve nem *la Terrorisme*, hanem *la Terreur*; a második világháború szőnyegbombázásaira nem a *terrorist bombing*, illetve *terrorist Angriff*, hanem a *terror bombing*, illetve *Terrorangriff* kifejezést alkalmazták.

Nem vitás, hogy egy politikai elit kisajátíthatja az állam erejét a hatalom megtartása érdekében; az erőszakszervezetek tagjai akár ideológiai meggyőződésből, akár önös érdekből visszaélhetnek erejükkel, hatalmukkal, a polgárok védtelenségével, és súlyos jogsértéseket követhetnek el az állam nevében. Az állam támogathat (vagy létrehozhat) terrorista-, felkelő-, gerillaerőket, hogy azok más államokat destabilizáljanak; határain belül és más államok területén hajthat végre fedett műveleteket, melyek magukon viselik a terrorizmus egyes ismérveit. Erkölcsi szempontból mindez elítélendő lehet, de mégsem „állami terrorizmus”, hanem visszaélés az állam erejével – olyan tevékenység, amelyeket kellően szankcionál a nemzetközi jog, és az egyes államok jogrendje is.²⁰

Robespierre, Trockij és Lenin szavainak idézése – félreidézése – valamint tevékenységük elemzése leginkább a felkelők, terroristák és egyéb nem állami hadviselők erőszakos

¹⁸ Barberini, Roberta: *Il giudice e il terrorista – il diritto e le sfide del terrorismo globale*. Torino, Giulio Einaudi, 2008. ISBN 978-88-06-18857-3, 29–51.

¹⁹ Függetlenül attól, hogy melyik elméletet fogadjuk el az államok keletkezéséről, az állam két állandó funkciója a közösség védelme más közösségekkel szemben és a közösségen belüli kapcsolatok szabályozása. E funkciókat az állam csak legitim kényszerítő ereje útján tudja maradéktalanul ellátni.

²⁰ Barberini, 29–51.

tevékenységének legitimálására, és egyben az állam kényszerítő erejének delegitimálására szolgál, mert egyenlőségjelet tesz két egyáltalán nem egyenlő fogalom közé.

Biztonsági erők

Az aszimmetrikus konfliktusok XX–XXI. századi története egyértelműen azt mutatja, hogy akár a rendvédelmi erők, akár a fegyveres erők egyedül ritkán tudnak megbirkózni egy negyedik generációs kihívással. Véleményünk szerint egy aszimmetrikus konfliktus során el kell szakadni a fegyveres erők – rendvédelmi szervek – hírszerző szolgálatok – belbiztonsági szolgálatok – elhárító szolgálatok – állami bürokrácia – szakminisztériumok felosztástól. A feladatok és hatáskörök ilyen jellegű kiparcellázása a hatalmi ágak és intézmények között békeállapotban indokolt, és beválik egy másik állammal vívott fegyveres konfliktus során is, de egy negyedik generációs konfliktusban a siker akadálya lehet.

A rendőrség, a hadsereg, a légierő, a területvédelmi milícia, a felderítő- és elhárító szervek egyetlen „biztonsági erők” kategóriába kell hogy tartozzanak, és egyazon politikai, gazdasági és biztonsági végállapot megvalósítására kell törekedniük. Ez nem azt jelenti, hogy valamennyi szervezetet egyetlen nagy szervezetbe kell beerőszakolni, egyetlen szolgálati úttal, közös egyenruhával. Az így létrehozott intézmény már méretei miatt is túl nagy, túl bürokratikus és túl nehézkes lenne, és – az áramvonalasított kommunikációs csatornák ellenére – előbb-utóbb saját súlya és mérete következtében alkalmatlanná válna a gyors, rugalmas, alkalmazkodni képes nem állami szereplő elleni harcra. (Kiválóan alkalmas lenne viszont egy tekintélyelvű diktatúra megteremtésére és fenntartására.)

Az állam és a 4. generációs hadviselés

Első pillantásra úgy tűnhet, hogy a XXI. század világa kizárólag vagy elsősorban a nem állami szereplőket segíti, de ez nincs teljesen így. A világot átszövő globalizáció nyomán létrejött gazdasági keresztfüggőség vagy a katonai erő alkalmazását helytelenítő nemzetközi környezet ugyan jelentősen korlátozza a hagyományos állami eszközök alkalmazását, ám az új jelenségeket a hivatalos szervek is ugyanúgy ki tudják használni, mint nem állami ellenfeleik. Az információtechnológiai robbanás eszközei által szerzett adatokat a centralizált, jól finanszírozott szervezetek minden eddiginél könnyebben képesek használható tudássá alakítani. Mindezekon felül azok a módszerek, amelyek a 4. generációs hadviselés nem állami szereplőit olyan nehezen megfoghatóvá teszik, többségükben az állam (erőszak) szervei számára is elérhetőek.

Az első és talán legfontosabb terület az internet. A katonai fejlesztésből a modern élet minden területét átfogó jelenséggé vált, azonban, mint annyi más esetben, a védelem itt sem tudott lépést tartani a fejlődéssel. Tévedés lenne azt hinni, hogy csak bűnszervezetek és adattolvajok használják ki az online anonimitásban és a terület szabályozatlanságában rejtőző lehetőségeket. Nagyon jó példa erre a 2007-es orosz–észti kiberháború, melyet a bizonyítékok alapján a Nási (Mieink) nevű orosz ifjúsági szervezet indított, megtorlásul a tallinni szovjet emlékmű áthelyezéséért. A teljesen internetalapú észti közigazgatás és bankrendszer rövid idő alatt összeomlott a jól szervezett támadássorozat nyomán. A szervezet vezetője ugyan cáfolta, hogy központi utasításra cselekedett volna, de a jelek arra mutatnak, hogy a 2004-ben NATO- és EU-taggá vált országban így volt a legkönnyebb „bosszút állni”.

A komplex internetalapú rendszerek után a külső kapcsolattal rendelkező állami hálózatok jelentik a második legfőbb célpontot. Korábban összehangolt kémakciókra, jelentős befektetéssel és magas kockázatokkal járó adatgyűjtésre volt szükség az információszer-

zéshez, mostanra elég betörni egy-egy hálózatba. 1999-ben a Moonlight Maze, 2003-ban a Titan Rain, és 2008-ban az Operation Buckshot Yankee fedőnevű, jelentős titkos adatmennyiség elvesztésével járó hackertámadások nyomán létrejött az amerikai hadsereg kiberparancsnoksága. A célpontok katonai jellege és a támadások mérete miatt felmerül a kérdés: ki volt az elkövető? Ugyan egyértelműen nem lehet bebizonyítani, de a támadások mögött jó eséllyel kínai és/vagy orosz állami szervezetek álltak.

A nemzetközi rendszer jelenlegi legkomolyabb fenyegetőit, az erőszakos nem állami szereplőket nemcsak ideológiai, etnikai vagy vallási kisebbségek tudják felhasználni céljaik előmozdítására, hanem maguk az államok is. A nehezen lefordítható angol *proxy* (csatlós, vazallus, helyettesítő, megbízott) kifejezést felhasználva az 1960-as és 1970-es években elterjedt a *war by proxy*, azaz a helyettesítőkön keresztül vívott háború fogalma. Az érintett államok számára e határokon túlról, mesterségesen szított negyedik generációs kihívások ugyanúgy felkelésként jelennek meg, mint egy országon belüli etnikai vagy vallási kisebbség lázadása. Nem meglepő módon egy feltörekvő középhatalom, Irán az, amellyel kapcsolatban a legtöbbször előkerül ez a kifejezés. Irán elszigeteltsége és az erőviszonyok reális felmérése miatt gyakran fordul ehhez a megoldáshoz. Mind Irakban, mind Libanonban jelentős hatást gyakorolnak az adott ország életére a részben Iránból finanszírozott szervezetek, sőt politikai pártok, anélkül, hogy kitennék támogatójukat annak a veszélynek, hogy bizonyítható beavatkozással vádolnák. Hasonló a helyzet Pakisztán esetében is, amely négy hagyományos háború elvesztése után, illetve az atomfegyverek kölcsönös rendszeresítését követően egyre inkább aszimmetrikus eszközökkel küzd India ellen. Ide tartozik például a kasmíri szakadár szervezetek katonai/politikai támogatása vagy a mumbai terrortámadás. A szálak Pakisztánba vezetnek, de Iszlámábád egyértelmű felelősségét ez ideig nem sikerült bizonyítani. Természetesen a közvetítők alkalmazása nem szorítkozik csak a Közel-Keletre. Mind Oroszországot, mind Kínát rendszeresen éri az a vád, hogy titkosszolgálataik vagy állami cégeik felvásárolnak stratégiai fontosságú üzleti érdekeltségeket.

Az áruk, a személyek és az információ szabad áramlása a titkosszolgálatok előtt is jelentős lehetőségeket szabadított fel, ám ezen akciók titkossága miatt erről a területről többet nem nagyon lehet tudni.

Az ideológia területén a nacionalizmusra támaszkodó nemzetállami eszme meggyengült ugyan, de korai lenne még teljesen leírni. A történelmi múltra visszatekintő, jogfolytonossággal rendelkező államok még mindig sokkal vonzóbb megoldást jelentenek, mint a legtöbb alternatíva, arról nem is beszélve, hogy a jelen nemzetközi rendszere szinte kizárólagosan őket támogatja. Éppen ezért az állam rendszerét támadó külső és belső, negyedik generációs hadviselést alkalmazó felek ellen a legígéretesebb lehetőség az úgynevezett „good governance”, azaz a jó kormányzás. Ez a koncepció az állampolgárok bevonásával és az ő javukra történő kormányzást jelenti, mely érezhetően kedvező hatást gyakorol a fennhatósága alá tartozó lakosok jelentős többsége számára.

Érdekes a 2003-as iraki eseményekhez hasonló jellegű támadás által fenyegetett Irán reakciója. 2004-ben az általuk – véleményünk szerint tévesen – „negyedik generációs” támadásnak nevezett, lefejező jellegű, hatásalapú műveletek ellenszereként az úgynevezett „passzív védelmet” tervezték alkalmazni. Szaddam rendszerének gyors összeomlását nem kis mértékben a vezetési pontok, vezetők kiiktatása, illetve elmenekülése után beálló közigazgatási káosz okozta, mely hatás elérése érdekében az amerikai vezetés jelentős lépéseket tett. Nyugati szomszédok hibáján okulva az iráni Baszidsz milícia jelentős erőfeszítéseket tett, hogy a központi közigazgatás, valamint a hírközlés megszűnése esetén is fent tudja tartani az irányítást és az önkormányzatok működését. Ez a megoldás, bár jelentős mértékű decentralizációt követel, természetesen nemcsak ebben a térségben jelent járható utat.

Porkoláb Imre ezredes – Wagner Péter:

PETRAEUS KÉT HÁBORÚJA

A tanulmány célja David Petraeus életútjának áttekintése; a tábornokot talán az utókor is korunk egyik legmeghatározóbb katonai gondolkodójának fogja tartani, akinek a modern kori felkelésellenes stratégia újragondolása köszönhető. Természetesen egy egész katonai pálya feldolgozása lehetetlen, így a szerzők elemzésük során elsősorban az Irakban és Afganisztánban elért eredmények bemutatására és összehasonlítására, a két országban folytatott felkelésellenes stratégia különbségeinek láttatására, valamint Petraeus vezetési stílusának lényegi elemeire fókuszálnak.

A 2001-ben indított „terror elleni háború” (War on Terror) az afganisztáni kivonulással 2014 decemberében minden szempontból befejeződik. Az Egyesült Államok leghosszabb háborúja mérhetetlen mennyiségű új tapasztalatot és ismeretet hozott felszínre, amelyek feldolgozása napjainkig folyik.

Az amerikai haderő a két hadszíntéren katonai értelemben (elsősorban harcászati és hadműveleti szinten) sosem talált legyőzőre, ám politikai értelemben (stratégiai szinten) majdnem elvesztette mindkét háborút. A katonai értelemben vett bukás elkerülése – különösen Irakban, kisebb mértékben Afganisztánban – általában egy ember nevéhez, David Petraeus tábornokhoz kötődik. Petraeus főszerepet játszott a polgárháborúba sodródó Irakban az erőszak megállításában a felkelés elleni stratégia kidolgozásával és alkalmazásával, majd későbbi pozíciói révén sokat tett azért, hogy az általa képviselt stratégiai¹ és vezetéselméleti² megközelítés meghatározó elemévé váljon napjaink katonai gondolkodásának.

A hazai és a nemzetközi média számára mégsem ezek az eredményei tették ismertté, hanem a 2013 nyarán kirobbant magánéleti botránya. Petraeus, aki ebben az időben a CIA igazgatója volt, titkos kapcsolatot folytatott életrajzírójával, aki féltékenységében fenyegető leveleket írt a tábornok baráti köréhez tartozó más nőknek. Végül nem a hűtlenség vezetett Petraeus kénytelen lemondásához, hanem az a tény, hogy életrajzírója számítógépén a tábornoktól származó titkos dokumentumokat találtak.

¹ A Petraeus által képviselt COIN (felkelésellenes) stratégia gyakorlati megvalósítása nem meglepő, hiszen azon források, amelyek életútját bemutatják, rámutatnak, hogy egész katonai karrierje során a másképp gondolkodást képviselte, és ő maga volt az amerikai haderőben a COIN manual (felkelésellenes kézikönyv) megalkotója, vagyis az elméleti alapokat nála jobban elég kevés amerikai tábornok értette akkoriban.

² A Petraeus által képviselt vezetési stílus a hagyományostól eltérő vezetés (Unconventional Leadership). A hagyományostól eltérő vezetés gyakorlati megvalósítása egy bürokratikus szervezeti formában rendkívül nehéz, de nem lehetetlen. Mivel ez a fajta vezetés megköveteli, hogy az adott vezető nem csak az autoritási körébe tartozó személyek, de mások szemében is vezető legyen, továbbá hogy folyamatosan szembenézzen a kritikus kihívásokkal, és változásokat idézzen elő a szervezetben, nagyon kevesen választják ezt a fajta vezetési stílust. Ugyanakkor rámutatunk arra, hogy a jelenlegi gyorsan változó és kihívásokkal teli világban ez a fajta vezetési stílus sokkal biztonságosabb, mint a hagyományos vezetés.

Irak

Bagdadtól száz kilométerre nyugatra, Ramadiban, Anbar tartomány fővárosában 2006 elején a majd félmillió helyi lakosság lehetőségei minimálisak voltak a normális életre. A szunnita felkelők szabadon garázdálkodtak a városban, az al-Kaida tagjai pedig módszeresen terrorizálták a lakosságot. 2006 őszén azonban változás állt be a helyzetben, amely leginkább a környéken állomásozó amerikai haderő hozzáállásán érződött először. Az elkövetkező hónapokban a helyi lakosságból megszerveződő *Anbar Awakening* (*Anbari Ébredés*)³ teljesen új irányt adott az iraki biztonsági helyzet alakulásának.

A városért felelős alakulatok új parancsnoka Sean McFarland lett, aki korábbi állomáshelyén, az észak-iraki Tal Afarban komoly tapasztalatokat szerzett a felkelésellenes harc kapcsán. Ez az időszak 2004-re esett, amikor a szunnita felkelés épp csak elkezdődött. Akkor Tal Afarban a helyi amerikai erőknek sikerült konszolidálni a helyzetet, amely elsősorban H. R. McMaster átütő sikerének és az őt váltó McFarlandnak volt köszönhető. Az átadás-átvétel időszakában McMaster részletesen ismertette a kialakult helyzetet és az alkalmazott (sokszor forradalmian új) módszereket, bemutatta neki a kulcsfontosságú szereplőket és a felkelésellenes stratégia minden aspektusát. McFarland, aki saját maga is olvasta a felkelésellenes hadviseléssel kapcsolatos klasszikus írásokat, hamar ráértett a koncepció lényegére, és továbbépítette, amit McMaster elkezdett; értette, hogyan lehet egyszerre támadó, védelmi és országépítő műveleteket végrehajtani.

Anbarban McFarland alakulata a műveleti irányítás szempontjából egy tengerészgyalogos expedíciós kötelék alárendeltségébe tartozott, de a kötelék parancsnoka nem korlátozta McFarland tevékenységét Ramadiban. A városban Tal Afartól teljesen eltérő volt a helyzet. Nem létezett működőképes városi kormányzat; míg Tal Afarban a lakosság vegyes etnikai összetételű volt, Ramadi lakossága szinte teljes mértékben szunnita arabokból állt, akik között az egykori Bath Párt számos felfegyverzett híve rejtőzött. Tal Afarral ellentétben lehetetlenség volt Ramadit elszigetelni, sőt a dzsihadisták már régóta szövetkeztek itt a helyi lakosság vezetőivel.

McFarland szakított az előző váltás koncepciójával, amely a katonai erőket a város melletti bázison állomásoztatta és onnan hajtott végre alkalomszerűen kinetikus műveleteket a városban aktív tevékenységet folytató felkelők ellen. Az új műveleti koncepció szerint a tengerészgyalogos erők – Tal Afarhoz hasonlóan – „helyőrségeket” hoztak létre a városban, ahol a katonák éjjel-nappal kapcsolatban lehettek a helyiekkel, és képesek voltak megvédelmezni őket. A megnövekedett fizikai jelenléttel párhuzamosan az amerikaiak beindították a helyreállítási munkálatokat a városban, amivel életet leheltek az erőszaktól megbénult településbe, és ezzel megnyerték a helyi lakosság egy jelentős részének a támogatását, ami a felkelésellenes stratégia alapkövetelménye. McFarland szerencséjére néhány nyugállományba készülő különleges műveleti szakember is szolgált az alakulatánál, akik segítettek a helyi szunnita vezetőkkel való kapcsolatfelvételen és a folyamatos kapcsolattartásban.

Az új amerikai stratégia egyik legnagyobb veszélye abban rejlett, hogy a katonák a lakosság számára jól látható módon, velük együtt töltsenek el minél több időt. A helyőrségek

³ Az Anbari Ébredéssel kapcsolatosan a lentebb felsorolt írások sokat segítettek az események rekonstruálásában. Magáról a folyamatról részletesen olvashatunk a következő művekben: Niel Smith őrnagy és Sean McFarland ezredes: *Anbar Awakens: The Tipping Point*. *Military Review*, 2008. március–április; Smith és McFarland: *Addendum: Anbar Awakens*. *Military Review*, 2008. május–június; Michael J Totten: *Anbar Awakens Part I: The Battle of Ramadi*. *Middle East Journal*, 2007. szeptember 10.; David Kilcullen: *Anatomy of a Tribal Revolt*. *Small Wars Journal*, 2007. augusztus 29.

kiépítését sok esetben egyetlen éjszaka alatt hajtották végre. Bagdadban ezt egészítették ki a hatalmas betonfalak, amelyek azt a célt szolgálták, hogy a szunnita és a síita negyedeket a lehető legjobban elszigeteljék egymástól.

Irakban ebben az időben az al-Kaida számos szunnita többségű település lakosságának szemében az egyetlen olyan szervezet volt, mely a síiták által dominált központi kormányerők által folytatott etnikai tisztogatással szemben védelmet nyújtott. McFarland a hírszerzőjelentéseket hallgatva arra a következtetésre jutott, hogy a helyieknek elégük lett már az al-Kaida jelenlétéből. Az erőszakos dzsihadisták túllépték a helyiek által még elviselhetőnek tartott kereteket, és a rendfenntartó erők megjelenésével ellenálló csoportok kezdtek kialakulni közöttük, amelyet Anbar Lakossági Tanácsnak (Anbar Community Council) neveztek el. 2006 végére a felkelésellenes stratégia alkalmazásával sikerült megfordítani az eseményeket, és az Anbari Ébredésnek köszönhetően újabb sikereket könyvelhettek el a rendfenntartó erők.

Az Anbarban leírt új hozzáállás volt az előszele annak a változásnak, melyet David Petraeus tábornok érkezése jelentett a közel-keleti országban 2007 tavaszán. A tábornok kinevezése előtt az iraki műveleti területen a hivatalos stratégia az volt, hogy az amerikai csapatok kivonultak a városokból és csak határőrizeti feladatokat láttak el, valamint logisztikai támogatást biztosítottak az iraki kormányerőknek. George Bush döntését követően azonban gyökeres változások álltak be a stratégiában. Először is rá kellett cáfolni arra a tévhitre, hogy a nemzetközi erők nem tehetnek semmit Irak biztonsági helyzetének javítása érdekében. A rendkívül komplex helyzetben, ahol számos szemben álló féllel⁴ kellett egyszerre felvenni a harcot, a műveletek megtervezéséhez elengedhetetlen volt a pontos, időszerű hírszerzési elemzés. Ehhez azonban az kellett, hogy ne a városoktól távol, falakkal körbevett táborokban helyezkedjenek el az erők, hanem az, hogy rendszeresen érintkezzenek a lakossággal és hírszerzési adatokat szerezzenek tőlük.

A stratégia megalkotásához számos szakemberre volt szükség, és ebben az időszakban az Egyesült Államokban is hatalmas erőfeszítések árán született csak meg az a felkelésellenes doktrína,⁵ amely keretet biztosított a felkelésellenes műveletek végrehajtásához. Ezen felül számos, a műveleti területen szolgáló katona is leírta tapasztalatait és ezeket közzétették a szaklapokban. Közéjük tartozott Doug Ollivant⁶ is, aki akkoriban a műveleti területen tartózkodott és a gyakorlatban alkalmazta a leírtakat. Ollivant munkája megnyerte a legnagyobb tartott katonai folyóirat, a *Military Review* „esszéíró- bajnokságát”, és számtalan tiszt és tiszthelyettes olvasta gondolatait. Magának a versenynek a gondolata eredetileg Petraeustól származott,⁷ aki ezzel is minél szélesebb körben szeretne volna népszerűsíteni a felkelésellenes hadviseléssel kapcsolatos elképzeléseket.

2007. január 7-én George Bush négycsillagos tábornokká léptette elő David Petraeust. Az amerikai elnök három nappal később nagy beszédet tartott Washingtonban, bejelentve az Egyesült Államok Irak-politikájának átalakítását. A stratégiaváltás leglátványosabb eleme az a több mint húszezer amerikai katona volt, akiket korlátozott időre, az iraki biztonsági helyzet normalizálására küldtek Irakba. Ez az erőátcsoportosítás egyben jelezte is, hogy hol

⁴ A kihívások között szerepeltek többek között: a szunnita és síita ellentét; az al-Kaida jelenléte Irakban; a szunnita gerillamozgalom; a kurd terjeszkedési mozgalom; valamint egyéb külső (iráni, szír) behatások.

⁵ Az FM 3-24, Counterinsurgency doktrínát 2006. december 15-én adták ki. Az első hónapban másfél millió ember töltötte le a doktrínát Fort Leavenworth honlapjáról.

⁶ Douglas A. Ollivant, Producing Victory: Rethinking Conventional Forces in COIN Operations. Internet: http://www.army.mil/professionalWriting/volumes/volume4/november_2006/11_06_4.html

⁷ Az esszéíróversenyről a US Army Combined Arms Center honlapján lehet olvasni. 2005–2006 Writing Contest Winners: Combined Arms Center Commanding general's Special Topic Writing Competition: Countering Insurgencies.

voltak a legsúlyosabb problémák az országban. Bush elnök magyarázatképpen kifejtette, hogy eddig a nemzetközi erők megtisztítottak ugyan területeket a felkelőktől, de azok az erők kivonulásával mindig visszatértek. A plusz erőkkel a nemzetközi közösség képes lesz nemcsak megtisztítani, de meg is tartani a területet. A *COIN-megközelítés ezzel hivatalos védelempolitikai szintre emelkedett.*

Az új feladathoz új parancsnokot nevezett ki az amerikai elnök David Petraeus személyében. Történelmi távlatból érdemes megjegyezni, hogy abban az időben a felkelés elleni stratégia megvalósítása „öngyilkos” feladatnak ígérkezett. Az amerikai és a nemzetközi közvélemény többsége háborúellenes volt, az amerikai csapatok mielőbbi kivonulását követelték külföldön és Irakban, több éve folyamatosan romló biztonsági helyzetben. Egy ilyen szituációban nem hitt senki Petraeus tábornoknak, hogy plusz húszezer katonával és egy új felfogással (stratégiai megközelítéssel) képes lesz javítani a helyzeten. Ám az elkövetkező hónapok öt igazolták.

Irakban az alapvető kihívás, amivel Petraeusnak szembe kellett néznie, a különböző népcsoportok közötti, különösen a síita és a szunnita leszámolások megakadályozása volt. Bagdadban, az iraki kormány legitimitásának megerősítése érdekében még hangsúlyosabban jelentkezett ez a kihívás. Petraeus, aki mélységében tanulmányozta fiatal tiszt kora óta a felkelésellenes stratégiát, tisztában volt azzal, hogy a lakosságot kell a katonáknak megvédelmezniük, velük együtt kell élni, kapcsolatokat és bizalmat kell építeni annak érdekében, hogy információkat szerezzenek a gerillákról, majd ezt követően azokkal, akikkel lehet, alkut kell kötni, a többieket viszont habozás nélkül meg kell semmisíteni. Tal Afarban és Ramadiban is működőképesnek bizonyult ez a stratégia, és a fő különbség abban rejlett a „megszokottól”, hogy nem csak megtisztítottak egy területet, de meg is tartották azt.

Ez azt jelentette, hogy a gyakorlatban is meg kellett valósítaniuk a „clear-hold-build” stratégiát,⁸ bár az országépítési feladatok jócskán meghaladták a katonai vezetés hatáskörét, így a stratégiát átkeresztelték, és „clear-hold-retain” lett az elfogadott megnevezés. A „retain” rész arra engedett következtetni, hogy miután megtisztítottak egy területet, addig megtartották, amíg úgy nem értékelték, hogy a terület átvételére kijelölt iraki kormányerő valóban képes a feladat további ellátására.

Az eredeti terv az volt, hogy az extra erőket Bagdadban alkalmazzák, azonban a különleges erők egy kulcsfontosságú személy elfogásakor olyan térképek birtokába jutottak, amelyek egyértelműen bizonyították, hogy az al-Kaida által vezetett ellenálló csoportok a Bagdadot körbevevő szatellit településeken települnek, és onnan terveznek összehangolt támadásokat a főváros ellen. Ez a klasszikus Mao-stratégia (a vidék megszállása és a főváros körbezárása) egyértelműen tükrözte a gerillák gondolkodásmódját. Egyéb hírszerzési adatok is megerősíteni látszottak ezt a feltevést, és ezt követően a hírszerzés elsősorban ezeknek a településeknek, illetve az ott folyó tevékenységeknek és személyeknek a pontos felderítésére koncentrált. Azok, akik értettek a felkelésellenes stratégiához, hamar rámutattak arra is, hogy a Bagdadba telepített katonai erők nem oldanák meg a problémát, hiszen annak forrása a Bagdad körüli helységekből származik.

Miután Petraeus tábornok átvette a nemzetközi erők főparancsnoki beosztását, klaszikus információs műveleteket is alkalmazott annak érdekében, hogy az új szemlélet minél szélesebb körben elfogadottá váljék a kormánykörökben és a sajtóban egyaránt. A tábornok számos hasonló gondolkodású tisztet gyűjtött maga mellé, az addigra tábornokká

⁸ A Clear-hold-build stratégia magyarázata meghaladja ennek a tanulmánynak a kereteit, de amennyiben valaki szeretne mélyebb ismereteket szerezni, ajánljuk ezt a tanulmányt: Shape, Clear, Hold, Build: The Uncertain Lessons of the Afghan and Iraq wars. Internet: <http://csis.org/files/publication/Afghan-IraqLess.edit.7.8.pdf>

előléptetett McMastert pedig megbízta a frissen létrehozott Joint Strategic Assessment Team (JSAT) vezetésével. A JSAT feladata nemcsak stratégiai elemzések készítése volt, hanem az is, hogy meggyőzze azokat a kételkedő szervezeteket a felkelésellenes stratégia hasznosságáról, amelyek egyelőre távol maradtak, viszont a támogatásukra szükség volt ahhoz, hogy a stratégia működhessen.

Különösen nagy hangsúlyt helyezett a COIN-stratégia azon csoportok megnyerésére is, amelyek hajlandóak voltak az ellenségeskedés beszüntetésére. Talán a legnagyobb stratégiai lépés ebbe az irányba a *Sons of Iraq* csoportok megalakítása volt, amelyek azon szunnita fegyvereseket tömörítették, akik hajlandóak voltak beszüntetni a koalíciós erők elleni támadásokat, és ehelyett együttműködtek velük. Ezekből a helyi erőkből kerültek ki azok, akik polgárőrségként járőröztek a saját településeiken, felkutatták az ellenséges fegyver- és robbanóanyag-lerakatokat, és csatlakoztak az al-Kaida elleni harchoz, némely esetben még saját szunnita társaik ellenében is.

Annak érdekében, hogy az amerikai katonai vezetők megértsék a stratégia lényegét és használható ötleteket kapjanak a végrehajtáshoz, a JSAT részeként dolgozó Dave Kilcullen kapta feladatul, hogy – hasonlóan a korábbi tanulmányához, amelyben huszonnyolc pontban foglalta össze a sikeres COIN-műveleteket⁹ – készítsen egy újabb jól használható, de ez alkalommal rövid és közérthető útmutatót az amerikai katonák számára. Kilcullen felkelésellenes útmutatója¹⁰ kihangsúlyozta, hogy az irakiaknak maguknak kell megteremteni a feltételeket, de erre nincs lehetőség, amíg „káosz, erőszak és félelem” uralja az országot. Ebben a környezetben elsődleges feladat olyan zónák létesítése, ahol az emberek „fellélegezhetnek” kicsit, biztonságban érezhetik magukat és megoldásokat kereshetnek a problémáikra. E környezet kialakításában a katonák jelentős szerepet játszhatnak.

2007. június 15-én mind az öt dandár a műveleti területen tartózkodott, és kezdetét vette a *Phantom Thunder* művelet, amelynek célja a Bagdadot körbevevő városokban az ellenállás felszámolása volt. Öt nappal később egy összevont iraki és amerikai különleges erőkből álló kötelék rajtaütést hajtott végre a Bagdad részét képező Sadr Cityben, ami a síita Mahdi hadsereg egyik kulcsfontosságú főhadiszállása volt. A művelet hatásai szinte azonnal jelentkeztek. A hírszerzőelemzéseket felhasználva az ellenállók bombakészítőinek elfogásával és semlegesítésével, a gerillák ellátási útvonalainak blokkolásával, valamint a Sadr City városrésze mért csapással sikerült a lakosságot meggyőzni arról, hogy valóban a felek közötti béke megteremtése a cél. Augusztusban Muktada asz-Szadr, az ellenálló Mahdi hadsereg vezetője fegyverszünetet hirdetett, ő maga pedig Iránban keresett menedéket.

A következő hónapokban drasztikusan csökkent az erőszakos cselekedetek száma. A területeket tehát sikerült megtisztítani és megtartani a *Sons of Iraq* segítségével – mely erőnek a létszáma a műveletek hatására szintén jelentősen megnőtt, bár nem lehetett biztosan tudni, hogy a hatalmas jelentkezési hullámban kik azok a személyek, akikben valóban meg lehet bízni.

A sikert számos összetevő kombinációja biztosította Irakban. Az új típusú amerikai fellépést néhány hasonlóan stratégiai jelentőségű lépés is kiegészítette. Az egyik ezek közül az volt, hogy az USA felismerte – és ezt iraki szövetségesei számára is világossá tette –, hogy a háborút nem lehet az irakiak helyett megvívni. Ezért világos határidőt tűzött ki az

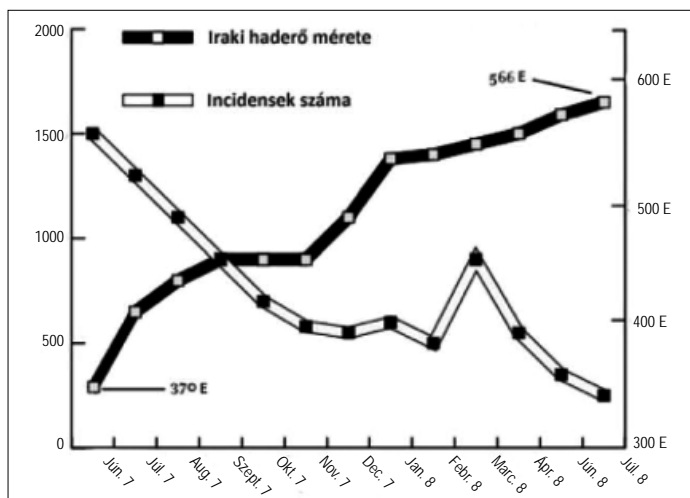
⁹ David Kilcullen: Twenty-Eight Articles. Small Wars Journal, 2007. január. Internet, smallwarsjournal.com/documents/28articles.pdf

¹⁰ Az útmutatóban Kilcullen tíz tanácsot fogalmaz meg, amelyek fő célja, hogy megnyerjék a lakosság bizalmát, akik cserébe információkat szolgáltathatnak az ellenállókról. Ezt az útmutatót később arabra is lefordították és szétosztották, hogy a helybéli lakosok is tisztában legyenek a koalíciós erők szándékaival.

amerikai katonai jelenlét jövőjét illetően. Ez a tény rádöbentette az iraki politikusokat, hogy ha maguk nem tesznek lépéseket a szunnitákkal kötendő politikai kiegyezés felé, akkor egyedül kell majd szembenézniük a következményekkel. A COIN-stratégia bevezetésével párhuzamosan ezért intenzív párbeszéd is kezdődött a síita, szunnita és kurd politikai erők között, amelyek oda vezettek, hogy a 2009-es második, demokratikus tartományi választásokon már indultak szunnita politikusok, és a felkeléssel leginkább fertőzött tartományok vezetése szunnita – gyakran a korábbi ellenállásban aktív vezető szerepet betöltő – politikusok kezébe került. A síita és kurd elit kénytelen-kelletlen elfogadta ezt a tényt, sőt a 2010-es országos parlamenti választásokon már gyakran egymás mellett, szövetségben indultak szunnita és síita arab pártok.¹¹

A politikai kiegyezés mellett hasonlóan fontos volt az iraki biztonsági erők felfegyverzése és kiképzése is. Az amerikai hadsereg a COIN alkalmazásával párhuzamosan kiemelt hangsúlyt fektetett arra, hogy mind minőségben, mind mennyiségben felfejlessze az iraki biztonsági erőket. A hadsereg, a légierő, a rendőrség vagy a határőrség hatalmas mennyiségű fegyverzeti támogatást kapott, a létszámot pedig alig egy év alatt megduplázták és több mint félmillió fölé emelték a koalíciós erők.

Az iraki biztonsági erők felfejlesztése és az incidensek alakulása 2007 májusa és 2008 júniusa között

Forrás: General James M. Dubik: Building security forces and ministerial capacity: Iraq as a primer, Institute for the Study of War, 2009. augusztus 22.

A sikereket követő eufória természetesen a sajtóban is érezhető volt. Sok cikk foglalkozott azzal, hogy a koalíciós erőknek köszönhetően, a katonák számának növelésével és Petraeus stratégiájának mesterei alkalmazásával valóban eredményeket lehet elérni, a siker kulcsa azonban az iraki lakosság megnyerésében rejlett. Az időzítés önmagában is sokat segített az iraki helyzet alakulásában. A csapatok megerősítésére jó néhány év polgárháborút követően került sor, így a legtöbb területen az etnikai tisztogatásoknak köszönhetően már magától is alábbhagyott az ellenségeskedés. Az is közrejátszott, hogy a szunnita csoportok belátták: el fogják veszteni a síita erőkkel folytatott polgárháborút, és már nem

¹¹ Lásd erről: Wagner Péter: Államkudarc vagy demokratizálódás. Merre tart Irak a polgárháború elcsendesülése után? *Külvizsgáló*, No. 1. (2009), 102–123.

akadtak olyan sokan közöttük, akik támogatták volna az al-Kaidát, inkább csatlakoztak a Sons of Iraqhoz, hiszen ott nagyobb esélyük volt a túlélésre.

Az iraki kormányzat is hasonló okokból (a hatalom megtartására való törekvés) állhatott a koalíciós erők oldalára. Az Anbari Ébredés pedig szintén elősegítette az események kedvező irányba történő alakulását, de a mozgalmat nem a koalíciós erők tagjai, hanem maguk a helyiek indították be, azokhoz csak kedvező terepet biztosított a koalíciós erők megjelenése. Az extra haderő minden bizonnyal lehetővé tette Petraeus számára, hogy elősegítse az Anbari Ébredéshez hasonló mozgalmak térnyerését; a csapatok képesek voltak nemcsak megtisztítani egy területet, de meg is tartani azt. Természetesen nem szabad lebecsülni magának Petraeusnak a szerepét sem, aki harmadik parancsnoki szolgálatát töltötte ekkor már Irakban, jól ismerte a helyi viszonyokat, de ami ennél sokkal fontosabb, mélyrehatóan tisztában volt a felkeléssel szembeni stratégia elveivel és azok gyakorlati megvalósításának lehetőségeivel is. A siker persze csak a folyamat kezdetét jelentette, ezzel is esélyt adva az iraki népnek arra, hogy megoldást találjon a nemzetet veszélyeztető számos problémára.

Afganisztán

2009. január 20-án Barack Obama, az Egyesült Államok elnöke beköltözött a Fehér Házba. Az iraki kivonulásra vonatkozó terveket már elődje előkészítette; még 2008 decemberében a Bush-kormányzat és Nüri al-Málíki kormánya aláírták azt az egyezményt, amely rendezte az amerikai erők kivonulásának menetrendjét, és amelynek eredményeként 2011. december 31-én véget ér majd a nemzetközi jelenlét Irakban. Afganisztán, amelyet Obama elnök már 2002-ben a globális terrorizmus epicentrumaként aposztrofált,¹² egyre inkább az irakihoz hasonlító általános felkelés képét nyújtotta, ahol az ország jól körülhatárolható területei az ellenállás teljes irányítása alá kerültek, a kritikus fontosságú nagyvárosokban pedig állandósult a terrorveszély. A választási győzelmet követően elvégzett helyzetértékelések, a vezérkarral, a politikai szakértőkkel és a hírszerzési szervezetekkel folytatott konzultációk eredményeként világossá vált: az előző kormányzati ciklusban az erőforrások döntő többségét Irakra fordították, így Afganisztán nem kapott elég figyelmet; az afganisztáni hadszíntéren a háború vesztesre áll, de még nincs minden elveszve.¹³

Az új Afganisztán-stratégia elkészítése során az Obama-kormányzat két opció lehetőségét vetette fel az afganisztáni helyzet megoldásával kapcsolatban.¹⁴ Az egyik egy *terrorizmus-ellenes* (CT, counter terrorism) elképzelés volt, amely elsősorban a légi erők, a pilóta nélküli repülő eszközök (UAV), valamint a különleges erők alkalmazására helyezte volna a hangsúlyt. A CT-megközelítés értelmében a fő erőfelfejtés a minél nagyobb pusztítás elérése lett volna, elsősorban az al-Kaida terrorszervezet, másodsorban az afgán ellenálló csoportok vezetőségében.

A másik koncepció egy felkeléssel szembeni (COIN) koncepció volt, ami az iraki példa mintájára képzelte volna el az afganisztáni rendezést. Ennek megfelelően az új típusú hadviselés alkalmazása mellett szerepelt benne a korlátozott időre történő amerikai létszámemelés, az afgán biztonsági erők megnövelt létszáma, a párbeszéd megindítása a tálib politikai ellenzékkel, valamint afgán ellenállók „megszólítása” részben az átállás, részben az intenzívebb kinetikus hadviselés révén.

¹² Számos beszédet lehetne itt felsorakoztatni. Egy példa megtalálható a következő internetes elérhetőségen: 2002. október 2-án tartott beszéd, action.barackobama.com/page/share/2002iraqfull

¹³ Woodward, *Obama's Wars*, 33.

¹⁴ Woodward, *Obama's Wars*, 112.

A probléma abból adódott, hogy a két koncepció egyszerre tűnik fel az elnöki beszédekben,¹⁵ ami arra enged következtetni, hogy nem volt világos stratégiára vonatkozó döntés. Azok, akik értették a stratégia lényegét, tudták, hogy a kilátásba helyezett extra erőkkel mindkét stratégiát egyszerre képtelenség végrehajtani, arról nem is beszélve, hogy Afganisztánban választások következtek, és a választás biztosítását is az extra katonai erőkkkel kellett megoldani.

2009-re az iraki sikerekért felelős, a felkelés elleni stratégia megalkotásában és végrehajtásában kulcsszerepet játszó amerikai parancsnokok már kellő tekintélyt szereztek az amerikai katonai vezetésben. Petraeus tábornok katonai karrierjét folytatva ekkor már a Középső Parancsnokság (Central Command), a Közel-Keletért és Közép-Ázsiáért felelős területi parancsnokság vezetője volt, így hozzátartozott a fokozatosan jelentőségét veszítő Irak és az egyre fontosabbá váló Afganisztán is. Irakhoz hasonlóan, most Afganisztán tekintetében szorult tanácsára egy amerikai elnök.

2009 decemberében Obama elnök nagy beszédben jelentette be elképzeléseit az afganisztáni helyzet kezelésére. A mintegy 30 000 fős létszámnövelésből kiemelten részesültek a különleges műveleti erők (és azok erősokszorozó képessége),¹⁶ melynek kulcsszerepet szántak a helyi afgán erők felkészítésében és alkalmazásában. A bejelentés ugyanakkor rendkívül kevés időt, mindössze 18 hónapot hagyott a stratégia megvalósítására. Az Obama elnök újráválasztási szempontjait szem előtt tartó időkorlátba be kell számítani a csapatok telepítésének idejét, ami még tovább csökkentette a hatékony fellépésre felhasználható időmennyiséget.

Az új felkelésellenes stratégia megvalósítása Stanley McChrystal tábornok feladata lett, akit Obama elnök 2009 tavaszán nevezett ki az ISAF élére. A koreai háború óta nem fordult elő olyan eset az amerikai hadseregben, hogy egy hadszíntéri parancsnokot idő előtt visszahívjanak. Az afganisztáni helyzet megoldásának sürgőssége miatt most mégis ez történt, amikor a hadszíntéren szolgáló parancsnokot (McKiernan tábornok), aki a hagyományos hadviselési elveket vallotta, leváltatta az amerikai elnök. McChrystal, aki maga is szerteágazó különleges műveleti tapasztalatokra tett szert Irakban,¹⁷ elkötelezett híve volt a hagyományostól eltérő vezetésnek.

McChrystal tábornok a felkelésellenes hadviselés alkalmazásának Irakban közeli szemtanúja volt, bár nem stratégiája. Katonai karrierje utolsó időszakában, 2003 és 2008 között az Egyesített Különleges Műveleti Parancsnokságot (Joint Special Operations Command,

¹⁵ Obama-sajtótájékoztató, 2009. március 27.: „... annak érdekében, hogy sikeresek legyünk, a szövetségeseinkkel együttesen arra kell törekednünk, hogy növeljük a katonai erőfeszítések civil támogatottságát és segítsük az afgán kormányzatot...”. A beszéd ezen része egy felkelésellenes stratégiát sejtet. A következő idézet pedig egyértelműen az antiterrorista megközelítést hangsúlyozza: „... a katonai műveletek a kulcsfontosságú személyek ellen (...) a feladat központi elemét képviselik.” Hasonló következtetéseket lehet levonni Robert M. Gates 2009. május 11-i beszédéből is.

¹⁶ A különleges műveleti erők egyik alapfeladata a katonai segítségnyújtás (Military Assistance – NATO terminológia alapján; az amerikai terminológiában Foreign Internal Defense néven szerepel ez a feladat). Az erősokszorozó képesség lényege abban rejlik, hogy a helyi kormányerők felkészítésével, velük szoros együttműködésben hajtanak végre műveleteket, ezzel biztosítva, hogy a harcoló erők száma megtöbbszöröződjön, illetve, hogy a helyi erők alkalmazásán keresztül a műveletek legitimitása is növekedjen.

¹⁷ McChrystal nevéhez fűződik a JSOC (Egyesített Különleges Műveleti Parancsnokság) létrehozása és működtetése Irakban. A parancsnokság a legkiemelkedőbb példája a hagyományostól eltérő vezetési elveknek. A különleges műveleti erőkn kívül magában foglalta a hírszerző ügynökségek képviselőit, illetve számos más szervezet elemeit is, és megvalósította ezen szervezetek valós és rendkívül hatékony együttműködését. Bár magának a JSOC-nak a pontos működése nem tanulmányozható nyílt forrásokból, ugyanakkor számos cikk és magának McChrystalnak a könyve (*My Share of The Task*) is bepillantást enged ennek a rendkívül hatékony szervezetnek a munkájába és vezetési elveibe.

JSOC) irányította, amely az amerikai hadsereg egyik legtitkosabb és legkevésbé ismert műveleti parancsnoksága. A JSOC állományába elsősorban a „fekete műveletek” végrehajtására ideiglenesen kijelölt alakulatok és katonák (Delta Force, a haditengerészet SEAL alakulatai, Night Stalker légierő kötelékébe tartozó pilóták) és az őket támogató hírszerző szervezetek tartoznak; ezen erők vezetője olyan kormányzati felhatalmazással rendelkezik, amely alapján minden előzetes egyeztetés nélkül akcióba léphet az al-Kaida tagjai ellen.¹⁸

McChrystal tábornok ideje nagy részét ebben az időben Afganisztánban és Irakban töltötte, ahol szervezete kulcsszerepet játszott mind a nagyon fontos célszemélyek kiiktatásában, mind az iraki al-Kaida hálózat felszámolásában. Az egyik leghíresebb ilyen küldetés Oszama bin Laden felkutatása volt, de nevükhöz fűződik Szaddam Huszein bűvöhelyének megtalálása és Abu Musab al-Zarqawi kiiktatása is.

McChrystal korábbi katonai tapasztalatai révén jártas volt a hálózatok elleni hadviselésben, és azt vallotta, hogy a terrorhálózatok ellen csak egy rugalmas, szintén hálózati mintára létrehozott szervezet veheti fel eredményesen a harcot, így ennek felépítésére törekedett. Mivel tisztában volt azzal, hogy a különböző bürokratikus szervezetek hogyan kapcsolódtak egymáshoz, kapcsolatokat épített, összekötőket alkalmazott és így minden egyes művelet során elképesztő mennyiségű információ fölött rendelkezett.

Szemben az iraki helyzettel, ahol a politikai vezetés egyértelműen támogatta az amerikai erőfeszítéseket, McChrystalnak rá kellett jönnie, hogy az afgán kormányzat részben nem érdekelt, részben nem képes hatékonyan támogatni a felkeléssel szembeni erőfeszítéseket. Különösen az afgán elnök, Hamid Karzai megnyilvánulásai alapján a washingtoni vezetésben komoly aggályok merültek fel az együttműködés tekintetében.¹⁹

Az afganisztáni COIN-stratégia első próbája a Helmand tartományban lévő Marja településen és környékén folytatott művelet volt, ahol a legnagyobb erőkoncentrációt sikerült összegyűjteni Afganisztán megszállása óta. A művelet folyamán egészen az államhatárig folytattak tisztogató műveleteket, majd a tervek szerint a megtisztított területre egy előre felkészített afgán kormányzati tisztviselőcsoport érkezett, amely azonnal beindította a helyreállítási feladatokat.²⁰ A valóságban ezzel szemben semmi sem változott, az ISAF-erők képesek voltak ugyan megtisztítani egy területet, de miután azt átadták az afgán erőknek, azok képtelenek voltak beindítani az életet a járásban.

Mielőtt még jobban kiteljesedhetett volna McChrystal tábornok irányítása alatt a felkeléssel szembeni stratégia, a tábornok belebukott egy, a Rolling Stone folyóirat újságírójának adott interjúba, amelyben megkérdőjelezte a saját elnöke politikai döntését.²¹ Obama elnök különösen nehéz helyzetbe került. Egyrészt rá nézve kellemetlen megjegyzések miatt kellett leváltania azt a tábornokot, akit ő nevezett ki korábban egy olyan hadszíntérre, amely saját külpolitikájának kulcsterülete volt. Másrészt Afganisztánban érdemi előrelépések látszólag alig történtek az elmúlt fél év alatt, és most új tábornokot kellett találnia az egyre népszerűtlenebb pozícióra.

¹⁸ Dana Priest és William N. Arkin: *Top Secret America: The Rise of the New American Security State*. New York: Little Brown and Co, 2011., 236.

¹⁹ Karl W. Eikenberry nagykövet Hillary Clintonnal küldött távirata is ezt támasztja alá. A távirat címe „COIN Strategy: Civilian Concerns” volt, és 2009. november 9-én küldte Washingtonba a nagykövet. A távirattal kapcsolatos híreket a sajtóban lehetett olvasni, illetve később (2010. január 25-én) a New York Times internetes oldalán elérhető volt az egész dokumentum. Eric Schitt: *US Envoy's Cables Show Worries on Afghan Plans*. <http://documents.nytimes.com/eikenberry-s-memos-on-the-strategy-in-afghanistan>

²⁰ Dexter Filkins: *Afghan Offensive Is New War Model*. New York Times, 2010. február 12.

²¹ Michael Hastings: *The Runaway General*. Rolling Stone, 2010. július 8–22. A magazin weboldalán június 22-én tették közzé a hírt.

Ekkor került ismét képhe Petraeus tábornok. Mint említettük, ekkor már a Középső Parancsnokság vezetője volt, azaz elvileg az ISAF közvetlen irányítása már nem az ő szintje volt. Ennek ellenére, vállalva a kihívást (és a kudarc lehetőségét) 2010. július 4-én átvette a parancsnokságot Kabulban. Azonnal nekilátott ő is a helyzet értékelésének, és jó néhány dologgal azonnal szembesülnie kellett. Tisztában volt vele, hogy az Obama elnök által 2009 decemberében bejelentett csapaterősítés 18 hónapos időkorlátjával neki is számolnia kell majd, azaz már csak alig egy év maradt arra, hogy kihasználja ezt, és hathatós változásokat érjen el a kulcsterületeken, az ország keleti és déli vidékén.

Azt is észrevette, hogy az afganisztáni törzsi szerveződésből következően a helyzet még összetettebb, mint Irakban, és aligha lesz képes pár csoportot kijátszani egymás ellen, hiszen a törzsi szövetségek bonyolult rendszere szinte áttekinthetetlen hálózattá nőtte ki magát Afganisztánban.

Hy Rothstein, egy különleges műveleti nyugállományú ezredes, aki jelenleg az Egyesült Államokban tanít, Petraeus kinevezését követően szintén kutatásokat folytatott Afganisztánban.²² Rothstein nyolc évvel korábban a Pentagonnak írt jelentésében²³ megállapította, hogy a kezdeti eredményeket nem sikerült stratégiai sikerré kiteljesíteni. Az ezredes szerint a probléma abban rejlett elsősorban, hogy túl nagy hangsúlyt fektettek a kinetikus támadásokra, ahelyett, hogy felkeléssel szemben műveleteket folytattak volna szárazföldi alakulatok részvételével.

Ezúttal Rothstein elégedett volt azzal, amit Afganisztánban tapasztalt. Petraeus vezetése alatt a koalíciós erők felgyorsították a műveleti tempót és növelték a különböző szervezetek közötti együttműködést. A JSOC vezetésével a terroristák és felkelők vadászata soha nem látott méreteket öltött Afganisztánban. Mintegy 1600 nagy pontosságú löszert alkalmaztak Petraeus parancsnokságának első három hónapja alatt, ami több mint a kétszerese volt az előző évi hasonló időszaki mennyiségnek.²⁴ Petraeus (elnöki jóváhagyással) jó kapcsolatokat épített ki a CIA-vel, és arra sarkallta a hírszerző szervezetet, hogy több drónsapást mérjen az ellenség kulcsfontosságú vezetőire, akik a határ mentén biztonságosnak tartott településeken tartózkodtak. Annak ellenére azonban, hogy sikereket értek el²⁵ és minimális volt a járulékos veszteség, a szemben álló fél tevékenységét ezzel nem sikerült megtörni.²⁶ Ez egy újabb példa volt arra, hogy a hatásokat elérték ugyan, de ez a sikert biztosító eredményekben nem mutatkozott meg.

Emellett stratégiai szempontból a korábban kifejezetten különleges műveleti feladatnak számító FID- (Foreign Internal Defence) típusú feladatok kiemelt jelentőségűvé váltak az úgynevezett Afgán Helyi Rendőrség (Afghan Local Police – ALP) létrehozásában. Az ALP-t

²² Rothstein és Petraeus osztálytársak voltak West Pointon és személyes ismeretségük azóta is megmaradt.

²³ A szerző a Naval Postgraduate School hallgatójaként több alkalommal került kapcsolatba az iskolában tanító professzorral, és személyes beszélgetéseikre alapozza felvetéseit. Ugyanakkor az eseményekkel kapcsolatban Hersh is írt egy cikket. Seymour M. Hersh: The Other War: Why Bush's Afghanistan problem won't go away. New Yorker, 2004. április 12.

²⁴ US Air Forces Central Combined Air and Space Operations Center, Combined Forces Air Component Commander, 2007–2010 Air Power Statistics. Internetelérés: http://www.wired.com/images_blogs/dangerroom/2010/10/30-September-2010-Airpower-Stats.pdf

²⁵ A pilóta nélküli gépekkel végrehajtott műveletekről nehéz pontos adatokat nyílt forrásból beszerezni, de egy megbízható internetes forrás 2400 és 3000 fő közé teszi az ilyen módon hatástalanított ellenség számát, és a csapásokat összességében 80%-ra minősíti (a járulékos veszteség mértéke 20% körüli). New America Foundation, Counterterrorism Strategy Initiative, The Year of the Drone: An Analysis of US Drone Strikes in Pakistan, 2004–2012, <http://counterterrorism.newamerica.net/drones>

²⁶ Greg Jaffe és Greg Miller: Secret US Cable Warned About Pakistani Havens. Washington Post, 2012. február 24.

alapvetően a helyi lakosságból toborozták és képezték ki az amerikai különleges műveleti erők, de számos helyen ezek olyan csoportok voltak, akik korábban a tálibok oldalán harcoltak. Baghlan tartományba, ahol a magyar PRT és az OMLT is működött, 2010-ben érkezett egy 12 fős amerikai különítmény, amely először a tálib ellenállás legkomolyabb fészkeit tisztította meg (rengeteg kinetikus művelet, kiemelés, bombázás, éjszakai rajtaütések révén), majd ezt követően hozzálátott két-három, egyenként 20-30 fős ALP-milícia felállításához a megtisztított területeken.

Az afganisztáni COIN-stratégia részeként az USA itt is hozzálátott az afgán biztonsági erők intenzív kiképzéséhez, amelyet elsősorban a NATO (2010-ben felállított) Afganisztáni Kiképző Misszióján (NATO Training Mission in Afganistan – NTM-A) keresztül valósított meg. Hasonlóan Irakhoz a növekedés itt is kézzelfogható volt, ám hála a NATO-szövetségesek jelenlétének és a 2014 decemberéig kitolt kivonulási menetrendnek, jóval több idő volt a felfejlesztésre. Az is igaz, hogy szemben Irakkal, mind az afgán biztonsági erők haditechnikai állapota, mind az emberanyag sokkal gyengébb minőségű volt *egy nyugati értelemben* vett modern biztonsági erő kiépítéséhez. Jól jelzi ezt, hogy az NTM-A egyik fő feladata a kiképzések mellett, hogy írás-olvasás tanfolyamokat szervez az írástudatlan afgán katonáknak.

Utólag nyilvánvalónak tűnik, hogy Petraeus tábornok elképzelése valami olyasmi lehetett, hogy a felpörgetett tempójú műveletek még jó darabig éreztetni fogják hatásukat, miközben a fokozatosan növekvő létszámú és javuló kiképzetszégű afgán biztonsági erők képesek lesznek betölteni feladatukat a COIN-műveletek megtartó (retain) fázisában. Végül azonban már nem maradt idő a klasszikus felkelésellenes stratégia alkalmazására, így mindent be kellett vetnie, ami csak rendelkezésére állt, abban a reményben, hogy a műveletek eredményei huzamosabb ideig éreztetik majd hatásukat. Egyszerre kellett a leghatékonyabb felkelésellenes stratégiát alkalmaznia, még több ellenállót hatástalanítani és még több afgán alakulatot kiképezni.

Az afganisztáni felkelésellenes doktrína korlátait épp a politikai vetületek mutatták meg. Három szempontot érdemes itt kiemelni, amelyek jelentős eltérést mutatnak az iraki helyzethez képest. Egyrészt az afgán kormányzattal Petraeus tábornoknak is számos alkalommal meggyűlt a baja. Erre egy példa: októberben Karzai elnök azzal fenyegetőzött, hogy kitilt minden civil biztonsági céget Afganisztánból.²⁷ Ezt a helyzetet sikerült konszenzusos alapon megoldani, de pár héttel később a Washington Postnak nyilatkozva Karzai azt követelte, hogy a különleges erők függesszék fel az éjszakai műveleteiket.²⁸ Ez a követelés egyszerűen ellehetetlenítette volna a JSOC működését Afganisztánban, és a többi (nemzetközi) különleges műveleti erő által végrehajtott műveletre is negatív hatással lett volna. Végző soron a stratégia terrorizmusellenes összetevőjének végrehajtása került ezzel veszélybe. Petraeus ekkor kijelentette, hogy amennyiben ez bekövetkezik, az ő pozíciója tarthatatlanná válik Afganisztánban. Karzai ismételten visszakozott.²⁹

A második szempont Pakisztán szerepe az ellenzék támogatásában a konfliktus során. Irakban a felkelők nem kaptak külső állami támogatást. A külföldi önkéntesek az iraki al-Kaidához csatlakoztak, a külföldi magánadományok is őket segítették. Állami szinten

²⁷ Rajiv Chandrasekaran: As US assesses Afghan War, Karzai a Question Mark. Washington Post, 2010. december 13.

²⁸ Joshua Partlow: Karzai Wants US to Reduce Military Operations in Afghanistan. Washington Post, 2010. november 14.

²⁹ Joshua Partlow és Karen DeYoung: Petraeus Warns Afghans About Karzai's Criticism of US Strategy. Washington Post, 2010. november 15.

azonban nem kaptak külső segítséget sem a dzsihádisták, sem a szunnita felkelők. Szíria, Törökország, Szaúd-Arábia, Kuvait és Jordánia semmilyen, a pakisztáni államhoz fogható segítséget nem biztosított, ezáltal a koalíciós erők és az iraki kormány joggal számíthatott arra, hogy politikai-katonai erőfeszítéseik egy ponton sikert fognak érni, mert a felkelőknek nincs hátországuk. Ezzel szemben Afganisztánban a tálibok a pakisztáni törzsi területekre mindig egyfajta menedékként tekinthettek, amely biztonságos óvóhelyet nyújt a tálibok vezetésének, és a pihenés, feltöltődés, felkészülés lehetőségét nyújtja a tálib erőknek. Sőt, Dél- és Kelet-Afganisztán bizonyos területei folyamatosan támadhatóak pakisztáni bázisokról is. Az ISAF és az afgán kormány természetesen tehetetlen volt ezzel a ténnyel szemben, katonai erőfeszítéseik ellen a tálibok számára mindig adott lehetőség volt a visszavonulás olyan területekre, ahova nem ér el üldözőik keze.³⁰

Végül, harmadrészen egyelőre nem vezettek átütő eredményre az USA tárgyalási kísérletei a Talibán vezetésével. Irakban a COIN-stratégia alkalmazása jelentette a megoldásban a katonai eszközt, de ez csak azért lehetett sikeres, mert volt egy politikai csatornája is a rendezési kísérletnek. Ezen a vonalon az iraki felkelők engedményekért, politikai kompromisszumokért cserébe hajlandóak voltak az ellenségeskedés felfüggesztésére. Ezeket a politikai koncessziókat az USA képes volt kikényszeríteni iraki szövetségéséből. Afganisztánban ennek nincs jele. Egyrészt a tálibok – épp a pakisztáni menedék miatt – nem érezték sosem annyira erősnek a katonai nyomást, másrészt, mivel vezetésük külföldön tartózkodik (és így viszonylagosan védve vannak az amerikai katonai fenyegetéstől), kevésbé érzik létszükségletnek a megegyezést a nemzetközi erőkkel és az afgán kormánnyal. Ráadásul, mint arra itt már többször utaltunk, az amerikai kormány saját afgán partnerére sem képes olyan nyomást gyakorolni, mint Irakban a Maliki-kormányra.

Az afganisztáni hadszíntérre jellemző mindezen sajátosságok miatt Petraeus tábornok komolyabb eredmények nélkül volt kénytelen átadni a parancsnokságot 2011. július 18-án Kabulban. Ez az időpont már egybeesett azzal a dátummal, amit Obama elnök még 2009 decemberében megjelölt, mint a csapatkivonások kezdetét. Afganisztán, úgy tűnik, túlságosan nehéz terep volt még a felkelésellenes stratégia veteránjának is; többek pedig azon a véleményen voltak, hogy adott körülmények között senki nem lett volna képes ennyi idő alatt valós eredményeket produkálni.

Mit tartogat a jövő?

Szinte mindenki által ismert Helmuth von Moltke elhíresült mondása, mely szerint „egyetlen műveleti terv sem éli túl az első összecsapást”.³¹ Mégis megfigyelhető, hogy mind a katonai, mind pedig a politikai vezetők, akik terveket készítenek egy konfliktushelyzet megoldására vagy jóváhagyják azokat, szinte görcsösen ragaszkodnak döntéseikhez még azt követően is, hogy a helyi körülményeknek és eseményeknek köszönhetően már régen változtatniuk kellett volna. Ahogyan azt a példából láthattuk, a hadviselés terén is változások tapasztalhatók; számos alkalommal szembesülünk ugyanis manapság azzal, hogy a haderők összecsapásai helyett kisméretű (hálózatban és nem bürokratikus modell alapján vezetett) ellenálló csoporttal kell felvennünk a harcot. Az is megfigyelhető, hogy sok esetben a helyi kezdeményezések a legcélravezetőbbek, éppen ezért az alárendelt parancsnokokat a szokásosnál jóval nagyobb önállósággal kell ellátni.

³⁰ Ez még akkor is igaz, ha ismert tény, hogy az USA a pilóta nélküli repülőgépek révén rendszeresen hajt végre rakétacsapásokat tálib és al-Kaida-vezetők ellen pakisztáni területen.

³¹ Daniel J. Hughes (szerk.): Moltke on the Art of War. New York, Presidio Press, 1993. 45–46.

Az aszimmetrikus összecsapások azonban nem egy kaptafára működnek, így Irak és Afganisztán között is jelentős különbségek vannak. Bár a híradásokban arról lehetett hallani, hogy mennyire sikeresek voltak a közelmúltban végrehajtott műveletek, azok, akik igazán a színpalak mögé láttak, tisztában voltak azzal: Afganisztánban csak egy maroknyi helyi alakulat állt a kiképzetségnek azon a szintjén, hogy képesek lettek volna önállóan megtartani egy területet és biztosítani a kormányzást. A végső stratégiai célkitűzés elérése tehát még várat magára.

Annak ellenére, hogy a JSOC irányítása alatt tevékenykedő különleges erők egy speciális csoportja³² megölte Oszama bin Ladent, a tálib mozgalom visszaszorítása már nem volt annyira sikeres, éppen ezért a különleges erők tevékenységére még jó ideig számítani lehet Afganisztánban. A csapatkivonások azt is jelentik, hogy a felkelésellenes stratégia megvalósításához nem marad elég katona az országban, így a különleges erők és a dróncsapások által képviselt terrorellenes stratégia, valamint a helyi erők kiképzése lesz a fő célkitűzés a jövőben.

A különleges erők, speciális képzettségüknel és az erősokszorozó képességüknel fogva alkalmasak arra, hogy a hagyományos erőknél hatékonyabban támogassák egy felkelésellenes stratégia katonai aspektusát, kiképezzék a helyi erőket, és segítségükkel megtisztítsanak a felkelőktől egy területet, amelyet aztán a hagyományos erők megtarthatnak, és ahol elkezdődhetnek az országépítési tevékenységek, ezzel is támogatva a legitim kormányt. A hagyományos erők nagyarányú kivonásának következtében azonban a „clear-hold-build” folyamat második és harmadik eleme nem valósulhat meg, így a különleges erők sem képesek másra, minthogy nagyarányú pusztítást végeznek a felkelők soraiban és felkészítik erre a feladatra a velük való együttműködésre kijelölt afgán erőket is. Nem véletlen az sem, hogy a magyar csapatkivonások közepette a magyar katonai és politikai vezetés is egyre növekvő mértékben támogatja különleges műveleti erőkkel az afganisztáni műveleteket. Ahogyan arról a közelmúltban olvashattunk, a különleges műveleti csoportot 2012 októberétől felváltotta egy különleges műveleti kötelék, amely önállóan tevékenykedik az országban a különleges műveletek teljes spektrumában, megkötések nélkül hajtva végre műveleteket.

Afganisztán előrevetítheti a jövőbeni aszimmetrikus konfliktusokban történő katonai szerepvállalás lehetőségeit is. Az afgán konfliktus egyértelműen bebizonyította, hogy a drónok és a különleges erők kombinációjával taktikai sikereket lehet elérni a műveleti területen, és ezeknek a képességeknek a fejlesztése számos országban napirenden van. A hagyományos és különleges erők állományarányainak áttekintésére is szükség lehet annak fényében, hogy a jövőben az aszimmetrikus konfliktusok döntő túlsúlyára lehet számítani. Ezekben a konfliktusokban pedig egyszerre, egyidejűleg kell támadó, védelmi és stabilizációs műveleteket végrehajtani, ugyanakkor körültekintően kell eljárni a helyi viszonyoknak és kultúrának megfelelően.

Az iraki és afganisztáni konfliktusok vizsgálatának, különösen Petraeus szerepvállalása tükrében, van egy nagyon érdekes vezetéseméleti aspektusa is. Petraeus soha nem rettent meg a látszólag lehetetlen feladatok láttán sem, és ez nem egyfajta mindenké fölötti bátorságnak, hanem a stratégiai látásmódjának és vezetési stílusának volt köszönhető. Az életrajzát kutató szakértők egyetértenek abban, hogy rendkívüli képességű, a kihívások megoldására törekvő, szokatlan és váratlan megoldási lehetőségeket alkalmazó vezető volt és hasonló emberekkel vette körül magát. Szinte a vérében volt a bürokratikus rendszerben

³² SEAL Team Six, vagyis az Egyesült Államok haditengerészetének 6. számú, Virginia Beachen állomásozó különlegesen kiképzett SEAL-csoportja.

történő manőverezés mellett a szokásos bürokratikus irányítási rendszeren kívül álló elemek bevonása és céljai érdekében történő befolyásolása is. Mindezek a képességek lehetővé tették számára, hogy a felkeléssel szemben egy rendkívül gyors válaszreakciókra képes, rugalmas rendszert működtessen, amely nem dogmákon, hanem a mindennapi valós viszonyok feltérképezésén és az azokra adott (a katonai doktrínától eltérő és sok esetben innovatív) válaszreakciók kidolgozásán és megvalósításán alapult. Ez a fajta adaptív szemlélet a hagyományostól eltérő vezetés alapja, a szervezet pedig (a benne lévő szervezeti elemekkel együtt) folyamatosan fejlődik, ennek következtében egyre inkább képessé válik a jövőbeni kihívásokkal szemben is hathatós válaszreakciók kidolgozására. A hagyományostól eltérő vezetés legnagyobb erőssége pedig pontosan ez: a gyorsan változó környezetben is képes innovatív módon megtalálni a megoldást, és kellőképpen rugalmas ahhoz, hogy a megoldást alkalmazva (azt folyamatosan módosítva) eredményeket érjen el.

Ahhoz, hogy képesek legyünk a jövőben is helytállni, ezt a fajta gondolkodásmódot és vezetési stílust előtérbe kell helyezni az oktatásban és a kiképzésben. Azokat a tiszteteket és altiszteteket, akik rendelkeznek ezzel a tudással, meg kell tartani és olyan beosztásokba kell helyezni, ahol a lehető leghatékonyabban képesek átadni ezeket az ismereteket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Giustozzi, Antonio: *Empires of mud: wars and warlords of Afghanistan*. London, C. Hurst & Co and New York: Columbia University Press, 2009.
- Kilcullen, David: *Anatomy of a Tribal Revolt*. Small Wars Journal, 2007. augusztus 29. <http://smallwarsjournal.com/blog/anatomy-of-a-tribal-revolt>
- New America Foundation, Counterterrorism Strategy Initiative, *The Year of the Drone: An Analysis of US Drone Strikes in Pakistan, 2004–2012*, <http://counterterrorism.newamerica.net/drones>
- Ollivant, Douglas A.: *Producing Victory: Rethinking Conventional Forces in COIN Operations*. http://www.army.mil/professionalWriting/volumes/volume4/november_2006/11_06_4.html
- Priest, Dana – Arkin, William N.: *Top Secret America: The Rise of the New American Security State*. New York, Little Brown and Co, 2011.
- Smith, Niel – McFarland, Sean: *Anbar Awakens: The Tipping Point*, Military Review, 2008. március–április.
- Smith, Niel – McFarland, Sean: *Addendum: Anbar Awakens*. Military Review, 2008. május–június.
- Totten, Michael J.: *Anbar Awakens: Part I: The Battle of Ramadi*. Middle East Journal, 2007. szeptember 10.; <http://www.michaeltotten.com/archives/001514.html>
- Wagner Péter: *Államkudarc vagy demokratizálódás. Merre tart Irak a polgárháború elcsendesülése után?* Külügyi Szemle, No. 1. (2009); Magyar Külügyi Intézet, 102–123.
- Woodward, Bob: *Obama's Wars*. New York, Simon and Schuster, 2010.

Isaszegi János ny. vezérőrnagy:

AFGANISZTÁN SORSKÉRDÉSEI 2014–TŐL

Afganisztán (hivatalosan Afganisztáni Iszlám Köztársaság; az afgán pastu nyelven Afganistan Islami Jomhoriyat, a perzsa dari nyelven Jamhuri-ye Islami-ye Afganistan) a Föld harmadik legszegényebb országa, és sajnos ezzel együtt – a szomszédos Pakisztánnal – a világ egyik legveszélyesebb válsággóca, továbbá a kábítószer-termelés ázsiai fellegrvára. A nemzetközi szervezetek igyekezete ellenére a mostanra eszkalálódott katonai-biztonságpolitikai helyzet gyökerei 2001. szeptember 11-ig nyúlnak vissza, még ha az Irak ellen 2003 tavaszán indított invázió¹, majd háború², később polgárháború³, ma pedig totális anarchia⁴ évekre el is terelte a világ közvéleményének figyelmét ettől a történelmében és kultúrájában oly gazdag országról. A 2014. április 5-ére kiírt afgán elnökválasztás beindult kampánya, az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű ISAF-erők⁵ 2014. december 31-ével tervezett távozása Afganisztánból, az USA–afgán sikertelen tárgyalások a Kétoldalú biztonsági megállapodás⁶ aláírásáról, a tálibok hatalomba és társadalomba történő visszatérésének kérdései és ellentmondásai, a NATO-kiképzők és főleg pénzügyi ellenőrök Afganisztánba érkezése 2015. január 1-jétől, az afgán nemzeti biztonsági erők által megkezdett „Inteqal” (pastu és dari nyelven is átmenetet jelent), azaz a biztonsági feladatok lépcsőzetes átvételének végigvitele, továbbá az államépítés folyamatának alakulása Afganisztánban 2014-től – ezen főbb témakörök határozzák meg Afganisztán sorskérdéseit.

Afganisztán történelmének rövid áttekintése

- Afganisztán a régmúlt időkben az indoeurópai civilizációk találkozási pontja volt;
- időszámításunk első 3 századában a kusánok hatalmas birodalma volt a mai Afganisztán, a buddhista kultúra támogatásával;
- az utolsó kusánokat a fehér hunok követték 425–557 között;
- volt Kabulisztán is, Kabul-sahokkal, akiket a muszlim seregek vertek le;
- az iszlám hódítás kora a középkorban volt, akkor alakult Khoraszán;
- a Mogul Birodalom része is volt;
- a modern afgán államot 1747-ben alapította Ahmad Sah Durrani (az Abdali törzsből származó 4000 afgánt vezette, a durrani szó gyöngyöt jelent perzsa nyelven);
- 1751-ben Ahmad Sah Durrani meghódította a régiót, 1772 óta Kabul a főváros;
- Afganisztán mai területe: 647 500 km²;

¹ Irak ellen 2003 márciusában indított az USA katonai intervenciót (ENSZ-mandátum nélküli katonai támadást), utóbb elismerve a kreált, hamis bizonyítékokat Irak vegyifegyver-készletéről.

² 2003. május 1-jén G. Bush Jr., USA-elnök bejelentette az iraki háborújukról: „The war is over!”. A valóságban csak ekkor kezdődött meg a háború, melynek több ezer nemzetközi koalíciós katona elvesztése is szomorú következménye lett.

³ 2004-ben kezdődött, s a valóságban most is tart az iraki polgárháború, sok százezer iraki polgári lakos halálát és még többek szenvedését okozva.

⁴ A Nouri al-Maliki vezetésű iraki kormány esélytelen és tehetetlen az Irakban jelenleg zajló polgárháború leállítására, illetve a működőképes állam fenntartására, vezetésére.

⁵ ISAF: International Security Assistance Force – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő.

⁶ Kétoldalú biztonsági megállapodás: Bilateral Security Agreement – BSA.

- lakosság: 33,6 M fő; népsűrűség: 44 fő/km²;
- átlagos élettartam: 44,6 év;
- etnikai összetétel: 42% pastu, 27% tádzsik, 9% üzbec, 9% hazara, 13% egyéb;
- vallási összetétel: 80% szunnita muszlim, 19% siita muszlim, 1% egyéb;
- hivatalos nyelv: pastu, dari;
- beszélt további nyelvek: arab, üzbec, hazara;
- függetlenség az Egyesült Királyságtól: 1919. augusztus 19.;
- kormányzás: iszlám köztársaság elnöki rendszerrel, valamint kétkamarás szövetségi törvénykezési renddel. A törvények vegyesen iszlám és polgári jellegűek;
- munkanélküliség: 40%;
- szegénységi szint alatt a lakosság 53%-a;
- természeti kincsek: szén, természeti gáz, drága- és féldrágakövek, higany, réz;
- drog: a világ legnagyobb ópiumelőállítója. Az így befolyt pénz az afgán szürkegazdaság meghatározó része, egyúttal az ellenálló fegyveres csoportok pénzügyi támogatója.

Afganisztán a Föld harmadik legszegényebb országa, a GDP-je nem éri el a 15 milliárd dollárt. Az ország lakosságának alig negyede jut megfelelő ivóvízhez. A 15 év feletti lakosság kétharmada írástudatlan. Az iskoláskorú gyermekek negyede családfenntartó. Afganisztánban termelik meg a világ heroinjának több mint 90 százalékát. Afganisztánban gyakorlatilag 40 éve folyamatosan háborúk zajlanak. Az elmúlt 30 évben az al-Kaida búvóhelyévé lett az ország afgán–pakisztáni határvidéke. Mindezek a világ egyik legveszélyesebb válsággócává emelték.

Az időszámítás előtti VI. századig visszanyúló írásos emlékek alapján emlékezhetünk az afgánok híres cselekedeteire, mint például a Nagy Sándor hadvezér elleni, i. e. 331-ben vívott háborúra, az V. században a fehér hunokkal folytatott harcaikra, majd a VII. századtól az arab hódításra, 1747-ben pedig Afganisztán megszületésére államként. Rajtuk keresztül vezetett a híres selyemút. Afganisztánban az 1920-as évek modernizációja során eltörölték a rabszolgaságot, választójogot biztosítottak a nőknek (15 évvel korábban, mint az USA-ban), kihírdették az alkotmányt. A 2001. szeptember 11-i események kapcsán is egyre gyakrabban emlegeti az utókor az afgán nép hőseit, Masszudot.⁷ Az országra mindmáig jellemző a vallási, etnikai és törzsi megosztottság. A nemzetközi erők Afganisztánból történő 2014. decemberi tervezett kivonulása kapcsán érdemes visszagondolni az elmúlt 40 év háborúira, többek között az USA támogatásával és az akkor még az amerikaiakkal szövetséges mudzsahedek⁸ mozgalmával megvívott háborúra a szovjetekkel, a tálibok⁹ Buddha-szobrokat leromboló és nőket rabszolgasorsba döntő cselekedeteire, valamint Oszama bin Laden rejtegetésére valahol a Szafid hegy hírhedt Tora Bora (Fekete Füst) régiójában 2001 decemberében, majd likvidálására 2011. május 1-jén Pakisztán területén.

Úgy ítélem meg, hogy a nemzetközi közösség egy meghatározó elemének 2014. december 31-ével tervezett kivonása Afganisztánból sajnos könnyen visszaviheti az országot a véres polgárháborús korszakba, így a nemzetközi közösség segítségével megkezdett fejlődés leállítását, elsöprését hozva az afgán nép számára. Erősödni látszik ugyanakkor az a vélekedés, hogy csak a nemzetközi közösség komplex részvételével, az afgán törzsi kultúra

⁷ Masszud az afgán nép hőse lett, akit arab merénylők 2001. szeptember 9-én (!) meggyilkoltak. Masszud ma uzóleumát a Pandzsir-völgyben 2004-ben avatták fel.

⁸ A mudzsahed a szent háború (a dzsihad) harcosát jelenti, többes számú formáját a mudzsahedint a mozgalom megnevezésére használják.

⁹ A tálib szó olyan tanulót jelent, aki medreszében, azaz felsőbb iszlám oktatási intézményben tanul. A Talibán a tálib szó többes számú alakja, amelyet a mozgalom megnevezésére használnak.

Joseph Dunford tábornok (az USA tengerészgyalogság négycsillagos tábornoka, az Afganisztánban állomásozó NATO-vezetésű ISAF-erők főparancsnoka – balra), James Mattis ny. tábornok (az USA tengerészgyalogság nyugállományú négycsillagos tábornoka, a US CENTCOM – USA Középső Parancsnokság-, illetve, a NATO ACT – NATO Transzformációs Parancsnokság – volt parancsnoka, e tanulmány szerzőjével Irakban együtt szolgált katoná – jobbra) és Isaszegi János ny. vezérőrnagy baráti találkozója 2013 szeptemberében Budapesten. (Fotó: ISAF)

értékeinek (ilyen például a pastunvali, azaz az afgánok ősi szokásait rögzítő „hegyek íratlan kódexe”) elismerésével, működőképes Loja Dzsirga-val,¹⁰ az „Afganisztán az afgánoké” alapelv figyelembevételével hozott nemzetközi lépésekkel, az ENSZ–EU–NATO további aktív részvételével képzelhető el valós stabilizáció az országban és a régióban.

Afganisztán polgárháborúi 1973-tól

1973-ban Afganisztán politikai rendjének megtörése Zahir Shah király hatalmának megdöntésével kezdődött, vértelen puccsal. Hatalmi utódja, Mohammed Daoud Khan (aki 1953 óta miniszterelnökként szolgált) folytatta a gazdasági modernizációt. 1978-ban Daoud Khant megölték az Afgán Kommunista Párt által végrehajtott puccs alatt. 1978-ban Afganisztán Népi Demokratikus Pártja megkezdte az afgán társadalom megreformálását, pl. megtiltotta a megállapodásos házasságokat, átalakította a földtulajdonlás jogát (ezzel alapjaiban támadta a hagyományos törzsi rendet, s provokálta az ország vidéki területein élő iszlám vallási vezetőket). 1979. szeptember 11-én az addigi államfőt, Nur Muhammad Tarakit eltávolították a hatalomból, utóda Hafizullah Amin lett.

1979 decemberében a Szovjetunió katonai inváziót kezdett Afganisztán ellen, Amin helyett a szintén az ANDP-párti Babrak Karmalt juttatva hatalomra. A Szovjetunió hidegháborús riválisai az USA vezetésével 1980-ban döntöttek a szovjetek által működtetett

¹⁰ A Loja Dzsirga (Loja Jirga) az ország legtekintélyesebb törzsi és vallási vezetőiből álló „nemzetgyűlés”, amelyet fontos kérdések meg tárgyalásához és esetenként eldöntéséhez is összehívhatnak.

Afganisztáni Demokratikus Köztársaság ellen harcoló felkelők támogatásáról. A szekuláris és szocialista, a városokat ellenőrzés alatt tartó kormánnyal szemben a vallásos-motivált mudzsahedinek a távoli régiók többségében nyomultak. Rabbani, Hekmatyar, Khan vagy például Jalaluddin Hakkani mudzsahedin parancsnok harca a CIA támogatásával, a pakisztáni ISI közreműködésével, továbbá az arab önkéntesek (Afghan Arabs, mint Oszama bin Laden) részvételével zajlott a szovjet csapatok és a kormányerők ellen. 1989 májusában megtörtént a szovjet alakulatok kivonása Afganisztánból.

Az ANDP és vezetője, Najibullah az egyre csökkenő szovjet/országi támogatással 1992-ig tudott ellenállni a mudzsahedin nyomásnak. 1992-ben az üzbég tábornok, Abdul Rashid Dosztum csapataival Kabul támogatáért. Az iszlám hadurak magukhoz ragadták a hatalmat. Oszama bin Laden elhagyta Afganisztánt, az USA érdeklődése megszűnt az afgán helyzet iránt.

1992–1996 között tovább dúlt a polgárháború Afganisztánban. 1992-ben Rabbani lett az Afgán Iszlám Állam (Islamic State of Afghanistan) elnöke, de folyamatos harcot kellett vívnia a hadurakkal Kabultól. 1994-ben Rabbani védelmi minisztere, Ahmad Shah Masszud legyőzte Hekmatyart Kabultól, s megállította Kabul szétverését. Masszud összefogott politikai kiegyezést kezdeményezett, míg Ismail Khan nyugaton, Dosztum pedig északon őrizte a törzsi hatalmát. Omar Mollah, pastu mudzsahedin (pakisztáni medresszéban tanult), visszatérve Kandahárba megalapította a Talibánt. A hadúrendszert helyett az iszlám törvénykezést kívánták bevezetni.

1994 novemberében a Talibán egész Kandahár tartományt elfoglalta. Már ekkor úgy ítélték meg a szakértők, hogy a Talibán harcosai tulajdonképpen Pakisztán proxyjai, azaz helyettesítő háborúzóik. Masszud 1995-ben még megvédte Kabult a Talibántól. A volt pakisztáni elnök Pervez Musharraf pakisztáni katonák ezreit küldte Masszud ellen. Oszama bin Laden is csatlakozott a Talibánhoz.

1996–2001 között változó nemzetközi támogatással folytatódott a polgárháború Afganisztánban. 1996. szeptember 27-én a Talibán – Pakisztán katonai és Szaúd-Arábia pénzügyi segítségével – elfoglalta Kabult, és megalapította az Afgán Iszlám Emirátust (Islamic Emirate of Afghanistan). Kihirdették az új törvényt, amely pl. megtiltotta a nők házon kívüli foglalkoztatását, iskolába járását vagy rokon férfi nélkül elhagyni a házat.

1997-ben a Talibán Emirátusára válaszul Masszud és Dosztum (korábbi ösellségek) megalakították az Egységfrontot (United Front), más néven az Északi Szövetséget a Talibán ellen.

Az Északi Szövetség tagjai (Masszud tadzsik csapatai, Dosztum üzbég csapatai, Abdul Haq parancsnok hazara csapatai, Haji Abdul Qadir parancsnok pastu csapatai) a száműzetésben lévő afgán király, Zahir Shah zászlaja alatt egy etnikailag kiegyensúlyozott vezetésű Afganisztánért harcoltak, Oroszország, Irán, Tádzsikisztán és India támogatását is tudva maguk mögött.

1998-ban a Talibán elfoglalta Mazar-e-Sharif városát, Dosztum tábornok száműzetésbe vonult.

Az ENSZ adatbázisa szerint a Talibán az 1996–2001 közötti időszakban 15 tömegmészárlást hajtott végre, főleg Észak- és Nyugat-Afganisztánban. 2001-ben a Talibán Afganisztán 90%-át elfoglalta. Oszama bin Laden (aki a '80-as évek végén alapította az al-Kaidát, azaz a Bázist a szovjetek elleni harcra, s akit 1996-ban Szudán elhagyására kényszerítettek, onnan Afganisztánba, Jalalabadba érkezett) ún. 055 Dandárja (055 Brigade, az arab harcosok a hosszú késekkel) sok afgán civil áldozatért felelős.

Oszama bin Laden és az USA 1998-tól 2001-ig

1998. augusztus: az USA nagykövetségének bombatámadását bin Ladenhez kapcsolták, amire válaszul Bill Clinton elnök parancsot adott az afganisztáni kiképzőtáborok rakéta-támadására; az USA követelte a Talibántól Oszama bin Laden kiadását, sikertelenül.

1999-ben az ENSZ Biztonsági Tanács az SCR 1267 számú határozatával szankciókat vezetett be a tálibok ellen, fenntartva azokat, amíg a tálibok ki nem adják Oszama bin Ladent.

A '90-es években a CIA Special Activities Division (SAD) csoportja Afganisztánban többször volt közel Oszama bin Laden elfogásához, de Clinton elnöktől akkor nem kaptak erre parancsot/engedélyt.

USA és Afganisztán viszonya 1995-től 2001-ig

1997-től zavar támadt az USA ázsiai, Afganisztánt is érintő regionális politikájában, amire sajnálatos példaként szolgált a realitás teljes megkerülése: 1997-ben az USA azt tanácsolta Masszudnak, adja meg magát a táliboknak. Masszud válasza nem késett: amíg egy sapkányi területet is ellenőrzése alatt tart, nem adja meg magát a táliboknak. Az USA 1998-ban már arra kérte az Északi Szövetséget, hogy ne lépjenek fel támadólag a tálibokkal szemben. Amíg Pakisztán a történelemből jól ismert megoldást, ún. „Berlin-hidat” működtetett a tálibok megerősítésére, az USA csak 2001 augusztusában kezdte meg tervezni Masszud megsegítését!

Az Északi Szövetség és 2001. szeptember 11. kapcsolata

2000 végén Masszud egy megbeszélésen (ahol részt vett a pastu Hamid Karzai is!) javasolta összehívni a törzsi vezetők tanácsát, a Loja Dzsirgát, vagy a Vének Tanácsát.

2001 elején Masszud az Európai Parlamentben, Brüsszelben kérte a nemzetközi közösség humanitárius segítségnyújtását; ezen útja alkalmából jelezte, hogy tudomása van USA-ellenes jelentős terrortámadás előkészítéséről!

2001. szeptember 9-én két arab újságíró öngyilkos merényletben, videokamerában elrejtett bombát robbantva halálosan megsebesítette Masszudot, a Takhar tartományi Khoja Bahauddinban. Két nappal később, 2001. szeptember 11-én az Amerikai Egyesült Államokban bekövetkeztek a jelzett, de komolyan soha nem vett terrortámadások az USA szimbólumai ellen!

Afganisztán 2001. szeptember 11-től napjainkig, és az inteqal (átmenet) folyamatának eddigi kihívásai

A mostanra eszkalálódott katonai-biztonságpolitikai helyzet gyökerei 2001. szeptember 11-ig nyúlnak vissza. Ezt követően az USA az ENSZ felhatalmazása mellett csapást mért az al-Kaidát támogató tálibok központjára. Az akció után azonban évekig nem irányult elegendő figyelem a nemzetközi közösség részéről Afganisztánra. Az USA és szövetségesei el voltak foglalva az egyre durvább iraki helyzet kezelésével. Különösen igaz ez az állítás az USA politikai és katonai legfelsőbb vezetésére.

A 2001. szeptember 11-ei támadás után 2001. október 7-én az USA hadjáratot kezdett az al-Kaida kiképzőtáborainak elpusztítására Afganisztánban, megindítva a Tartós Szabadság Hadműveletet (Operation Enduring Freedom – OEF). A hadműveletben az USA, Nagy-Britannia, Németország mellett az Északi Szövetség (Northern Alliance) erői is részt

vettek. A hadművelet széles körben kommunikált célja a Talibán kormányának kényszerítése Oszama bin Laden kiadására.

2001 novemberében végbement az Afgán Iszlám Emirátus USA általi megszállása, Omar Mollah és Oszama bin Laden viszont eltűnt az őket üldöző amerikai különleges erők elől.

2001 decemberében Németországban sor került a korábbi (USA-szimpatizáns) mudzsahedek találkozájára a diaszpóra vezetőivel. Ennek eredményeként elkészült az egyeztetett terv az új afgán demokratikus kormány megalakítására, Hamid Karzainak (kandahari pastu) az afgán átmeneti hatóság élére való kinevezésére. Ekkor döntött az ENSZ BT az ISAF megalakításáról. Ugyancsak decemberben rendezték meg az Afganisztán helyzetével és a nemzetközi közösség reagálásaival kapcsolatos „Bonn Konferenciát”.

2002-ben a Loja Dzsirga elismerte Karzait Afganisztán ideiglenes elnökének. 2003 augusztusában a NATO átvette az ISAF főparancsnokságát, míg a Loja Dzsirga új alkotmányt fogadott el (amely 2004. január 1-jével lépett hatályba).

2003 nyaratól már két szervezet végezte a katonai műveleteket Afganisztánban: a NATO Kabult és a főváros környéki területeket ellenőrizte 'Kabul+45km' körzetben, míg az USA vezette koalíciós erők főleg délen és keleten vívták a terrorellenes háborút a sokrétű ellenséggel, úgymint a tálibokkal, az al-kaidásokkal, az ellenséges törzsi fegyveresekkel, a már akkor is jelenlévő pakisztáni és arab önkéntesekkel.

A 2004. októberi elnökválasztási győzelme alapján Hamid Karzai az Afganisztáni Iszlám Köztársaság elnöke lett.

2005 szeptemberében sor került a képviselő-választásra a Nemzetgyűlésbe (törvényhozáshoz), majd decemberben a Nemzetgyűlés ülésére is (nők újra az afgán törvényhozáshoz!).

Mindemellett folytatódtak az országban a tálib felkelők akciói és az al-Kaida támadásai. Jellemző volt a helyzet durvulására, hogy a 2006 szeptembere és 2007 januárja közötti időszakban a felkelők támadásainak száma 300%-kal nőtt. Mi lehetett a háttérben? Ismertté vált, hogy a pakisztáni kormány békeszerződést kötött az északi Vazirisztán terület törzsi vezetőivel, Afganisztán keleti határai mentén. Az USA válasza sem késett: „surge”, azaz csapaterősítés volt a reakció, mint Irakban, előtte. Az ISAF-erőkben érdekelt NATO-tagországok egy része szintén csapatlétszám-növelést hajtott végre 2006–2007-ben, igazodva a „clear and hold villages”¹¹ műveletekhez és az afganisztáni „nationbuilding”¹² projektekhez, a „win hearts and minds”¹³ cél elérése érdekében.

A nem eléggé koordinált műveletek ugyanakkor jelentős nehézségeket okoztak a műveletek katonai és civil résztvevőinek, a nemzetközi közösség különböző szervezetei Afganisztánban tevékenykedő képviselőinek, a közel ezer (!), jó szándékú nem kormányzati szervezet tagjainak, illetve a lassan alakuló afgán biztonsági erőknek a 34 afgán tartományban.

2007-től drasztikusan megnőtt az USA dróntámadásainak¹⁴ száma a pakisztáni Vazirisztánban, amelyre a felkelők újabb heves akciókkal válaszoltak.

¹¹ „Clear and hold villages” műveletek: a „megtisztítani és megtartani a településeket” műveletek célja az volt, hogy az ISAF és ANSF erői tartósan kiűzzék az ellenséges erőket az adott településekről.

¹² „Nationbuilding” projektek: államépítést és -működtetést biztosító projektek, amelyek a biztonsági szektor valamennyi szegmensére kiterjednek egy-egy adott ország viszonylatában, országspecifikusan, azaz eltérő tartalommal.

¹³ „Win hearts and minds” cél: „a szíveket és a gondolatokat meggyőzni” cél arra utalt, hogy főleg a civil-katonai kapcsolatok szakmaiságát felhasználva, az adott országra vonatkozó kultúrantrológiai ismeretek birtokában, lélektani műveletekkel megnyerni az afgán lakosság bizalmát és támogatását az ISAF feladatvégzésének sikeréhez.

¹⁴ Dróntámadások: drónokkal, azaz pilóta nélküli repülőeszközökkel végrehajtott támadások.

Az USA vezetésének Afganisztán-stratégiájában változást 2009. decembertől láthattunk.

Obama elnök ekkor beszélt a szűkülő amerikai szerepvállalásról az AFPAK-ban,¹⁵ a cél: megzavarni, megtörni és legyőzni az al-Kaidát az AFPAK-ban, megelőzni, hogy ismét olyan képességekre tegyenek szert, amivel az Egyesült Államokat és szövetségeseit fenyegetheti a jövőben (ekkor már egy szót sem szólt az afgán állam- vagy nemzetépítési tervekről...).

Az Obama-stratégia egy összetett politikai, katonai, fejlesztési cselekvési terv, megjelent benne a biztonsági feladatok majdani átadásának gondolata is.

A 2010. januári, Londonban rendezett Afganisztán-konferencián került sor az átmenet, az inteqal-filozófia ismertetésére (mint szó volt róla, az „inteqal” kifejezés pastu és dari nyelven is átmenetet jelent). Célként határozták meg, hogy az ANSF az inteqal folyamatában lépésről lépésre veszi át a biztonsági feladatokat az ISAF-tól.

A 2010. novemberi, lisszaboni NATO-csúcson a résztvevők elfogadták az inteqal indítását (Kabulban pedig már meg is alakult a JANIB [Joint Afghan–NATO Inteqal Board, Afgán–NATO Közös Inteqal Bizottság]), s bejelentették a 2014. december végi ISAF-kivonulást, a biztonsági feladatok átadását az ANSF-nak.

A 2010. novemberi, kabuli konferencián hangzott el, hogy az inteqal afgán vezetésű (Afghan-lead) folyamat; a JANIB irányítja. A JANIB vezetője az afgán Araf Ghani, két társelnöke az ISAF főparancsnoka és a NATO afganisztáni civil főképviselője lett.

Az inteqal-folyamat bemutatásakor azt is jelezték, hogy az afgán kormány négy lépésben jut el a teljes szuverenitáshoz:

- a nemzetközi erők jelenléte fokozatosan csökken a kijelölt területeken,
- a PRT-k¹⁶ katonai jellege csökken, a fejlesztési programok veszik át a főszerepet,
- a PRT-k Tartományi és Járási Támogató Csoporttá (PDST¹⁷) alakulnak át,
- a PDST-k az afgán közigazgatás fejlesztésére, kapacitásfejlesztésre fókuszálnak,
- az OMLT-k¹⁸ csökkennek, már csak a tervezésben vesznek részt, majd kivonulnak.

A terv szerint az inteqal/átmenet ötfokozatú folyamatának, azaz a biztonsági feladatok ISAF – ANSF közötti, lépcsőzetes átadás-átvételének 2011–2014 között kellett volna lezajlania. Az első területek átadás-átvétele ekkortól indult volna meg (Kabul, Herát, Mazar-i-Sharif, illetve Bamiyan, Pandzsír, Laskar Gah, Mehtar Lam tartományok).

Az átmenet ötödik lépcsőjeként 2014-re volt tervezve (!) a Pakisztánnal határos területek átadása az ANSF ellenőrzése alá.

2011. május 1-jén a US Navy SEAL végzett Oszama bin Ladennel a pakisztáni Abbotabadban.

2011. május 22-én a NATO bejelentette az Exit Strategy-t,¹⁹ azaz a harcoló csapatok Afganisztánból történő kivonulási stratégiáját.

2012-től végre megkezdődött a biztonsági feladatok átadás-átvétele a NATO-vezetésű ISAF-erőktől az ANSF (Afghan National Security Forces – Afgán Nemzeti Biztonsági Erők) részére. 2012. július 23-án hivatalosan átadta a NATO az észak-afganisztáni Mazar-i-Sharif feletti biztonsági ellenőrzést az afgán erőknek. Az intézkedésre egy olyan időszakban került sor, amikor az afgán csapatokat egyre több bírálat érte, egyre gyakrabban kérdőjelezték meg

¹⁵ AFPAK: Afganisztán–Pakisztán esetenként alkalmazott, nem hivatalos megnevezése.

¹⁶ PRT: Provincial Reconstruction Team – Tartományi Újjáépítési Csoport.

¹⁷ PDST: Provincial and District Support Team – Tartományi és Járási Támogató Csoport.

¹⁸ OMLT: Operational and Military Liaison Team – Műveleti és Katonai Összekötő Csoport.

¹⁹ „Exit-Strategy”– „Kivonulás-stratégia”: „Erők adott hadszínterről történő kivonásának feltételeit tartalmazó feltételrendszer (esetenként End-State Strategy-nek is nevezik, azaz amikor teljesülnek a bevetett erők kivonásának feltételei egy adott küldetés vonatkozásában).

a tálib lázadással szembeni fellépésük hatékonyságát. A biztonsági ellenőrzés átadásának folyamata hivatalosan 2012. július 17-én kezdődött meg a közép-afganisztáni Bámiján tartomány egészében, majd a keleti Mehtarlám és a déli Laskargáh városokban folytatódott. A folyamat első szakasza Kabul és Pandzsír tartományokkal zárult.

A valós, felgyorsult események felülírták a konferenciákon, csúcserkezeteken elhangzottakat és a tervekben szereplő ütemtervet. S győzött az az érv is, hogy amennyiben ennyire elhúzódik a biztonsági feladatok átadás-átvétele, netán egészen 2014 végéig, akkor semmi esélye nem lesz az ANSF-nak – még az ISAF jelenléte időszakában – vizsgáznia az átvett tartományok megtartásából! Amint arra 2013-ban is láttunk kényszermegoldást, az ISAF erőinek – az ANSF gyenge hatékonysága okán – esetenként vissza kellett térniük a már átadott tartományokba, városokba.

A békés államépítés problémái Afganisztánban

- Afganisztánt brit elgondolás szerint alakították ki; határa a szintén művi úton létrehozott Pakisztánnal a mai napig nem elismert;
- 3-4 évezredes törzsi kultúrára épített társadalom, a törzsi vallási jog elsőbbségével, mindmáig gyengekező központi kormányzati struktúrával;
- Karzai elnököt az USA-vezette koalíció nyomására szavaztatták meg, országos szinten alacsony a támogatottsága;
- az afganisztáni parlament felső- és alsóháza gyenge társadalmi elismertséggel rendelkezik;
- az állami, közigazgatási, törvényhozói, igazságszolgáltatási struktúrák még nem önállóak, a nemzetközi erők és szervezetek (ENSZ, NATO, EU) segítségére szorulnak;
- a gazdasági és a pénzügyi rendszer kialakítása folyamatban van, önállóságát 2014 végéig nem éri el;
- az állami korrupció a legmagasabb a térségben;
- a kompetens nemzeti biztonsági erők kialakítása (kb. 340 ezer fővel) 2014 végéig nem történik meg;
- a 2014. évi elnökválasztást megelőző választások csalások és törvénytelenések között zajlottak.

Széles körben publikáltak és ismertek *az afganisztáni újjáépítés vitathatatlan sikereszámait* az oktatás, az egészségügy, az infrastruktúra-fejlesztés terén. Ugyanakkor azt sem szabad egy kézlegyintéssel elintézni, hogy *az afganisztáni újjáépítés (rebuilding efforts) eredményeinek megtartásával* gondok vannak:²⁰

- a felújított iskolák 50%-ának ma nincs meg az épülete,
- a nők elleni erőszak változatlan szinten folytatódik,
- az egészségügyi biztosítás jelentősen elmaradt a remélttől,
- a felújítási beruházások kiadásai növekednek, megtartásuk gyenge,
- a nemzetközi erők veszteségei növekszenek,
- az afgán lakosság veszteségei növekszenek,
- a 2014. december végi kivonás utáni ENSZ/NATO/EU-tervek nem ismertek...

²⁰ Forrás: Mother Jones; www.huffingtonpost.com/2013/10/07/afghanistan-war-anniversary-marks-12-years-of-conflict. Letöltés: 2013. október 08. 15:14.

Az „*inteqal*”/átmenet kihívásai Afganisztánban 2014-től

A NATO vezetése által bejelentett, ISAF-erőkre vonatkozó, 2014. december 31-ével befejeződő kivonulás legfontosabb feltétele, hogy a nemzetközi közösség sikeresen át tudja adni a biztonság fenntartásának feladatát az Afgán Nemzeti Biztonsági Erőknek. Ennek érdekében a fő feladat az afgán katonák és rendfenntartó erők tagjainak megfelelő színvonalú kiképzése, továbbképzése, a megtartás feltételeinek biztosítása. Az átadás azonban nem csupán a katonai ellenőrzésre terjed ki, hanem a politikai és gazdasági döntésekre is, vagyis gyakorlatilag csak egy többé-kevésbé önállóan működni képes államot hagyhat maga után a nemzetközi közösség.

A 2014. december 31-ig lezáruló ISAF-kivonulásig sok a feladat. Nemcsak a körültekintő és titkos erőmozgatási, valamint logisztikai terveket kell elkészítés és jóváhagyás után megkezdeni végrehajtani, rendkívüli biztonsági intézkedések mellett. Az afgán rendezés folyamatába mielőbb be kellene vonni a szomszédos országokat, mivel Pakisztán, Irán és a volt szovjet tagköztársaságok egyaránt érdekeltek a rendezésben. Nagyobb szerepet kellene szánni a folyamatban Indiának, a nagy tervekkel már Afganisztánban is beruházó Kínának, illetve a regionálisan és globálisan is befolyással rendelkező Oroszországnak.

Tény, hogy Afganisztán kritikus ponthoz érkezik a közeljövőben a válságrendezés tervszerű folyamatában: 2014-ben sor kerül az újabb elnökválasztásra, amelyen eddigi bejelentései szerint Hamid Karzai elnök nem indul, továbbá semmilyen módon nem fogja befolyásolni annak megtartását. A megfelelően előkészített, jól szervezett, átlátható, ellenőrizhető, szankcionálható voksolás lebonyolítása vizsgakérdés az önállóan afgán államszervezet számára is.

Személyesen megélve a balkáni, majd az iraki csapatkivonások tervezésének és lebonyolításának biztonsági és logisztikai kritikus folyamatát, fontosnak tartom megjegyezni: időben és ütemezetten meg kell kezdeni a tervezett afganisztáni nagy létszámú mozgattal járó csapatkivonásokat, elkerülendő egyrésztől biztonsági vákuum kialakulását az ázsiai régióban, másrésztől az erők mozgásával járó sebezhetőség-növekedést, a nemzetközi erők újabb veszteségeit.

Az *inteqal*/átmenet folyamatát, valamint Afganisztán közeljövőbeli állapotát jelentősen befolyásoló kérdések és viszonyok

Hamid Karzai afgán elnök és az afgán Egyesült Ellenzék, 2013/2014

A Karzaival nem szövethető erők részvételével 2013 szeptemberében háttértárgyalások kezdődtek egy békemegállapodás megkötése s a 2014. évi elnökválasztásra közös jelölt állítása céljából, egy Karzai utáni koalíciós kormány összehozására.

A Hamid Karzai jelenlegi afgán elnökkel szemben egyesült afgán ellenzékiek, ellenzéki pártok között ott található, többek között:

- Hamid Gailani, az egyesült ellenzék egyik alapító tagja;
- Abdullah Abdullah volt elnökjelölt, aki az USA támogatását bírta a 2009-es elnökválasztáskor;
- Ali Ahmad Dzsalali volt elnökjelölt, akit szintén támogatott az USA a 2009-es elnökválasztáskor;
- Rasid Dosztum tábornok, a kisebbségi üzbeci etnikum vezetője;
- Mohamed Mohakik, a siita hazara kisebbség vezetője;
- Ahmad Zia Masszúd, volt afgán alelnök (a tálibok elleni legendás harc néhai legendás parancsnokának, Ahmed Sah Masszudnak a fivére).

S akiknek még beleszólása lesz/lehet a 2014. évi elnökválasztás folyamatába, majd az azt követő folyamatokba, azok a tálibok Mohammed Omar mollah vezetésével, továbbá Vének Tanácsa (Council of Elders), valamint a törzsi vezetők (tribal leadership), illetve a hadurak, mint például Gulbuddin Hekmatyar a radikális iszlamista Hezb-i-Iszlami csoportjával. Ismert ugyan, hogy Omar mollah és Gulbuddin Hekmatyar esküdt ellenségek, de az „ellenségem ellensége ideiglenesen a szövetségese” elv itt is működhet.

Meghatározó szerep juthat a 2014. évi afgán választások során Jalaluddin Hakkani törzsi vezetőnek, s a Hakkani-hálózatnak.

Karzai és a tálibok, 2013/2014

A tálibok 2013. április 28-án indították tavaszi hadjáratukat *Halid bin Valid hadjárat* néven, a 7. századi dicső afgán hadvezérre emlékezve. A tálib hadjárat üzenete az al-Dzsazira oldalán volt olvasható: „a NATO-erők 2014. évi kivonása a bizonyíték arra, hogy az ellenséget, minden katonai ereje ellenére legyőzték, és menekülésre kényszerítették.” A tálibok 2013. január–november időszakban 47%-kal több támadást követtek el, mint egy évvel korábban. Az ENSZ szerint 2013. január–szeptember időszakban 14%-kal több civil áldozatról, s 26%-kal több civil sebesültről érkezett hír Afganisztánból.

A 2013-as év afganisztáni ellentmondásosságára jellemző példa 2013. 25. hetének történései: a tálibok megtámadták az USA-erők által rendkívül jól védett Bagram légitámaszpontot (Kabul É 45 km) 2013. június 18-án, rakétákkal és aknavetőkkel; eközben az USA-ban hivatalosan bejelentették, hogy az Amerikai Egyesült Államok ugyanezen a héten közvetlen béketárgyalásokat kezd a tálibokkal; továbbá Karzai elnök szintén e héten hozta nyilvánosságra, hogy az ANSF az ország területe felett átvette a biztonsági ellenőrzést az ISAF-tól!

S a Talibán folytatta: újabb támadás, ezúttal Kabulban, 2013. június 25-én, a CIA helyi főhadiszállásának otthont adó szállodánál (Ariana Hotel), az elnöki palotánál, számos nemzetközi szervezet épületénél, a védelmi minisztériumnál, az ISAF HQ közelében és az ENSZ-képviselőnél.

Mindezek figyelembevételével nem volt meglepő Afganisztán kormányának közleménye 2013. szeptember 2-án: kész tárgyalásokat kezdeni a tálibok képviselőivel a több éve tartó konfliktus békés rendezéséről, a tárgyalásos rendezési folyamat felgyorsítása céljából, Kabulban, vagy muzulmán országokban, például Törökországban, illetve Szaúd-Arábiában.

Azóta ismertté vált, hogy a 2013-as béketárgyalások meg sem kezdődtek...

Karzai elnök a Talibán visszatéréséhez, a hatalomba és társadalomba való befogadása és beilleszkedése feltételül – a nemzetközi közösséggel egyetértésben – több feltételt is támasztott, úgymint a fegyverletétel, az alkotmány elfogadása, illetve az al-Kaidával való kapcsolat megszakítása. Arra a kérdésre is időben, még Hamid Karzai elnöksége alatt választ kell adni, hogy a Talibán mennyire vonható be a 2014. évi elnökválasztási folyamatba.

Az afgán tálibok (akiket 2002-ben kiűztek Afganisztánból az amerikai csapatok) számát jelenleg néhány tízezerre becsülik, míg utánpótlásukat az afgán menekülttáborok, szélsőségesek által irányított medreszék (vallási iskolák) adják. A csatlakozók többsége iskolázatlan, szegény, egyéb munkalehetőséget nem találó pastu fiatal. Fontos lehet annak ismerete is, hogy az Afganisztánban a legerősebb kisebbségként létező pastuk évszázadok óta küzdenek önálló államuk elfogadtatásáért (lásd más példaként a kurdok helyzetét és követelését Törökország, Irak, Irán, Szíria viszonylatában), s hogy a művi úton kialakított afgán–pakisztáni határ mindkét oldalán élve hozzák-viszik a feszültséget, a közeljövőben is.

A Talibán részéről 2013-ban üzenet szólt Karzai elnök, az afgán vezetés és az afgán biztonsági erők felé a tálibok várhatóan változó hadviseléséről, miszerint „amint a koalíciós

erők létszáma csökken a 2014-es kivonulási határidejük és hadműveleteik befejeztének közeledtével, a küzdelem a hagyományosabb katonai harcászati elvek szerint zajlik majd. Amint a nemzetközi erők kivonulása megtörténik, az IED-k (improvizált robbanóeszközök) alkalmazása csökkenni fog, s az afgán biztonsági erők elleni támadások »szemtől szemben« (»torkon ragadunk«) elv szerint zajlanak majd” – jelentette be a Talibán egyik parancsnoka.²¹

Karzai elnök egyik nyilatkozatában²² hangsúlyozta, hogy az ő elsődleges célja a béke és a biztonság megteremtése, és ennek érdekében kész hatalommegosztásról is egyezséget kötni a tálibokkal, akikkel kormánya ennek érdekében már tárgyal. Karzai szerint a tálibok visszatérése nem fogja akadályozni az előrelépést. „Ennek az országnak békére van szüksége, és én kész vagyok kiállni bármilyen ügyért, amely békét hoz Afganisztánnak, beleértve az afgán nők helyzetének javítását, részvételüket a közoktatásban és a felsőoktatásban, amit a tálibok visszatérése sem akadályozhat meg, sőt nem is lassíthat!”

Karzai és a NATO, 2013/2014

Karzai elnök azt nyilatkozta a NATO-ról, hogy az csak rontott Afganisztán helyzetén.

„A NATO egész afganisztáni fellépése rengeteg szenvedést okozott az országnak és nagyon sok emberéletbe került, haszna viszont nincs, mivel Afganisztán ma sem biztonságos” – mondta az elnök a BBC-nek 2013. október 7-én.²³ Majd így folytatta: „A NATO-erők hibáztak, amikor hadműveleteiket az afganisztáni falvakra összpontosították, és nem a tálib lázadók pakisztáni menedékhelyeire. (...) A terror elleni háborút nem ott vívták, ahol kellett volna”.

A 2013. szeptember 7-i dróntámadás ügyében indított vizsgálat kapcsán (mely támadás során négy gyerek és négy nő életét veszítette, a három felkelő mellett) Karzai elnök azt nyilatkozta: „Gyerekek lebombázása szembemegy minden nemzetközileg elfogadott elvvel! Hol a »tisztá háború« ígérete, sok a félrement légicsapás!”²⁴ Majd továbblépve, Karzai elnök megtiltotta az afgán kormányerőknek a légi segítség kérését a NATO-erőktől.

Karzai és az USA, 2013/2014

Karzai elnök azzal vádolta meg az USA-t, hogy – Kabul megkerülésével – újra tárgyalásokba bocsátkozott a tálib lázadókkal, a külföldi erők afganisztáni jelenlétének meghosszabbítása érdekében. A 2013. júniusi USA-bejelentésekre (USA–Talibán tárgyalások kezdete a katari fővárosban, Dohában) reagálva Karzai felfüggesztette a kétoldalú biztonsági megállapodásról folyó egyeztetést az USA-val (amely az amerikai katonai jelenlét formáját pontosítaná a szövetségesek 2014. december végi távozása utánra). 2013. október 8-án Karzai elnök bejelentette, hogy az Afgán–USA Kétoldalú Biztonsági Megállapodás (Bilateral Security Agreement) tervét a Vének Tanácsa elé viszi még novemberben, felhatalmazásukat kérve. Majd amikor a tanács támogatta a megállapodás aláírását, az elnök közölte, hogy a 2014. áprilisi elnökválasztás utánra halasztja a megállapodás aláírását, amit a fentiek figyelembevételével vélhetően már nem neki kell láttamoznia...

²¹ „The fighting will revert to more conventional military tactics as coalition forces drawdown ahead of their 2014 deadline to end combat operations”, „the IED usage will drop and attacks against Afghan forces will be carried out ‘collar to collar’ (throat to throat) using direct fire as international forces withdraw”. IHS Jane’s, JDW 16. Jan 2013.,15.

²² Részlet az elnök BBC-nek adott 2013. október 7-ei nyilatkozatából. www.hirek-erdekessegek-aktualitasok-magyaroknak.angliamunkakezdes.hu. Letöltve: 2013. október 8. 23:14

²³ Uo.

²⁴ www.index.hu/kulfold/2013/09/19/civil_aldozatok_miatt_vizsgalodik_a_nato/ Letöltés: 2013. szeptember 19.

Az USA a megkötendő megállapodás alapján 2014. december után is végezne Afganisztánban terrorelhárító műveleteket (US Special Forces & CIA: Capture or Kill Ops), de nem akar aláírni ígéretet, hogy besegít, ha Afganisztánt Pakisztánból vagy máshonnan támadás érné.

Ha nem kerülne sor a megállapodás aláírására, amely garantálná az Afganisztánban szolgáló amerikai katonáknak a jogállását az USA kívánalma szerint, az USA-erők távoznak Afganisztánból 2014 végén. Nincs ma még végleges határozat arról, mekkora amerikai katonai és CIA-erő állomásozzon Afganisztánban 2015. január 1-jétől. Míg Joe Dunford tábornok (ISAF-főparancsnok, US Marine Corps) 13 ezer fős USA-erőt kíván tartósnan, addig a Fehér Ház 7 ezer fő amerikai kiképzőt, valamint több ezer fős különleges erőt akar ugyanott tartani.

S itt látni kell a történelem tanulóleckéjét: Iraki párhuzam! 2011. december 31-ével az USA-erők távoztak Irakból, mert az iraki vezetés nem újította meg az amerikai erők jogi immunitását garantáló USA–Irak Bilaterális Biztonsági Megállapodást!

Mi a helyzet ma Irakban? A 2013. évi GTI²⁵-listán garantált első hely, több mint 8000 civil áldozattal! Csak 2013 szeptemberében több mint 800 civil vesztette életét robbantásokban, totális anarchia és működésképtelen állam asszisztálása mellett. A bejelentések szerint az iraki hatóságok 2013 májusában felszámoltak 3 titkos laboratóriumot, ahol egy al-Kaida-sejt vegyi fegyverek (mustárgáz, szarin) előállításán dolgozott. Az al-Kaida iraki szárnya (aQil) az elmúlt 8 évben 16, klorint tartalmazó pokolgépet robbantott fel.

Mindeközben jelentősen befolyásolja a valós afgán–USA kapcsolatok jelenét és jövőjét, valamint az amerikaiak tevékenységének nemzetközi megítélését az ún. CIA-pénzek kérdése: a nem cáfolt bejelentések szerint a CIA aktatáskákban, hátizsákokban több millió dollár készpénzt vitt Hamid Karzai afgán elnök hivatalába az elmúlt évek során is, hogy megfelelő befolyást vásároljon Afganisztánban, ezek voltak az ún. szellempénzek. Karzai rokonai és tanácsadói kaptak a pénzből.

„Afganisztánban a korrupció legfontosabb forrása éppen az USA volt. A pénz különböző hadurakat erősített meg, és aláasta a washingtoni vezetés kivonulási stratégiáját is” – nyilatkozta egy afgán tisztviselő egy amerikai lapnak.²⁶ Karzai néhány éve elismerte, hogy Iránból is rendszeresen érkeztek pénzzel töltött zsákok 2012-ig, amikor is ismertté vált, hogy az afgán elnök stratégiai együttműködési megállapodást kötött az USA-val. Az afgán Nemzetbiztonsági Tanács kezeli a továbbra is havi rendszerességgel érkező összegeket!

Afganisztán és a befejeződött (?) inteqal/átmenet, de hogyan tovább?

Az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű ISAF nemzetközi erők teljes kivonulásának befejezése 2014. december 31-ével tervezett. Kérdés: megteremthető-e addig biztonsággal a helyére, de más funkcióval 2015. január 1-jével érkező, Resolute Support (RS) elnevezésű NATO támogató misszió, amelynek végleges feladatrendszere ma még nem publikus. S ha igen, vajon milyen biztonsági garanciával vagy biztonsági kockázattal kell szembenéznük a majdani tervezett résztvevőknek (pl. a Magyar Honvédségnek) abban az esetben, ha az USA nem vesz részt benne katonáival? Lesz-e afgán–NATO SOFA megállapodás 2014. december 31. után az RS-misszió tagjai számára?

²⁵ GTI-lista: GTI – Global Terrorism Index, azaz globális terrorizmus-mutató, amelyet évente állít össze az arra szakosodott nemzetközi intézet. Lásd a Honvédségi Szemle 2013. évi 3. számát.

²⁶ The New York Times, 2013. április 28.

Három biztonságpolitikai „opció” valóságképe látható Afganisztán vonatkozásában 2014-től:

- Megállapodásos béke – a tálibokkal is...
- Folytatódó háborúzás – de ott senki nem nyert még...
- Összeomló állam, menekültáradattal – regionális, esetleg globális konfliktus.

Összegzésként megállapítható:

- beindult a 2014. április elnökválasztási kampány Afganisztánban;
- zajlik az elnökválasztási verseny, több jelölt is benyújtotta hivatalosan indulási szándékát, 2013. decemberben már 27 elnöki önjelölt regisztrált;
- a Független Választási Bizottság (IEC) megkezdte a munkáját;
- az elnöki aspiránsok között szerepel a már említetteken túl például Amrullah Saleh, a hírszerzés volt főnöke, az AGT (zöld párt) alapítója, Hashmat Ghani Ahmadzai (a volt kormányfő testvére), Qutbuddin Hilal, a Hekmatyar vezette Hezb-i-islami Afganisztán tagja, Abdul Rahim Wardak (a védelmi miniszter korábbi tanácsadója).

Döntési változatok, következmények, illetve személyes következtetések

a) A NATO és az EU lecsökkenti pénzügyi támogatását a korrupcióról is elhíresült Afganisztánnak 2015. január 1-je után.

Egyes elgondolások szerint a NATO-részvétel egy kevés harci kiképzőből, viszont annál több katonai pénzügyi menedzserből fog állni, megakadályozandó a várhatóan lecsökkenő pénzügyi támogatás elherdálását.

A NATO- és az EU-tagországok félelme jogos lehet: az USA, valamint az Európai Parlament elzárhatja a pénzügyi támogatást, segélyezést (amely jelenleg évi 4 Mrd USD), anélkül pedig nem látható a remélt folytatás.

Tudható a politikusi vs. katonai vezetői szemlélet a kivonulás utáni haderőszükséglet mértékéről és elhelyezkedéséről.

Véleményem: a pénzügyi támogatás folytatása nélkül az ANSF összeomlik!

b) A NATO/USA lecsökkenti a katonai jelenlétét Afganisztánban 2015. január 1-je után.

Egyes elgondolások szerint a NATO katonai jelenléte, a Resolute Support misszió csak 8000–12 000 főből áll majd.

James N. Mattis ny. tengerészgyalogos tábornok, a CENTCOM volt parancsnoka szerint 13 600 fő USA-katonára lenne szükség a 20 000 fős NATO-kontingensen belül.

Tudható ma már, hogy az USA afganisztáni katonai részvételének folytatása áll vagy bukik a kétoldalú biztonsági megállapodás aláírásán, annak halogatásán is.

Véleményem: az USA katonai jelenléte és a tervezett NATO-misszió amerikai minden oldalú biztosítása/támogatása nélkül a tervezetten 2015. január 1-jén kezdődő misszió nem valósítható meg!

c) Az ANSF harci képességei hiányosak, a légi szállítási kapacitás gyenge, az egészségügyi kiüritési felkészültség elégtelen! NATO-kiképzők, -mentorok, -tanácsadók kellenének ANSF-nél csapatszinten!

Egyes elgondolások szerint csak a nagyobb parancsnokságokon lesznek NATO/USA-kiképzők, -mentorok, -tanácsadók. Azaz csapatszinten nem felügyeli és nem segíti senki a megkezdett folyamatot.

Véleményem: ebben az esetben visszatérés várható a korábban az afgán haderőben és rendőrségnél tapasztalt, elfogadhatatlan nevelési módszerekhez, melyeknek gyökerei az orosz és a dzsihádisták háborúk brutális éveire voltak jellemzőek.

d) A 2014. évi elnökválasztás tétje Afganisztánban.

Cél: elkerülni a 2009. és 2010. évek választási csalásait!

Jó hír: Hamid Karzai nem indul, s nem tervezi rendkívüli állapot bevezetésével meghosszabbítani elnökségét.

Jó hír: a Parlament mindkét háza elfogadta a választási törvényt, amelyet ezt követően az elnök aláírt.

Rossz hír: a tervezett elnökválasztási időszak egybeesik a tradicionális „tavaszi harci szezon” kezdetével!

Rossz hír: a választási időszakra az ISAF jelenlegi létszáma a felére csökken! Az ANSF pedig csak 2018-ra éri el a szükséges erőt!

Véleményem: ezúttal is szükséges a választást biztosító megerősítő plusz ISAF-/UN-erő!

2002 decemberében jártam először szolgálati úton Afganisztánban. Azóta sokat változott az afganisztáni biztonsági helyzet, sajnos nem mindig előnyére. Afgán embereket is ismerőseim között tudva, bízni szeretnék abban, hogy sorsuk és a régió lakosainak élete is jobbra fordul, már 2014-től. A meghozott áldozatok nem veszhetnek kárba!

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Bali József: Előszó. In: *A NATO és az Európai Unió szerepvállalása Afganisztánban*. GTTSZ-KÜM kiadvány, 2008., 3.

Gazdag Ferenc: *A biztonsági szektor reformja és a nemzetközi szervezetek*. Biztonságpolitikai Szemle, 2008., I. évf. 11. szám, 35–44.

Günther Greindl and Alfred C. Lugert (Eds.): *Military Cooperation: The Field Experience UN, EU and NATO*. Blue Helmet Forum Austria, Graz, Belgierkaserne, 2007., 43.

Kiss Zoltán László: *Magyarok a békefenntartásban*. Zrinyi Kiadó, Budapest, 2011.

Radványi Lajos: *A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalása*. Biztonságpolitikai füzetek, Budapest, 2006., 26–28;

Siposné Kecskeméthy Klára: *Hogyan tovább globális partnerség?* Szakmai Szemle, 4. évf. 2. szám, 2008., 22–28.

Szenes Zoltán: *Katonai kihívások a 21. század elején*. Előadás „A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. század elején” c. konferencián, 2005. november 3-án. Hadtudomány, XV. évf. 4. szám. 2005., 25–29.

Wagner Péter: *„A bukott államiség” és Afganisztán*. In: Márton Péter (szerk.): *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. Teleki Intézet, Budapest, 2006., 1.

Wagner Péter: *Ambíciók és valóság: merre tart az átmenet (in)teqal) Afganisztánban?* 2012. december 26. Letöltve: 2013. 10.15.

Isaszegi János: *Afganisztán a NATO ISAF-erők főparancsnokváltása után*. In: *Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai szemle*, III. évf. 8. sz. ISSN 1789-5286, 2010., 66–76.

Isaszegi János: *Afganisztán, a Lisszaboni NATO-csúcstalálkozó után, a NATO-ENSZ-Afganisztán-megállapodás tükrében (Új „Afganisztán-Stratégia” a háború tizedik évében)*. In: *Társadalom és Honvédelem, Katonaszociológiai különszám*. XIV. évf. 3–4. sz. ISSN 1417-7293. 2011., 3–19.

Isaszegi János: *Válságövezetek konfliktusai és háborúi 2012 (2.). A 21. század életterháborúi a Közel-Keleten és Közép-Ázsiában*. In: *Honvédségi Szemle*, 140. évf. 2012/6. sz. ISSN 2060-1506. 2012., 17–23.

www.honvedelem.hu/film/studiobeszalgetes_az_afganisztani_missziorol_2

www.honvedelem.hu/film/studiobeszalgetes_az_afganisztani_missziorol_1

www.honvedelem.hu/cikk/30360/cia:-a-ceg-irakban-es-afganisztanban

Ujházy László őrnagy:

A TARTALÉKOSOK ÉS A TARTALÉKOS SZÖVETSÉGEK SZEREPE NAPJAINKBAN

A szerző írásában a tartalékosok szerepét mutatja be és elemzi. Emellett – a nálunk ilyen téren nagyobb hagyományokkal rendelkező NATO-államok tapasztalatai alapján – vázolja egy tartalékos szövetség közreműködésének lehetőségeit az önkéntes tartalékos rendszer és a honvédelem ügyének támogatásában.

„A békefenntartás nem katonáknak való feladat, de csak katonák tudják végrehajtani”

A modern értelemben vett tartalékos fogalma a 19. század közepén jelent meg¹, a rendszer első nagy próbatétele pedig az első világháború – vagy, ahogy akkor nevezték, a „Nagy Háború” – volt. 1915-re a kivérzett alegység-parancsnoki állomány helyét a tartalékosok vették át,² ahogy minden oldalon a tartalékosok erőpróbája volt a második világháború is. A hidegháború idején is nagy szerepet szántak a tartalékosoknak. Többnyire hadkötelezettség alapján kiegészülő „tömeghadseregek” néztek egymással farkasszemet. A mennyiségi szempontok domináltak, ahol pl. a tartalékos tisztekre főleg azért volt szükség, hogy legyen elég alegységparancsnok.

Napjaink helyzetének illusztrálására leginkább Dag Hammarskjöld³ egykori ENSZ-főtitkárnak tulajdonított megállapítás alkalmas: „A békefenntartás nem katonáknak való feladat, de csak katonák tudják végrehajtani.”⁴ Ezt a paradoxont ma már a legtöbb fejlett állam hadereje tartalékosok, főleg önkéntes tartalékosok alkalmazásával oldja fel, hiszen a tartalékos az, aki katona is egy kicsit és civil is egy kicsit. Mára a NATO-ban a kisebb létszámú, önkéntes haderők vannak túlsúlyban, ahol nem annyira szakasz- vagy századparancsnokként van szükség tartalékos tisztekre, mint inkább polgári szaktudásuk, készségeik alapján. Különösen igaz ez a békefenntartásra, a békeépítésre és a humanitárius műveletekre.⁵

Fontos hangsúlyozni, hogy egészen a közelmúltig a biztonságot alapvetően katonai és bizonyos mértékig politikai kérdésnek tekintették. Ez a megközelítés többé-kevésbé megfelelt a bipoláris világra jellemző biztonsági környezetnek. A hidegháborút követően, ahogy a békét és a stabilitást veszélyeztető egyre összetettebb fenyegetések jelentek meg, úgy egyre komplexebb megközelítések születtek a biztonság értelmezése tekintetében is. Elkezdték a

¹ Magyarországon a hadkötelezettséget az 1848. évi XXXIII. törvény a magyar hadseregről (tervezet), a tartalékos katona fogalmát az 1868. évi XL. törvénycikk a véderőről hatályba lépésétől származtatjuk. A két világháború között életbe léptetett 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről már megkülönböztette a rendes tartalékos és a póttartalékos szolgálati kötelezettséget is.

² Hajdu Tibor: A hadkötelezettség és a haza védelmének eszménye a soknemzetiségű Monarchiában. In: Hadtörténelmi Közlemények, 116. évf., 2003. évi I. szám, 32–39. ISSN 0017-6540.

³ Dag Hjalmar Agne Carl Hammarskjöld (Jönköping, Svédország, 1905. július 29. – Ndola, Rhodesia és Nyaszaföld Államszövetség [ma Zambia], 1961. szeptember 18.) svéd Nobel-békedíjas diplomata, az ENSZ második főtitkára. Teljes egészében a hidegháború idején látta el teendőit az ENSZ-ben.

⁴ Peacekeeping is not a job for soldiers, but only soldiers can do it.

⁵ Peace Support Operations AJP-3.4.1 (Béketámogató műveletek), 2001.

biztonság gazdasági, társadalmi és környezeti aspektusait is vizsgálni. Napjaink műveleti bebizonyították, hogy hatékony válságkezelés nem képzelhető el politikai, civil és katonai eszközök együttes alkalmazásával történő átfogó megközelítés nélkül. Világossá vált, hogy a hagyományos, tisztán katonai eszközök, bár fontosak, önmagukban nem elégségesek a nemzetközi biztonságot fenyegető összetett kihívásokkal szemben. Valamennyi válságkezelési eszköz igénybevétele szükséges, így az intézményépítés és -fejlesztés, a kormányzás, az igazságszolgáltatás és a rendvédelem terén tapasztalatokkal és készségekkel rendelkező önkéntes tartalékosok bevonása a stabilizációhoz és az újjáépítéshez történő hozzájárulás egyik fontos eleme lehet.⁶

A csökkenő katonai költségvetések mellett az önkéntes haderő tartalékosait ma már a legtöbb NATO-államban inkább „részmunkaidős” önkéntes katonának tekintik, akik olyan beosztásokat látnak el, amelyeket békeidőben nem szükséges „teljes állású” (hivatásos, szerződéses) állományviszonyú katonákkal betölteni. Ezen beosztások jelentős részére a haderő eleve nem képez szakembereket, így a hivatásos beosztásokat is többnyire a polgári oktatásból kikerült szakemberekkel tölti be: orvos, pszichológus, jogász, médiaszakember, kultúrantropológus, polgáriinfrastruktúra-szakértő, tolmács stb.

Miközben továbbra is szükség van arra, hogy a korábbi szerződéses és hivatásos katonák tartalékosként visszatérjenek a haderőbe, bebizonyosodott, hogy a hidegháború utáni katonai műveletekben nem kizárólag katonai kvalitásokra van szükség, hanem számos olyan civil képességre van igény – méghozzá egyenruhában –, amelyekkel napjaink reguláris haderői nem feltétlenül rendelkeznek.⁷ Miközben továbbra is szükség van arra, hogy a korábbi szerződéses és hivatásos katonák tartalékosként visszatérjenek a haderőbe. Megmutatkoztak a tartalékosok nyújtotta egyedülálló lehetőségek a haderő és a társadalom közötti kapcsolat javításában is, amire fokozott szükség van a béketámogató műveletek során. A biztonsági környezet változása nem maradt hatás nélkül a tartalékosokra: „a nemzetközi közösség által végrehajtott katonai műveletek számának növekedésével a tartalék erők fontossága is nő...”⁸

Hogyan illeszkednek a képbe a tartalékos szövetségek?

A közelmúltban eljutott hozzám egy olyan vélemény, miszerint: „Most, hogy már van tartalékos rendszerünk, nincs is szükség tartalékos szövetségre” (!). A felvetésre adott válaszom megfogalmazását nagyban segíti, hogy évekig rálátásom nyílt a NATO Tartalékos Tisztek Szövetségének (CIOR)⁹ munkájára. Azt tapasztaltam, hogy az ilyen téren nálunk nagyobb

⁶ Amennyiben a meglévő haderő vagy a béketámogató műveletben szerepet vállaló más tárcák nem rendelkeznek elegendő szakemberrel az összetett megközelítéshez.

⁷ Az egyenruhás alkalmazás leginkább az alkalmazási környezet és a jogszabályi háttér függvénye. Vannak esetek, amikor valóban szükséges és célszerű, míg máskor nem.

⁸ NATO Handbook (NATO-kézikönyv). Public Diplomacy Division, Brussels, 2006., 98. ISBN 92-845-0146-6.

⁹ A tartalékosok, tartalékos tisztek jelentőségét, presztízsét, az általuk létrehozott szervezetek súlyát a NATO-ban mi sem bizonyítja jobban mint az, hogy a védelem ügyének előremozdítását zászlajukra tűző társadalmi szervezetek tengerében az észak-atlanti szövetségnek mindössze négy parlamenti és társadalmi szervezettel van megkülönböztetett kapcsolata. Ezek közül az egyik a CIOR. Lásd: NATO Kézikönyv. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 2001., 375–385. ISBN 963 7037 48 9.; Lásd még: Military Decision on MC 248/1 – The Relationship between NATO and the Interallied Confederation of Reserve Officers – CIOR (A NATO Katonai Bizottságának 248/1. határozata a NATO és a CIOR kapcsolatáról); North Atlantic Military Committee Secretary General, North Atlantic Treaty Organization, 27 March 1988.

hagyományokkal rendelkező NATO-államokban a tartalékos szövetségek számos területen és eredményesen segítik a honvédelmi feladatok megoldását.¹⁰ Nézzük részletesebben.

1. A tartalékosok két bevonulás közötti együtt tartása szakmai (fizikai és szellemi) síkon.

Tisztán katonai szempontból ez a legfontosabb! A tartalékosok csak korlátozott ideig vannak tényleges állományban, ugyanakkor a fennmaradó időben is szükséges – szakmai programokkal, fizikai és szellemi téren – együtt tartani őket. Az önkéntes tartalékosok ráadásul nemcsak alkalmasak erre, de ezt szinte el is várják. Tíz évvel ezelőtt, 2003 őszén, amikor önkéntes tartalékosként az első 25 napos felkészítésünk végére értünk, a zászlóaljparancsnokunk (anélkül, hogy ismerte volna az ilyen téren nálunk nagyobb tapasztalatokkal bíró NATO-országokban bevett gyakorlatot) azzal búcsúzott tőlünk: „Milyen jó lenne, ha mi – akik együtt voltunk most önkéntes tartalékosként – a rendelkezésre állás időszakában is tartanánk egymással a kapcsolatot (...), ezáltal jövőre nem kellene mindent előről kezdeni?”. A nálunk ilyen téren nagyobb hagyományokkal rendelkező szövetségeseinknél a tartalékos szövetségek szakmai programok keretében (lövészet, járőrverseny, gyalogmenet, nyelvtanfolyam, biztonságpolitikai előadás stb.) nemcsak segítik a tartalékosok két bevonulás közötti együtt tartását, de hozzájárulnak azok fizikai és elméleti fejlődéséhez is.

2. Nemzetközi kapcsolataik révén elősegítik a NATO-országok védelmi szervezeteivel való interoperabilitást.

A CIOR tökéletes struktúrával és mondanivalóval rendelkezik a teljes tartalékos tisztispektrum számára, hadnagytól vezérezredesig. Megfelelő nemzetközi kereteket ad a tartalékos tisztis állomány – szellemi és fizikai – összefogására. Ezt bizottsági struktúrája is jól tükrözi (CIMIC, hadijog, katonai sportverseny, fiatal tartalékos tisztek műhelye, szimpózium stb.).¹¹ Külön figyelmet érdemel a CIOR testvérszervezete, a NATO Tartalékos Egészségügyi Tisztek Szövetsége (Confédération Interalliée des Officiers Médicaux de Réserve – CIOMR), amely egy hagyományosan tartalékos vonatkozású területre szakosodott, a védelem-egészségügyre.¹² Számos további nemzetközi tartalékos szövetség is létezik,¹³ s külön szövetséggel rendelkeznek az altisztek.¹⁴

3. Hidat képeznek a haderő és a társadalom között.

Az ezredfordulóra új korszak nyílt Magyarországon a honvédelem komplex rendszerében, ezen belül a haderő és a társadalom viszonyrendszerében, amikor 2004. november 3-án leszerelt az utolsó sorkatona.¹⁵ Ezzel megszűnt az a fajta kapcsolat a honvédség és a társadalom között, ami 136 éven át egyfajta párbeszéd és civil kontroll forrása volt. Miközben a politikai változások eredményeként a haderő jóval nyitottabbá vált, mint korábban, a

¹⁰ A CIOR 1996-ban elfogadott, tartalékos (tisztis) szövetségekre vonatkozó irányadó alapelvei, ajánlásai alapján. Lásd: Ujházy László: Tartalékos szövetségek a NATO-ban. Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. 114–115.

¹¹ A CIOR szervezete: <http://www.cior.net/Organisation.aspx> (2013. 10. 11.)

¹² Bővebben: Ujházy László: A NATO Tartalékos Egészségügyi Tisztek Szövetsége. In: Honvédorvos, 2010. évi 1–2. szám, 66–72. ISSN 0133-879.

¹³ Bővebben: Ujházy László: A nemzetközi tartalékos szövetségekről. In: Hadtudomány, 2010. évi 4. szám, 89–101. ISSN 1215-4121.

¹⁴ Bővebben: Ujházy László: Az Európai Tartalékos Tiszthelyettes Szövetség. In: Honvéd Altiszti Folyóirat, 2010. évi 3. szám, 21–22. ISSN 1586-2917.

¹⁵ Tibori Tímea – Molnár Ferenc – Gyimesi Gyula: Az önkéntes haderő társadalmi háttere – társadalomtudományi helyzetkép és prognózis. In: Hadtudományi Tájékoztató, Budapest, 2005., 57–72. ISSN 1419-7758.

sorkatonák távozásával felmerült a haderőnek a társadalmon belüli önálló kaszttá válása, újfajta elkülönülése a társadalomtól.¹⁶ Nem kétséges, hogy ebben a helyzetben felértékelődőben van a tartalékosok és szövetségeik szerepe. A haderő és a társadalom közötti hidat – a sorkatonák kiesésével – mára döntően a tartalékosok és a tartalékos szövetségek képezhetik. A tartalékosok és szövetségeik eljuthatnak a társadalom olyan szegmenseihez is, ahová a hivatalos politika nem, vagy csak kevéssé tud eljutni. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a tartalékos szövetségek szerepet vállalhatnak a munkáltatók és a haderő között létrejött szakmai fórumok munkájában is.

4. Hidat képeznek a reguláris és a tartalékos erők között.

Az önkéntes tartalékosok meglehetősen sajátos státusúak. Ahogy Winston Churchill fogalmazott: „a tartalékos kétszeresen is állampolgár”, hiszen katonai kötelezettségei mellett alapvetően civil állampolgár. Saját tapasztalatból is meg tudom erősíteni, hogy motivációját, elkötelezettségét tekintve a hangsúly az „önkéntesen” van és nem a „tartalékoson”, tehát több hasonlatosságot mutat a haderőben szolgáló másik két önkéntes állománycsoporttal: a hivatásos és a szerződéses állománnyal. Inkább részmunkaidős szerződéses katonának tekinteném őket. Olyan embereknek, akik szeretnek focizni, de nem lettek főállású futballisták. Mégis, motivációjuk, látásmódjuk, habitusuk, társadalmi viszonyrendszerük jelentősen eltér a hivatásos és a szerződéses állományú kollégáikétól, ezért a fentebb említett hídszerep mellett legalább annyira fontos egy híd képzése ezen állománycsoportok között is.

A tartalékos szövetségek segítenek – különösen a döntéshozóknak – a tartalékosok perspektívájából látni/láttatni a szoros értelemben vett tartalékos vonatkozású kérdéseket, valamint a haderő és a társadalom kapcsolatát.

5. Közreműködnek a tartalékosok toborzásában.

Az önkéntes haderőkben mindenhol kulcskérdés a toborzás, akár szerződéseseket, akár hivatásosokat, akár éppen önkéntes tartalékosokat kell toborozni. Megint csak hangsúlyozni kell, hogy mély társadalmi beágyazottságuk okán a tartalékos szövetségek el tudnak jutni a társadalom olyan részeihez is, ahová a hivatalos politika nem, vagy csak kevéssé képes eljutni. A nemzetközi tapasztalat az, hogy a tartalékos szövetségek közreműködnek valamennyi állománycsoport, de különösen az önkéntes tartalékosok toborzásában.

6. Közreműködnek a védelmi kérdéseknek a társadalom körében történő tudatosításában.

A hidegháborút követő időszakban, amikor NATO-szerte csökkent a „védelmi tudat”, ezek a szervezetek nagy segítséget nyújtottak annak ébrentartásában, mégpedig a társadalom valamennyi rétegében. Képviselői azt vallják, hogy a tartalékos sajátos társadalmi viszonyrendszeréből adódóan a haderő legjobb diplomatája, ugyanakkor ez kétirányú folyamat. Elvégre a haderő számára is képes a tartalékos speciális polgári szakértelmet nyújtani, valamint a civil lakosság mentalitását megértetni, közvetíteni a haderőnek.¹⁷ Így bátran állíthatjuk, hogy a professzionalizálódó haderők korában hallatlanul nagy szerep és egyben felelősség hárulhat a tartalékos szövetségekre.

¹⁶ Ez a folyamat más országokban is aggodalomra ad okot.

¹⁷ NATO Kézikönyv. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 2001., 383–384. ISBN 963 7037 48 9.

7. Ellátják a tartalékosok érdekvédelmét, érdekképviseletét.

Ennek az állománycsoportnak a problémái sok tekintetben eltérnek a hivatásos, szerződéses vagy akár a nyugállományú katonák problémáitól, ezért a nálunk ilyen téren nagyobb hagyományokkal rendelkező szövetségeseink mindegyikénél a tartalékos szövetségek kiemelt feladata a tartalékosok érdekeinek védelme, illetve képviselete!

*

Megítélésem szerint, ha valamikor, akkor éppen most van létjogosultsága nálunk egy tartalékos szövetségnek, hiszen ahogy nincsen haderő tartalékosok nélkül,¹⁸ ugyanúgy nincsen önkéntes haderő önkéntes tartalékosok nélkül, és megkockáztatom, hogy nincs önkéntes tartalékos rendszer tartalékos szövetség nélkül. Ahogy az önkéntes tartalékos rendszer nélkül a Magyar Honvédség féllábúnak tekinthető, úgy megfelelő társadalmi szervezeti támogatottság nélkül az önkéntes tartalékos rendszer is az lesz.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Czuprák Ottó: *Paradigmaváltás a katonai tartalékerők funkciójában*. In: Új Honvédségi Szemle, 2006. évi 9. szám, 118–130. ISSN 1216-7436.
- Földesi Ferenc: *A tartalékos rendszerről*. In: Honvédségi Szemle, 2008. novemberi szám, 34–37. ISSN 1216-7436.
- Hajdu Tibor: *A hadkötelezettség és a haza védelmének eszménye a soknemzetiségű Monarchiában*. In: Hadtörténelmi közlemények, 116. évf., 2003. évi 1. szám, 32–39. ISSN 0017-6540.
- Kladek András: *A CIMIC funkcionális szakértői csoport és az önkéntes tartalékosok*. In: Új Honvédségi Szemle, 2006. évi 2. szám, 52–59. ISSN 1216-7436.
- Lataste, Philippe: *L' Union Nationale des Officiers de Réserve (UNOR) – France (A Francia Tartalékos Tisztek Szövetsége [UNOR] – Franciaország)*. In: RAA Info, Issue No. 5, March 2002., 10–11.
- Lóderer Balázs: *A nonprofit szervezetek a fegyveres testületek tükrében*. In: Hadtudományi Szemle, 2010. évi 3. szám, 11–16. ISSN 2060-0437.
- Molnár Ferenc: *A haderő demokratikus ellenőrzése és a civil társadalom Magyarországon*. Védelmi Tanulmányok sorozat, 49. sz., Chartapress, Budapest, 2002., 1–75. ISBN 963 8117 94 X.
- NATO Handbook (NATO Kézikönyv); Public Diplomacy Division, Brussels, 2006, 193–201. ISBN 92-845-0178-4.
- Peace Support Operations AJP-3.4.1 (Béketámogató műveletek); 2001.
- Military Decision on MC 248/1 – The Relationship between NATO and the Interallied Confederation of Reserve Officers – CIOR (A NATO Katonai Bizottságának 248/1. határozata a NATO és a CIOR kapcsolatáról); North Atlantic Military Committee Secretary General, North Atlantic Treaty Organization; 27 March 1988.

¹⁸ Szücs László: Nincsen hadsereg tartalék nélkül. <http://www.honvedelem.hu/news/22308/nincsen-hadsereg-tartalek-nelkul> (2010.10.07.)

Zsolt Melinda:

NŐK AZ IZRAELI HADSEREGBEN

Az izraeli hadseregben ugyan kötelező szolgálatot teljesítenek a nők is, egyenlőségük azonban nemcsak a katonaság soraiban, a civil életben sem biztosított. A szerző tanulmányában bemutatja a társadalom sajátosságait, a hadsereg és a politika viszonyát, valamint a nők ebben betöltött szerepét. Áttekinti továbbá a nők státusának változásait az államalapítás óta eltelt időszakban, külön figyelmet fordítva a nemzetközi szervezetek eredményeire. Megvizsgálja a hadsereget a vallás és a társadalmi szerepvállalás szempontjából, felvázolja a katonanők helyzetével kapcsolatos aktuális és megoldásra váró kérdéseket.

Bevezetés

„A hadsereg a kötelességteljesítés egyik legfőbb szimbóluma, így mindaddig, amíg a nők nem egyenlőek a férfiakkal ennek a kötelességnek a teljesítésében, addig nem nyerték el a valódi egyenlőséget. Amennyiben Izrael lányai nem teljesítenek szolgálatot a hadseregben, addig Izrael zsidó közösségként eltorzult lesz”.¹

Az idézet David Ben-Guriontól, Izrael első miniszterelnökétől származik, aki Izrael biztonságának szavatolásához elengedhetetlenül szükségesnek tartotta, hogy a nők is tanuljanak meg fegyverrel bánni és háborúzni; a zsidóság tradíciójának tekintette a nők bevonását a katonai szolgálatba. Azzal érvelt, hogy az izraeliek kevesen vannak, ellenségeik viszont sokan – ha a férfiak éppen harcolnak egy háborúban, a nők pedig gyermekeiket és otthonukat védik, mikor az ellenség rájuk támad, akkor fegyvert kell használniuk. Izrael első miniszterelnökének fenti víziója valóra vált, a nők aktív szerepet vállalhatnak a hadseregben, a Knesszet (az izraeli törvényhozó testület) alig három hónappal az államalapítás után szavazta meg a nők számára a kötelező katonai szolgálatot. A hadseregben a nők és a férfiak egyenlő jogainak kérdésére azonban nem született válasz ilyen gyorsan.

E tanulmány célja, hogy megvizsgálja az izraeli társadalom sajátosságait a hadsereghez való viszonyának fényében, és ebben a keretben áttekintse a nők szerepét az izraeli fegyveres erőkből és a civil életben. Az írás elemzi a nők státusát a katonaság soraiban, saját motivációikat, illetve egy férfiak dominálta közösségre gyakorolt hatásait. A téma értékelésének időszerűségét adja, hogy az izraeli hadsereg átalakulóban van; Izraelben arra töreksenek, hogy a társadalomra vetülő közteher eloszlása igazságos legyen, kiküszöböljék a demográfiai változások miatt várható létszámcsökkenést a katonaság soraiban. A tanulmány célja továbbá, hogy bizonyítsa: az izraeli hadseregben a nők haderőbe történő belépése egészen más motivációkkal történik, mint a fejlett nyugati világban. A NATO-tagállamok esetében például, ahol a szolgálat önkéntességen alapszik, a nők katonai alkalmazását különböző tényezők befolyásolják. Ezek lehetnek katonai jellegűek, például a békeműveletekben való részvétel, a haditechnika, a katonai szervezet vagy a hivatásos állományba kerülés sajátosságai. De hatással lehet a nők alkalmazására a szociális struktúra, ezen belül a demográfiai helyzet alakulása vagy a munkaerő-utánpótlási rendszerek működése, illetve szerepe lehet

¹ Newly-Revealed Letter from David Ben-Gurion: Women Must Play Equal Part in the IDF. In: IDF Blog, 2013.03.08. In: <http://www.idfblog.com/2013/03/08/newly-revealed-letter-from-david-ben-gurion-women-must-play-equal-part-in-the-idf/> (Letöltés ideje: 2013. október 22.)

a gazdasági tényezőknek, a családi struktúrának és a társadalmi értékeknek is.² Jelen írás azt is bizonyítja, hogy a nemzetközi példák Izrael esetében nem érvényesek.

Nők, fegyveres konfliktusok és a nemzetközi szervezetek

Mára alapvetésnek tekinthető, hogy a női és férfi karakterek kialakulása és fejlődése biológiai adottságok és környezeti hatások eredménye; abban térnek el a vélemények, hogy a különböző tényezők milyen mértékben befolyásolják a férfi és női szerepeket a társadalomban.

A nemzetközi szakirodalom a *gender mainstreaming* kifejezést (helyes magyar fordítása egyelőre nem született) használja a terület társadalmi vetületeinek vizsgálatakor, ami azt jelenti, hogy a nemek közti különbségek felszámolásának, az esélyegyenlőségnek, illetve a nők szerepének meg kell jelenni a politika legkülönbözőbb szintjein, a szakpolitikákban, továbbá minden olyan döntésben, ahol erre szükség van, így például a hadseregben is.³ A nők érdekérvényesítésének történetét a nemzetközi szervezetek kereteiben érdemes megvizsgálni.

Az ENSZ 1953-ban egyezményt fogadott el a nők politikai jogairól, 1979-ben pedig a nőkkal szembeni megkülönböztetés teljes tiltásával gyakorlatilag nemzetközi egyezmény született a nők egyenlő jogairól. Szintén a világszervezet kereteiben, 1995-ben, Pekingben megtartott nők világkonferenciáján vették számba azokat a területeket, amelyekkel a nők jogainak szempontjából kiemelten kell foglalkozni. Ezek a következők voltak: szegénység, oktatás, egészségügy, nők elleni erőszak, nők fegyveres konfliktusokban, gazdaság, hatalom és döntéshozatal, intézményi előmenetel, emberi jogok, média, környezetvédelem, illetve kiskorú lányok.⁴ A nők a fegyveres konfliktusokban témakör vizsgálata során a globális konferencia hat stratégiai célt fogalmazott meg.^{5,6} *A hadseregben, illetve a harcoló alakulatoknál szolgáló nők helyzetének kérdése azonban ezen a fórumon még nem került napirendre.*

2000-ben fogadták el az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1325-ös számú határozatát a nőkről, a békéről és a biztonságról, a dokumentum már részben a Pekingben született nyilat-

² Sarah Garcia – Siposné Kecskeméthy Klára: Katonanők a NATO-tagállamok fegyveres erőiben. In: Hadtudomány X. évfolyam 1. szám, 2000. In: http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2000/1_10.html (Letöltés ideje: 2013. október 25.)

³ Ballainé Krikker Zsuzsanna: A katonanők képviselője a Magyar Honvédségben. In: A Magyar Honvédség Évkönyve 2009, Zrínyi Kiadó 2010, Budapest, 28–32.

⁴ Fourth World Conference on Women. In: UN Women. <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/> (Letöltés ideje: 2013. október 10.)

⁵ The United Nations Fourth World Conference on Women. In: UN Women. In: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/armed.htm> (Letöltés ideje: 2013. október 10.)

⁶ A pekingi világkonferencián megfogalmazott hat stratégiai cél az alábbiakból állt: elsőként kitűzték, hogy minél nagyobb szerepet kell biztosítani a nőknek a konfliktusok lezárásának döntéshozatali szintjén, védelmet pedig azoknak, akik konfliktusokkal sújtott területeken élnek. Második cél volt a katonai célú kiadások csökkentése és a fegyverkezés kontrollálása. Harmadikként az erőszakmentes konfliktuskezelési módszerek támogatását és az emberi jogi visszaélések számának csökkentését fogalmazták meg. Külön célkitűzésként szerepel a nők szerepének támogatása egy békéesebb világ megteremtésében. Az ötödik volt a menekültek és más, nemzetközi védelemre szoruló csoportok helyzetén javító lépések megtétele. Végül hatodik célként tűzték ki azoknak a nőknek a támogatását, akik nem független területeken élnek.

kozatra épült.^{7,8} Külön a harcoló alakulatoknál szolgáló nők helyzetére – akárcsak 1995-ben Pekingben – itt sem tértek ki, az azonban szerepelt már, hogy *a nemek egyenrangúságának koncepciója legyen része a békefenntartásnak*. Lefektették azt is, hogy a koncepciót a béketárgyalások, valamint a békeszerződések végrehajtásának szerves részévé kell tenni, beleértve egyebek mellett az emberi jogok tiszteletben tartását is.

A hidegháború végével megváltozott és bonyolulttá vált nemzetközi biztonsági környezet azt követelte a modern fegyveres erőktől, hogy egyre szélesebb körű feladatokat legyenek képesek ellátni. A hangsúly az alacsony intenzitású, de szélesebb spektrumú konfliktusokra helyeződött, így a válságkezelésre, a különböző békeműveletekre és humanitárius segítségnyújtásra.⁹ Ez azt is jelenti, hogy a megfelelő megoldások megtalálása túlmutat a katonai képességeken, számos, korábban nem alkalmazott tudás és szakértelem bevonása vált szükségessé. A klasszikus értelemben vett harcivonal már nem létezik, így nem kizárólag a harcoló alakulatokban szolgálók jelentenek célpontot egy háborúban. A társadalmi sokszínűség igénye így megjelent a hadseregben is. A folyamat előhírnökeként a NATO már 1961-től kezdett konferenciákat szervezni, hogy létezzen fórum a különböző, a szövetséges erők soraiban szolgáló nőket érintő kérdések megtárgyalására. Azonban ezek az egyeztetések akkor még nem voltak rendszeresek.¹⁰

A NATO 1976-ban külön *katonanői bizottságot* (Committee on Women in NATO Forces – CWINF) alapított azzal a céllal, hogy a szervezet tevékenységébe sikeresen integrálják a nőket. A testületbe minden tagállam delegált tagot. Konzultatív szervezetként elsődleges céljuk volt, hogy tanácsokkal járuljanak hozzá a NATO katonai vezetése és a tagállamok különböző döntéseihez a NATO-erőknél szolgáló nőket érintő kérdésekben. 2009-ben a testület mandátuma kiszélesedett, a neve is megváltozott, a nők érdekképviseletéről átkerült a hangsúly a társadalmi nemek, a gender megfelelő támogatására (NATO Committee on Gender Perspective – NCGP). Az újonnan alakult bizottság a korábbi feladatok mellett támogatja az ENSZ BT már említett 1325-ös számú határozatát, valamint a 2008-ban elfogadott 1820-as számút is. Utóbbi szögezte le, hogy „a nemi erőszak és a szexuális erőszak

⁷ Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2000. október 31-én elfogadott 1325-ös számú határozata. In: UN. In: <http://www.un.org/News/Press/docs/2000/20001031.sc6942.doc.html> (Letöltés ideje: 2013. október 10.)

⁸ Az ENSZ BT 1325-ös számú határozatában alapvetésként kimondták, hogy a fegyveres konfliktusokban hátrányosan érintettek között felülreprezentáltak a nők és a gyerekek, köztük a menekültek és az országon belül lakhelyük elhagyására kényszerítettek. Kitértek arra, hogy magasabb számban kell biztosítani a női képviseletet minden döntéshozatali szinten, legyen szó a különböző intézményekről vagy konfliktusokról, akár követi pozíciókról. A dokumentum szerint ösztönözni kell a nők szerepét az ENSZ-missziókban, kifejezetten a terepmunkában, így a katonai megfigyelés, a polgári rendőrség, valamint az emberi jogok és humanitárius jogok területén dolgozók körében. Rendelkeztek továbbá a nők és a gyermekek védelméről, külön intézkedésekre hívták fel a fegyveres konfliktusokban részt vevő feleket az erőszakos bűntettek megelőzésére, különös tekintettel a nemi erőszak minden formájára. Hangsúlyozták azt is, hogy az említett erőszakos bűntettek, valamint a népiirtás, az emberiség ellen elkövetett bűncselekmények és a háborús bűncselekmények nem maradhatnak büntetlenül.

⁹ CWINF Guidance for NATO Gender Mainstreaming. In: NATO. In: http://www.nato.int/issues/women_nato/cwinf_guidance.pdf (Letöltés ideje: 2013. október 22.)

¹⁰ NATO Committee on Gender Perspectives – History of NCGP. In: NATO. In: http://www.nato.int/cps/de/natolive/topics_101372.htm (Letöltés ideje: 2013. október 10.)

más formái háborús bűnöknek, emberiség ellen elkövetett bűncselekményeknek, illetve népiértésnek tekinthetők”.^{11,12}

Nők férfiszerepben

Az izraeli hadsereg az egyetlen olyan a világon, ahol a nők számára békeidőszakban is kötelező a katonai szolgálat. Általános szabályként a férfiak három, a nők két évet töltenek a hadseregben, ezután tartalékos szolgálatot látnak el. Izraelben mára az is evidenciának számít, hogy a nők harcoló alakulatoknál is teljesítenek szolgálatot, ők – akárcsak a férfiak – három évet vállalnak, majd 38 éves korukig tartalékosként behívhatóak. Vonatkozik ez azokra is, akiknek gyermekeik vannak. Az egyenlő jogokat azonban nem mindig biztosították a nőknek, bár a nők már az államalapítás előtt a mai Izrael területén tevékenykedő fegyveres csoportokban is ugyanolyan feladatokat láttak el, mint a férfiak. Az 1948-ban vívott függetlenségi háborúban parancsnoki beosztást is kaptak. Az államalapításkor ugyan kötelezővé tették a nők számára is a katonai szolgálatot, azt azonban megtiltották, hogy harcoló alakulatokhoz kerüljenek, így ezután jellemzően adminisztratív vagy oktatási feladatokat tudtak csak ellátni. Az 1973-as jom kippuri háborúban is csak a kényszer vezetett arra, hogy a nők is fegyvert ragadhattak, amivel a szárazföldi erők súlyos emberhiányára szolgáltatott megoldást. A kilencvenes évek vége jelentette az áttörést, ekkor kezdtek a nők újra nagyobb számban feltűnni harcoló alakulatoknál.¹³

Az egyenlőségért vívott küzdelem ikonikus alakja Alice Miller, aki harcirepülő-pilóta akart lenni, ám a hatályos jogszabályok értelmében ezt nem tehetette.¹⁴ 1995-ben két civil jogvédő szervezet, az Izraeli Nők Hálózata (Israel Women's Network) és az Emberi Jogok Társasága Izraelben (Association for Civil Rights in Israel) támogatásával a Legfelsőbb Bírósághoz fordult, mert jogsértőnek tartotta, hogy nők nem jelentkezhetnek a hadseregben pilótakiképzésre. Még ugyanebben az évben megszületett a bíróság döntése, mely szerint a légierőnek el kellett fogadnia az egyébként repülési mérnök Alice Miller jelentkezését azzal, hogy amennyiben megfelel a kritériumoknak, részt vehet a képzésen. A légierőnek emellett kísérleti programot kellett indítania, egyben felállítania egy olyan rendszert, amelynek segítségével a nőket integrálni lehet a pilótakiképzésbe. Alice Miller végül nem

¹¹ Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2008. június 19-én elfogadott 1820-as számú határozata. In: <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9364.doc.htm> (Letöltés ideje: 2013. október 10.)

¹² Az ENSZ BT 1820-as számú határozata felszólított minden, fegyveres konfliktusokban érintett felet, hogy azonnal és teljes mértékben vessen véget a civilek ellen elkövetett szexuális erőszak minden formájának. A dokumentum kitért arra is, hogy a szexuális erőszak már nem a háborúzás egyik velejárója, hanem szándékos és kitervelt taktika egy bizonyos közösség vagy etnikai csoport megalázására, megfélemlítésére, leigázására vagy elűződésére, tehát jelentősen elmélyíti a felek közti konfliktust, ezzel együtt pedig hátráltatja vagy akár teljesen megakadályozza a békekötést. A helyzet javítására eszközöket is javasoltak: ilyen volt például külön képzés a szexuális erőszak megelőzésére a katonák körében, vagy az erőszakos cselekmények elítélésének és büntetőjogi felelősségre vonásának szorgalmazása. Lefektették azt is, hogy minél több nőt kell bevonnai a konfliktusok megelőzésébe, béketárgyalásokba és a fegyveres konfliktusokat követő folyamatokba, ehhez azonban szükség van arra, hogy a tagállamok növeljék delegáltjaik között a nők számát. A nemzetközi közösség tehát elméletben megteremtette annak az alapját, hogy a nők teljes egyenjogúságot élvezzenek.

¹³ A történeti fejlődés rekonstrukcióját már korábbi írásaiban megkezdtem. Lásd Zsolt Melinda: Kisebbségek a hadseregben II.: Nők harcoló alakulatoknál, 2013. 07. 27. In: http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1375084971_Zsolt_Melinda_Kisebbségek_a_hadseregben_II_Nok_harcolo_alakulatoknal_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (Letöltés ideje: 2013. október 25.)

¹⁴ Equality, Religion and Gender in Israel. In: Jewish Women's Archive. In: <http://jwa.org/encyclopedia/article/equality-religion-and-gender-in-israel> (Letöltés ideje: 2013. október 23.)

lett soha harcirepülő-pilóta, mert nem felelt meg az egészségügyi alkalmasságra vonatkozó követelményeknek, azonban a stratégiai perrel az alapokat sikeresen lefektette; az első női vadászpilóta-pilótát Roni Cukerman személyében 2001-ben avatták tisztté.¹⁵ A történelmi jelentőségű Miller-ügy hatására a kilencvenes években számos, korábban elérhetetlen beosztást nyitottak meg a nők számára a hadseregben. A 2006-os libanoni konfliktus volt ezután az első olyan háború, ahol a férfi katonák mellett már katonanőket is a frontvonalba vezényeltek. Ekkor alakult meg a *Nahsol* névre hallgató, kizárólag nőkből álló egység is.¹⁶ A harcok halálos áldozatot is követeltek, Keren Tendler volt az első nő, aki harcoló alakulatnál szolgálva vesztette életét.

Három évvel a Legfelsőbb Bíróság történelmi döntése után, 1998-ban született meg a szexuális zaklatás tiltására vonatkozó törvény, ami a munkahelyi visszaéléseket hivatott megelőzni, de kiterjedt minden olyan nem munkahelyi kapcsolatra is, ahol az emberek függőségi viszonyban állnak egymással, ilyen például a hadsereg. *A nők egyenlőségéről a hadseregben még később, csak 2000-ben alkottak jogszabályt, ekkor került bele a katonai szolgálatról szóló törvénybe, hogy minden nőt, aki az izraeli hadseregben szolgál, ugyanazok a jogok illetnek meg, mint a férfiakat.* A törvény a gyakorlatban azt is jelenti, hogy minden olyan pozíciót meg kell nyitni a nők számára, amelynek betöltésére alkalmasak. Mára a hadsereg majdnem minden területen alkalmaz nőket, a beosztások 93 százaléka számukra is elérhető, az elit alakulatokban azonban továbbra sem szolgálhatnak.

2007-ben készült egy időközben feledésbe merült jelentés, amit egy külön erre a célra felállított katonai bizottság készített. A Jehuda Szegev vezérőrnagy vezetésével készült 100 oldalas beszámoló a férfiak és a nők közti egyenlőséget vizsgálta a hadsereg keretei között, majd jövőbeni ajánlásokat fogalmazott meg a fejlesztési lehetőségekre vonatkozóan. Ámosz Harel, a Haarec vezető elemzője évek elteltével szedte elő újra a témát, és beszámolója szerint a katonai vezetők akkor, 2007-ben kiálltak a nyilvánosság elé azzal, hogy támogatják a katonanők helyzetét javító javaslatokat.¹⁷ A legfontosabb propozíció egyenesen a nők és a férfiak közti teljes egyenlőségre szólított fel, ami minden katonai beosztás nők számára való megnyitásával járt volna. Azóta azonban csak annyi történt, hogy egyre gyarapszik azoknak a nőknek a száma, akik vallásos életvitelre hivatkozva elkerülik a katonai szolgálatot. Emellett a vallási szabályok erősödésével a hadseregben erőteljessé vált a nemek közti teljes szeparáció, ami ellentmond az egyik alapvető szabálynak, a nők integrációjára való törekvésnek. A Szegev-bizottság javasolta például a szakítást is azzal az ötvenes évek óta alkalmazott modellel, amely szerint nemtől teszik függővé, milyen hosszú legyen a katonai szolgálat, és hogy mely egységek elérhetők a katonanők számára. Helyette azt vezették volna be, hogy a megoldandó feladathoz szükséges követelmények alapján választják ki a legalkalmasabb jelöltet, függetlenül attól, hogy nő vagy férfi.

A kötelező katonai szolgálat azonban Izraelben is átalakulóban van. Elsősorban a behívásra kötelezhetőek körét tervezik bővíteni, így konkrét lépések történtek már az államalapítás óta mentességet élvező ultraortodox zsidó közösség tagjainak mozgósítására, de szóba került az izraeli arabokra vonatkozó szabályozás megváltoztatása is. A hatalmas

¹⁵ Israel Air Force Not for Her. In The New York Times, 1996. 01. 05. In: <http://www.nytimes.com/1996/01/05/world/israel-air-force-not-for-her.html> (Letöltés ideje: 2013. október 10.)

¹⁶ Leading the way in gender equality. In: Israel Defence Forces, 2013. 01. 27. In: <http://www.idf.il/1283-18166-en/Dover.aspx> (Letöltés ideje: 2013. október 10.)

¹⁷ Amos Harel: IDF freezes implementation of report calling for gender equality. In: Haaretz, 2011. 11. 30. In: <http://www.haaretz.com/print-edition/news/idf-freezes-implementation-of-report-calling-for-gender-equality-1.398544> (Letöltés ideje: 2013. július 22.)

társadalmi ellentéteket felkorbácsoló vitákból a nők sem maradtak ki, a tervek szerint 28 hónapra hosszabbíthatják a kötelező szolgálatuk időtartamát.¹⁸ Azzal azért számolni kell az új szabályozás megalkotásakor, hogy a hosszabbítással az izraeli kormány pont a kívánt cél ellenkezőjét érheti el. A nők így is egyre nagyobb számban maradnak távol a hadseregtől, élve a már említett kifogással, hogy vallásos életmódot folytatnak, és így járnak el akkor is, ha ez nem felel meg a valóságnak.

A hadsereg és a vallás viszonya amúgy is számos kérdést vet fel, nagyban nehezíti a nők integrációját a hadseregbe. A zsidó vallás törvényei tiltják például, hogy egy nő kiképzőtiszt feladata teljesítése közben megérintsen egy férfit, egy férfi nőre vesse a tekintetét, vagy egy nőt énekelni halljon. A nők katonai szolgálatát sokan évtizedek óta támadják a rabbinikus szabályok alapján. Ez az oka annak is, hogy a zsidó vallási törvények szerint élő nők *az aktív katonai szolgálat alternatívájaként polgári szolgálatot választhatnak*.

A vallásos társadalom is megosztott a hadsereg szerepe kapcsán: az ultraortodoxok például nem ismerik el a jelenlegi Izraelt a zsidók államaként, rájuk nézve egyelőre nem is kötelező a katonai szolgálat. A mentességüket megalapozó Tal-törvény azonban hatályát veszítette. A törvény a nevét Cvi Tal egykori legfelsőbb bírósági bíróról kapta, ő irányította annak a testületnek a munkáját, amelyik kidolgozta a 2012. augusztus 1-jén hatályát veszített szabályozás részleteit. Majd egy év telt el, mire a megoldás látszani kezdett. A Benjamin Netanjahu vezette kormány 2013. július elején fogadta el azt a törvényjavaslatot, ami eltörli az ultraortodox zsidó férfiak katonai szolgálat alóli mentességét. A törvényjavaslat, amennyiben a Knesszet is elfogadja, egy 4 éves átmeneti periódus leteltével lép hatályba, addig azonban még számos kérdés vár tisztázásra. Ha az ultraortodox zsidó férfiak az új törvény értelmében végül mégis bevonulnak katonának, a hadsereg a vallási előírások betartása érdekében kénytelen lesz korlátozni a nőket is. A vallás térnyerésével a férfiak dominálta katonaságban tovább erősödne a férfiak szerepe. A hadsereg számára a másik lehetőséget az jelenti, hogy a nemzet biztonságát és az egyenlőséghez való alkotmányos alapjogot előtérbe helyezi, a vallási törvényeket pedig a háttérbe szorítja. Ennek a kérdésnek politikai döntéshozókkal való egyeztetésére, a téma társadalmi vitájára, majd eldöntésére és a tervek kidolgozására még néhány év a rendelkezésükre áll.

Katonaállam és haditársadalom

Az izraeli társadalom sajátosságainak, a hadsereghez való viszonyának ismerete elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy a hadseregben szolgáló nők viselkedését és motivációit megértsük. Izrael állam megalakulása óta folyamatosan hadban áll szomszédaival, illetve a térségbeli hatalmakkal, a szembenállás tétje pedig az ország létezése. Ugyan hivatalosan nem katonai vezetés áll az ország élén, de informálisan a hadsereg, illetve egyes magas rangú tisztek jelentős súllyal vesznek részt a politikai és gazdasági döntések meghozatalában.

Harold Laswell amerikai politológus tézise szerint egy állandó hadiállapotban lévő ország nem képes fenntartani a demokratikus működést, a társadalom pedig megszűnik nyitottá válni, így elkerülhetetlen, hogy a biztonság érdekében polgári szabadságjogokat korlátozzanak, ahogy az is, hogy a hadsereg ne váljon a kormányzás meghatározó intézmé-

¹⁸ Jonathan Lis: Israeli cabinet approves reforms to IDF conscription law. In: Haaretz, 2013.07.07. In: <http://www.haaretz.com/news/national/israeli-cabinet-approves-reforms-to-idf-conscription-law.premium-1.534294> (Letöltés ideje: 2013. október 11.)

nyévé.¹⁹ Joram Peri volt magas rangú izraeli kormányzati tanácsadó egyenesen mítosznak nevezi, hogy az izraeli hadsereg nem folyik bele a politikába, szerinte évek kellene, amíg ezt a mélyen gyökerező tévhitet meg lehet változtatni társadalmi szinten – feltéve, hogy valódi politikai akarat áll mögötte. A társadalom és a hadsereg viszonyának vizsgálatához a kötelező katonai szolgálat kérdése is szorosan kapcsolódik, hiszen Izraelben a közteher viselésének ez az egyik eszköze, így magas presztízsű, elismert tevékenység, azonban – ahogy az a jelenlegi rendszerre is jellemző – a hadsereg szava a döntő politikai kérdésekben, ami ellentmond a demokratikus működés alapjainak.

Ha az állam és a hadsereg definiálásához visszanyúlunk egészen Max Weberig, arra a következtetésre jutunk, hogy a hadsereg alapvető feltétele a szuverén állam mint politikai entitás létezésének. Modernebb megközelítéseket vizsgálva a liberális szemlélet alapján azt találjuk, hogy a katonai szolgálat az állampolgárok kötelessége cserébe a polgári, politikai és szociális jogokért, ezzel szemben az állampolgárságot lehet a közösségi jóhoz való hozzájárulásként is meghatározni.²⁰ Utóbbi azonban azt is jelenti, hogy az állampolgár – adott esetben félretéve egyéni érdekeit – kész feláldozni az életét országa érdekében. *Haditársadalmakban tehát a katonai szolgálat képezi az állampolgárság, illetve a társadalmi részvétel alapját, ez alakítja az értékrendet, miszerint a harcoló katona tekinthető jó állampolgárnak, hiszen ez esik egybe az ország érdekeivel.*

Aluf Benn, a Haarec című izraeli lap főszerkesztője ugyanezt a kérdést eltérően vizsgálva így foglalta össze a hadsereg és a társadalom kapcsolatát: az izraeli társadalom megítélése szerint a hadsereg a legfontosabb és a legmegbízhatóbb intézmény, annak ellenére, hogy a kötelező szolgálat körüli viták rendre kiéleződnek, és közben jelentős demográfiai változások zajlanak.²¹ Az izraeli társadalom harmadát alkotják az izraeli arabok és az ultraortodox zsidók; ez az a két kisebbség, amelynek a lélekszáma a leggyorsabban növekszik, és ugyan-csak e két kisebbséghez tartozók élveznek mentességet a katonai szolgálat alól. A fiatal izraeliek számára a katonaság még mindig rituálét jelent, ami elkerülhetetlen, hiszen azok a kapcsolatok, amelyeket a szolgálati éveik alatt kiépítenek, jellemzően stabil alapot teremtenek későbbi szociális és szakmai életükhöz. Azok, akik a hadseregben építenek karriert, gyakran a negyvenes éveik közepén nyugdíjba vonulhatnak, közülük sokan ekkor indulnak el a politikai pályán valamilyen magasabb pozícióban, vagy válnak felsővezetőkké. Aluf Benn megállapítja, hogy az aktuális politikai helyzetben a kormánynak egyértelműen az az érdeke, hogy a harcoló alakulatnál teljesített szolgálat minél nagyobb társadalmi elismertséget élvezzen, hiszen így válik vonzó pályává a fiatalok számára.

Mivel Izraelben a társadalmi szerepvállalás alapja a katonai szolgálat, diszkriminációnak tekinthető, ha nők nem szolgálhatnak harcoló alakulatoknál. Tovább erősíti a férfiak uralta társadalmat, ha intézményesített rendszerben a férfiak feladata az erőszakszervezetben végzett védelmi feladat, a nőké pedig passzívan ennek a védelemnek az elfogadása, azaz annak a betemetése, hogy a nők sose váljanak egyenrangú partnerré társadalmi szinten. Ugyanakkor, ha a nők is ennek a rendszernek a részévé válnak, közvetve elfogadják a férfi

¹⁹ Yoram Peri: The Israeli Military and Israel Palestinian Policy. In: United States Institute of Peace, 2002, In: <http://www.israelstudies.umd.edu/articles/peri-peaceworks.pdf> (Letöltés ideje: 2013. július 8.)

²⁰ Orna Sasson-Levy: „Feminism and Military Gender Practices: Israeli Women Soldiers in Masculine Roles”. In: Sociological Inquiry, Vol. 73, No. 3, August 2003, 442.

²¹ Aluf Benn: „Israel's Warlords – How the Military Rules in War and Peace?” In: Foreign Affairs, March/April 2013, In: <http://www.foreignaffairs.com/articles/138815/aluf-benn/israels-warlords> (Letöltés ideje: 2013. július 10.)

értékek uralta hadsereget.²² Izraelben azonban ez nem választás kérdése, lévén a katonai szolgálat állampolgári kötelesség.

A nők katonai szolgálata a feministák körében is folyamatosan napirendre kerül Izraelben. A liberálisok szerint ugyanis ez a kötelesség az egyenlő állampolgári jogok feltétele, a közösségi lét alapja, míg a radikális feministák a nők katonai szolgálatát egy hierarchikus és szexista intézményre való rábólintásnak tekintik, amire végső soron egy katonáállam épülhet. Orna Sasson-Levy izraeli szociológus a katonanők férfiszerepekben történő viselkedését vizsgálva megjegyzi a vita kapcsán, hogy *a feminista megközelítések egyre inkább abba az irányba haladnak, hogy figyelmen kívül hagyják a katonanők saját szempontjait*. A szerző, aki vizsgálatát harcoló alakulatoknál szolgáló nőkkel készített mélyinterjúkra alapozza, arra a következtetésre jut, hogy a katonanők elutasítják a férfi és a nő hadseregben alkalmazott definícióját. Ugyanakkor – valamelyest ennek ellentmondva – azonosulnak a férfi identitással, de ennek az erőt képviselő oldalával, nem pedig a társadalmi szerep vállalásának motivációjával, tehát cáfolják mindkét feminista iskola magyarázatát. Fontos megjegyezni azt is, hogy a nőkre nem vonatkozik az izraeli társadalomnak az az alapszabálya, hogy a hadseregben befutott karrier privilégiumot jelent a civil életben, tehát a társadalmi szerepük katonai szolgálatuk ideje alatti alakításában nem a távoli jövőkép a meghatározó. A gyakorlatban ugyanis óriási szakadék tátong a nők hadseregbeli és civil élete közt.

Közben az izraeli társadalomban egyre elfogadottabb tényként kezelik, hogy *a nők a katonai szolgálat teljesítésével ugyan megfelelnek állampolgárként kötelességeiknek, de mégsem részesülnek a férfiakkal egyenlő jogokban*. Ennek egyik magyarázata, hogy nem egyenlően veszik ki a részüket a katonai szolgálatból, még akkor sem, ha harcoló alakulatokhoz vonulnak be. A társadalmi hierarchia élén „jó állampolgárként” a harcoló alakulatoknál szolgálatot teljesített zsidó férfiak állnak, azaz a civil életben is dominálnak a férfiszerepek, hátrányban vannak viszont a nők, továbbá a hadseregtől távol maradó izraeli arabok és az ultraortodox zsidók.

Nők a hadseregben

2011-es adatok szerint az izraeli hadsereg 33 százalékát teszik ki a nők, harcoló alakulatoknál az arány 3 százalék: a haderő létszáma a Military Balance 2013-as adatai szerint 176 500 fő, a tartalékosok létszáma pedig 465 000.²³ A nők aránya folyamatosan gyarapodik a komolyabb beosztásokban, a tiszti pozíciókban, azaz egyre sikeresebb karriert futnak be. 1999 és 2011 között az ezredesi rendfokozatot elért nőtisztek aránya megduplázódott, 2 százalékról 4 százalékra nőtt. Az alezredek esetében a növekedés 13 év alatt 70 százalékos mértéket ért el, az 1999-es 7,3 százalékról nőtt 12,5 százalékra 2011-re.²⁴ 2011 fontos év volt az előléptetések szempontjából, hiszen ekkor nevezték ki Izrael első női vezérőrnagyát

²² Sasson-Levy, Uo. 441–460.

²³ „Chapter Seven: Middle East and North Africa”. In: The Military Balance, 112:1, 327. In: <http://dx.doi.org/10.1080/04597222.2012.663216> (Letöltés ideje: 2013. október 22.)

²⁴ Elana Maryles Sztokman: No Touching: As Israel's military becomes more religious, women are having a really hard time showing men how to hold a rifle. In: Slate, 2012. 10. 11. In: http://www.slate.com/articles/double_x/doublex/2012/10/women_in_israel_as_the_idf_becomes_more_religious_the_rights_of_female_soldiers_single.html (Letöltés ideje: 2013. október 22.)

a 49 éves Orna Barbivaj személyügyi csoportfőnök személyében, aki a második tábornoki csillag elnyerésekor már 30 éves katonai pályát tudhatott maga mögött.²⁵

Izraelben nagyságrendileg *tíz olyan harcoló alakulat teljesít szolgálatot*, melyeknek jelentős számú nő tagja van, ezek egyike a már említett, kizárólag nőkből álló Nahsol. Ez az egység elsődlegesen Izrael déli részén, Egyiptom határánál szolgál, és hírszerzéssel foglalkozik. Egy másik különleges egység, melyben nők is teljesítenek szolgálatot, a Karakal elnevezésű zászlóalj.²⁶ Ennél a katonai szervezetnél a létszám több mint a felét teszik ki nők, megbízatásuk Izrael Egyiptommal közös határának védelmére vonatkozik. A férfiak és a nők között itt semmiben nem tesznek különbséget, ugyanazok a kiválasztás kritériumai, és ugyanazokat a feladatokat látják el a 2000-ben történt megalakulás óta. Arra ugyanakkor próbálnak odafigyelni, hogy a nőknek a lehetőségekhez képest biztosítsanak privát szférát.

Minden egységnél, ahol nők szolgálnak, egyikük *közvetlen tanácsadói* kinevezéssel bír, aki, ha arra van szükség, folyamatosan tanácsokkal látja el társait, gondoskodik képzésükről, illetve panasz esetén is hozzá lehet fordulni. A vezérkari főnök stábjában nőjogi kérdésekkel foglalkozó tanácsadói státusban mindig szolgál egy magas rendfokozatú katonanő, akinek a különböző egységeknél tevékenykedő közvetlen tanácsadók szakmai beosztottjai. A vezérkari főnök melletti tábornoki pozíció 2001 óta létezik, az akkori vezérkari főnök, Saul Mofáz vezette be. A legfőbb katonanői tanácsadó feladata, hogy biztosítson minden feltételt és lehetőséget a hadsereg nő tagjai számára, illetve segítse őket a megfelelő előmenetelben. A tanácsadó emellett kutató tevékenységet is végez, monitorozza a katonai vezetés tevékenységét, szakmai javaslatokkal segíti elő a nők érdekeinek megvalósulását olyan formában, ahogyan az a hadsereg számára is optimális. Kommunikációs tevékenységet is folytat, reprezentál, nyilatkozik és szerepel. Külön figyelmet kell fordítania a szexuális zaklatás témakörére, szerepet vállal a hadsereg belső szabályrendszerének kialakításában ennek megelőzésére, kezelésére, a nők körében pedig a tudatosság növelésére. Továbbá ő az, akihez a hadsereg nő tagjai fordulhatnak, amennyiben diszkrimináció áldozatai vagy bármilyen más problémával szembesülnek. A vezérkari főnök tanácsadói posztját jelenleg az egyébként jogász végzettségű Rahel Tevet-Vizel dandártábornok tölti be.

A férfiak maguk a hadsereg, a nők pedig a hadseregben vannak, azaz a nőket rendre azzal szembesítik, hogy nem a rendszer integráns részei – fogalmazta meg az amerikai feminista politológus professzor, Cynthia Enloe, hogy pontosan milyen szerepben találják magukat a nők a katonai szolgálatuk idején.²⁷ Az Orna Sasson-Levy kutatásában megkérdezettek ugyanakkor arról beszéltek, hogy a férfiszerepekben való helytállás hozzájárult személyiségük fejlődéséhez, magabiztosságuk, önismeretük javult. Az izraeli professzor asszony szerint ezeket a folyamatokat három különböző jelenség kísérte. Az első felismert szocializációs jelenség az volt, hogy a katonanők először is megpróbálják a harcoló katonákat fizikailag *utánozni*. Mivel a hadsereg férfiaságot képviselő erejét gyakorlatilag lehetetlen megváltoztatni, a nők számára, ha valamilyen módon tiltakozni kívánnak ez ellen, vagy csak megpróbálnak helytállni feladataikban, az az egy lehetőség marad, hogy oly módon azonosulnak a férfiszerepekkel, amelyek rávilágítanak férfitársaik gyengeségeire, esetleg még rombolóan is hatnak, de legalábbis kifigurázzák őket. Azzal, hogy a nők képessé válnak a

²⁵ Amos Harel – Anshel Pfeffer: IDF appoints first-ever female major general. In: Haaretz, 2011.05.26. In: <http://www.haaretz.com/news/national/idf-appoints-first-ever-female-major-general-1.364280> (Letöltés ideje: 2013. október 22.)

²⁶ Israel Defense Forces: Caracala Battalion. In: <http://www.idf.il/1561-en/Dover.aspx>. (Letöltés ideje: 2013. október 25.)

²⁷ Sasson-Levy, uo. 447–455.

férfiszerepek betöltésére, de közben nők maradnak, a férfiak veszélyben érzik férfiasságukat, érvel a szerző. Összességében pedig *ez az a jelenség, ami fenyegetést jelenthet a hadsereg klasszikusan férfias erőre épülő rendszerére*. Martin van Creveld izraeli hadtörténész hasonló következtetésre jut, szerinte amint a nők csatlakoznak egy fegyveres testülethez, a férfiak sokkal kevésbé akarnak harcolni, ezzel együtt a harcra való képességeik is gyengülnek.²⁸

A második kísérőjelenség volt a *távolságtartás* a tradicionális női szerepektől, ami az imént részletezett jelenség természetes velejárója, azaz egy férfiközpontú közösségbe való beilleszkedéshez szükség van arra, hogy a nőktől a „nőiesség” valamelyest eltávolodjon, a helyébe pedig a „katonaság” lépjen. Ennek megvalósulása tetten érhető a külső jegyekben, illetve a viselkedésben is, a folyamat gyakran nem is tudatosan zajlik. A kutatásból az is kiderült, hogy a nők egy része a hadseregben uralkodó értékrend alapján gyengébbnek és ügyetlenebbnek érzi magát a férfiaknál, másik része azonban élesen elítéli a női szereppel járó viselkedési mintákat.

A harmadik kísérőjelenség volt, hogy a hadseregben szolgáló nők a szexuális zaklatások egyes formáit *nem vették komolyan*. Ennek oka, hogy öndefiníciójukat a szakmai identitásuk határozta meg, szexuális identitásukat teljesen háttérbe szorították, hiszen ellen kellett állniuk annak, hogy férfitársaik nem a közegnek megfelelően közeledtek hozzájuk. Így tudták elkerülni, hogy egyrészt nőnek, másrészt áldozatnak kezeljék őket, azaz képesek maradtak helytállni a feladataikban. Egyéni szinten ugyan megoldást jelenthet a probléma kezelésének ez a módja, a hadsereg egésze számára azonban *konzerválja* a férfiak egyértelmű uralkodó szerepét.

A szexuális visszaélések megelőzésére próbálnak gondot fordítani az izraeli hadseregben, bár a statisztikai adatok ijesztőek. A 2012-re vonatkozó kiugróan magas számokat mutató adatok vizsgálatakor felmerült ugyanakkor, hogy az érintettek tudatosságának növelését célzó kampány eredményeként derült fény ennyi esetre, nem pedig azért, mert valóban ilyen mértékben nőtt ezeknek a cselekményeknek a száma, ezt azonban bizonyítani nem tudták.²⁹ 2012-ben az utóbbi négy év legtöbb visszaélését regisztrálták, de a 2011-es számok is megkétszereződtek. Míg 2011-ben a hadseregben 14 szexuális bűncselekményt követtek el, 2012-ben ez a szám 27-re nőtt, ami 93 százalékos növekedést jelent. 2008-ban szintén 27-et regisztráltak, 2009-ben 26-ot, 2010-ben pedig 20-at.³⁰ Külön tartják nyilván a különböző súlyú visszaéléseket, így például a verbális vagy a fizikai zaklatást, összesen több száz panaszt regisztráltak 2012-ben. Anu Bhagwati, a Katonánők Akció Hálózata (Service Women's Action Network – SWAN) nevű, az amerikai hadseregben szolgáló nők jogainak védelmével foglalkozó civil szervezet elnöke arra hívta fel a figyelmet, hogy tapasztalataik szerint az elkövetők jellemzően az áldozatok közelében szolgáló társaik köréből kerülnek ki.³¹ Szerinte a fegyveres erőkből tapasztalt szomorú statisztikák egyértelműen azt mutatják, hogy a nőket másodrangúként kezelik a hadseregben, erősen korlátozzák szolgálati tevékenységüket, fejlődési lehetőségeiket.

²⁸ Megan MacKenzie: „Let Women Fight – Ending the U.S. Military's Female Combat Ban”, In: Foreign Affairs, November/December 2012. In: <http://www.foreignaffairs.com/articles/138200/megan-h-mackenzie/let-women-fight?page=show> (Letöltés ideje: 2013. október 22.)

²⁹ IDF: Rise in sexual harassment complaints. In Ynet News, 2012. 08. 05. In: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4264554,00.html>, (Letöltés ideje: 2013. október 23.)

³⁰ Gili Cohen: Indictments for sex crimes in IDF doubled in 2012. In Haaretz, 2013. 06. 15. In: <http://www.haaretz.com/news/national/1.529845>, (Letöltés ideje: 2013. október 23.)

³¹ Anu Bhagwati: „The Unheard Victims of 'The Invisible War': The Crisis of Sexual Assault in the U.S. Military”, In: Foreign Affairs, 2013. 03. 28. In: <http://www.foreignaffairs.com/articles/139086/anu-bhagwati/the-unheard-victims-of-the-invisible-war?page=show>, (Letöltés ideje: 2013. október 21.)

Rahel Tevet-Vizel dandártábornok, a hadsereg nőjogi tanácsadói évente megtartott konferenciájának 2013. évi ülésén tartott beszédében reagált a fenti problémák egy részére. A vezérkari főnök közvetlen katonanői tanácsadója szerint a hadsereg kiemelt feladatként tekint arra, hogy az ultraortodox vallásos férfiak számának növekedése a jövőben ne érintse hátrányosan a nőket. Hangsúlyozta továbbá, hogy a terepen szolgáló kollégáknak külön figyelmet kell szentelniük az erőszak bármely formájának, illetve a szexuális zaklatások megelőzésére.³²

Orna Sasson-Levy, az izraeli katonanőkről folytatott kutatásainak végkövetkeztetése szerint az egyetlen megoldás, ha a békefolyamat eredményeként létrejöhét az állampolgárságnak egy olyan értelmezése, ami teljesen független a hadseregtől, ezzel pedig a nők a férfikkal egyenlő jogokat és teljes részvételt élvezhetnének az állami intézményrendszerben.³³ Izraelben azonban a történelmi, politikai és társadalmi körülmények olyannyira meghatározzák a társadalmi hozzáállást, hogy sem a nemzetközi szervezetek iránymutatásai, sem az Izraelben hatályos jogszabályok nem elegendőek ahhoz, hogy a nők helyzetében akár a civil életben, de főként a hadseregben érdemi változás történjen. A nők hadseregbeli viselkedésének motivációi alapján még nehezebbnek látszik, hogy a teljes egyenlőség a férfiak és a nők között ténylegesen megvalósuljon.

Összegzés

A tanulmány a nőknek az izraeli társadalomban, különös tekintettel a fegyveres erőkhöz betöltött szerepét vizsgálta. Ugyan a nők az államalapítás óta teljesítenek kötelező szolgálatot a hadseregben, harcoló alakulatoknál való szolgálatuk jogi háttere csak az utóbbi évtizedben körvonalazódott, és *a gyakorlatban egészen a mai napig sem valósult meg teljes mértékben*. A politikai akarat időről-időre napirendre tűzi a kérdést, de konkrét lépések a nők társadalmon, illetve hadseregben belüli helyzetének elismerésére ritkán történnek. Előrelépésnek tekinthető ugyanakkor, hogy az izraeli haderőben a legtöbb beosztás nők számára is elérhető.

A hadsereg és a társadalom viszonyának területe Izraelben szintén számos sajátossággal bír, hiszen az ország megalapítása óta folyamatosan hadiállapotban van. A politikai döntéshozatal így a demokratikus működés alapjainak ellentmondva rendkívül szorosan kötődik a hadsereghöz. Ebben változás egyelőre nem várható, hiszen a katonai szolgálat, éppen a biztonsági helyzet miatt, magas presztízsbű, elismert tevékenység, a közteher viselésének egyik eszköze, azonban a nők érdekérvényesítési lehetőségei itt is elmaradnak a férfiakétól.

A hadseregben *külön intézményt* hoztak létre a nők jogainak képviselésére: minden egységnél, ahol nők szolgálnak, egyikük közvetlen tanácsadói kinevezéssel bír, a vezérkari főnök közvetlen törzsében pedig egy magas rangú katonanő teljesít e témára szakosodott tanácsadói szolgálatot. Az integráció szándéka tehát az erős gyakorlati támogatást is megkapja, az érdekérvényesítés intézményrendszere létezik.

A nők ennek ellenére a hadseregben elutasítják a rájuk osztott definíció szerinti szerepet, és a férfi identitással azonosulva az erőt tekintik értéknek. Ennek motivációja, hogy bizonyítsák alkalmasságukat, valamint szexuális identitásuk háttérbe szorításával elkerüljék az áldozat esetleges szerepét egy férfiak dominált közösségben. Így azonban – bár a hétköznapi problémáik kezelhetővé válnak –, konzerválják is a férfiak hadseregbeli uralkodó státusát.

³² "תצונו יניינעל מיטן ל"כטמרה": ןויוושה ןורקיע משב מישנה תוריש תכראהב תכמות" In: ה"צ"ל, 2013.06.08. In: <http://www.idf.il/1133-19406-HE/IDFGDover.aspx> (Letöltés ideje: 2013. október 25.)

³³ Sasson-Levy, uo. 461.

Hosszabb távon várhatóan elkerülhetetlen lesz, hogy fenntartható megoldást találjanak a nők helyzetére, hiszen az izraeli társadalom demográfiai sajátosságai és a biztonsági helyzet arra kényszeríti majd a döntéshozókat, hogy a nők szolgálatára is építve biztosítsák a hadsereg megfelelő létszámát. A kérdés politikai, gazdasági és társadalmi szempontból is talán legérzékenyebb része az lesz, hogy a vallást és a vallás képviselte értékeket miként tudják kezelni a hadsereg szervezetén belül: hogyan tudják integrálni a nőket a várhatóan egyre nagyobb létszámban besorozandó ultraortodox vallásos férfiak közé, azaz a kirekesztés hogyan válik valódi befogadássá.

Pályázati felhívás

A Nemzeti Közszerológáti Egyetem rektora pályázatot hirdet a doktori (PhD) fokozat megszerzésére felkészítő, 2014 szeptemberében induló, 3 éves szervezett doktori képzésre.

Az egyetemünkön folyó doktori képzés elsősorban a közigazgatás, a hon- és a rendvédelmet érintő területen kutató szakembereket készíti fel a tudományos fokozat megszerzésére, tágabb értelemben pedig hozzájárul a tudományos elit utánpótlásához.

Az egyetem a *Hadtudományok* tudományágban, a *Katonai műszaki tudományok* tudományágban, valamint a *Közigazgatás-tudományok* tudományágban rendelkezik önálló, akkreditált doktori iskolával. A Nemzeti Közszerológáti Egyetem doktori iskoláinak célkitűzései, dokumentumai, törzstagjai, oktatóinak legfontosabb adatai és a kutatási területek megtekinthetőek az Országos Doktori Tanács (www.doktori.hu), valamint az egyetem honlapján (uni-nke.hu).

A 2014-es felvételi pályázattal kapcsolatos részletes információk február közepétől érhetőek el az egyetem honlapján.

A doktori képzésre való jelentkezéssel kapcsolatban az Egyetemi Tudományszervező Központ munkatársa, Páll Kata (pall.kata@uni-nke.hu, +36-1/432-9000/29-739) ad információt az érdeklődőknek.

Szeretettel várjuk mindazokat a tudományt művelni szándékozó, elkötelezett kutatókat és leendő kutatókat, akik elhívatottságot éreznek magukban a doktori fokozat megszerzésére!

Sok sikert kívánok a felvételihez és kitartást az következő tudományos pályához!

Prof. dr. Patyi András
rektor

Gáspár Tibor ny. vezérőrnagy:

AZ INTEGRÁLT ELLÁTÓKÖZPONTOK KIALAKULÁSA ÉS MŰKÖDÉSE

A logisztikai szervezetek fejlődésének egy meghatározó időszaka volt az ágazati integráció megvalósulása. Ez a folyamat a központi tagozatba tartozó ellátóközpontok vonatkozásában három fokozatban valósult meg. 2000 év végén, 2001 elején az első fázisban végbement a haditechnikai, hadtáp- és harcanyag-ellátóközpontok összevonása. A második lépést a Magyar Honvédség Veszélyesanyag Ellátó Központ és a Magyar Honvédség Logisztikai Ellátó Központ megalakulása képezte 2005 és 2007 között. A harmadik lépés 2013-ban történt. Írásom célja e folyamat rövid bemutatása.

A 2000 első felében kiadott MH-parancsnoki szervezési intézkedés és az ahhoz kapcsolódó szakintézkedések végrehajtásának eredményeként megkezdődött – a Magyar Honvédség szervezeti átalakulása keretén belül – az MH logisztikai biztosítását végző szervezetek átalakítása, a logisztikai biztosítás területeinek integrációja. Ennek kapcsán a logisztikai szervezetekre meghatározott létszám- és állományarányok figyelembevételével mind a csapat-, mind a központi logisztikai tagozatot érintően megtörtént az új szervezeti struktúrák kialakítása.

Központi tagozatban az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság (MH ÖLTP) létrehozásával megtörtént az ágazatsoportos integráció szervezeti hátterének kiépítése. A korábban ágazati rendben működő ellátóközpontok és -raktárak integrációjával megalakult az ágazatsoportos feladatokat végző MH Harcanyag Ellátó Központ, az MH Haditechnikai Ellátó Központ és az MH Hadtápanyag Ellátó Központ. Az új ellátóközpontok hadrendbe állításával egyidejűleg megszűntek az ágazati ellátóközpontok. Hadrenden kívül, a gödöllői CURRUS Rt.-be beolvadva működött tovább az MH Fegyverzet Javító Üzem, az MH Elhelyezési Központ pedig a HM Ingatlankezelési Hivatalba épült be.

A megszűnt hadrendi elemek egy része az új ellátóközpontok területi szerveiként működött tovább, míg másokat teljesen felszámoltak, így az MH Műszaki Technikai Ellátó Központ hárosi objektumát, az 1. Híradóanyag Javító és Ellátó Raktárat (Nyíregyháza), a 2. Híradóanyag Javító és Ellátó Raktárat (Pétervársára), a Számítástechnikai Javító és Ellátó Raktárat (Budapest), a 2. Üzemanyag Raktárat (Felcsút), az 1. Területi Élelmezési Raktárat (Kiskunfélegyháza) és két lőszerraktárat (Hajdúsámson és Izsák). Az eredeti tervektől eltérően ezen objektumok jelentős részében évekig inkurrenciatárolás folyt különböző szervezeti formában.¹

Az ellátószervezetek átalakulása mellett kiemelt feladat volt az átszervezések következtében feleslegessé vált anyagok és technikai eszközök átcsoportosítása, raktározása és kezelése.

Az egyes honvédelmi feladatok végrehajtásáról szóló 2183/1999. számú kormányhatározat 13. §-ában, valamint a Magyar Köztársaság 2000. évi költségvetéséről szóló 1999. évi CXXV. számú törvény 6. § (7) bekezdésében meghatározott kötelezettségek alapján a HM vagyonelemzésébe tartozó feleslegessé váló ingó vagyonelemeket az Állami Privatizá-

¹ Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság története 1997–2003. Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság kiadványa. Budapest, 2004. 4., 20.

ciós és Vagyonkezelő Rt. (ÁPV Rt.) részére kellett átadni, így a saját hatáskörben történő értékesítési lehetőség megszűnt.

Tekintettel arra, hogy az idézett jogszabályok végrehajtási utasítása csak 2000 végére készült el, a felhalmozódott felesleges anyagok átadására nem volt lehetőség, így azok kezelését saját hatáskörben kellett megoldani. Ennek érdekében a már működő 1. Inkurrencia Tároló Raktár (ITR) Karcag és 2. ITR Marcali mellett létrehoztak három további inkurrenciatároló raktárat Nyíregyháza (3. ITR), Izsák (4. ITR) és Mezőfalva (5. ITR) helyőrségekben. Elkészültek a feleslegessé váló ingó vagyonelemek kincstári vagyoni körből történő kivonásához szükséges előterjesztések, végrehajtották a 2001. évi átadási ütemterv összeállításához szükséges egyeztetéseket, megteremtve a felesleges anyagok és eszközök ÁPV Rt. részére történő folyamatos átadásának feltételeit. Ugyanakkor az átadás megkezdésének közel egy évvel történő elhúzódása miatt több, a 2001. év június 30-ig megszüntetésre tervezett katonai szervezet leürítését nem lehetett végrehajtani, így megoldást kellett találni azok további működtetésére.²

Az inkurrencia-raktárak ÁPV Rt. részére történő átadásának elhúzódása miatt 402 fő állományon kívüli létszámkeretet kért és kapott az MH ÖLTP, amelyből tovább működtették – az MH hadrendjén kívüli ideiglenes szervezatként – a felesleges anyagokat tároló létesítményeket.³

Összességében megállapítható, hogy a szervezeti változás alapjaiban érintette az MH Logisztikai Főigazgatósághoz (MH LFI) tartozó ellátóközpontokat és központi raktárakat. Az ágazati ellátást folytató szervezetek összevonása során ágazatsoportos ellátóközpontok jöttek létre, magukba integrálva több szakághoz tartozó – és az új ellátási ágakkal kiegészült – logisztikai támogatási feladatokat. Az ellátóközpontok a teljes működési készenlétüket az év végéig elérték. Megalakulásuk során párhuzamosan kezelték a csapatoktól beérkező anyagi készleteket, technikai eszközöket, szortírozták az inkurrenciát és folytatták azok átadását az ÁPV Rt.-nek. A feladatot nehezítette a létszámcsökkentésből adódó – pályát elhagyó vagy áthelyezésre kerülő – állomány elszámoltatása.⁴

Az MH Haditechnikai Ellátó Központ megalakulása és tevékenysége

A 14/2001. (HK. 4.) HM határozat alapján, 2000. október 1-jei hatállyal megalakult az MH Haditechnikai Ellátó Központ (MH HTEK) szervezete. A parancsnoki beosztásba Bíró János mérnök ezredes, a volt MH Páncélos- és Gépjármű-technikai Ellátó Központ (MH PCGTEK) parancsnokát, a parancsnokhelyettesibe pedig Hegedűs Ferenc mérnök alezredes, a volt MH Ruházati Ellátó Központ (MH REK) parancsnokát nevezték ki.⁵

A sok egyéb szakmai feladat mellett a megalakulás vontatottan indult. Az MH üzembentartási főnök 2001. január 17-én adta ki a 38/2001. számú intézkedését „az MH Haditechnikai Ellátó Központ megalakítására.” Ezt követően felgyorsultak az események, és az ellátóközpont vezetése sorra vette át a szakági szervezeteket. Elsőnek megalakult az MH HTEK Lánctalpas és Hőerőgép Raktár a helyben lévő Páncélos- és Gépjármű-technikai Ellátó Központ és Műszaki Technikai Ellátó Központ szervezetéből. Január 30-ával megtörtént az MH Kiképzéstechnikai Javító és Ellátó Központ (Esztergom), április 5-ével

² Uo. i. m. 25.

³ Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság története 2000–2006. Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság kiadványa, Budapest, 2006., 21.

⁴ Uo. i. m. 22.

⁵ MH ÖLTP 1997–2003. I. m. 93.

a Fegyverzettechnikai Raktár (Tápiószecső), április 20-ával az Elektronikai Raktár (Gödöllő), a Számítástechnikai Javító és Ellátó Raktár (Budapest), a 3. ITR (Nyíregyháza) és a 2. Híradóanyag Javító és Ellátó Raktár (Pétervására) átvétele.⁶

Az MH HTEK alárendeltségében 2001. május 9-én megalakult az 5. ITR (Mezőfalva). Május 24–25-én került sor a felszámolt MH Műszaki Technikai Ellátó Központ (Budafok-Háros) anyagi készletei és objektuma átvételére. A Repülő Műszaki Anyagraktár (Isaszeg) átvételére 2001. június 1-jén került sor. A Rakéatechnikai Raktár (Nyírtelek) 2001. június 14-én került az MH HTEK szervezetébe.

2001. június 15-ével, a 28/94/2001. számú helyesbítő ív alapján az MH HTEK szervezetéből törölték az MH Repülőgép Javító Bázist, és újra megalakult az MH Légijármű Javítóüzem. Június 19-én megalakult a Mérésügyi Bázis, de érdemi tevékenységét csak az épületek felújítása, átalakítása után tudta megkezdeni.⁷

Június 30-áig befejeződött az ellátóközpont szervezetébe tartozó szakmai szervek átvétele, megalakult az új szervezet és elérte a minimális működőképességet. A központ feladata volt a hozzá utalt honvédségi szervezetek – a hatáskörébe tartozó eszközökkel és anyagokkal történő – ellátása, a szaktechnikai eszközök és gépek csapatszintet meghaladó szervizelésének, javításának koordinálása. A központ végezte:

- a központi beszerzésű haditechnikai eszközök és anyagok bevételezését, minősítését, tárolását, frissítését, megóvását, cseréjét és a katonai szervezetek részére történő kiadását;
- a haditechnikai eszköz- és anyagi készletek szinten tartását;
- a hatáskörébe tartozó szakanyagok és technikai eszközök rendszerbe állítását, üzemeltetését és rendszerből való kivonását;
- a haditechnikai eszközök és anyagok csapatpróbáját;
- az európai hagyományos fegyveres erőkről szóló szerződés szerint korlátozás alá eső technikai eszközök tárolását;
- az MH lö- és gyakorlótereit üzemeltetéséhez szükséges eszközökkel való ellátást;
- jogszabályok alapján az MH használatában lévő sugárzó és mérgező anyagok, készítmények feldolgozásával és gazdálkodásával kapcsolatos feladatokat.

E katonai szervezet működtette az MH Automata Mérő Adatgyűjtő Rendszert, a HAVARIA laboratóriumot, s végezte az MH mérőműszereinek hitelesítését.⁸

Néhány adattal szeretném érzékelteni az MH HTEK 2002. évi szakmai tevékenységét. Az alábbi főbb eszközöket szerezték be ebben az esztendőben:

- 523 db védőmellény; 1000 db P9RC pisztoly; 30 db VW midibusz 378 M Ft értékben;
- 53 db különböző VW T4 mikrobusz és vegyes használatú tehergépjármű 350 M Ft értékben;
- 4 + 4 db nagyteljesítményű áramforrás-aggregátor 200 M Ft értékben;
- A technikai kiszolgálóállomások technológiai berendezéseinek beszerzése 400 M Ft értékben;
- Gumipárnás lánctalpkészletek 300 M Ft értékben;
- A Bundeswehrtől 497 db használt eszköz beszerzése és forgalomba helyezése 2 Mrd Ft értékben;
- Különböző fenntartási anyagok (gumi, akkumulátor, ponyva) 170 M Ft értékben.

⁶ Uo. i. m. 95–96.

⁷ MH ÖLTP 1997–2003. I. m. 97.

⁸ A láthatatlan hadsereg. MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság. A Honvédelmi Minisztérium Sajtó- és Tájékoztató Irodájának kiadványa, Budapest, 2002., 4.

A haditechnikai eszközök és anyagok kivonása a szervezési feladattal, valamint az MH hosszú távú fejlesztési tervében megfogalmazott elvárásokkal összhangban lett végrehajtva. Az MH ÖLTP 682 db páncélos- és gépjármű-technikai eszközt selejtezett le és 1190 db eszközt vont ki az MH rendszeréből.

A kincstári vagyonszerű kivevését követően 355 db T-55A és 150 T-55AM típusú harckocsit adtak át Kalocsán az ÁPV Rt. megbízottjának.

A típusselejtekként kivont harcirepülő-eszközöket és azok tartozékait (MiG-21, MiG-23, SZU-22M3) Pápa repülőtérén és Isaszegen (RMAR), valamint a technikai összcsoportjukat ledolgozott AN-26 gépeket és típusselejtekként leállított Mi-2 típusú helikoptereket Szolnokon tárolták. Minden olyan repüléstechnikai szakanyagot, amely feleslegessé vált a fenntartás és üzemeltetés szempontjából, ugyancsak Isaszegen tároltak. Sikeres átadás az ÁPV Rt. felé mindössze a ZLIN típusú kisrepülőgépek estében történt (2 db).⁹

2002 tavaszán parancsnokváltásra került sor a szervezetnél. Az új parancsnok Virág Lajos mérnök ezredes lett.¹⁰

2004. február 1-jétől kezdődően megkezdődött az MH HTEK 2. számú kihelyezett Ideiglenes Inkurrencia Raktárának felállítása Szentkirályszabadján; a raktár június közepére elérte a fogadóképességet, és megkezdte az inkurrens repülőeszközök átvételét.

A CFE-kötelezettségeknek megfelelően két tárolót alakítottak ki a kivont eszközök részére: az MH HTEK Rakétatechnikai Raktárnál (Nyírtelek) rakétatechnikai eszközök, az MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázison MiG-29 és L-39 típusú repülőgépek tárolására.¹¹

A 2004-ben is ideiglenes jelleggel működtetett – a haderő-átalakítás folyamán keletkezett inkurrens anyagokat és eszközöket kezelő – szervezeti elemeket beépítették az ellátóközpont állománytáblájába, amivel nőtt a személyi állomány létszáma.¹²

A személyi állomány elhelyezési feltételeinek javítása érdekében 2004-ben felújították az MH HTEK Lánctalpas és Hőerőgépraktár (Budapest Mátyásföld) 10. számú épületét.¹³

A 2004. évi tevékenységet az MH ÖLTP-parancsnok a következőképpen értékelte:

„Az MH Haditechnikai Ellátó Központ a meghatározott katonai feladatait, azon belül a kiemelt, a szervezéssel, kiképzéssel, a vezetés további korszerűsítésével és az új arculat kialakításával kapcsolatos előjárói feladatokat teljesítette.

A haderő-átszervezés érdekében végrehajtotta az anyagkészletek egyeztetését az átcsoportosítás 1–3. ütemében érintett katonai szervezetekkel, elvégezte a csapatok elszámoltatását. Ennek során központi készletbe vont 218 db harckocsit, 441 db harcjárművet, 1070 db gépkocsit, 240 db áramforrás aggregátort.

Nőtt a szakmai feladatok végrehajtásának dinamizmusa, különösen az átszervezés és inkurrencia kezelés területén.”¹⁴

A haderő-átalakítás VI. ütemében (2005. szeptember 1. – 2006. február 28.) megkezdődött az MH HTEK szervezetének módosítása, a Műszaki Inkurrencia Tároló Raktár (Budafok-Háros), a Kihelyezett Raktár (Pápa) és Kihelyezett Raktárcsoport (Szentkirályszabadja) szervezeti elemek törlése – de mivel az objektumok leürítését nem lehetett időben befejezni, így ezt többször is módosították.¹⁵

⁹ MH ÖLTP 2000–2006. I. m. 35.

¹⁰ MH ÖLTP 1997–2003. I. m. 100.

¹¹ MH ÖLTP 2000–2006. I. m. 75–76.

¹² Uo. i. m. 62.

¹³ Uo. i. m. 79.

¹⁴ Uo. i. m. 86–87.

¹⁵ Uo. i. m. 92–93.

Az ellátóközpont 2005. évi tevékenységéről a következő elöljárói parancsnoki értékelés maradt fenn:

„Az MH Haditechnikai Ellátó Központ az elmúlt évben megteremtette a logisztikai szerződéses legénységi állomány szakmai felkészítésének feltételeit.

Az MH Haditechnikai Ellátó Központ a 2005. évre meghatározott szakmai feladatait, azon belül a kiemelt – szervezéssel, kiképzéssel, az inkurrencia kezeléssel kapcsolatos – elöljárói feladatokat jó szinten teljesítette.

Az általános katonai rend és fegyelem szilárd. A vezetési aktusok kidolgozottak, rendszerük alkalmazkodik az ellátó központ széttagolt elhelyezéséhez és az MH ÖLTP vezetési rendszeréhez. Jól érvényesült az egységes, kellően rugalmas és következetes vezetés és akarat a szervezet tevékenységének minden területén.

A külföldön szolgálatot teljesítő kontingensek, valamint az NRF erők felkészítése és haditechnikai biztosítása területén nyújtott munkája eredményeként a haditechnikai eszközökkel és hadianyagokkal történő ellátásban alapvető fennakadás nem volt.

A haderő-átszervezés kapcsán kiemelkedően hajtotta végre az anyagkészletek egyeztetését az átcsoportosítások ütemeiben érintett katonai szervezetekkel, végezte a csapatok elszámoltatását. Kiemelkedő a rendszerben maradó rakétakészletek zökkenőmentes átadása az MH VEK részére, továbbá a pisztolycsere terv szerinti végrehajtása.

Eredményesen végezte a központi raktáraiból a felesleges, inkurrens anyagok átcsoportosítását, az értékesítések kapcsán meghatározott eszköz- és anyag átadás-átvételeket.

Megfelelő volt az inkurrencia kezelés kapcsán tanúsított gyors, szakszerű feladatvégzése. A gyakorlati végrehajtás területén kiemelkedő a szentkirályszabadjai raktár kiürítése kapcsán végzett tevékenység.

Összességében eredményesen végezte a központi beszerzésű anyagok végátvételét, a hatáskörébe tartozó szakanyagok beszerzését, szerződéskötéseket, kötelezettségvállalásokat.

Jó szinten végezte az eszközök és gépek csapatszintű szervizelésének, javításának koordinálását, valamint az MH gépjárművei vonatkozásában államigazgatási eljárás keretében a forgalomba helyezéseket, biztosításokat.

Nem javult a központi nyilvántartás területén a naprakészség biztosíthatósága. Az ellátóközpont széttagolt elhelyezéséből adódó bizonylatolási feladatok továbbra is nehézkesek.

Az Ellátó Központnál ellenőriztem a KFR készséget, amelyet »MEGFELELŐRE« értékeltem.”¹⁶

A parancsnok személyében 2006. december 30-ával változás történt. Tekintettel a közelgő szervezeti változásokra (ellátóközpontok integrációja, MH Logisztikai Ellátó Központ megalakítása), Virág ezredes nyugállományba vonult. A parancsnoki teendők ellátására Barnucz Albert mérnök alezredes kapott megbízást.

2007 elején az MH HTEK a következő szervezeti formában került az MH Össhaderónemi Parancsnokság (MH ÖHP) alárendeltségébe:

- Parancsnokság, vezető és biztosító szervek;
- Lánctalpas és Hőerőgép Raktár;
- Vegyivédelmi Raktár;
- Számítástechnikai Javító és Ellátó Raktár;
- Mérésügyi Bázis;
- Műszaki Ideiglenes Tároló Raktár;
- Elektronikai Raktár (Gödöllő);

¹⁶ Uo. i. m. 108–111.

- Repülőműszaki Raktár (Isaszeg);
- Repülőműszaki Raktár Kihelyezett Részleg (Pápa);
- Rakétatechnikai Raktár (Nyírtelek);
- Fegyverzettechnikai Raktár (Tápiószecső);
- Kiképzéstechnikai Tároló Raktár (Esztergom);
- 1. Kijelölt Állandó Raktár (Kalocsa);
- Elektronikai Ideiglenes Tároló Raktár (Nyíregyháza);
- 5. Ideiglenes Tároló Raktár (Mezőfalva).¹⁷

Az MH Hadtápanyag Ellátó Központ megalakulása és tevékenysége¹⁸

A MH hosszú távú átalakításának keretében és tervei alapján, a haderő-átalakítás részeként, a 2000. október 1-jén megszüntetett jogelőd szervezetek szervezeteinek bázisán, a logisztikai biztosítás új típusú ellátóközpontjai között – az MH ellátási főnök szakmai alárendeltségében – megalakult az MH Hadtápanyag Ellátó Központ.

A korábbi ágazati – élelmezés, ruházat, üzemanyag – ellátóközpontok összevonásával, kiegészítve az MH térképészeti és humán-szakanyagellátás raktáraival egy, a teljes hadtápanyag-ellátás területét összefogó, ágazatcsoportos feladatokat végző ellátóközpont jött létre.

Az MH HTPEK vezető állománya 2000. december 1. – 2001. április 30. között kialakította a törzs szervezeti elemeit, végrehajtotta az MH élelmezési, ruházati, üzemanyag- és humánszakanyag-ellátó központok, valamint az MH Térképészeti Anyagellátó Osztály átadás-átvételét, elkészítették az MH HTPEK működéséhez szükséges okmányokat, kialakították a vezetés rendszerét. Az ellátóközpont parancsnoka Gyarmati Sándor ezredes, parancsnokhelyettese pedig Banizs József alezredes lett. A hadművelleti főnöki beosztásba Csályi Ferenc alezredes került.

Az intézkedéseknek megfelelően az MH HTPEK megalakítását, működőképességét 2001. június 30-ig, a teljes készenlélet 2001. december 31-ig eseménymentesen elérte.

Az MH HTPEK az MH ÖLTP ellátási főnökségének üzemeléséhez szükséges szakanyagokat, eszközöket beszerző, gazdálkodó és elszámoló szervezet volt. Az MH HTPEK:

- ellátta a hozzá utalt honvédelmi szervezeteket az előírt szakanyagokkal, elvégezte a szaktechnikai eszközök és gépek csapatszintű szervizelését, javításuk koordinálását;
- megszervezte a központi anyagi készletek tárolását, karbantartását, tárolási és szavatossági időn belüli cseréjét;
- a jóváhagyott költségvetési előirányzat összegén belül a vonatkozó jogszabályok alapján végezte a hatáskörébe tartozó szakanyagok és szolgáltatások beszerzését;
- a szolgálati előjáró követelményei alapján részt vett a szakanyagok és szaktechnikai eszközök rendszerbe állításában, üzemben tartásában és rendszerből történő kivonásában;
- megszervezte az új eszközök, anyagok csapatpróbáját, értékelte azok eredményeit;
- külön rendelkezések alapján végezte a különféle NATO- és más nemzetközi missziók ellátásával kapcsolatos szakmai feladatokat.¹⁹

Az ellátóközpont szervezeti elemei Budapesten három objektumban (Lehel út, Daróczi út és Mogyoródi út), Hetényegyházán, Táborfalván és Karcagon voltak elhelyezve. 2001.

¹⁷ Az MH HTEK parancsnok jelentése az alakulat átadásakor az MH ÖHP részére.

¹⁸ Az MH HTPEK parancsnok jelentése az ellátó központ MH ÖHP részére történt átadás alkalmából. 2007. A MH Hadtápanyag Ellátó Központ rövid története.

¹⁹ A láthatatlan hadsereg. I. m. 7.

július 1-jei hatállyal az MH létszámkeretén felüli állomány terhére megalakították Felcsúton az 1. Tároló Raktárt.

A 2002. évi szervezési feladat elrendelte a Központi Élelmezési Raktár (KÉRA) átdiszlokálását Kiskunfélegyházára. 2002 szeptemberében a HM HVKF intézkedése alapján leállították a KÉRA áttelepülését, és ezzel összefüggésben az MH HTPEK újbóli szervezeti módosítása vált szükségessé.²⁰

Az MH HTPEK 2003-ban fő feladatnak tekintette a selejt és inkurrens anyagok ÁPV Rt. részére történő átadásának gyorsítását, amelynek eredményeként elérték, hogy az 1. ITR-nél Karcagon a hadtápanyagokat, vegyivédelmi anyagokat és eszközöket 100 százalékban sikerült átadni az állami vagyongazdálkodó szervezetnek.²¹

Az MH HTPEK szervezeti felépítése 2003 végéig nem változott. 2003 októberétől megkezdődött az 1. Inkurrencia Tároló Raktár (Karcag) felszámolása és a kihelyezett raktár (Kalocsa) megalakítása. 2004. szeptember 1-jétől az 1. Tároló Raktár állománytáblás szervezeti elem lett.

A 122/2003 HM KÁT–HM VKF együttes intézkedésben foglaltak alapján 2004. január 1-jétől az MH Katonai Elhelyezési Főnökség – mint a tábori elhelyezési szakanyag-nem felelőse – az ezzel kapcsolatos feladatokat átvette a HM Ingatlankezelési Hivataltól. Az MH HTPEK szervezetében, Aszód helyőrségben megalakították a Központi Tábori Elhelyezési Raktárt.²²

2004. április 13-án átadták az MH HTPEK Központi Üzemanyag Raktár új technológiai területét. A felújítás után összesen 14 550 köbméter benzint, gázolajat, kerozint, kenőanyagokat és egyéb anyagokat volt képes tárolni a raktár Hetényegyházán.²³

Az MH ÖLTP-parancsnok 89/2004. intézkedése alapján 2004. április 1-jével – az MH HTPEK szakmai felügyeletével – Kalocsán megalakult az Inkurrencia Tároló Raktár, amelybe előjárói döntés értelmében a logisztikai inkurrencián kívül a felszámoló katonai szervezetek elhelyezési inkurrenciáját szállították be.²⁴

Az MH HTPEK 2004. évi tevékenységét az MH ÖLTP-parancsnok így értékelte:

„Az MH Hadtápanyag Ellátó Központ a meghatározott feladatokat időarányosan, eredményesen végrehajtotta.

Alaprendeltetéséből adódó feladatait képes az előjárói elvárásoknak megfelelő színvonalon végrehajtani. Működési feltételei megfelelőek, a korszerű számítógépekkel való ellátottsága átlag alatti, nem rendelkezik internet-hozzáférési lehetőséggel.

Költségvetési gazdálkodása kiegyensúlyozott, tervszerű, racionális, szabályos. A közbeszerzési előírásokat betartja.

A 11,4 milliárd Ft központi költségvetésből szerződésekkel az éves összeg 72%-át lekötötte, a többi szabadkézi beszerzéssel került felhasználásra.

A missziókban résztvevők részére véglegesen átadott ruházati anyagok értéke 145 millió Ft (ez 59 féle cikk).

Beszerzett 180 millió Ft értékű élelmiszert, 121 millió Ft értékű élelmezési felszerelést, 1,8 milliárd Ft értékű hajtóanyagot, 270 millió Ft értékű kenőanyagot, 3,4 milliárd Ft értékű

²⁰ MH ÖLTP 1997–2003. I. m. 41.

²¹ MH ÖLTP 2000–2006. I. m. 58.

²² I. m. 63.

²³ Kertai László: A felújított Központi Üzemanyagraktár. Katonai Logisztika 2004/2. szám, 276.

²⁴ MH ÖLTP 2000–2006. I. m. 76.

ruházati anyagot, 191 millió Ft értékű humán anyagot és 33 millió Ft értékű térképészeti anyagot, ami összességében 8 milliárd Ft értékű hadtáp anyag és szolgáltatás beszerzését jelentette.

Befejezte a rakéta-hajtóanyagok kincstári vagyoni körből való kivonását és szállításhoz történő előkészítését (Felcsút és Mezőfalva, kb. 1200 tonna).

Megkülönböztetett figyelmet fordított a missziók és a felajánlott erők ellátására. A közbeszerzési eljárások elhúzódása, módosítása miatt esetenként ellátási nehézségek is adódtak.

2004 júniusában az MH ÖLTP parancsnoka parancsnoki felügyeleti átfogó ellenőrzést vezetett le, melyen az ellátó központ »jó« értékelést kapott.²⁵

2005-ben az MH HTPEK feladatrendszere jelentősen változott. A soron következő haderő-átalakítás keretében 2005. március 1. – július 31. között az MH üzemanyag-ellátási rendszerével kapcsolatos feladatrendszert és a vele kapcsolatos szervezeti elemeket – üzemanyag-ellátást tervező részleg, Központi Üzemanyag Raktár és Központi Üzemanyag-bevizsgáló Részleg – átadták az MH Veszélyesanyag Ellátó Központnak. 2005 szeptemberétől a szakanyagok minőségi átvételével foglalkozó állomány (12 fő), a feladattal együtt, átkerült a HM Technológiai Hivatalhoz.

2005. szeptember 1-jétől az intézkedéseknek megfelelően megkezdődött az 1. Tároló Raktár (Felcsút) felszámolása. A felszámolást az eredeti tervek szerint 2006. február 28-ig kellett volna befejezni. Azonban ez nem történt meg, mivel a raktárnál tárolt nagy mennyiségű inkurrens anyagot és veszélyes hulladékot nem tudták máshova elszállítani, illetve megsemmisíteni. Ezért az előjáró a raktár fennmaradását – állománytáblán kívüli szervezeti elemként – 2006. december 31-ig meghosszabbította.

Megkezdődött a tábori elhelyezési raktár (Aszód) megszüntetése és az anyagok átadása a HM Ingatlankezelési Hivatal részére.²⁶

A 2005. évi tevékenységről a következőket tartalmazta az MH ÖLTP-parancsnok értékelése:

„Az MH Hadtápanyag Ellátó Központ részt vett a logisztikai szerződéses legénységi állomány szakmai programjainak kidolgozásában. Biztosította a hadtáp szaktechnikai eszközök vezetői, kezelői állományának speciális felkészítését.

Az MH Hadtápanyag Ellátó Központ a 2005. évre meghatározott feladatait időarányosan, eredményesen teljesítette. Tevékenységének fő irányát a haderő-átalakítás rájuk eső feladatai, az MH katonai szervezetei hadtáp ellátásának folyamatos biztosítása, a nemzetközi gyakorlatok és a békemissziók állományának ellátása, valamint a selejt és inkurrens anyagokkal kapcsolatos szakfeladatok képezték.

Előrelépett az MH személyi állományának korszerű ruházattal történő ellátása, a konyhatechnológiai rendszerek fejlesztése területén.

Kiemelkedő eredményességgel teljesítette a missziók váltásának, ellátásának hadtápbiztosítását, a tiszt- és tiszthelyettes avatások ruházati biztosítását.

Folytatta az MH katonai szervezeteinek NATO kompatibilis térképekkel való ellátását. A humán szakanyagokkal való ellátás folyamatos volt.

2005. évben 4 alkalommal ellenőrizték fejezetszintű, államháztartási ellenőrzéssel, melyek során nem találtak olyan hiányosságokat, amely a szaktevékenységre vonatkozó azonnali rendszabályok bevezetését indokolta volna.

²⁵ MH ÖLTP 2000–2006. I. m. 87.

²⁶ Uo. i. m. 93.

Az MH HTPEK képes alaprendeltetésű feladatai színvonalas, eredményes végrehajtására, amely biztosítja a külföldi missziók, valamint az MH folyamatos működésének hadtáp feltételeit.”²⁷

A 2006. évi haderő-átalakítás keretében 2006 márciusától végrehajtották a Központi Személyi Felszerelési Raktár és a Ruházati Kereskedelmi és Szolgáltató Részleg (Budapest, Daróczi út), valamint a Központi Térképészeti Szakanyagraktár (Budapest, Mogyoródi út) objektumának kiürítését, állományának és anyagainak átdiszlokálását a Lehel úti objektumba, Táborfalvára és Felcsútra. Az átdiszlokálást 2006. június 30-án eseménymentesen befejezték. A Felcsúton elhelyezett ruházati és térképészeti szakanyagokat a raktár felszámolási határidejéig nem sikerült máshol elhelyezni, így tovább hosszabbították a bezárás határidejét.

A kiadott intézkedések alapján 2007. március 1-jével megszűnt az MH HTPEK, szervezeti elemei és állománya integrálódott az újonnan alakult MH Logisztikai Ellátó Központ szervezetébe.

Az MH HTPEK a következő szervezeti formában lett átadva az MH ÖHP részére:

- Parancsnokság, vezető és biztosító szervek;
- Központi Élelmezési Anyagraktár (Budapest);
- Központi Személyi Felszerelés Raktár (Budapest);
- Személyi Felszerelés Raktár (Táborfalva);
- Központi Humán Raktár (Budapest);
- Központi Térképészeti Szakanyag Raktár (Budapest);
- Ruházati Kereskedelmi és Szolgáltató Részleg (Budapest);
- Kihelyezett Raktár (Kalocsa).

Az MH Harcanyag Ellátó Központ megalakulása

Az MH Lőszer Javító és Bevizsgáló Üzem jogutódaként, 2000 októberében a szervezeti változás következtében megalakult az MH Harcanyag Ellátó Központ (MH HEK), alárendeltségében hét végrehajtó alegységgel. A megalakulás feladatait az MH üzembentartási főnök 5/2000. számú parancsa szabályozta részletesen.²⁸ Az MH HEK szervezetében megtörtént az eddig a fegyverzeti szolgálathoz tartozó lőszeres és a műszaki technikai szolgálathoz tartozó műszaki harcanyagok tárolási, kezelési és nyilvántartási integrációja.

Az ezredszintű szervezet parancsnoka Czikó László ezredes lett. Az ellátóközpont rendeltetése volt:

- a Honvédelmi Minisztérium háttérintézményei, valamint a Magyar Honvédség részére a lőszeres és műszaki harcanyagok beszerzése, együttműködve a HM Beszerzési és Biztonsági Beruházási Hivatallal;
- a beszerzett harcanyagok átvétele, a velük kapcsolatos elszámolási, nyilvántartási, raktározási, valamint a kémiai biztonsággal összefüggő laboratóriumi vizsgálatok elvégzése;
- a honvédelmi szervezetek lőszerrel és műszaki harcanyaggal történő ellátása, szaktechnikai eszközök és gépek szervizelése, javításuk koordinálása.

Az alakulat végezte a központi beszerzésű harcanyagok átvételét, a harcanyagok raktárak közötti elosztásának megtervezését, a központi anyagi készletek nyilvántartását, szavatossági időn belüli cseréjét. Szakembereik részt vettek a harcanyagok és szaktechnikai

²⁷ MH ÖLTP 2000–2006. I. m. 109–112.

²⁸ MH ÖLTP 1997–2003. I. m. 94.

eszközök rendszerbe állításában, üzemben tartásában és rendszerből történő kivonásában, és ezen anyagok csapatpróbájában.²⁹

A megalakulás időszakában, majd azt követően is az MH HEK vezetése volt a legkiforrottabb, legstabilabb az integrált központok között.³⁰

2002 szeptemberében parancsnokváltás történt az alakulatnál. Czíko László ezredest az MH Üzembentartási Főnökség Tervezési és Szervezési Osztály osztályvezetői beosztásába nevezték ki. Utóda az eddigi parancsnokhelyettes, Szklenár László ezredes lett.

A soron következő szervezeti változásnál, 2004-ben megtörtént az inkurenciát kezelő állomány beépítése az állománytáblába, valamint végrehajtották az MH Harcanyag Raktár (Kapoly) leürítését és felszámolását.³¹

A szervezési feladat kapcsán sikerült a tűzoltó alegységek létszámát a vonatkozó rendeleteknek megfelelően beállítani, így azok egységesen 15–15 fővel működtek tovább. Részükre új típusú egyéni védőruhát adtak ki.³²

2004-ben felújították az MH HEK 2. Lőszerraktár őrzés-védelmi rendszerét, az 1. és 3. Lőszerraktáraknál a meglévő rendszerek bővítésére került sor.³³ Szintén ebben az évben valósult meg a 3. Lőszerraktárban (Kál) a vas-mangántalanító berendezés felújítása is.³⁴

Megkezdődött a felhalmozódott lőszerkészletek megsemmisítése. Pusztavacson 4166, Hajdúsámsonban pedig 4000 tonna lőszer megsemmisítése kezdődött el 2004-ben.³⁵

A 2004. évben végzett tevékenységet az MH ÖLTP parancsnoka a következők szerint értékelte:

„Az MH Harcanyag Ellátó Központ szakmai tevékenységére a folyamatosság, a kellő alaposság és precizitás volt a jellemző.

Folyamatosan biztosította a csapatok kiképzési harcanyag ellátását, melynek során kiadott 218 tonna lőszert és 34 tonna műszaki harcanyagot.

Végrehajtotta a 111 tonnányi műszaki oktató-gyakorló anyag átszállítását Budafok-Hárosról a devecseri 6. Inkurencia Tároló Raktárba.

Átadott a Trend Fix Kft. részére megsemmisítésre az 1. LŐR készletéből 37 ezer db lőszert.

Kiemelt színvonalon kezelte a szervezési ciklus során keletkezett feleslegek átadás-átvételét, melynek során 3000 t harcanyagot tárolt be.

Végrehajtotta a 2004–2006 évekre szükséges 10 ezer db 152 mm D-20 ágyútarack-, valamint 20 ezer db 82 mm-es aknavető lőszer kiképzési készlet bevizsgálását. Hiánytalanul, határidőre felszámolta a kapolyi Harcanyag Raktárt. Az 1810 tonna harcanyag 3 helyőrségbe történő átcsoportosítását eseménymentesen hajtotta végre.

Végezte az új állománytáblával kapcsolatos humán és szervezési feladatokat, előkészítette az átalakítás V. ütemében megalakításra tervezett MH Veszélyesanyag Ellátó Központ (MH VEK) szervezetét, struktúráját, feladatrendszerét. Megteremtette a csapatoknál nem tárolható (7 DOS) lőszer tárolási feltételeit a 3. Lőszerraktár, Kál helyőrségben, megkezdte a rakéta kultúra átvételét.

²⁹ A láthatatlan hadsereg. I. m. 5.

³⁰ MH ÖLTP 1997–2003. I. m. 35.

³¹ MH ÖLTP 2000–2006. I. m. 62.

³² Uo. i. m. 80.

³³ Uo. i. m. 64.

³⁴ Uo. i. m. 79.

³⁵ Uo. i. m. 75.

A vezetés megfelelt a 2004. évben végrehajtott ÁSZ, KVEH ellenőrzéseken, belső ellenőrző tevékenysége kellően hatékony.”³⁶

A 2005. év szervezeti változásokat hozott. Az MH HEK átvette az MH HTPEK központi üzemanyag-raktárát, és megalakult az MH Veszélyesanyag Ellátó Központ.

Az MH Veszélyesanyag Ellátó Központ megalakulása

Az MH Harcanyag Ellátó Központ bázisán – az MH ÖLTP-parancsnok 119/2005. számú intézkedése alapján – új katonai szervezetként megalakult MH Veszélyesanyag Ellátó Központ (MH VEK) készenlétét 2005. augusztus 31-én érte el. Parancsnoka Czíkó László ezredes lett.³⁷

Az átalakítás célja az volt, hogy a veszélyes anyagok (rakéta, lőszer, robbanóanyag, üzemanyag) különüljön el a többi logisztikai anyagtól, megteremtve egy korszerű központi logisztikai bázis létrehozásának feltételeit.

A központ 2005. évi tevékenységét az MH ÖLTP-parancsnok az alábbiak szerint értékelte:

„Az MH Veszélyesanyag Ellátó Központ a meghatározott szakmai feladatait időarányosan, jó színvonalon teljesítette. Szakmai tevékenységére a folyamatosság, a kellő alaposság és megbízhatóság volt jellemző. A jogelőd MH HEK kiemelkedően készítette elő a strukturális átalakítást és eredményesen integrálta a szervezetébe a központi üzemanyag raktárt, valamint a központi üzemanyag ellátást tervező részleget és a központi üzemanyag bevizsgáló részleget. Megalakításra került a rakétatároló csoport az MH VEK 2. Harcanyagraktárnál (Táborfalva), és a műszaki harcanyag tároló csoport az MH VEK 3. Harcanyagraktárnál (Kál). Jól előkészítette a haderő-átalakítás VI. ütemében érintett szervezetei (Devecser, Recsk hírközpontok) megszüntetését, felszámolását, illetve át-alárendelését.

A központi logisztikai költségvetés jogszerű felhasználásával eredményesen hajtotta végre az elrendelt szakfeladatokat, a hatáskörébe tartozó szakanyagok beszerzését, szerződés-kötéseket, kötelezettségvállalásokat.

Megfelelő színvonalon kezelte a szervezési ciklus során keletkezett feleslegeket, biztosította az átszervezés okmányi feltételeit.

Megkülönböztetett feladatként kezelte a nemzetközi kontingensek, a békemissziók, valamint a nemzetközi és hazai gyakorlatok harcanyag ellátásának biztosítását.

A szakmai tevékenység színvonala, az elszámolási és nyilvántartási fegyelem folyamatosan jó szintű. Kiemelkedő az esemény- és balesetmentesen végrehajtott rakétaátvétel az MH HTEK-től, a központi és csapatkészletű lőszeresek műszaki ellenőrzése, valamint a lőszer-megsemmisítési szerződésekből a szervezetre háruló feladatok zökkenőmentes teljesítése.

Biztosította a logisztikai szerződéses állomány szakmai felkészítésének feltételeit és felkészítését az érvényes kiképzési program alapján.

A csapatlogisztikai ellátás szervezeti és működési feltételei a haderő-átalakítás V. ütemében, az MH Harcanyag Ellátó Központ bázisán kerültek kialakításra. A logisztikai szervezetek átalakítása 2005 folyamán a kiadott szervezeti intézkedéseknek megfelelően időarányosan megtörtént. Az anyagi eszközök elszámoltathatósága folyamatosan biztosított volt.”³⁸

³⁶ Uo. i. m. 86.

³⁷ Uo. i. m. 93.

³⁸ Uo. i. m. 108–111.

A haderő-átalakítás VI. ütemének megfelelően, 2006 első felében megtörtént az MH VEK Műszaki Harcanyag Raktára (Recsk) és a 6. Inkurrencia Tároló Raktára (Devecser) felszámolása, valamint az MH VEK Központi Üzemanyag Bevizsgáló Részlege Pusztavacsra történő áttelepítése.³⁹

Az MH VEK-et 2007. február 22-én átadták az MH Összhaderőnemi Parancsnokság alárendeltségébe, az alábbi szervezeti felépítésben:

- 1. HAR Pusztavacs,
- 2. HAR Táborfalva,
- 3. HAR Kál,
- ÜZAR Hetényegyháza,
- 7. ITR Hajdúsámson,
- üres, őrzött objektumok (Kapoly-Madaras-tető Harcanyag Raktár; Recsk, Tarnaszentmária üzemanyagbázis; Recsk, Sirok-Bajpatak Üzemanyagbázis; Recsk-Lángos Műszaki Harcanyagraktár; Devecser, Meggyeserdő Inkurrencia Tároló Raktár).⁴⁰

Az átadás-átvétellel egy időben parancsnokváltásra is sor került. Czikó ezredes nyugállományba vonult, az új parancsnok Bozó Tibor ezredes lett.

Az MH Logisztikai Ellátó Központ megalakulása

Ezt a fejezetet személyes visszaemlékezésem és készülő, életpályámat bemutató írásom alapján állítottam össze.⁴¹

A logisztikai szakemberek előtt ismert volt központi raktárrendszerünk helyzete. A tárolóraktárak döntő többsége az '50-es években épült. Ezek az épületek nem tették lehetővé a korszerű raktári technológiák alkalmazását. A raktárak állaga is erősen leromlott, soha nem jutott elég pénz az épületek karbantartására. A széttagoltság miatt az informatikai támogatás megvalósítása is szinte lehetetlennek tűnt.

A központi logisztikai bázis gondolata 2000-ben merült fel először. Ebben az időben végeztük el a német hadsereg anyagi és szellemi támogatásával az MH logisztikai rendszerének átvilágítását. A vizsgálatok eredményét a német fél több tanulmányban dolgozta fel. A tanulmányok javaslatot is tartalmaztak a rendszer jobbítása érdekében. Az egyik ilyen javaslat volt a korszerűtlen raktárhálózat kiváltása egy korszerű logisztikai bázissal. Itt tároltuk volna a lőszer és a veszélyes anyagok (üzemanyag) kivételével az összes logisztikai szakanyagot és technikai eszközt.

Az ötletet a vezetés felkarolta. Megvalósíthatósági tanulmány készült, programiroda jött létre, kollégiumi döntés, miniszteri utasítás született az előkészítő feladatok végrehajtására. Sajnos ennek ellenére az ügy nem jutott előre, az idő pedig egyre fogyott. Így érkeztünk el 2005 végéhez.

Már hónapokkal korábban világossá vált, hogy ebben a kormányzati ciklusban a régóta tervezett központi logisztikai bázis nem tud megvalósulni, sőt el sem kezdődik az építkezés. Mivel az ÖLTP-re kivetett létszámkorlát szorított bennünket, kollégáimmal kidolgoztunk egy alternatív megoldást. A másik motiváló tényező pedig az volt, hogy felmerült a Daróczi

³⁹ Uo. i. m. 117.

⁴⁰ MH VEK-parancsnok szóbeli jelentése, 2007. február 22.

⁴¹ Dr. Gáspár Tibor: A VSZ-ből a NATO-ba. (Egy logisztikus parancsnok visszaemlékezései.) Kézirat.

úti objektum gyors és kedvező értékesítésének az esélye. Feladatul kaptuk, hogy tervezzük meg az objektum leürítését. A javaslatot február elején, a vezérkari főnök útján terjesztettem a honvédelmi miniszter elé. Ez, többek között, a következőket tartalmazta:

„Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság szolgálati alárendeltségébe tartozó ellátó központok és azok területi raktárai átalakításának, a széttagolt raktári elemek racionális összevonásának lehetőségét megvizsgáltuk. A kidolgozói munkát két markáns követelménynek történő egyidejű megfelelés szerint végeztük el. A két követelmény egyike, hogy rövid távon – már 2006. évi indítással – kezdődjön el a meglévő raktárhálózat területi és részben szervezeti koncentrációja, a másik, hogy a megkezdett folyamat legyen illeszthető a távlati célként megfogalmazott Központi Logisztikai Bázis (a továbbiakban: KLB) létrehozásának koncepciójába.

Az így elkészült elgondolás alapján már rövid távon is tehetünk olyan lépéseket, amelyek megfelelnek a hosszabb távú elképzeléseknek, a racionálisan tervezett raktárösszevonások megvalósításához szükséges befektetések nem jelentenek kidobott pénzt és a jelentkező megtakarítások már a közeli jövőben érzékelhetővé válnak, a későbbi fejlesztések ütemében pedig tovább fokozódnak.

Mindenekelőtt szükséges leszögezni, hogy a központi logisztikai tagozat raktározási feladatai igazi modernizációját a KLB megvalósítása jelenti, amit célként többször megfogalmaztunk. A KLB azonban jelenleg – elsősorban a létrehozáshoz szükséges erőforrások hiánya miatt – nem lehet reális cél, ugyanakkor azt is hangsúlyozni kell, hogy a központi raktárak a mai formájukban és állapotukban nem tarthatók fenn...

Nagyon fontos tényező, hogy a ma meglévő objektumaink, raktárépületeink műszakilag elavultak, szinte minden épület felújításra szorul. Ezek az épületek a múlt század közepén, második felében épültek, azóta jelentős felújításon nem estek át, némelyikük használhatósága megkérdőjelezhető, vagy veszélyes kategóriába sorolható. Az teljesen világos, hogy az összes raktár, raktárépület rekonstrukciója anyagilag nem finanszírozható (de nem is indokolt), ezért javasoljuk a rendelkezésre álló erőforrásokat a raktárcsoportok létrehozása érdekében koncentrálni. A raktárcsoportok kialakítása, illetve a két meglévő (MH Haditechnikai és MH Hadtápanyag Ellátó Központ) szervezeti integrációja számvetéseink szerint egy év alatt elvégezhető. Az így létrehozott szervezetet tekintjük a KLB elődjének, az úgynevezett Logisztikai Ellátó Központnak (a továbbiakban: LEK), amely szervezet létrehozása a mai rendelkezésre álló lehetőségek (realitás) alapján áll, de ugródeszkája a távlatilag megfogalmazott célnak is. Tekintettel arra, hogy mindkét ellátó központ nagy mennyiségű, a mennyiségen belül rendkívül heterogén összetételű anyagi készletet tárol, így a személyi állomány sorsának rendezése, az anyagi mozgások nyomon követhetősége, az elszámolások elvégzése rövidebb szervezési ciklus alatt nem hajtható végre.

(A LEK/KLB kialakítására vonatkozó elképzelés semmilyen vonatkozásban nem érinti a 2005. évben megalakított, készenlétét elért és az alaprendeltesítési feladatait maradéktalanul ellátni képes MH Veszélyesanyag Ellátó Központot.)

A LEK raktáraiban az alábbi anyagcsoportokat tervezzük tárolni:

Mátyásföldön a páncélos- és gépjármű-technikai, műszaki technikai (robbanóanyagok kivételével) és repülő műszaki szakanyagot.

Budapest, Lehel úton a hadtáp élelmezési, ruházati, humán és térképészeti anyagot.

Budapest, Téglavető úton a vegyivédelmi technikai anyagokat, eszközöket, valamint a Mérésügyi Bázis anyagait.

Gödöllőn az elektronikai anyagokat és technikai eszközöket.

Tápiószecsőn a fegyverzettechnikai anyagokat és eszközöket.

Táborfalván azokat a ruházati felszereléseket és anyagokat, különböző hadtáp szaktech-

nikai eszközöket, amelyek a csapatok mindennapi közvetlen ellátásához nem szükségesek, valamint a közlekedési szakanyagokat.

A felsorolt objektumokban az ott tárolt anyagi készletek és technikai eszközök kezeléséhez, nyilvántartásához szükséges szervezeteket – raktárcsoportokat – tervezünk létrehozni.

Az átalakítás tehát lényegesen szűkítené a jelenleg hadrendben lévő raktárak számát, jelentősen megtakarítva ezzel a meglévő objektumok fenntartási, őrzés-védelmi költségeit és járulékos haszonként kis mértékben már első ütemben csökkenthető a foglalkoztatott személyi állomány létszáma. Nő a parancsnoki vezetés és a szakmai irányítás, valamint az ellenőrzés hatékonysága. Fontos megjegyezni, hogy mindezt úgy vagyunk képesek elérni, hogy a központi logisztikai tagozat csapatok érdekében végzett ellátási tevékenységének színvonala – képessége – nem csökkenne.

A LEK létrehozásának folyamatát együtt lehet kezelni, bele lehet ágyazni a KLB megalkotásának elgondolásába, ami azt jelenti, hogy a Budapest mátyásföldi objektum lehet potenciálisan a KLB megalakításának (központjának) helyszíne. A KLB területén nem tárolható eszközök – fegyverrendszerek, komplett technikai eszközök (harc- és gépjárművek, felépítmények stb.) – raktározására továbbra is szükség lesz 2-3 más objektumra. Ezek a nagy helyigényű eszközök – nem zárt épületen belüli – tárolókapacitás igénye érdekében maradnának fenn.

Ennek érdekében a mátyásföldi objektum hosszabb távú, de egy rendkívül racionálisan átgondolt fejlesztésére van szükség, ahol elsődlegesen meg lehet kezdeni egy korszerű nyilvántartó rendszer és a hozzákapcsolódó informatikai hálózat kiépítését, majd az MH új készletképzési rendjének megfelelő és csak az ahhoz szükséges, a különböző anyagfélések tárolására szolgáló raktári kapacitás megépítését. Ezzel párhuzamosan végezhető a korábban felsorolt raktárcsoportokból a központi tárolású készletek áttelepítése Mátyásföldre, majd az így leürített és feleslegessé váló raktári elemek felszámolása.

Ebben a folyamatban tehát egyfelől a raktárak folyamatos koncentrációja, feleslegessé vált tárolók felszámolása, másfelől a végső célként kitűzött KLB párhuzamos kiépítése valósítható meg.

A javasolt koncepció ütemei minden esetben illeszthetők az MH költségvetési lehetőségeihez, és az időközben leürített objektumok értékesítéséből befolyt források felhasználhatók a KLB fejlesztéséhez. A feladat végrehajtása flexibilis, támaszkodhat az objektumok eladásából befolyó bevételekre, illetve a leürített objektumok fenntartási költségei megtakarítására, valamint a költségvetési támogatásra egyaránt...”

A honvédelmi miniszter az elgondolást elfogadta. Ezt követően intenzív tervezőmunkába fogtunk, hogy kidolgozzuk a részleteket. Az elképzelés nem egészen úgy valósult meg, ahogy terveztük. A választásokat követő átalakítás ugyan késleltette a LEK létrehozását, de 2007. év elején létrejött. Közben nagy gyorsasággal kiürítettük a Daróczi úti raktárt, de értékesítésére nem került sor. Ígéretet kaptunk, hogy a Lehel úton felépül egy korszerű raktár a személyi felszerelés tárolására, de ez is csak ígéret maradt.

Lényegében az MH LEK a fenti koncepció szerint jött létre az MH ÖHP irányításával. A közlekedési ágazat kimaradt az új szervezetből, ez már az MH ÖHP döntése volt.

Az integráció harmadik lépése

A megalakulásukat követően az MH Logisztikai Ellátó Központ és az MH Veszélyesanyag Ellátó Központ eredményesen végrehajtották feladatukat. Ennek ellenére, a logisztikai folyamatok gazdaságosabb megszervezése érdekében, 2013 nyarán újabb szervezeti változások következtek be az MH logisztikai rendszerében. Létrejött az MH Logisztikai Központ mint

MH-szintű vezető szerv, és alárendeltségében, a két ellátó központ integrációjával, az MH Anyagellátó Raktárbázis.

Ez az integráció azt eredményezte, hogy az MH logisztikai ellátása a jövőben egy központból történik.

IRODALOMJEGYZÉK

A láthatatlan hadsereg. MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság. A Honvédelmi Minisztérium Sajtó- és Tájékoztató Irodájának kiadványa. Budapest, 2002.

Dr. Gáspár Tibor: *A VSZ-ből a NATO-ba. (Egy logisztikus parancsnok visszaemlékezései)* Kézirat.

Kertai László: *A felújított Központi Üzemanyagraktár.* Katonai Logisztika 2004/2. szám, 276.

Ujvári Mihály: *Egy évszázad a katonai ruházati ellátás szolgálatában.* HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Budapest, 2009.

Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság története 1997–2003. Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság kiadványa. Budapest, 2004. 20.

Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság története 2000–2006. Az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság kiadványa, Budapest, 2006. 21.

Az MH HTPEK parancsnok jelentése az ellátó központ MH ÖHP részére történt átadás alkalmából. 2007. Az MH Hadtápanyag Ellátó Központ rövid története.

Farkas Gyöngyi:

MÁRIA TERÉZIA HADVEZÉRE, HADIK ANDRÁS

Bécsben járva nyilván mindenki sétálgat a Burg előtti Mária Terézia téren és megnézi az uralkodónő monumentális ülő szobrát is (Kaspar von Zumbusch műve). Reméljük, sokan vannak akik tudják, hogy annak mellékalakjai közt két magyar is szerepel. A hétéves háborúban a kolini csata győzelmét nagy mértékben kiharcoló gróf Nádasdy Ferenc (1708–1783), és Hadik András, az Udvari Haditanács elnöke, aki nemcsak kitűnő hadvezér, hanem korának művelt személyisége és jó tollú író is volt. Emlékét egy budavári szobor is őrzi régi palotája közelében, amelyet 1937-ben állított a nevét viselő volt cs. és kir. 3. huszárezred (Vastagh György szobrászművész alkotása).

1711. május 1-jén a Rákóczi-szabadságharc a Szatmár melletti majtényi síkon fegyverletétellel véget ért. A megkötött szatmári békével Magyarország katonai erővel meghódított, de a birodalmon belül különálló része lett a Habsburg Birodalomnak. Az 1715-ös törvényekkel szabályozták helyzetét; ezek közül a VIII. törvénycikk az állandó (részben zsoldos) hadsereg (regulata militia) felállításáról döntött, amelynek fenntartásához most már Magyarországnak is pénzben (hadiadó) hozzá kellett járulnia.

„Egy tál gomba, amely megváltoztatta Európa sorsát” – írta Voltaire. 1740 októberében ugyanis III. Károly osztrák uralkodó váratlanul megbetegedett (a kortársak gombamérgezésre gyanakodtak), majd hamarosan meghalt. Fiú utóda nem lévén, leánya, Mária Terézia került a trónra. A császár még életében megpróbálta az erre vonatkozó Pragmatica Sanctiót (örök érvényű szerződést) elfogadtatni mind belföldön, mind a környező államok uralkodóival. Ez életében csak nagy nehézségek árán sikerült, halálával azonban szertefoszlott, és elkezdődött a háborúk kora, amely a későbbiekben változásokat hozott Európa sorsában.

A török kiűzésével (1718., pozsareváci béke) megszűnt háborúk néhány nyugalmas év után újrakezdődtek a magyar lakosok számára a Habsburg Birodalom oldalán (az orosz–török, 1736–1739; az osztrák örökösödési, 1740–1748; majd a hétéves háború, 1756–1763; a bajor örökösödési „krumpli-” vagy „szilvaháborúnak” is nevezett harcok, 1778–1779; és az orosz–török háború, 1787–1792).

Az évszázadot első világháborús évszázadnak is nevezhetnénk, hiszen a harcok egész Európára kiterjedtek, de gyarmatosító háborúk folytak Indiában, a nyugat-indiai szigetvilágban, Nyugat-Afrikában, perzsák és törökök harcoltak egymás ellen (1730–1736), Kína területfoglaló csatákat indított, ekkor zajlott Észak-Amerika elfoglalása, majd függetlenségi háborúja (1775–1783), és ekkor folytak Spanyolország gyarmatosító harcai Dél-Amerikában.

A kor az európai hadszíntéren mégsem bővelkedett nagy csatákban, fényes győzelmekben vagy nagy várháborúkban. Ez a kor a kisháborúk, manőverezések, a vonalharcazat és a módszeres hadvezetési elv korszaka. Az állandó hadsereg fenntartása sokba került, a katonák kiképzése hosszú időbe telt. Nem volt célja egyik félnek sem a másik megsemmisítése, sokkal inkább a tárgyalások útján való rendezés, természetesen a saját céloknak

Hadik András lovassági tábornok

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár

Hadik András kinevezési irata (részlet) Forrás: Hadtörténelmi Levéltár

megfelelően. Ahogy Savoyai Jenő megfogalmazta ezt a helyzetet: „a tárgyalás szükségessé tesz egy csatát”.

Hadik András köznemesi sorból küzdötte fel magát tábornagyi rangig, az Udvari Haditanács elnöki posztjáig – akkor, amikor magasabb katonai rangot csak főnemesi származású érhetett el.

A Mária Terézia Rend nagykeresztjének kitüntetettje számtalan háborút harcolt végig eredményesen. Az általa készített nagyszámú pontos terv, az előőrsi és a kémhálózat megszervezése, személyes bátorsága, az, hogy mindig csapatai élén küzdött, és ugyanúgy élt, mint katonái, korának egyik nagy formátumú hadvezérévé tette. Katonai szakértelmét elismerve Mária Terézia már korán ezredesi ranggal jutalmazta. Harminchárom évével ő volt a birodalmi sereg legifjabb ezredese. Mindig kész volt tanulni, hadvezetési képességeit fejleszteni. A királynő az elsők között tüntette ki az 1757-ben alapított Katonai Mária Terézia Renddel. Így egyike lett azon négy magyar tisztnek, akik az első világháború végéig elnyerték a Rend nagykeresztjét. Ő volt az első magyar tábornok, akit a királynő alkalmasnak talált a birodalmi sereg vezetésére. 1774-től haláláig a legmagasabb katonai méltóságként az Udvari Haditanács élén állt.

Hadik András mint kornétás (zászlós) lépett a Deseffy István báró nevét viselő huszárezred soraiba 1732-ben. Már az 1736–1739-es török–osztrák–orosz háborúban harcolva megmutatta személyes bátorságát. Grocka (ma Szerbia) alatt előőrsi szolgálat közben, bár súlyos veszteséggel, de áttört a csapatát körbekerítő török seregen.¹

Az osztrák örökösödési háború kitérése után a sziléziai hadszíntéren harcolt. Előretolt állásban Zuckmantel község védelmét látta el. 1741. július 29-én csak pár héttel később,

¹ HL Hadik levéltár K4. Der Feldzug gegen die Türken vom Jahre 1739.

hogy Mária Teréziát Pozsonyban magyar királynővé koronázták (június 25.) és néhány héttel azelőtt, hogy a magyar rendek „vitam et sanguinem” – életüket és vérüket – ajánlották fel a magyar trón védelmére, komoly fegyvertényként Maltsh község porosz élelmiszerraktárait semmisítette meg. Neisse várát a porosz előőrsvonalon áttörve elfoglalta.² A sziléziai hadszíntér után Németalföldön harcolt. Itt a franciák birtokában lévő Bergen Op Zoom (ma Hollandia) várának körülzárásában és elfoglalásában volt érdeme (1748. január – március 15.).³

Az osztrák örökösödési háború folytatása az ún. hétéves háború volt. Részt vett a lobositz (ma Csehország) csatában (1756. október 1.), amelyben Browne osztrák tábornagy hadait II. Frigyes visszaszorította. A csatát Hadik huszárjainak gyors közbevágásával mentette meg, kihasználva a porosz lovasság zavarodottságát, amelyet a császári gyalogsági tűz okozott. Ezzel a harc kimenetelét is megfordíthatták volna, nem rajta állt, hogy ez nem sikerült.⁴

A prágai csatában (1757. május 6.) Hadik altábornagy „csak” tartalékban állt 12 zászlóaljából, 10 gránátoszázadból és 5 huszárezredből álló hadosztályával. Mégis az ő érdemük volt, hogy a császári gyalogság ellen indított három porosz támadást is sikeresen visszavertek.

Működése során mindig igyekezett betartani azon elveket, amelyeket még a háború kezdetén gróf Neipperg tábornagy állított elé. „Szigorú fegyelmet tartson, a néppel csínján bánjon, semmi kihágás ne legyen. A kereskedelmet a községek között ne akadályozza, az ellenségnek szóló polgári szállítmányt zsákmányolhatja. (...) A katonai szállítmányt mindenestül kobozza el, a zsákmányt feloszthatja, ha nagyobb pénzszállítmányt fog el, abból részesedik, de a java a kincstáré. (...) A császárhű alattvalókat nem szabad bántalmazni, sőt védeni kell.”⁵

Ami Hadik Andrásról eszébe jut a történelem iránt érdeklődőknek, az a híres berlini vállalkozása (1757. október 11–18.).

„Egyébként bízunk abban, hogy az altábornagy úr eddigi szokásához híven a Brandenburgba való bevonulásakor is – annak ellenére, hogy ellenséges országnak tekintendő és ön és csapatai által annak is kell tekinteni – mindennemű zsákmányolástól, gyújtogatástól vagy más hatalmaskodástól, hasonlóképpen mértéktelen és jogosulatlan zsarolástól – amelyről különben nemcsak a huszárok és horvátok, de a német lovasság is általában híres – gondosan őrizkedni fog. Következésképpen a legszigorúbb rendet és fegyelmet tartson...”⁶ – írta neki az Udvari Haditanács a Brandenburgba való bevonulásra vonatkozó utasításként.

Összesen 5100 katonát, két háromfontos és négy hatfontos ágyút kapott a feladat végrehajtására. Ebből a gyalogság nagy részét hátrahagyta a felvonulás, a támadás, az összeköttetés és a visszavonulás fedezésére, valamint így gyorsabban is tudott haladni. Hadtörténeti munkák általában hibának róják fel ezt a nagymérvű vagy túlzott biztosítást, mivel ezzel főcsapatát gyengítette meg.⁷ 3400 emberrel, két falkonettel (háromfontos ágyú) és két tábori ágyúval hatnapos menetelés után érkezett Berlin 14 láb (kb. 4–4,5 m) magas falai alá.⁸ Érdekességként említjük meg, hogy ezrede elővédjét Gvadányi József százados, katonairó vezette. „Berlin felriasztása után a csapatok csak annyira vonulnak vissza, hogy némileg rejtve legyenek és számbeli erejük ne legyen megállapítható. Éjjel éberem őrködjenek és gyűjtsanak annyi tüzet, amennyit lehetséges, hogy az legyen a látszat, mintha igen nagy sereg lenne a város körül”

² HL Hadik levéltár 1741. évi iratok.

³ HL Hadik levéltár 1748. évi iratok.

⁴ HL Hadik levéltár 1756/X-74.

⁵ HL Hadik levéltár 1741/VII-35.

⁶ HL Hadik levéltár 1757/X-126.

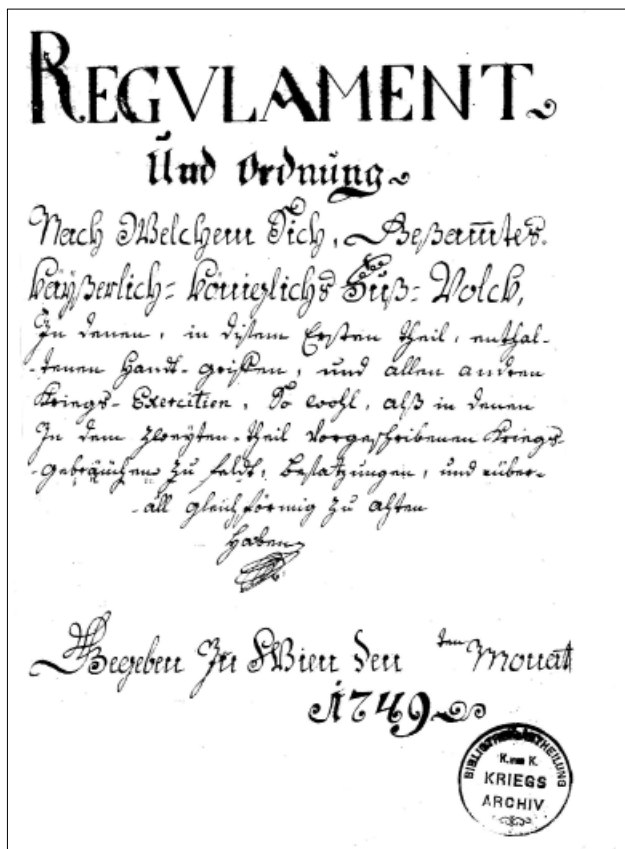
⁷ HL Tgy 768. Doberdói Breit József: A magyar nemzet hadtörténelmi 1716–1790. 230.

⁸ HL Hadik levéltár 1757/X-139.

– írta utasításában.⁹ Útközben a König-Wusterhausen-i királyi palotából elhozta II. Frigyes gyerekkori csizmáját, amely a család tulajdonában maradt. Hadik csapataival sohasem vonult be Berlinbe; egyetlen rövid rajtaütés, a Sziléziai kapu elfoglalása után, csak a külső várfalakon belül a Köpenick, más néven Louisen külváros előtt elterülő sík területre tört be. „Mivel sok okom volt arra, hogy egy ilyen nagy, kiterjedt, népes városba /amely akkor erőmet 15.000 emberre becsülte/ ilyen kevés legénységgel, bizonytalanságban afelől is, hogy milyen erő lehet még a városban, és a fosztogatástól és gyűjtogatástól is tartva, ne vonuljak be” – írta jelentésében, innen tárgyalt a városi tanáccsal. Közben a porosz királyné, „...aki szemében könnyekkel szállt kocsijába”, és udvartartása Spandauba menekült, a városi helyőrséggel együtt. Hadik először 300 ezer rajnai

tallér hadisarcot rótt ki egy órán belüli fizetéssel. Mivel ennek teljesítése nem történt meg, és ezt időhúzásnak értékelte, egy kisebb támadást indított a cottbusi kapu ellen, és most már 500 ezer birodalmi tallér hadisarcot követelt és 100 ezer tallért csapatai részére.¹⁰ Végül 160 ezer tallér készpénzzel, 50 ezer összegű váltóval és 25 ezer tallérral a csapatai részére, volt kénytelen távozni 18-án, miután értesült róla, hogy Móric szász herceg Berlin felé tart. Hadik csapataival erőltetett menetben 12 óra alatt 50 km-t tett meg visszafelé vonulva, miközben csapatai az Odera menti Frankfurtot (30 ezer tallérra) és Potsdam elővárosát is megsarcolták. (Amelyet nemsokára, 1760-ban Esterházy Antal huszárjai ismételnék meg, a fegyverraktárat megtámadva.) Sajnos csak részepizód volt az egész hadjárat sorában, de II. Frigyeset mindenesetre arra kényszerítette, hogy otthagya harcállását, és azután kedvezőtlen békét kellett kötnie a franciákkal.

Jól átgondolt, példásan előkészített tervezés, meglepetésszerű rajtaütés, és nem utolsósorban kiváló lovas teljesítmény. Ez volt Hadik sikerének titka.

Egy 1749-ben kiadott katonai szabályzat címlapja

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár

⁹ HL Hadik levéltár 1757X-131/a.

¹⁰ HL Hadik levéltár 1757/X-139.

Hadik tábornoknak kétszer volt alkalma egész hadsereget vezényelni. 1762-ben 45 ezer ember állott Serbelloni tábornagy alatt Szászországban, ezt vette át Hadik.¹¹ Freibergnél megtámadta Henrik herceg jobbszárnyát és azt visszanyomta, de már a második döntő csatában nem tudott kellően beavatkozni.¹²

Másodszor pedig élete vége felé, 1789-ben, a Belgrád elleni támadásra bízta rá II. József a főserg vezérletét. De végül is az uralkodó nem volt megelégedve, és nem fogadta el Hadiknak az ostromra vonatkozó tervét, így néhány hónap után felmentette posztja alól.¹³ Elmondhatjuk tehát, hogy hadseregszervezőként nem tudott olyan sikereket elérni, mint a kisebb csapatok mozgatójával.

Hadik az 1734–1763 közötti 29 évet végigharcolta Európa különböző hadszínterein. Vezetési elveit többször összefoglalta; ezek közül emelünk ki néhány fő vezérlő szempontot: a katonai szabályzat feltétlen követése, az egyetértés és a szolgálati fegyelem, amire – különösen hadat viselő országban – a rend épül. A tiszteknek az alárendeltjeik helyes és becsületes életmódját, gazdálkodását, tisztaságát, a ruházatuk megkímélését, ember és ló karbantartását éber szemmel kellett tartaniuk. Ezenkívül elvárta tőlük, hogy a megszabott illetményükkel oly módon gazdálkodjanak, hogy ne csináljanak adósságokat, a kicsapongásoktól és a nagy (szerencse)játékoktól tartózkodjanak, a közlegényeket egyedül csak a legfelsőbb szolgálatra használják fel és ne valamilyen magánszolgálatra. A legénység minden méltányos ügyében vonakodás nélkül szolgáltassanak igazságot, minden önérdemtől és megkárosítástól mentesen. Maradjon tiszta a kezük és a lelkiismeretük, jellemesen viselkedjenek. Bármely szolgálatban a tábornoki kar, az országos előljárók és a törzstisztjeik előtt egyenruhában jelenjenek meg. A tiszték tekintélyét a csapatok előtt fenn kell tartani. Fél évenként teljes jelentést várt a pénztárállományról és arról, hogyan fizetik ki a pénzeket a századoknál szétszórva. Megkívánta a lehető legjobb gazdálkodást. Nagy fontosságot tulajdonított a keresztény életvitelnek.¹⁴

Harctéri fáradalmi, sebei mellett meg kellett küzdenie rosszakaróival is. Gróf Serbelloni feljelentette az uralkodónál, hogy az 1759. szeptember 21-iki ütközet Hadik késedelmének következménye, ezért minden szolgálat alól felmentették, hadtestét elvették tőle, amíg nem igazolja magát.¹⁵ A gyanúsítások alaptalannak bizonyultak. Önérzetében megbántva ragaszkodott hozzá, hogy ezt azután a hadsereg előtt is kihirdessék. Soha többet nem volt hajlandó Serbellonival szolgálni, mert „...engesztelhetetlen és a vesztere törne”.¹⁶

A hosszú háborúk, az emberveszteségek, a járványok kimerítették a birodalmat, a gazdaságot, az embereket és a katonákat. Hadik parancsnokként pontosan látta a problémákat, ezekről folyamatosan tudósította feletteseit: a birodalmi sereg gyenge, a kimutatásban szereplő létszámot nem lehet igénybe venni, mert a legénység rongyos, csizmátlan, fáradt, letört, a lovak felszerelése hiányos. Az élelmiszer- és a pénzhiány káros kihatású erőszakos rekvirálásokhoz vezet. Egyes ezredek egészen lezültek, sok a szökevény és a rablás. A legénység a megerőltetés elől hamar elszökik. A szökések megakadályozására gondoskodni kell a megfelelő élelmezésről. De nagy a hús- és takarmányhiány. A sáncmunkákra a lakosságot is igénybe kell venni, hogy a katonaság pihenessen. A nagy hidegben, ha ágy nem is, legalább takaró jusson minden katonának (!). De felszólalt a porosz hadifogságban

¹¹ HL Hadik levéltár 1762/VIII-501.

¹² HL Hadik levéltár 1762/X-563. és 1762/X-597.

¹³ HL Hadik levéltár 1789/VII-34.

¹⁴ HL Hadik levéltár 1753/X. 39.

¹⁵ HL Hadik levéltár 1759/IX-202, 1759/IX-203/a. és b.

¹⁶ HL Hadik levéltár 1761/II-71.

lévőknek verése, éheztetése és súlyos börtön útján porosz szolgálatba való kényszerítése ellen, egyáltalán a hadifoglyokkal való jobb bánásmódot.¹⁷

A hosszú háborúk pozitív hozadékeként azonban fejlődött a hadügy, és komoly előrelépés történt a hadiigazgatás, a hadsereg szervezeti reformjai terén is.

Mária Terézia 1752-ben Bécsújhelyen Katonai Akadémiát állított fel. Az itt végzett kadétoakat igyekeztek minél előbb csapatszolgálatban alkalmazni.¹⁸ Ugyanakkor az ezredknél megtiltotta az utca- vagy vesszőfutás elnevezésű büntetést, mivel az „...túlzottan fájdalmas és könyörtelen, részben pedig a szolgálatra is hátrányosnak tűnik” – indokolta elhatározását a királynő.¹⁹ Többször szabályozták az egyenruha viselését.²⁰ Mária Terézia 1742-ben adott ki hadi cikkelyeket, majd 1754-ben katonai igazságügyi szabályozást, a „Militär-Justiz-Norma”-t. 1768-ban megjelent az új büntetőjogi törvénykönyv, a „Constitutio criminalis Theresiana”, majd a katonai büntető eljárása, a „die Theresianische peinliche Gerichts-Ordnung”.

A korábbi, a minden háborús alkalomra toborozott zsoldoshadseregről áttértek az állandó hadseregre. A zsoldoscsapatokat szétszórva helyezték el a városokban és falvakban, és maguk gondoskodtak ellátásukról, amely nagyon sok vizsályt okozott a lakossággal. Az állandó hadsereg csapatait nagyobb egységekben, általában ezredenként együtt tartották, és az államhatalom központilag gondoskodott ellátásukról a hadiadó beszédésével.²¹

Franz Moritz von Lacy minden fegyvernem számára új szabályzatokat dolgozott ki. Megreformálta az utánpótlási és szállítási rendszert. Munkája nyomán a császári hadsereg létszáma megnőtt, felszereltsége jelentősen megjavult, költségei csökkentek.

Elkezdődött a hadirokkantakról, az „öreg legénység”-ről való gondoskodás.²²

Az uralkodónő vallási elkötelezettségét mutatja az a rendelete, mely szerint az ezredk katolikus vallású halottainak lelki üdvéért az ezred- és a tábori lelkészeknek havonta két szentmisét kell tartaniuk.²³

De megemlíthetjük azt is, hogy a Mária Terézia által megszervezett központi levéltárba nem sorolták be a katonai iratokat, hanem éppen Hadik András közreműködésével létrehozták a bécsi katonai levéltárat.

A hétéves háború befejezése után Hadik életében is nyugalmasabb, „polgárabb” évek következtek.

Hadik 1764-ben (a madéfalvai vérengzésről elhíresült) Adolf Buccow tábornokot váltja Erdély katonai és polgári főparancsnokaként. 1766–1767-ben körutazást tett Erdélyben. Emlékirataiban javaslatokat tett a tartomány politikai és gazdasági viszonyainak fejlesztésére. Ír mezőgazdaságról; például javasolja, hogy a szűkösen meglévő kenyérgabonát rendeletileg ki kell vonni a szeszital-készítés köréből, és mással, sörrel helyettesíteni. Bírálja a jobbágyrendszert és javasolja annak fokozatos eltörlését. Ír Erdély lakosairól, így arról, hogy a szászok a születésszabályozással nagy birtokokat halmoztak fel. A nemesek elsősorban magyarok, a jobbágyok románok, a polgárság örményekből és görögökből áll.²⁴ 1772-ben megtörtént Lengyelország első felosztása Poroszország, Ausztria és Oroszország között.

¹⁷ HL Hadik levéltár 1758-1761. év iratai

¹⁸ HL Hadik levéltár 1755/VI-65.a

¹⁹ HL Hadik levéltár 1752/VI-11.

²⁰ HL Hadik levéltár 1751/II-11.

²¹ HL Hadik levéltár 1755/X-104.

²² HL Hadik levéltár 1752/VII.12.

²³ HL Hadik levéltár 1755/IX-90.

²⁴ Frivaldszky János: Hadik András Minerva szolgálatában. Hadtörténelmi Közlemények 2002. 2. szám 395.

Ekkor Galícia és Bukovina északi része Ausztriához került. Ennek lett katonai parancsnoka, majd kormányzója Hadik. A királynő közvetlenül adott utasításokat részére: „...a nekünk fennmaradó rész lehetőleg megkímélt maradjon, az oroszok által semmi se vitessék el, (...) a tartomány, amennyire lehet, megművelt és mindenekelőtt bevetett legyen. (...) Elégedett lennék, ha kezdetben az újonnan szerzett tartomány jövedelmei felesleg nélkül csupán az ott állomásozó csapatok tartását mindaddig fedeznék, amíg az ország állapotjavítását lépésről lépésre be lehetne vezetni. Egyébként, mivel jelenleg a legtöbb bolt zsidók kezében található, szívesen venném ezek elvételét tőlük, még akkor is, ha a boltok száma ezáltal csökkenne. Ezekben az új tartományaimban mindenekelőtt a vallás ügye fekszik leginkább a szívemen. A gróf úr (Hadik) tehát értesíteni fog engem, hogy e tekintetben mi a helyzet, és hogy milyen magatartásúak a püspökök, a lelkészek... Hasonlóképpen ajánlom a grófnak, nyomatékosan ügyeljen arra, hogy a betegségek (fertőző, általában pestis) továbbterjedése hatásosan megelőztessek.”²⁵ Itteni működéséről is több beszámolót készített. Javaslatot tesz pl. méntelep létesítésére, örmény kereskedői szabad városok alapítására.²⁶

Katonai pályája csúcspontjaként Hadik elnyerte a birodalom legmagasabb katonai beosztását. Az uralkodó irányítása alá tartozó Udvari Haditanács elnökeként kezében volt a hadügyi döntéshozás és irányítás. Ezen idő alatt foglalkoznia kellett az erdélyi román parasztlázadással (1784–1785), majd a németalföldi osztrák tartományok ellenállásával, amely II. József politikája miatt tört ki (1787–1790). „A polgárság és mindazok, akik idetartoznak, örömeiket lelik abban, ha a kalapjaikon brabant módon kokárdákat viselnek, amelyek citromsárga, piros és fekete taftszalagból készülnek, sőt még sörfőzőket és bérkocsisokat is látni, akik a lovaikat ezekkel díszítik fel. A katonaság eközben mindig csendesen és nyugodtan viselkedik, és talán ez is oka lehet annak, hogy a zajongás szerencsétlenség nélkül zajlott le. A jövő majd megmutatja a továbbiakat” – írta Murray tábornagy az események indulásáról Hadiknak tett jelentésében.²⁷

És végül az utolsó harc. 1789-ben II. József a szerbiai és havasalföldi területek visszazszerzése érdekében csatlakozott az orosz–török háborúhoz, és bevonult a Délvidékre. A hadsereg főparancsnokául Hadik Andrást nevezte ki 1789 februárjában, majd júliusban – egészségi állapotára, nyílt sebeire és arra való tekintettel, hogy Belgrád ostromát a rossz időjárásban úgysem tudná végigvezetni – visszahívta.²⁸

Egy fáradt, beteg, megtört ember utolsó, „legalázatosabb feljegyzése” uralkodójához. „Az Isten hallgassa meg a legbuzgóbb óhajaimat felséged mindennél drágább egészségéért, és minél előbb részesítsen abban a boldogságban és örömben, hogy teljesen gyógyultnak tudhassam. Az enyém a kegyvesztettség és az elégedetlenség nyomai által, amelyeket egy idő óta fellelek felséged legmagasabb kézírataiban, semmit se nyert. Egy 78 éves férfi, aki 57 éve hűségesen és becsülettel szolgál, és nincs mit önmagának a szemére vetnie, nem tudja már sokáig elviselni a sors ilyen csapásait.”²⁹

Hetvenkilenc évesen hunyt el Bécsben, 20 nappal élve túl II. Józsefet.

²⁵ HL Hadik levéltár 1772/VIII-4.

²⁶ HL Hadik levéltár 1774/VI-15.

²⁷ HL Hadik levéltár 1787/VI-9.

²⁸ HL Hadik levéltár 1789/II-2 és VII-34.

²⁹ HL Hadik levéltár 1789/VII. 33.

Életrajzi adatai:

Született (életrajzi írása alapján) 1711. (más nézetek szerint 1710.) október 16-án, születési helyét nem azonosították; meghalt 1790. március 12-én Bécsben, Futakon eltemetve.

Hadik Mihály cs. kir. huszár kapitány és Hardy Franciska fia.

Rendfokozatai: zászlós 1732. 10. 22.; kapitány 1734. 10. 22.; főstrázsamester 1739. 08. 22.; alezredes 1742. 01. 01.; ezredes 1744. 01. 22.; tábornok 1747. 03. 06.; altábornagy 1756. 11. 10.; lovassági tábornok 1758. 11. – februári visszamenőleges ranggal; tábornagy 1774. 05. 17.

Életút:

1732: a Dessewffy-huszárezredben mint zászlós szolgál

1744. 01. 22.: a Beleznay-huszárezred parancsnoka

1752. 09. 28.: Ghillány-ezred ezredtulajdonosa

1754. 08.: királyi biztosa a nagyváradi székhelyű, vallási ellentéteket vizsgáló bizottságnak

1757. 10. 11–18.: berlini vállalkozása

1758. 03. 07.: a Mária Terézia Rend nagykeresztjét kapja

1760. 09. 27.: Torgau elfoglalása

1763. 05. 07.: Buda kormányzója, a pesti kerületi lovasság felügyelője, magyar grófi címet kap

1764. 06. 17.: Erdély katonai parancsnoka, királyi biztosa 1768-ig

1765. 01. 06.: 1758-ig visszamenőleg kinevezik valóságos belső titkos tanácsossá

1768: emlékiratot publikál Erdély politikai és gazdasági viszonyairól

1768. 02. 01.: Buda kormányzója

1768. 04. 10.: a volt Pálffy Rudolf-féle huszárezred tulajdonosa,

1769. 04.: Karlócán az illír nemzeti kongresszus királyi biztosa

1769. 10. 13.: Futak (Bács vármegye) birtokosa, pereskedés miatt csak 1771-ben iktatják be

1770. 06.: a Raguzából (ma Dubrovnik) visszaszerzett Szent Jobb Schönbrunnból Budára kísérésének királyi biztosa

1771 nyara: a Pest melletti Rákos környékén megrendezendő gyakorlótábor parancsnoka

1772. 08. 23.: Galiciát és Lodomériát megszálló csapatok fővezére, majd legfőbb katonai parancsnoka

1774. 01. 07 Galícia katonai parancsnoka és polgári kormányzója

1774. 07. 22. – 1790: az Udvari Haditanács elnöke

1776–1785: Bács vármegye főispánja

1777. 02. 04.: birodalmi gróf

1778: a bajor örökösödési háborúban részt vevő csapatok fővezére

1789. 02. 20. – 07. 28.: II. József kinevezi a török ellen harcoló csapatok fővezérévé

Klemensits Péter:

A „STRATÉGIA BRIT MESTERE”: SIR ALAN BROOKE TÁBORNAGY

Alan Brooke tábornagy (1883–1963), brit birodalmi vezérkari főnök döntő szerepet játszott a szövetségesek stratégiájának kialakításában, szorosan együttműködve Winston Churchill miniszterelnökkel. Viharos partnerségük és Brooke hadászati tervezése a tábornagy életrajzának legfőbb témái.

Alan Brooke tábornagy, később Lord Alanbrooke a második világháborús brit hadvezetés egyik legkiemelkedőbb alakja, mindvégig meghatározó szerepet töltött be a nyugati szövetségesek stratégiájának formálásában, ezért a végső győzelemben érdemei elévülhetetlenek. 1940-ben hadtestparancsnokként részt vett a brit csapatok dunquerque-i evakuációjában, majd a honi erők főparancsnokának jelölték ki, de karriere csúcsát 1941. decemberi birodalmi vezérkari főnökké történő kinevezése jelentette. A háborús kabinet legfőbb stratégiai tanácsadójaként Brooke szoros munkakapcsolatba került Winston Churchill miniszterelnökkel, melynek következtében nagyrészt kettejük elképzelései határozták meg Nagy-Britannia hadászati céljait. A Vezérkari Főnökök Bizottságának elnökeként pedig kitartóan képviselte a szolgálatok érdekeit a politikával szemben, miközben az amerikai vezetőkkel folytatott tárgyalásai során a brit érdekek védelmére törekedett, nem kevés sikerrel.

A szövetséges politikai-katonai vezetés tagjai közül a tábornagy, a szakirodalom tanúsága szerint, sokáig nem kapta meg a megérdemelt figyelmet, miközben az újonnan előkerült forrásoknak köszönhetően a korábbi életrajzi művek részben felülvizsgálatra szorulnak. Alanbrooke születésének 130. évfordulóján az a célom, hogy a legkorszerűbb ismeretek fényében rövid áttekintést nyújtsak a brit hadsereg „legkiválóbb birodalmi vezérkari főnökének”¹ háborús tevékenységéről, kiemelve a miniszterelnökkel fennálló ellentmondásos viszonyát és a szövetségesek stratégiai tervezésében játszott szerepét.

A brit hadsereg élén

Alan Francis Brooke 1883. július 23-án született a francia Pireneusok közelében, Bagnères-de-Bigorre-ban Sir Victor Brooke legfiatalabb, hetedik gyermekeként. Az északír főnemesi család jelentős katonai hagyományokkal büszkélkedett; a családtagok közül később, az első világháborúban 26-an, míg a másodikban 27-en harcoltak. Brooke, aki előbb tanult meg franciául, mint angolul, franciaországi iskoláit követően a woolwichi katonai akadé-

*Alan Brooke tábornok,
birodalmi vezérkari főnök*

Forrás:

<http://www.corbisimages.com/images/NA003361.jpg?size=67&uid=EBF4475C-047A-410C-B6B0-66577BC183E6>

¹ Keegan, John (edit.): Churchill's Generals. Grove Weidenfeld, New York, 1991., 101.

mian folytatta tanulmányait, melynek végeztével érdemeinek megfelelően a királyi táborig tüzérségnél kapott kinevezést. Szakértelmét rövidesen az első világháborúban a nyugati fronton bizonyíthatta: vezérkari tisztként részt vett a „gördülő tűzhenger” módszerének tökéletesítésében, melynek értelmében, a támadó alakulatok rohamával egyidejűleg, a tüzérség zárótűzet zúdított az ellenséges állásokra, majd a támadás előrehaladási ütemének megfelelően a tűzhengert is a soron következő ellenséges szektorokra irányították át.²

A háború után Brooke Camberleyben elvégezte a vezérkari akadémiát, majd kisebb kitérőt követően az intézményben kezdett oktatni, ahol közeli ismeretségbe került a későbbi események meghatározó szereplőivel. (Többek között John Fuller, Bernard Montgomery, John Dill vagy Lord Gort említhetők.) 1925-ben felesége, Janey Richardson autóbalesetben életét veszítette, melynek következtében Brooke, aki maga vezette az autót, a munkába temetkezett és minden energiáját a szakmai előmenetelének szentelte.³

Sikeresen teljesítette a Birodalmi Védelmi Akadémia kurzusait, mely intézmény előadóként is számított a képességeire. 1929-ben Larkhillben átvette a tüzérképzés irányítását. 1935-ben egy gyalogosdandár éléről nevezték ki a mobil (páncélos-) hadosztály parancsnokának, melyhez vezérőrnagyi előléptetés is társult. Három évvel később már a légvédelmi hadtest parancsnokaként készítette fel az ország védelmét a várható megpróbáltatásokra. 1939 őszén, a háború kitörését követően a szerveződő brit expedíciós erő kötelékébe tartozó II. hadtest parancsnokának jelölték.⁴

Időközben magánélete is rendeződött, ugyanis 1929-ben feleségül vette Benita Leest (akinek a férje még az első világháborúban elesett), és két gyermekük is született. A tábornok háborús naplója, amely 1939 szeptemberétől egészen 1946 júniusáig napi részletességgel taglalja az eseményeket, elsősorban szeretett feleségének íródott, és a távollét időszakában beszélgetéseik pótlásaként szolgált. A mindig fegyelmezett, érzelmeit leplező főtiszt számára az írás egyfajta biztonsági szelepet is jelentett, ahol levezethette a feszültséget és kifejezhette belső vívódásait, frusztráltságát, ami mások előtt rejtve maradt.⁵ A napló, amely Angliában 2001-ben jelent meg először teljes terjedelmében, a második világháború egyedülálló forrásának tekinthető, amely betekintést enged a szerző pillanatnyi lelkiállapotába és a háborúról alkotott gondolataiba.

1940 májusában, a brit erők evakuációját megelőzően Brooke ismét rendkívüli hozzáértéséről tett tanúbizonyságot: a haditerveket kezdettől fogva hibásnak tartotta, és a francia–belga hadsereg képességeiről sem voltak illúziói, mindezek ellenére alakulata kemény ellenállást tanúsított, és nagyrészt az ő bátor és ügyes döntéseinek, illetve kitartásának volt köszönhető a brit csapatok megmenekülése. Júniusban a hadvezetés újabb expedíciós csapatok franciaországi bevetéséről döntött, főparancsnokként pedig Brookra esett a választás. A tábornok viszont úgy vélte, hogy a franciák összeomlása folytán a kontinensen való ellenállás folytatására nincs esély, és a brit erők kimentését tartotta elsődleges feladatának.

Brooke korábban még nem találkozott Winston Churchill-lel, de a miniszterelnök június 14-ei telefonhívása aligha jelenthetett rosszabb kezdetet kettejük kapcsolatának. Churchillt

² Fraser, David: Alanbrooke. Hamlyn, Feltham, 1982. 39–81.

³ Életrajzírói egyöntetű véleménye szerint a későbbi birodalmi vezérkari főnök „két különböző személyisége” ekkoriban kezdett kialakulni, melynek értelmében a katona a külvilág számára hűvös és alapos, de türelmetlen, sőt könyörtelen személy benyomását keltette, miközben közeli ismerősei körében a természet, a madarak kedvelőjeként, gondoskodó családapaként már-már szentimentális emberként jelent meg.

⁴ Fraser: 93–94. és 103–130.

⁵ Danchev, Alex and Todman, Daniel (eds): War Diaries 1939–1945; Field Marshal Lord Alanbrooke. Phoenix Press, 2002. XII–XIII.

dűhítette Brooke pesszimista hangneme, utóbbi pedig úgy hitte, hogy a miniszterelnök képtelen realisan felmérni a hadihelyzetet; elhúzódó vitájuk végén a tábornok ugyan megszerezte a kormányfő jóváhagyását a brit csapatok evakuációjához, de korántsem győzte meg őt hozzáállása helyességéről.⁶

Az epizód nem gyakorolt negatív hatást Brooke további előmenetelére, így júliusban megkapta a honi erők főparancsnokságát, amely a gyakorlatban felelőssé tette őt a brit hadsereg felkészítéséért a közelgő hadműveletekre, miközben Anglia védelmét is meg kellett szerveznie a német invázióval szemben. Az elkövetkezendő másfél év során a tábornok ismét teljesítette az elvárásokat, ezalatt pedig Churchill és a vezérkari főnökök munkáját is közelről figyelhette meg. 1941 őszén a kormányfő nem titkolta elégedetlenségét a vezérkari főnökkel, John Dill tábornokkal szemben, és hozzálátott méltó utód kereséséhez. Választása végül Brooke-ra esett, aki decemberben vette át új posztját a hadsereg élén, Dillt pedig a brit vezérkari küldöttség élén Washingtonba küldte.

A birodalmi vezérkari főnöki pozíciót 1909-ben hozták létre azzal a céllal, hogy ellenőrzést gyakoroljon a hadügyminisztérium különböző hivatali ágai felett, és a primus inter pares elv (első az egyenlők között) alapján koordinálja a Hadseregtanács⁷ tevékenységét. A hadsereg professzionális vezetőjeként egyúttal a hadügyminiszter legfőbb katonai tanácsadójának is számított. 1923 óta a többi haderőnem vezérkari főnökeivel együtt alkották a Vezérkari Főnökök Bizottságát, amely a politikai vezetés legfelsőbb tanácsadó testületeként funkcionált. A bizottság elnöke, egyben a kormány rangidős stratégiai tanácsadója a három haderőnem vezetőjének egyike lehetett. Brooke hivatali ideje alatt a Vezérkari Főnökök Bizottsága, köszönhetően Churchill adminisztratív reformjainak, kulcsfontosságú szerepre tett szert. A kormányfő, aki egy személyben a védelmi miniszter posztját is betöltötte, gyakran vett részt a bizottság ülésein, amelyet ilyenkor vezérkari konferenciáknak neveztek. Ennek következtében a háború során az elsődleges döntéshozó fórum a Védelmi Bizottság (amely a fenti személyeken kívül a miniszterelnök-helyettest és a haderőnemek minisztereit is magába foglalta) fokozatosan vesztett jelentőségéből. A háborús kabinet pedig, végső döntéseit meghozva, általában jóváhagyta a miniszterelnök és a vezérkari főnökök stratégiai ajánlásait.⁸

Churchill utasítására Brooke 1942 márciusában vette át a Vezérkari Főnökök Bizottságának elnöki tisztségét a betegeskedő Dudley Pound tengernagytól, akinek a haditengerészeti műveletek irányítása mellett már túl nagy terhet jelentett a pozíció. A tábornok felelőssége a brit hadsereg mellett a szövetséges csapatok alkalmazására és a hadiipar egyes részeinek ellenőrzésére is kiterjedt, de mivel a pénzügyi, adminisztrációs és szervezeti kérdések intézését rábízta a hadügyminiszterre (kezdetben David Margesson, majd Sir James Grigg), így képes volt feladatát maradéktalanul ellátni. Bízván a hadszíntéri parancsnokokban, Brooke tartózkodott a hadműveleti irányítás részleteibe történő beavatkozástól, ezért ideje nagy részét a stratégiai tervezésnek szentelhette, és tanácsaival folytonos támogatásáról biztosíthatta a miniszterelnököt.⁹

⁶ Fraser: 148–171. Churchill háborús emlékirataiban (tévesen) úgy idézi fel a történeteket, mely szerint Brooke hívta fel őt, hogy kérje a csapatok evakuálását, mire ő meggyőződve a helyzet komolyságáról, azonnal támogatásáról biztosította a tábornokot. Churchill, Winston: *The Second World War Vol. 2.: Their Finest Hour*. Houghton Mifflin, Boston, 1949., 193–194., 213.

⁷ A Hadseregtanács 1904 óta a brit hadsereg legfőbb adminisztratív döntéshozó bizottsága volt. Tagjai voltak: a hadügyminisztérium politikai és katonai vezetői, a birodalmi vezérkari főnök elnöklétével.

⁸ Keegan: 6.

⁹ Roberts, Andrew: *Masters and Commanders: How Roosevelt, Churchill, Marshall and Alanbrooke Won the War in the West*. Penguin Books, 2008., 61–62.

Churchill és Brooke

A kormányfő és tábornoka viszonya a kezdetektől ellentmondásos és kiegyensúlyozatlan volt. Churchill korábban együtt szolgált a hadseregben Brooke idősebb fivérével, így a jövődi birodalmi vezérkari főnökről is rendelkezett információkkal. 1941 végére pedig a hadsereg új vezetőjeként már csak egyedül ő jöhetett számításba. Churchill nem nélkülözhetette a vitát, és elődjével szemben Brooke-tól ezt meg is kapta, ahogy azt a későbbi események bizonyították. A miniszterelnök szerint: „Amikor ütöm az asztalt és feléje tolom a képem, mit csinál ő? Még keményebben üti az asztalt és mérgesen visszabámul rám.”¹⁰ De a kabinet vezetője ezen alkalmakkor sem viseltetett haraggal tábornoka iránt, képességeit mindvégig elismerte, véleményét pedig tisztelte. Valójában, ahogy David Margesson összegezte, a miniszterelnöknek olyan emberre volt szüksége „aki ismertetné a katonai álláspontot félelem vagy részrehajlás nélkül.”¹¹

Brooke-ot az idő múlásával egyre jobban irritálta főnöke viselkedése, ezért bár soha nem vonta kétségbe annak génuszát, naplójában számos bírálattal illette. Kapcsolatuk mégsem jellemezhető az állandó nézeteltérések és viták sorozatával, hiszen a hivatalos kormányzati dokumentumok ezekről csak ritkán tesznek említést. Hastings Ismay tábornok, a háborús kabinet katonai titkárságának a vezetője, aki gyakran közvetített a két fél között, a következőképpen emlékezett egy epizódra, amely 1944 tavaszán történt. Miután egy tanácskozás alkalmával Brooke erőteljesen szembeszállt Churchill elképzeléseivel, a kormányfő kijelentette Ismaynek: „Brooke-nak mennie kell... Nem tudok vele együtt dolgozni. Gyűlöl engem.” Ismay továbbította a tábornoknak Churchill megnyilatkozását, mire a következő választ kapta: „Gyűlölöm őt? ... Én nem gyűlölöm, én szeretem őt. De amikor az első alkalommal azt mondom, hogy egyetérték vele, amikor valójában nem, eljött az ideje, hogy megszabaduljon tőlem, mert már nem fogja hasznomat venni.”¹² Értesülve a fentiekről, Churchillt teljesen meghatotta Brooke válasza, ennek ellenére a későbbiekben még számos hasonló eseményre került sor a háború folyamán.

Brooke tisztában volt azzal, hogy Nagy-Britannia számára mit jelentett Churchill, ezért a gyakorta feszült viszony ellenére önszántából el nem hagyta volna posztját, és minden energiájával arra törekedett, hogy főnökét a helyes döntések meghozatalához segítse. Naplójában egyszer így elmélkedett: „Ez az ember! Ez az ember! ... Mégis, mit kezdenék mi nélküle?”¹³

A birodalmi vezérkari főnök számára nem kevés bosszúságot okozott a miniszterelnök részletek iránti megszállottsága, amely katonai téren a hadműveleti, sőt harcászati vezetés problémáinak vizsgálatára készítette őt, több esetben indokolatlanul számon kérve a felelős parancsnokokat. Brooke helytelenítette azt az eljárást is, mely szerint a kormányfő egy személyben mint védelmi miniszter közvetlen levelezést folytatott a hadszíntéri parancsnokokkal, akikre nézve általában negatív következménye lett a dolognak, ezért általában arra törekedett, hogy – az üzenetek másolatának részére történő továbbítása mellett – Churchill tudomása nélkül tartson kapcsolatot főparancsnokaival és csupán a legszükségesebb tényekről tájékoztassa a kormányfőt. Amint azt egyik beosztottjának megjegyezte: „Minél többet beszél sz ennek az embernek a háborúról, annál jobban akadályozza a megnyerését.”¹⁴

¹⁰ Churchill, 233.

¹¹ Roberts, 56.

¹² Fraser, 295.

¹³ Keegan, 90.

¹⁴ Roberts, 100.

Brooke mindent megtett, hogy megvédje kollégáit a miniszterelnök türelmetlenségétől, amely gyakorta téves döntések meghozatalát eredményezte, mint például 1941 tavaszán, amikor az észak-afrikai hadszíntéren Archibald Wavell tábornok, engedve Churchill követelésének, idejekorán indított ellentámadást és csúfos kudarcot vallott.¹⁵ John Keegan találó megállapítása, mely szerint „Churchill egy frusztrált Marlborough volt”, aki egy személyben akart a háborús szövetség vezetője és vezénylő tábornok is lenni, rávilágít a problémára, amellyel a hadsereg vezetése szembesült.¹⁶ Legyen szó új fegyverek hadrendbe állításáról vagy statisztikák készítéséről (melyek Churchill számára szintén a részletekbe való elmerülést jelenthették), Brooke mindig azt érezte, hogy főnöke képtelen koncentrálni a stratégiai kérdésekre, ami pedig a fő feladatát jelentené.

Brooke és a vezérkari főnökök számára idegennek hatott Churchill azon módszere is, melynek jegyében a megfelelő végeredmény érdekében vitát provokált tanácsadóival, véleményüket gorombán félresöpörte, szinte ellenséges magatartást tanúsított feléjük, majd a tanácskozás végén felhagyott korábbi álláspontjával és elfogadta vitapartnerei javaslatait, a későbbiekben gyakran a saját ötleteiként emlegetve azokat. Charles Portal légimarsall, a légierő vezérkari főnöke szerint Churchill politikusként semmi kivetnivalót nem talált eljárásában, amelyhez szűkebb környezete idővel hozzászólt, de a külföldiekkel (főleg az amerikaiakkal) való kommunikációt nagyban megnehezítette, ők ugyanis bizalmatlanul szemlélték viselkedését.

Az idő múlásával Brooke az állandó hatalmas nyomás következtében már a kimerültség jeleit mutatta, Churchillt pedig egészségi állapotának romlása készítette a korábbiánál is szélsőségesebb munkamódszerek bevezetésére, így nem meglepő, hogy a háttérben kapcsolatuk természete is negatív irányba fordult. 1944-től naplójában Brooke egyre gyakrabban kritizálta főnöke viselkedését. Egy márciusi tanácskozás alkalmával a következőket írta: „Nagyon kimerült állapotban találtuk... Úgy tűnik, képtelen koncentrálni néhány percig is valamire, és veszélyesen elkalandozik.”¹⁷ Néhány hónappal később pedig: „...ézelgősen részeg, indulatos, ittas állapotban volt, készen, hogy mindent sértésnek vegyen, mindenkit gyanúsítson és nagyon gyűlölködő hangulatban az amerikaiakkal szemben... Kezdetnek mindjárt éles vitába keveredtem vele.”¹⁸ Máskor így fogalmazott: „Öregnek, gyengének és depressziósnak nézett ki. Eléggé lehetetlen volt vele dolgozni. Azzal vádolt minket, hogy összefogtunk ellene és ellenezük az ő kívánságait... Annak az embernek a benyomását keltette bennem, akinek vége van, már nem képes kézben tartani a dolgokat és ezt kezdi felismerni.”¹⁹ Nem sokkal később fenti sorok írója már eljutott arra a pontra, hogy kimondatlanul, de Churchill halálát tartotta az egyetlen alternatívának, amely megmenthetné a kormányfő és Nagy-Britannia hírnevét, és véget vetne a kezelhetetlen szituációnak.

A háború végére, Churchill felépülését követően kettejük munkakapcsolata ismét helyreállt, és ahogy a korábbiakban jellemző volt, tökéletesen kiegészítették egymást. A miniszterelnök féktelen, ösztönös viselkedése és Brooke hűvös, alapos, de rendíthetetlen jelleme olyan kombinációt alkotott, amely a lángelme és a szakértelem ötvözetét képezte.²⁰ A hadviselő felek közül messze övük volt a legeredményesebb páros, amely dominálta a katonai döntéshozatalt.

¹⁵ Keegan, 10.

¹⁶ Keegan, 15.

¹⁷ Danchev, 535.

¹⁸ Danchev, 566.

¹⁹ Danchev, 589.

²⁰ Roberts, Andrew: Churchill és Hitler: a vezetés titkai. Gold Book, Debrecen, 2003., 165.

A hadászati döntések

A kormányfő és a vezérkari főnökök legfontosabb feladatát a megfelelő stratégiai tervek kidolgozása jelentette, amiket persze később az amerikaiakkal is el kellett fogadtatni. Brooke mint „a hadsereg lelkiismerete” úgy érezte, hogy az ő felelőssége a brit haderő megfelelő ütőképességének, a sikeres hadviselés feltételeinek a biztosítása és a csapatok megkímélése a szükségtelen veszteségektől. Ezért ha bizonyos vállalkozások politikai szempontból nézve ugyan kifizetődőnek tűntek is, de katonai értelemben nem volt esélyük a sikerre, a birodalmi vezérkari főnök határozott ellenállást tanúsított. Churchill a maga részéről szintén szerette volna csökkenteni a háború áldozatainak a számát és – az első világháborús emlékeinek a hatására – sokszor óvatosságra intette tanácsadóit. Optimizmusa ellenére, hangulatától függően néha kétségei támadtak, melyek eloszlatása általában a vezérkari főnökök feladata lett, mint például a normandiai partraszállást megelőzően, amikor az utolsó pillanatokban le akarta állítani a hadműveletet. Az esetek többségében viszont a miniszterelnököt fantáziája, határtalan képzelőereje olyan tervek kigondolására ösztönözte, melyeket a katonai vezetők kétkedéssel fogadtak. A nem konvencionális hadműveletek támogatása, egyes technikai fejlesztésektől várt döntő eredmények, vagy a „felesleges” logisztikai biztosítás számonkérése esetében a kormányfő nem mindig tévedett, és a vezérkari főnökök gondolkodását földhözragadtnak, szűk látókörűnek és fantáziátlannak bélyegezte. Mindvégig tartózkodott azonban attól, hogy meggondolatlan, vakmerő állásfoglalásra buzdítsa kollégáit.

Brooke kivételes stratégaként tökéletesen tisztában volt Nagy-Britannia lehetőségeivel, korlátaival és legfőbb érdekeivel, ezért a győzelemhez vezető legrövidebb út kijelölése során igyekezett elejét venni a Churchill által elképzelt „mellékhadszínterek” létrehozásának, melyek a hadászati kérdéseket illetően a legtöbb vitapontot jelentették kettejük között.²¹

1940 júniusában a háborús kabinet vezetője a vezérkari főnökök ellenkezése közepette keresztülvitte elképzelését, és a német inváziós fenyegetés ellenére jelentős páncélos erősítést küldött a Közel-Keletre, lehetővé téve 1940–1941 fordulóján az olaszok feletti győzelmet Líbiában.²² Igazának tudatában Churchill később még erőteljesebben ragaszkodott elképzeléseihez, de Brooke csak abban az esetben volt hajlandó engedni, ha tisztán katonai szempontból nézve is elfogadhatónak tűnt a kockázat.²³ Kettejük igazi nagysága abban nyilvánult meg, hogy Churchill professzionális alapon soha nem bírálta felül a hadsereg fejét,²⁴ Brooke pedig nem engedett meggyőződéséből, szakmai ítéletében megingathatatlan maradt. Churchill orvosa, Lord Moran szerint: „A miniszterelnök mindenkivel szemben érvényt szerzett akaratának, csak Alan Brooke nem tágított... Röviden, ő tartotta Winstont a helyes úton a háború irányításában. Ez az ő sírfelirata.”²⁵

A birodalmi vezérkari főnök, ellentétben elődjével, nem volt nagy képzelőtehetségű, ötletgazdag ember, ő csupán a kapott elképzeléseket alaposan értékelve, figyelembe véve a lehetséges tényezőket, próbálta kialakítani a helyes stratégiai irányt.²⁶ Az eredeti gon-

²¹ Keegan, 10.

²² Részletesebben: Klemensits Péter: Az első brit győzelem Észak-Afrikában – A Compass hadművelet 1. Honvédségi Szemle 2010. 64. évf. 4. sz. 49–52.

²³ A helyettes birodalmi vezérkari főnök, Sir Ronald Weeks szerint Brooke eredményességének a titka abban rejlett, hogy csupán a jelentős kérdésekben volt hajlandó szembeszállni Churchilllel, a miniszterelnök „jelentéktelenné” tűnő megnyilatkozásait egyszerűen figyelmen kívül hagyta.

²⁴ Churchill, tanulva az első világháborús gallipoli fiaszkóból (melynek a legfőbb szószólója volt), a későbbiekben tartózkodott a vezérkari véleménnyel ellentétes döntések meghozatalától.

²⁵ Roberts, 113.

²⁶ Fraser, 215.

dolkodás, kreativitás, a zseniális ösztönök Churchill kiváltsága volt, ezért nem meglepő, hogy általában ő adta az alapgondolatot a vezérkari tervezéshez. Brooke nem tartotta sokra főnöke stratégiai képességeit, sőt: „Winstonnak minden nap 10 ötlete van, melyek közül csak egy jó, és ő nem tudja, hogy melyik.” 1944 szeptemberében így fogalmazott: „A bámulatos dolog az, hogy a világ népességének 3/4-e azt hiszi, hogy Winston Churchill egyike a történelem nagy stratégiáinak, egy második Marlborough, és a maradék 1/4-nek fogalma sincs arról, hogy micsoda közveszély. . . Nélküle Anglia biztosan elveszett volna, vele Anglia a katasztrófa szélére került újra és újra. . . Egyidejűleg soha nem csodáltam és vettem meg egy embert ennyire.”²⁷

Ellentétben azonban Brooke véleményével, Churchill rendkívüli stratégiai érzékkel rendelkezett, ahogy azt az 1941 decemberében Japán és az Egyesült Államok hadba lépését követően keletkezett forrás is bizonyítja. A WWI címet viselő stratégiai összefoglalóban a miniszterelnök úgy vélte, hogy a szövetségeseknek először Németországot kell legyőzniük, Japán ellen csak védekezésre koncentrálhatnak. Egy 1942-es észak-nyugat-afrikai partraszállást követően, a partvidék megtisztítása és Szicília elfoglalása után a Földközi-tenger medencéjének biztosításával talán Olaszország kikapcsolása is megvalósulhat. Úgy hitte, hogy a németek számára a keleti fronton fog eldőlni a háború, ezért a Szovjetuniót mindenáron támogatni kell. Németországot a szövetségesek viszont csak egy európai partraszállást követően győzhetik le, amelyhez első lépésként az Atlanti-óceán biztosítása a cél, majd az amerikai erők Angliába érkezése. Churchill víziója értelmében a Japán elleni hadműveleteket (amelyek a csendes-óceáni szigetek egymást követő elfoglalását fogják jelenteni) nagyrészt a haditengerészetre és a légierőre kell bízni, de úgy, hogy az európai célkitűzéseket ne korlátozza.²⁸ Miközben a hivatalba lépő Brook Angliában maradt (ezért a tárgyalásokon véleménye alig számított), a miniszterelnök Washingtonban igyekezett elképzeléseit elfogadtatni az amerikaiakkal, akik nagyrészt támogatták őt, terve pedig alapjául szolgált a két nemzet további koalíciós hadviselésének.

A szövetségesek stratégiája

Az amerikai hadsereg vezérkari főnöke, George Marshall tábornok nyomására 1942 elején az amerikai–brit együttműködés biztosítására létrehozták a Washingtonban székelő Egyesített Vezérkari Főnökök Bizottságát, amely mindkét ország vezérkari főnökeinek közös fórumát jelentette, ahol a britek távollétében érdekeiket a vezérkari főnökök megbízottai, illetve Dill tábornok, a katonai misszió vezetője képviselte.²⁹ A testület a legfelsőbb katonai döntéshozó szerv funkcióját töltötte be és hatékonyságával nagymértékben segítette a győzelem megszerzését.³⁰

Brooke ellenezte az új rendszert, és az amerikaiakkal szembeni fenntartásai a háború során végig megmaradtak. A személyes ellentétek mellett a stratégiai nézetkülönbségek is meghatározóak voltak, ezért Dill tábornok természete és tehetsége nélkül a gördülékeny együttműködés aligha lett volna biztosítható. Naplójában Brooke az amerikai katonai és politikai vezetőkkel szemben hasonló kritikai hangnemet ütött meg, mint Churchill esetében,

²⁷ Danchev, 590.

²⁸ Roberts, 88–89.

²⁹ A bizottság egyesített titkársága és tervezési törzse hangolta össze a brit és az amerikai vezérkar tevékenységét, de a legfőbb kérdésekről a vezérkari főnökök személyesen döntöttek a konferenciák során, mielőtt az elnök és a miniszterelnök elé terjesztették közös álláspontjukat.

³⁰ Roberts, 75.

de az amerikaiak sem kedvelték őt jobban, ezért a végső döntések meghozatalát gyakran hosszú és kemény viták előzték meg. A birodalmi vezérkari főnök Marshall stratégiai képességeit messze alulértékelték, de az amerikai tábornok is negatív megjegyzéseket tettek brit partnere intelligenciájára.

A legfőbb stratégiai nézetkülönbség abból fakadt, hogy a britek perifériális megközelítése értelmében Németország meggyengítését akarták elérni az észak-afrikai, olaszországi, esetleg balkáni hadműveletekkel, mielőtt a nyugat-európai második frontot megnyitják. Ezzel szemben az amerikaiak az erők szétforgácsolása helyett az ellenség direkt megtámadását tartották célravezetőnek az észak-franciaországi partraszállás formájában.

1942 első felében Churchill és Brooke igyekezett meggyőzni az amerikaiakat az észak-nyugat-afrikai partraszállás szükségéről, miközben a második front őszinte híveinek állították be magukat, nem elhallgatva azonban, hogy különböző nehézségek folytán 1943-nál korábban a hadműveletre nem kerülhet sor. A brit vezérkari főnökök nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy bizonyítsák elkötelezettségüket a nyugat-európai offenzíva mellett, ugyanis attól tartottak, hogy az amerikaiak, élükön Ernest King tengernaggyal, a haditengerészet vezérkari főnökével, esetleg Németország helyett Japán ellen koncentrálnak az alapvető forrásokat. Politikai okokból kifolyólag (az elnökválasztásra készülve) Franklin Delano Roosevelt elnök az amerikai csapatok mielőbbi Németország elleni bevetését szorgalmazta, ezért végül kompromisszumként Észak-Nyugat-Afrika kapott zöld utat. Churchill mindemellett időről-időre felvetette egy norvégiai hadjárat tervét, melyet Brooke határozottan ellenzett, brit és amerikai kollégáival egyetértésben.

A brit hadsereg vezetőjének figyelmét többnyire az észak-afrikai hadszíntér kötötte le, mivel a kormányfő a mielőbbi offenzíva indítása érdekében folyamatos nyomás alatt tartotta Claude Auchinleck tábornokot. Brooke védelmébe vette a közel-keleti főparancsnokot Churchill „zaklatásaival” szemben, és óvta a miniszterelnököt a Londonból történő közvetlen irányítás gyakorlatától. A német–olasz támadás viszont meglepte a briteket, akik a gazalai vereséget követően El-Alamein térségébe vonultak vissza.³¹ Brooke a nyár folyamán igyekezett biztosítani Churchillt ellenfelek közelgő afrikai vereségéről, miközben az amerikaiakkal való stratégiai tervezés egységét is próbálta fenntartani, és nem utolsósorban megkísérelte helyreállítani a hadsereg presztízsét. A birodalmi vezérkari főnök Churchillhez hasonlóan úgy vélte, ehhez új emberekre van szükség, így döntés született Auchinleck leváltásáról. A miniszterelnök szerette volna, ha Brooke személyesen veszi át a közel-keleti főparancsnokság irányítását, de a tábornok elutasította a kérést, naplójában a következőképpen indokolva: „... miután közel 9 hónapja dolgozom együtt a miniszterelnökkel, végül úgy érzem, hogy képes vagyok bizonyos fokú kontrollt gyakorolni a tevékenysége felett, és végre kezdi megfogadni a tanácsomat.”³² Úgy érezte, utódának „minimum 6 hónapra lenne szüksége”, hogy kialakítsa az ideális munkakapcsolatot Churchill-lel, amelyet illetően ő már komoly tapasztalatokkal rendelkezik, ezért bármennyire is csábító volt a hadszíntéri parancsnokság, a kormányfő mellett kellett maradnia. Érdekes, hogy Churchill Brooke rosszállása ellenére is ragaszkodott William Gott altábornagy kinevezéséhez a 8. hadsereg élére, miközben kitartóan ellenezte Bernard Montgomeryt. Végül Gott halálát követően Brooke elképzelésének megfelelően főparancsnoknak Harold Alexander tábornokot, hadseregparancsnoknak pedig Montgomeryt

³¹ Részletesebben: Klemensits Péter: Rommel legjelentősebb győzelme, a brit 8. hadsereg legsúlyosabb veresége – A brit páncélos csapatok alkalmazásának kérdései a gazalai ütközetben (1942. május–június). Sereg Szemle, 2013. XI. évf. 1. sz. 37–42.

³² Bryant, Arthur: The Turn of the Tide: A History of the War Years Based on the Diaries of Field-Marshal Lord Alanbrooke, Chief of the Imperial General Staff. Doubleday & Co. New York, 1957., 360.

altábornagyot jelölték. Brooke a kezdetektől nagyra értékelte Montgomery képességeit, a hadsereg egyik legkiválóbb tábornokának tartotta, Montgomery pedig Churchill katonai környezetének legtehetségesebb tagjaként tekintett a vezérkari főnökre, és ő volt az egyetlen tiszt, akit valóban csodált. Alexandert katonaként nem tartotta különösebben nagyra Brooke, de helyesen ismerte fel, hogy nem fogja akadályozni Montgomery érvényesülését, miközben Churchill rajongása folytán ideális közvetítő lehet a kormányzat és a 8. hadsereg között.³³

1942 novemberében az el-alameini győzelem és a nyugat-afrikai partraszállás már a szövetségesek sikeres offenzíváját bizonyította, ezért 1943 elején Észak-Afrika közelgő felszabadítása kapcsán dönteni kellett a folytatásról. A britek szilárdan kitartottak a mediterrán stratégia mellett, vagyis Szicília, esetleg Szardínia elfoglalását követően egy olaszországi hadjárat megindítható lenne az év folyamán, de az amerikaiak tervét a franciaországi partraszállásról egyelőre nem tartották kivitelezhetőnek. Hajózási kapacitás hiányában végül egyértelművé vált a folytatás a Földközi-tenger medencéjében.

Az amerikai hadvezetést irritálta, hogy a britek (élükön Brooke-kal) mindig elérték stratégiai elképzeléseik elfogadtatását, miközben húzódoztak a kockázatvállalástól és „szabotálták” a második front megnyitását. A briteket a Mediterráneum megszállottjainak tartották, akiknek a birodalom távoli részeivel (India) való kommunikáció védelme a legfontosabb, balkáni ambícióik ráadásul bizalmatlanságot tükröznek a szovjetekkel szemben, miközben az olaszországi hadjárat csak az erők lekötését jelentené egy jelentéktelen hadszíntéren. Brooke-ról úgy tartották, hogy első világháborús emlékei, valamint az 1940-es vereség hatására túlértékelte a németek képességeit, ezért ellenzi a tervezett nyugat-európai hadműveletet.³⁴ A birodalmi vezérkari főnök ezzel szemben soha nem vonta kétségbe az Overlord hadművelet (a tervezett észak-franciaországi partraszállás) szükségét, de úgy gondolta, hogy amíg bizonyos feltételek nem teljesülnek, a siker reményében nem járulhat hozzá a terv végrehajtásához. Mindenekelőtt a német hadsereg meggyengítését szerette volna elérni oly mértékben, hogy az ellenség képtelen legyen rövid időn belül jelentős erőket felvonultatni a partraszálló csapatokkal szemben. Churchill-lel ellentétben Németország stratégiai fekvését, főleg a belső kommunikációs vonalak jelentőségét egyáltalán nem becsülte le, és úgy vélte, ahhoz, hogy a kelet-nyugat irányú gyors csapatmozgásokat semlegesítsék, két elvárásnak kell megfelelni. Egyrészt megsemmisítő csapást mérni stratégiai bombázásokkal a német kommunikációs hálózatra és hadigazdaságra, másrészt a német hadseregnek a keleti fronton elszenvedett döntő veresége révén csökkenteni támadókapacitását. Mivel 1943 folyamán nem volt esély a fenti elképzelések megvalósítására, Brooke csupán 1944-et tudta számításba venni az Overlord legkorábbi dátumaként. A szövetséges hadvezetés törekvése ellenére az atlanti csatát is csak 1943 második felére sikerült megnyerni, és az Angliába érkező amerikai erők felkészítése sem fejeződhetett be a jövő évnél korábban. Figyelembe véve a későbbi eseményeket, kijelenthető, hogy 1943-ban a partraszállás kimenetele kétséges lett volna, de semmiképpen sem produkálhatta azt az eredményt, amelyet 1944 nyarán.

1943 júniusában Churchill (az amerikaiakkal való előzetes konzultáció nélkül) felajánlotta Brooke-nak az Overlord főparancsnoki posztját, amelyet a tábornok lelkesedéssel fogadott: „Úgy éreztem, tökéletes tetőpontja lenne annak a küzdelemnek, amit azért folytattam, hogy a háború stratégiáját abba a mederbe tereljem, amely lehetővé teszi a visszatérést Franciaországba, most ott állni a szövetséges erők élén, a felszabadításra rendelve.”³⁵ A korábbiakkal ellentétben Brooke ekkor már úgy érezte, miután az alapstratégiát felvázolta, az ő szerepe

³³ Fraser, 286.

³⁴ Roberts, 213.

³⁵ Danchev, 420.

a hadügyminisztériumban és a kormányfő mellett sem nélkülözhetetlen többé. Végül a katonai és politikai erőviszonyoknak megfelelően a poszt az amerikaiak kiváltsága lett, de mivel Marshall tábornok nem hagyhatta el beosztását, csak Dwight Eisenhower tábornok az Észak-Afrikában harcoló szövetséges csapatok főparancsnoka jöhetett számításba – Brooke nagy bánatára. Fájdalmát növelte Churchill közönye, aki szerinte „egy pillanatig sem mérte fel, hogy ez mit jelentett a számomra. Nem mutatott szimpátiát, sem sajnálatot.”³⁶ A miniszterelnök viselkedése még a háború után is keserűséggel töltötte el Brooke-ot. Erdemei ellenére nem kétséges, hogy a birodalmi vezérkari főnök, aki feszült és kölcsönösen bizalmatlan viszonyban állt az amerikaiakkal, nem tűnt ideális választásnak a többnemzeti haderő élére, szemben a kiváló diplomáciai és politikai adottságokkal bíró Eisenhowerrel.

A győzelemhez vezető út

1943 szeptemberében a britek elképzelésének megfelelően megkezdődött az olaszországi hadjárat, melynek céljai és eredménye újbóli feszültség tárgyát képezte a szövetségesek körében. Brooke szerint azért volt szükséges offenzíva indítása az Appennini-félszigeten, hogy „arra kényszerítsük a német alakulatokat, hogy vegyék át a feladatokat, amelyeket eddig az olaszok végeztek, és lekössük az erőket Olaszországban.”³⁷ Az amerikai vélemények ellenére aligha volt a háború folytatásának más alternatívája, és a hadműveletek valóban a német erők jelentős átcsoportosítását eredményezték Olaszországba és a Balkánra, ami hosszú távon a szövetségeseket segítette. Churchill ennél többet is remélt: számolva Törökország hadba lépésével és egy balkáni front létrehozásával, határozott előrenyomulásra számított „Európa lágy alsótestén” keresztül. A Dodekanészosz-szigetszort elfoglalását azonban nemcsak az amerikaiak, de sokáig Brooke sem támogatta, aki „tisztá örültségnek” nevezte a kormányfő ötletét és igyekezett elejét venni a hasonló vállalkozásoknak. A tábornok, szokásától eltérően, végül jóváhagyását adta a hadművelethez, amely brit vereséggel végződött, ritka példáját szolgáltatva a felesleges kockázatvállalásnak, melytől mindig óvakodott.³⁸

Az év végére az európai célkitűzéseket sikerült teljesíteni, de a Távols-Keleten továbbra is a hadászati védelem volt az elsődleges. Az amerikai hadsereg és a haditengerészet vezérkara a csendes-óceáni hadműveletek mellett, Kína megsegítése végett a burmai offenzíva megindításában is érdekelt volt, de a britek többnyire csak Németország vereségét követően szándékoztak nagyobb erőket bevetni Japán ellen és kételkedve szemlélték partnerük Németországgal szembeni elkötelezettségét. Brooke mindenáron igyekezett lebeszélni Churchillt a szumátrai partraszállás tervéről, így végül az 1944-es stratégiát is ennek fényében alakították ki, szárazföldi offenzívára készülve Burmában.

1944 első felében a franciaországi partraszállás állt a stratégia középpontjában. Olaszország végleg mellékhadszíntérré süllyedt. Az újév napján előléptetett Brooke tábornagy a főparancsnokot, Alexandert is kritizálta a hadműveletek elakadása végett, mivel úgy vélte, hogy kellő keménységgel folytatva az előrenyomulást északra, jelentős német erősítések érkezésére lehetne számítani, melyek később hiányozni fognak Franciaország védelmének. Ebből kiindulva helytelenítette azt az amerikai elképzelést, amelynek értelmében az olasz frontról kivántak visszavonni hadosztályokat egy dél-franciaországi partraszállás érdekében, feleslegesnek tartva a műveletet, főleg hogy ez Alexander offenzívájának a leállítását is

³⁶ Danchev, XX.

³⁷ Roberts, 347.

³⁸ Fraser, 366.

feltételezné.³⁹ Végül azonban az amerikai–brit–szovjet megállapodásoknak köszönhetően a terv végrehajtása befejezett tényé vált.

Churchill még erőteljesebben szembeszállt az amerikaiakkal, mivel Alexander ösztönzésére bízott benne, hogy a Pó síkságon keresztül, Ljubljánát követően a szövetséges csapatok Bécsset is elfoglalhatják, megelőzve a Vörös Hadsereget. Brooke későbbi állításaival ellentétben nem ellenezte végig a fenti stratégiát, de 1944 végére már katonai és politikai indokból egyaránt irreálisnak tartotta Alexander tervét. Az Alpok topográfiai viszonyai és a téli időjárás miatt megfogalmazása szerint „3 ellenségünk lenne egy helyett.”⁴⁰ Ezen kívül helyrehozhatatlan politikai károkat okozott volna a művelet, tekintve az amerikai és szovjet ellenállást, ráadásul Bécs elérésére utóbbiak előtt már esély sem volt.

Churchill és a vezérkari főnökök kapcsolata márciusban érte el mélypontját a Japán ellen követendő hosszú távú stratégia okán. A Csendes-óceán alapvetően amerikai hadszíntérnek számított, de a szárazföldön a brit gyarmatok miatt Nagy-Britannia részvétele az ellenség legyőzésében nélkülözhetetlen volt. Brooke és kollégái (a Burmában indítandó hadműveletek ellenére) úgy vélték, hogy az európai háború befejezését követően a brit hadsereg és haditengerészet java részének csatlakoznia kell az amerikaiakhoz a Csendes-óceán nyugati felén, és Ausztráliából kiindulva támadni a Fülöp-szigetek, Tajvan, Japán irányban, melynek következtében Anglia méltóképpen részesedne a győzelemből a háború befejezésekor. A kormányfő ezzel szemben azon az állásponton volt, hogy a fő offenzívát Indiából kell megindítani, majd felszabadítani Burmát, Malajziát, visszafoglalni Szingapúrt, mindezt elkülönítve az amerikai csendes-óceáni hadműveletektől.⁴¹ Churchill az ellenvéleményeket elutasítva ragaszkodott igazához, és azzal vádolta a vezérkari főnököket, hogy „a háta mögött” egyezkedtek az amerikaiakkal és jutottak döntésre a kérdésben. A Vezérkari Főnökök Bizottsága végül egyöntetűen úgy döntött, Brooke szavaival élve, „jobb lesz, ha mindhárman lemondunk, minthogy ezt a megoldást elfogadjuk”.⁴² Ez jelentette a háború során az egyetlen alkalmat, amikor Churchill komolyan elgondolkodott Brooke leváltásán, de végül egy kompromisszumos megoldás feloldotta a patthelyzetet. Az Egyesített Vezérkari Főnökök Bizottsága a burmai hadjárat folytatása mellett tervbe vette brit haditengerészeti erők csendes-óceáni alkalmazását is, de a japán kapituláció és az amerikaiak húzódozása végett ez már nem gyakorolt jelentős hatást a háború kimenetelére.

Az 1944. júniusi normandiai partraszállást követően kezdetben Brooke-ot és Churchillt is aggasztotta a hadműveletek lassú előrehaladása, melynek kapcsán Montgomeryt (mint a partra szálló szárazföldi csapatok parancsnokát) számos kritika érte, elsősorban túlzott óvatossága miatt, de a vezérkari főnök teljes mértékben kiállt tábornoka mellett. A későbbiekben Eisenhower vezetése alatt a szövetségesek egy brit és egy amerikai hadseregcsoportot alakítottak, az offenzíva során viszont a követendő stratégiáról megoszlottak a vélemények. Montgomery mint a (brit) 21. hadseregcsoport parancsnoka, a keskeny fronton történő előrenyomulást javasolta az erők koncentrálásával, saját vezetése alatt, végcélja pedig Berlin elfoglalása volt. Churchill és Brooke egyetértettek a tervvel, de Eisenhower és Marshall elleneztek, mivel figyelembe véve a logisztikai problémákat, a széles fronton történő előrenyomulást tartották célravezetőbbnek. A kompromisszum érdekében Montgomery frontját megerősítették, de Eisenhower kettős csapásirány követéséről határozott. Az arnhemi

³⁹ Keegan, 97–98.

⁴⁰ Bryant, Arthur: *Triumph in the West*. Collins, London, 1959, 223.

⁴¹ A miniszterelnök elsősorban Délkelet-Ázsia háború utáni politikai viszonyait vette számításba, amikor ragaszkodott a brit gyarmatok brit hadsereggel történő visszafoglalásához.

⁴² Danchev, 533.

offenzíva kudarcáért Brooke Montgomeryt hibáztatta, mivel úgy vélte, hogy a logisztikai biztosítás szempontjából Antwerpen kikötőjének a megnyitása lett volna az elsődleges cél. Bár a tábornagy sokszor maga sem értett egyet Eisenhower terveivel (az erők összpontosításának elmulasztását súlyos hibának minősítette), támogatása mellett számos esetben intette önmérsékletre hadseregcsoport-parancsnokát. Úgy vélte, hogy az amerikaiakat elsöprő légi és szárazföldi hegemoniájuk birtokában „megilleti a döntés, hogy miként szervezik és vezetik az erőket.”⁴³ A brit miniszterelnök és a hadvezetés csak nehezen volt hajlandó elfogadni, hogy a háború ezen szakaszában, arányosan az Európában harcoló amerikai erők növekedésével, szövetségesük a hadászati célok meghatározásában is döntő szerepre tört, és a korábbiaktól eltérően Angliának kellett alkalmazkodnia partneréhez. 1945 tavaszán, a németországi hadműveletek során Brooke terveit már a fenyegető szovjet veszély is befolyásolta, de Churchill-lel egyetemben az amerikai–szovjet megállapodások ellenében Európa jövőjéről és a globális stratégiáról már nem ők döntöttek.

Churchill 1945 júliusában elszenvedett választási veresége egyben a tábornaggal fennálló partnerségének a végét is jelentette. Brooke később így tekintett vissza együttműködésükre: „Mindig úgy fogok visszaemlékezni azokra az évekre, amikor együtt dolgoztunk, mint a legnehezebbek és legkimerítőbbek az egész életemben. Mindazért viszont hálát adok Istennek, amiért lehetővé tette számomra, hogy egy ilyen ember mellett dolgozzak.”⁴⁴

A birodalmi vezérkari főnök 1946 júniusáig őrizte meg hivatalát, amikor is Montgomery tábornagy váltotta őt beosztásában. A továbbiakban családjával visszavonult életet élt, miközben a kereskedelmi és üzleti életben hasonló eredményességgel végezte munkáját, mint a hadügyminisztériumban. Bárói, majd vikonti címe csak a kezdetét jelentette az elismeréseknek, melyek a háború után megillették. A tábornagy nem vágyott a népszerűsége, csupán Churchilltől remélt volna nagyobb megbecsülést, de az egykori miniszterelnök háborús emlékirataiban erre aligha találhatott módot. 1957-ben Brooke életrajzának és erősen kivonatolt naplójának megjelenése után pedig Churchill neheztelése miatt kettejük viszonya még hűvösebbé vált, és már soha nem állt helyre a korábbi kapcsolat. Egészségi állapotának romlását követően Lord Alanbrooke 1963. június 17-én távozott az élők sorából.

*

Alan Brooke tábornagy 1941–1946 között birodalmi vezérkari főnök, kivételes alakja a második világháborús brit hadvezetésnek. Az egykori tüzértiszt, aki 1940-ben már hadtestparancsnokként a csatatéren bizonyította képességeit, a szövetségesek egyik legkiválóbb stratégiájaként írta be a nevét a történelembe. Nagy-Britannia legsúlyosabb válsága idején foglalta el helyét a brit hadsereg élén, de feladatát tökéletesen teljesítette, szorosan együttműködve Churchill-lel. A szövetségesek győztes stratégiájának kialakítása nagymértékben köthető a nevékhöz, de Brooke volt az, aki a megfelelő haditervek kidolgozása és amerikai kollégái meggyőzésével a legtöbbet tette a szövetséges csapatok sikeréért. Joggal nevezhetjük őt ezért „a stratégia brit mesterének”.

⁴³ Fraser, 456.

⁴⁴ Fraser, 502.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bryant, Arthur: *The Turn of the Tide: A History of the War Years Based on the Diaries of Field-Marshal Lord Alanbrooke, Chief of the Imperial General Staff*. Doubleday & Co. New York, 1957.
- Bryant, Arthur: *Triumph in the West*. Collins, London, 1959.
- Churchill, Winston: *The Second World War Vol. 2.: Their Finest Hour*. Houghton Mifflin, Boston, 1949.
- Danchev, Alex and Todman, Daniel (eds): *War Diaries 1939–1945, Field Marshal Lord Alanbrooke*. Phoenix Press, 2002.
- Fraser, David: *Alanbrooke*. Hamlyn, Feltham, 1982.
- Keegan, John (edit.): *Churchill's Generals*. Grove Weidenfeld, New York, 1991.
- Klemensits Péter: *A brit páncéloserők alkalmazásának főbb kérdései Észak-Afrikában a Brevity és Battleaxe hadműveletekben (1941. május–június)*. In: Honvédségi Szemle 2012. 66. évf. 1. sz.
- Klemensits Péter: *Az első brit győzelem Észak-Afrikában – A Compass hadművelet 1.* Honvédségi Szemle 2010. 64. évf. 4. sz.
- Klemensits Péter: *Rommel legjelentősebb győzelme, a brit 8. hadsereg legsúlyosabb veresége – A brit páncéloscsapatok alkalmazásának kérdései a gazalai ütközetben (1942 május–június)*. Sereg Szemle, 2013. XI. évf. 1. sz.
- Roberts, Andrew: *Churchill és Hitler: a vezetés titkai*. Gold Book, Debrecen, 2003.
- Roberts, Andrew: *Masters and Commanders: How Roosevelt, Churchill, Marshall and Alanbrooke Won the War in the West*. Penguin Books, 2008.

Helgert Imre ny. ezredes:

165 ÉV KRÓNIKÁJA – A BUDAPESTI HONVÉD HELYŐRSÉG PARANCSNOKSÁGAI 1848–TÓL NAPJAINKIG¹ (1990–2014)² (4.)

Az MH Budapesti Helyőrségparancsnokság hazánk demokratikus átalakítása után

A Magyar Néphadsereg személyi állománya a rendszerváltoztatás hajnalán – 1989 elején – 155 700 fő volt. A haderő 1 összefegyvernemi hadseregből, 1 összefegyvernemi hadtestből és 1 honi légvédelmi hadtestből állt, melyek 13 gépesített lövész-, 4 harcokcsi- és 4 tüzérandárral, továbbá 3 harcirepülő- és 1 harcihelikopter-ezreddel, 11 légvédelmi tüzér- és rakétaezreddel, valamint más fegyvernemi és szakcsapatokkal rendelkeztek.

Az ország politikai vezetése³ a túlméretezett – időközben újra Magyar Honvédség nevet felvevő (továbbiakban MH)⁴ – haderő fokozatos, fenyegetettségáramnyos átalakításáról döntött, mely a helyzetből adódóan leépítést jelentett. 1991-ben, a székesfehérvári MH 5. Hadsereg bázisán megalakult az MH Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága, szervezetében 3 katonai kerületparancsnoksággal. A Veszprémben lévő MH Honi Légvédelmi Hadtestparancsnokság átalakult MH Légvédelmi Parancsnoksággá, míg az MH Hátországvédelmi Parancsnokságból az „MH Budapesti Katonai Kerület Parancsnokságot” szervezték meg. Az átszervezés eredményeként a békelétszám megközelítőleg 35%-kal, a technikai eszközök száma 40%-kal csökkent.

A folyamat részeként az „MH Budapesti Helyőrségparancsnokság” beolvadt az MH Budapesti Katonai Kerület Parancsnokság törzsébe. E szervezeti formában a helyőrségparancsnok,⁵ tábornoki rendfokozatban, a kerületparancsnok szakirányú helyetteseként irányította a fővárosi helyőrség életét. Közvetlen apparátusa a kerületparancsnokság egyik osztályaként szervezett *Helyőrségi osztály* és az MH 32. Budapest Őr- és Diszszred állományába szervezett Helyőrségkomendáns Hivatal volt. A kerületparancsnokság törzsében megalakított helyőrségi osztály vezetője – ezredesi rendfokozatban – egyben a helyőrségparancsnok helyetteseként is dolgozott. Az általa irányított kötelék rendészeti és őrzés-védelmi alosztályokra tagozódott. (E megoldás összecseng az 1932–1938 közötti szervezéssel, amikor a városparancsnokságot beolvastották az 1. vegyesdandár parancsnokságának törzsébe. A városparancsnok mint beosztott tábornok dolgozott tovább, míg a Városparancsnokság

¹ A fejezet megírásához a szerző csak azon információkat, adatokat használta fel, melyek a levéltárban már fellelhetők, illetve a sajtóban megjelentek. Így azon ismereteket nem építette be a tanulmányrészbbe, melyek a nyilvánosság elé eddig nem kerültek, de mint a honvédség volt főtisztjének, korábbi beosztásaiból következően tudomására jutottak. Így, természetesen, a területen járatos olvasónak számos kérdésben lehet hiányérzete.

² A honvédség és a Budapesti Helyőrség-parancsnokság szervezeti változásainak áttekintése a következő munka felhasználásával készült: Dr. Helgert Imre: A Magyar Honvédség – honvédelem európai dimenzióban, 1990–2004. In: Helgert Imre – Vass Jenő (szerk.): A Hazáért – a Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004 című kötet. Szaktudás Kiadó, Budapest, 2006.

³ Az Antall-kormány honvédelmi minisztere dr. Für Lajos történész volt.

⁴ A haderő megnevezése 1990. március 15-étől lett újra Magyar Honvédség.

⁵ A parancsnok 1991–1994 között Kelemen István vezérőrnagy volt.

törzsének állománya – csökkentett létszámmal – mint a vegyesdandár-parancsnokság XIV. állomástügyi osztálya végezte a feladatok összehangolását.)

Az így kialakított struktúrában a helyőrségparancsnok a helyőrségi feladatok szakszerű végrehajtásában támaszkodhatott az MH Budapesti Katonai Kerület Parancsnokság különböző osztályaira, mivel parancsnokhelyettesi helyzetéből adódóan a törzs teljes állományának az előljárója volt. A parancsnokság belső szervezeti rendje értelmében ugyanakkor az MH 32. Budapest Őr- és Díszezred – mely szervezet főbb végrehajtó szervezeteit tekintve (Rendészeti, Őr- és Díszzászlóaljra, valamint a Honvédelmi Minisztérium Rendészeti Osztályára tagozódott) – átruházott hatáskörrel az irányítása alá tartozott.

A haderő átalakítását az erőforrások gazdaság számára történő felszabadítása mellett a nemzetközi politikai életben bekövetkezett gyökeres változások motiválták. Az egykori szocialista országokban lezajlott rendszerváltás nyomán 1991. július 1-jén megszűnt a Varsói Szerződés, ezzel párhuzamosan 1991. június 16-ig bezárólag a szovjet haderő Magyarországon állomásozó részei, teljes személyi állománnyal és fegyverzettel végleg elhagyták hazánkat. Az ország politikai vezetése célul tűzte ki az euroatlanti integrációt. A Magyar Honvédség átszervezése, a megcélzott NATO-tagság érdekében, a szövetséggel kompatibilis haderő kialakítása céljából, folytatódott. Az 1995. június 30-án elfogadott országgyűlési határozat a célokat így összegezte: „(...) *Az átalakítás eredményeként fokozatosan, több lépésben, a jelenleginél kisebb, de hiteles visszatartó képességgel rendelkező, a NATO katonai szervezetébe integrálható korszerű fegyveres erő jöjjön létre. Az átalakításnak ki kell terjednie a hadsereg életének minden területére, így a Magyar Honvédség hadrendjére, szervezeti felépítésére és vezetés rendjére, az alkalmazás elveire, a harckészültség és mozgósítás, a hadkiegészítés, a felkészítés, kiképzés és az oktatás rendszerére*⁶ (...)”

1995-ben, politikai döntések nyomán, a honvédség struktúráját újból átalakították. Ennek során az MH Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága bázisán megalakították az MH 4. Gépesített Hadtestparancsnokságot, szervezetében két hadosztállyal. Az MH Légvédelmi Parancsnokságot átszervezték az „MH 2. Repülő és Légvédelmi Hadtest Parancsnoksággá”. Az MH Budapesti Katonai Kerület Parancsnokság az új hadrendben MH Központi Rendeltetésű Szervezetek Parancsnoksága lett.

A hadrendi változások az MH Budapesti Helyőrségparancsnokság szervezetére és feladatrendszerére nem voltak hatással. E szolgálati rendben a helyőrségparancsnok⁷ a Központi Rendeltetésű Szervezetek Parancsnoksága parancsnokának lett a szakirányú helyettese. A szolgálati alárendeltségébe tartozó és általa irányított szervezetek a korábban ismertettek szerint, változatlan formában megmaradtak. Mivel a 32. Budapest Őr- és Díszezred szervezeti struktúrája is azonos volt a korábbiakkal, a budapesti helyőrségi feladatok minőségi végrehajtásának garanciái biztosítottak voltak.

A fővárosi helyőrségi feladatokat összefogó parancsnokságok munkáját megismerve láthattuk, abban – a város belső rendjének biztosítása érdekében – meghatározó feladatként mindvégig jelen volt a karhatalmi feladat ellátása. A rendszerváltoztatás első lépéseként elfogadott – 1989. október 23-án kihirdetett – alkotmánnyal e kötelezettség megszűnt. Ennek magyarázata az, hogy a korábbi alkotmánytól eltérően, immár egyértelműen szabályozva lett a haderő felhasználásának rendje, amit a közelmúltban (2011. április 25-én) kihirdetett „alkotmány” – Magyarország Alaptörvénye – is világosan meghatároz. Így a honvédség csak szükségállapot kihirdetése esetén alkalmazható ilyen feladatra. Az alaptörvény előírásai

⁶ Magyar Közlöny, 1995/57. sz. 3100.

⁷ A parancsnok 1994 és 1997 között Helgert Imre ezredes volt.

értelmében az Országgyűlés vagy annak akadályoztatása esetén a köztársasági elnök „...a törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyónbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények esetén szükségállapotot hirdet ki”.⁸ Azonban a haderő ez esetben történő bevetése is feltételekhez kötött: „A Magyar Honvédséget szükségállapot idején akkor lehet felhasználni, ha a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazása nem elegendő.”⁹ E kérdés további alaptörvényi előírásait nem tekintem át, de ez a követelményrendszer (kizárta) kizárja a katonák belső „rendteremtő”, azaz karhatalmi feladatra történő „ötletszerű” felhasználását.

A megváltozott belpolitikai helyzetben még fokozottabb elvárások fogalmazódtak meg az átalakult helyőrség-parancsnokság irányába, ami több síkon is jelentkezett. A parancsnokság irányította, a HM Honvéd Vezérkar által jóváhagyott terv szerint, az ország területén a központi rendészeti ellenőrzést. Ezekben az években a honvédséget – az átszervezéssel összefüggő – nagyarányú csapatmozgás jellemezte, ami fokozott rendészeti jelenlétet igényelt. Mellette a szovjet alakulatok mozgását is figyelemmel kellett kísérni,¹⁰ s ennek során, együttműködésben a szovjet csapatokkal, a mozgási területüket rendészeti erővel zárni. A cél a lakosság biztonságának megteremtése, a fegyvelemsértések megelőzése volt.

A helyőrség-parancsnokság felelősségébe tartozott – mint napjainkban – a Honvédelmi Minisztérium épületeinek rendészeti őrzés-védelme, és számos Budapesten található katonai objektum őrzése, a főváros katonai rendészeti ellenőrzése.

A megváltozott nemzetközi helyzetben mind államfői, mind kormányzati, mind honvédségi szinten jelentősen megnőtt a diplomáciai aktivitás. Mindennek természetes velejárója volt a díszlegységek fokozottabb igénybevétele. A katonai fogadások alkalmával a katonák a magyar nemzet megtestesítői, az ő munkájuk minősége formálja az országimázst is. Ez a tény adta (adja) a mindenkori főváros helyőrségi feladatait irányító parancsnokság és alárendelt személyi állománya felelősségét és munkájának alapját. Az államélethez kapcsolódó díszelgési feladatok során a Magyar Honvédség erőit a budapesti helyőrségparancsnok személyesen, közvetlen munkatársai bevonásával, a helyszínen irányítja. Ennek során együtt kell működni mind a biztosító rendőri (belügyi) erőkkel, mind a Külügyminisztérium képviselőivel. A díszlegységek korabeli tevékenységét őrzik az egykori televízió-híradók, újságcikkek, az MTI fotósainak felvételei (köztük II. János Pál pápa 1991-es és 1996-os látogatásának emlékezetes pillanatait).

A rendszerváltás folyamatában az állami és nemzeti ünnepek részben módosultak, s az ünnepeken részt vevő katonák tevékenységében is történtek változások. Ismert, hogy október 23. és március 15. nemzeti ünnepeink, míg augusztus 20. állami és nemzeti ünnep.¹¹ E napokhoz hozzátartozik – mai megnevezésben – Magyarország lobogójának felvonása (mely rendezvényen részt vesznek a közjogi méltóságok, valamint a diplomáciai testületek képviselői) és katonai tiszteletadással történő levonása. Antall József miniszterelnök 1993. december 18-ai temetését azért kell külön is említeni (utoljára a háború előtt zajlott hasonló

⁸ Magyarország Alaptörvénye, 48. cikk, (1) b pont. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV

⁹ Magyarország Alaptörvénye, 50. cikk, (1) pont. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV

¹⁰ A szovjet hadsereg alakulatai 1991. június 16-án fejezték be a hazánk területéről történő kivonulást. Az utolsó katona, 15 órakor a záhonyi Tisza-hídon, e napon távozott.

¹¹ Magyarország Alaptörvénye J) cikk. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV

ceremoniális külsőségekkel megrendezett temetési szertartás), mert annak lebonyolításában a helyőrség-parancsnokságra (a katonákra) meghatározó szerep hárult.

Ezekben az években számos adósságát igyekezett törleszteni a magyar nemzet (illetve a köztársaság kormánya), melyhez kellett a katonák, kellett a helyőrség-parancsnokság szervezőmunkája. A rendszerváltoztatást követően temették hazai földre Mészáros Lázár altábornagyot, az 1848/49. évi szabadságharc hadügyminiszterét, gróf Bethlen István egykori miniszterelnök jelképes hamvait, Pajtás Ernő koronaőr ezredest, posztumusz vezérőrnagyot, a Koronaőrseg egykori parancsnokát, és helyezték el Pákozdon, a Doni Emlékkápolnában egy ismeretlen magyar katona földi maradványait. A sort természetesen még lehetne folytatni: ezekben az években valóban történelmi adósságát törlesztette a magyar nemzet.

A rendszerváltó években a Magyar Honvédség külső megjelenése is átalakult, a nemzeti múltban gyökerező ruházati formák és alaki fogások újolag előkerültek. E folyamatban a díszelgő katonák ruhája a második világháború előtti m. kir. honvédség ruházatával majdnem teljesen egyezően lett átalakítva. A szocializmus évtizedeiben a díszelgő katonák ruhája csizmából, zárt nyakú zubbonyból és tányérsapkából állt, ami inkább szovjet formajegyeket idézett, mint korábbi magyar egyenruhát. Ezt 1989 őszén lecserélték – átmenetileg – a katonák zöld gyakorlóruhájára (fehér derékszíjjal). Október 23-án a Magyar Köztársaság kikiáltása alkalmával a Kossuth téren felsorakozott díszzászlóalj már ezt az öltözetet viselte. A jelenlegi díszelgő egyenruhát 1992-ben rendszeresítették. A haderő teljes személyi állományának köznapi és ünnepi ruházata megváltozott, stílusjegyeiben átvette a m. kir. honvédség idejében kialakított megjelenést. A csapatzászlókat – a katonák e fontos jelképét – is átformálták, a korábbi vörös színű csapatzászlót az 1848/49. évi szabadságharc alatt alkalmazott zászlók külső jegyeit viselőre cserélték, melyet fehér alapon, körben piros-fehér-zöld háromszögek határolnak. Mindezekkel párhuzamosan megváltozott az alaki fogások tartalma, ami fontos látványeleme a katonai kötelékek mozgásának.

A piaccgazdaságra történő átállásnak az életszínvonal jelentős romlása is velejárója volt. E helyzetben felvetődött a kérdés, mit tud tenni az egykori katonáiért a honvédség, illetve a fővárosban az MH Budapesti Helyőrség-parancsnokság. A Magyar Honvédség parancsnoka,¹² negyvenmillió forintot tőkével, megalapította a Magyar Honvédség Szociálpolitikai Alapítványt.¹³ Ez az összeg akkor hatalmas pénznek számított, az infláció mértéke miatt az éves kamat hozama is milliós nagyságrendű volt. Az alapítvány a hozam felhasználásával biztosított támogatásokat a rászoruló személyek részére (az alapítvány közalapítvány formájában napjainkban is működik).

A rendszerváltoztatást követően az értékváltás, a polgárosodás jegyében a társadalom különböző színterein felelevenítették a régi szokásokat, s így visszahozták a farsangi bálók gyakorlatát, melyeknek a legtöbbször jótékonyági célja is volt. A polgári életben felelevenített nemes hagyományt a Honvédelmi Minisztérium és Magyar Honvédség vezetése is átvette, s így 1992-ben a honvédség budapesti központi kulturális intézményében, a Stefánia Palotában a köztársasági elnök – mint főparancsnok –, a honvédelmi miniszter és honvédség

¹² A Magyar Honvédség parancsnoka ekkor Lőrincz Kálmán vezérezredes volt, aki első volt e beosztást betöltő személyek közül. Őt Deák János vezérezredes váltotta, majd a parancsnoki és vezérkari főnöki beosztást összevonták. Az alkotmány módosításával a Magyar Honvédség parancsnoka beosztás 2001-ben megszűnt.

¹³ Az alapítvány napjainkban is működik, de összhangban a jogszabályi változásokkal, ma már közalapítvány.

parancsnoka védnökségével megszervezték az első Honvédbált,¹⁴ melynek bevételei szintén jótékonyági célokat szolgáltak.

A Magyar Honvédség parancsnoka, a budapesti helyőrségparancsnok kezdeményezésére, intézkedést adott ki a Budapest Helyőrség Szociális Bizottságának megalakítására.¹⁵ A szabályozás szerint e szervezet: „*Javaslatot dolgoz ki a katonai felső vezetés számára a budapesti szociálpolitika javítása céljából a személyi és anyagi feltételek, normatívák, valamint funkcionális feladatok módosítására.*”

A Szociális Bizottság elnöke a helyőrségparancsnok volt. A munka végzésére nyugállományú katonák rész munkaidőben történő foglalkoztatásával megalakult egy ügynevezett szociális érdekvédelmi csoport, amely a konkrét adatgyűjtést végezte. A munkájuk hatékonyságát mutatja, hogy például 1994-ben 952 főt, 1994 és 1999 között pedig összesen 5009 főt látogattak meg és tájékoztak élethelyzetükről. A munkacsoport a személyes tájékozódás alapján javaslatokat terjesztett elő a helyőrségparancsnoknak a szociális támogatásra.

A budapesti helyőrségparancsnok, követve a Magyar Honvédség parancsnokának példáját, 1993-ban megalapította a Budapest Helyőrség Szociális Alapítványt.¹⁶ Az alapítvány például 1994-ben 1 278 000 Ft-ot, 1997-ben 2 028 000 Ft-ot tudott támogatásra fordítani. Ez annak a fényében jelentős összeg, ha tudjuk, akkor egy „jó” nyugdíj 20–25 000 forintot ért el.

Ezekben az években a helyőrségparancsnok, a Budapest Helyőrség Szociális Bizottság bevonásával farsangkor mindig megrendezte a „Budapesti helyőrségi bált”, melynek vendégei a főváros hivatásos katonái, a társ fegyveres testületek képviselői voltak. E rendezvény bevételei a Szociális Alapítványt s azon keresztül a rászorulókat támogatását szolgálták. Ugyanakkor az alapítvány és a szociális bizottság bevonásával a helyőrség-parancsnokság a bajtársi szellem erősítése és a honvédséghez tartozás érzésének fenntartása céljából a nyugállományú katonák részére megszervezte a „Nyugállományú bált”, továbbá nőnap alkalmából fogadással egybekötött műsoros estet szervezett a Magyar Honvédség központi kulturális intézménye – napjaink megnevezésében a Honvéd Kulturális Központ – színháztermében és a Stefánia Palotában.

Az ismertetett rendezvények és támogatások természetesen nem oldották meg a nyugállományú és rehabilitált katonák élethelyzetében lévő gondokat, de számukra nagyon sokat jelentettek, hiszen érezték azt, hogy még mindig kollégának, a szó igaz értelmében bajtársnak tekintik őket.

Az egyre kiszélesedő társadalmi kapcsolatokat tükrözi az 1997 februárjában a Budavári Palota F épületében, az Országos Széchényi Könyvtár kiállítótermében bemutatott „Budapest Helyőrség 1869–1997”¹⁷ című kiállítás, melyet a Hadtörténelmi Múzeum, a Széchényi

¹⁴ A Honvédbál a Magyar Honvédség rendezvénye volt, melyen megjelentek a közélet reprezentánsai, a honvédség vezetői és az alakulatok képviselői is. Figyelmet fordítottak arra is, hogy e fontos társadalmi rendezvényre a pályakezdő fiatal tisztek legjobbjai is kapjanak meghívót.

¹⁵ MH PK 36/1993. (HK 18.) intézkedés.

¹⁶ A Budapest Helyőrség Szociális Alapítvány kuratóriumának elnöke Helgert Imre ezredes (helyőrségparancsnok-helyettes) volt, míg tagjai az alábbi személyek voltak: dr. Léka Gyula ny. vezérőrnagy (a Magyar Néphadsereg volt műszaki főnöke), Horinka Ferenc ny. alezredes (volt híradófőtiszt), Ladiszlaidesz László alezredes (Fővárosi Kiegészítő Parancsnokság érdekvédelmi főtisztje), dr. Krizbai János ezredes (a Magyar Honvédség személyügyi csoportfőnöke), Andó Károly ny. ezredes (a Magyar Néphadsereg volt beruházási és fenntartási főnöke), Kocsis László ny. ezredes (Történelmi Igazságtételi Bizottság Katonai Szekció képviselője).

Az alapítvány munkájáról összegző cikket közölt a Magyar Honvéd magazin 1997. január 24-i száma, 20.

¹⁷ A kiállítás rendezői Lugosi József ezredes, a Hadtörténelmi Múzeum igazgatója, valamint Nagy Zoltán, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője és munkatársai voltak. Az MH Budapesti Helyőrség-parancsnokság vezetése (Helgert Imre ezredes, parancsnok) kezdeményezte a kiállítás megszervezését, biztosította az anyagi feltételeket, és közreműködött a közelmúlt eseményeinek feldolgozásában.

Könyvtár és a helyőrség-parancsnokság közösen rendezett. Ez volt az első olyan átfogó összeállítás, amely a polgári közönségnek is bemutatta Budapest katonamúltjának e szelétét. A kiállítás védnökei a köztársasági elnök, a honvédelmi miniszter, a honvédség parancsnoka és Budapest főpolgármestere voltak. Ezekben az években mélyült el az együttműködés a hazánkban akkreditált katonai attasékkal, akik évente egy alkalommal a parancsnokság szervezésében löversenyen vettek részt, de ott voltak a „Budapest Helyőrség 1869–1997” című kiállításon és az azt követő bálon, valamint a parancsnokság számos rendezvényén.

Ezen időszakban épültek ki a helyőrség-parancsnokság nemzetközi kapcsolatai. Az első lépés 1993-ban volt, amikor először Budapest, Bécs és Pozsony helyőrségparancsnoka rögzítette az együttműködés kereteit egy megállapodásban,¹⁸ amely kiterjedt a szakmai, kulturális és sportkapcsolatok ápolására. Az idők folyamán a „hármak” munkájába bekapcsolódtak a szomszédos országok fővárosainak helyőrség-parancsnokságai is.

A helyőrség-parancsnokság a szakmai munka hatékonyságának javítása érdekében elmélyítette az együttműködést a társ fegyveres testületekkel, így a Budapesti Rendőr-főkapitánysággal, a Budapesti Határőr Igazgatósággal, a Budapesti Tűzoltó Parancsnoksággal, a Vám- és Pénzügyőrség Fővárosi Parancsnokságával. E szervek vezetésével együttműködési megállapodást írt alá a budapesti helyőrség parancsnoka, melyben rögzítették a közös munka kereteit.

A budapesti helyőrségi feladatok irányításának újabb szervezeti formái

Hazánk megcélzott NATO-tagságával összefüggésben, több lépcsőben zajlott a Magyar Honvédség szervezeti korszerűsítése, melynek végén a haderő békelétszáma 52 906 fő lett. Az átalakítás során, 1997. szeptember 1-jei hatállyal a székesfehérvári hadtest bázisán megalakult az MH Szárazföldi Vezérkar, a veszprémi hadtest bázisán az MH Légierő Vezérkar.

A fővárosban az MH Központi Rendeltetésű Szervezetek Parancsnoksága (melynek része volt a Helyőrség-parancsnokság) megszűnt, s alakulatai egy részének átvételével létrejött a Magyar Honvédség parancsnoka, vezérkari főnök¹⁹ közvetlen alárendeltetésében az MH Budapesti Helyőrség-parancsnokság.²⁰ E szervezeti formában a parancsnokság kettős feladatot látott el, egyrészt irányította az alárendelt alakulatait, másrészt összefogta a „klasszikus” – korábban ismertetett – helyőrségi feladatokat. Az újjászervezett parancsnokság alárendeltségébe tartozott: 32. Budapest Őr- és Diszeczred (mely mindig a budapesti helyőrségi feladatok végrehajtó szerve volt), 41. Galga Vezetésbiztosító Ezred (Aszód), 15. Esze Tamás Híradó Ezred (Vác), MH Katonai Fogház (Budapest), Híradó Szertár (Nagytarcsa), Honvéd Üdülő (Erdőbénye), Javítóüzem és Anyagraktár (Jobbágyi) és a Gödön lévő csapatpihenő.

A felsorolásból is látható, e szervezeti formában a parancsnokság lényegében az MH Vezérkar közvetlen alakulatainak parancsnokságaként működött. A parancsnokság törzsében csak az egykori Helyőrségi osztályt és Komendáns Hivatalt magába foglaló Helyőrségbiztosító osztály szervezte, koordinálta és ellenőrizte a helyőrségi feladatokat. A korábban

¹⁸ Az együttműködési megállapodást Kelemen István vezérőrnagy, budapesti helyőrségparancsnok, Juricza Rudolf vezérőrnagy, Pozsony helyőrségparancsnoka és Karl Semlich vezérőrnagy, Bécs tartomány katonai parancsnoka írták alá.

¹⁹ 1989-ben, már a megindult belpolitikai erjedés hatására életre hívták a Magyar Néphadsereg parancsnoka (később MH parancsnoka) beosztást, mellette megtartva a Magyar Néphadsereg Vezérkar főnöke (később MH Vezérkar főnöke) beosztást is, mely beosztások összevonása után jött létre a honvédség élén álló katonai vezető beosztásának ez a megnevezése.

²⁰ A parancsnok Szabó János vezérőrnagy volt (1997–1999 között).

ismertetett fővárosi helyőrségi feladatrendszer lényegében változatlan maradt. Sajnálatos módon, épp egy ilyen – alárendeltjei száma miatt – nagy lehetőséggel bíró parancsnokság szüntette meg 1998-ban a Hősök terén, a magyar nemzet ismeretlen hőseinek emléket állító Hősök emlékkövével tisztelgő díszőrséget.

1999 tavaszán a Magyar Köztársaság a NATO tagja lett. Ezzel egyértelmű követelményre vált hazánk honvédelmi politikájának a szövetséggel összhangban történő alakítása. A feladatok honvédség szintű áttekintésére megkezdődött az úgynevezett „Stratégiai felülvizsgálat”, mely végén a hozott döntések nyomán a honvédség békelelétszáma 37 500 főre csökkent. Az új elgondolásnak megfelelő szervezeti átalakítás során, az MH Szárazföldi Vezérkar bázisán megalakult az MH Szárazföldi Parancsnokság, az MH Légierő Vezérkar bázisán pedig életre hívták az MH Légierő Parancsnokságot.

Az MH Budapesti Helyőrségparancsnokság ekkor úgy alakult át, hogy az MH 32. Budapest Őr- és Díszezred kivételével, alárendelt alakulatait más szervek irányításába leadta.²¹ Egyidejűleg a Magyar Honvédség Központi Zenekara ismét az alárendeltségébe került. A helyőrség-parancsnokság tagozódása a következő volt: Parancsnokság, Helyőrség-biztosító osztály, Hadművelési osztály, Logisztikai osztály.

E szervezeti forma kialakítása után sem változott a fővárosi helyőrségi feladatrendszer, hiszen annak ellátása immár évtizedek óta a 32. Budapest Őr- és Díszezred szervezeteire hárult. Ugyanakkor 2001. január 1-jén indult és 2001. augusztus 20-án zárult az úgynevezett millenniumi év, mellyel a magyar nemzet az államalapítás ezeréves évfordulóját ünnepelte. Ezen rendezvények kezdő eseménye 2001. január 1-jén, Szent István emlékének és a Szent Koronának a törvénybe iktatása, egyidejűleg a koronának a Nemzeti Múzeumból a Parlament épületébe történő átszállítása volt. A millenniumi év a helyőrség-parancsnokság törzsének és alárendelt szervezeteinek fokozott díszelgő igénybevételét hozta magával.

Hat év szervezeti állandóság után, a 2007-es évben újabb „szervezet-korszerűsítés” kezdődött. Ennek során az MH Szárazföldi Parancsnokság és MH Légierő Parancsnokság összevonásával, Székesfehérvári központtal, megalakult az MH Összhaderőnemi Parancsnokság.

E szervezési ciklusban a budapesti helyőrségi feladatok irányítását az MH Vezérkar főnöke közvetlen alárendeltségében megalakult MH Támogató Dandár vette át,²² mely több alakulatból jött létre. Ezek a következők voltak: MH Budapesti Helyőrség-parancsnokság, MH Híradó és Informatikai Parancsnokság, MH Támogató Ezred, MH 32. Budapest Őr- és Díszezred, MH Központi Zenekar.

Ezen új szervezet alaprendeltetését, a „Magyar Honvédség évkönyve 2007”²³ így rögzíti: „A Honvédelmi Minisztérium és katonai felső vezetés részére a híradó, informatikai és elektronikus információvédelmi szolgáltatások és azok technikai feltételeinek biztosítása, különböző szintű, nemzeti, állami, katonai ünnepek protokolláris és Budapest helyőrségi szak- és kiszolgálási feladatok végrehajtása, valamint az MH és az ellátásra utalt katonai szervezetek logisztikai támogatása.” E kissé bonyolult megfogalmazásnak – helyőrségi szempontból – az a lényege, hogy az MH Támogató Dandár szervezetei végezték a továbbiakban a főváros helyőrségi életével kapcsolatos feladatok szervezését és végrehajtását. Ennek a feltételei adottak voltak, hiszen a szervezetbe beolvadt a korábbi helyőrség-parancsnokság

²¹ Az átalakulás után a szervezet parancsnokai voltak: Nagy János vezérőrnagy (1999–2004), Borzák József vezérőrnagy (2004–2006), Szabó József ezredes (2006–2007) között.

²² A Magyar Honvédség Támogató Dandár alapításáról szóló 121/2006. honvédelmi miniszteri rendelet. Honvédelmi Közlöny (HK 23.) <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2010/12.pdf>

²³ Magyar Honvédség évkönyve 2007. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007., 84.

törzse, valamint beolvadt az MH 32. Budapest Őr- és Díszezred, melynek korábban is álmányában voltak mindazon kötelékek, melyek a helyőrségi feladatok ellátását végezték.

A dandár parancsnoka, a Honvéd Vezérkar főnökének megbízásával, egyben a Budapest helyőrségparancsnoka beosztást is ellátta.²⁴ Ez a szervezeti forma azonos a honvédség más helyőrségében alkalmazott eljárással, mivel minden helyőrségben valamelyik katonai szervezet parancsnoka látja el a helyőrség-parancsnoki feladatokat. Itt a szervezésben lényegében visszatértek az 1951-ben kialakított struktúrához, amikor az önálló városparancsnokságot megszüntették, s a 11. gépesített hadtest parancsnoka lett a főváros helyőrségparancsnoka. Azért, hogy az MH Támogató Dandár parancsnoka sokirányú feladatainak maradéktalanul eleget tudjon tenni, a helyőrségi feladatokat az egyik helyettese, az úgynevezett „helyőrségi támogató parancsnok” koordinálta (ugyanazt végezte 1951–1956 között a Budapest Helyőrség Kommandáns Hivatal vezetése). Az MH Támogató Dandár szervezetének kialakítása után a fővárosi helyőrségi feladatok teljes körűen, a régi tartalommal megmaradtak. (Ezért ezek ismertetésére nem térek ki.)

A tárgyalt húsz évben permanens szervezeti átalakítás jellemezte az MH Budapesti Helyőrség-parancsnokság életét, mely során a helyőrségi feladatok tartalma átrendeződött. A Magyar Honvédség jelentős szervezeti átalakításával és létszámcsökkentésével összefüggésben lényegesen csökkent a fővárosban lévő katonai objektumok, katonai alakulatok és katonák száma. Ezért az olyan „klasszikus” feladat, mint a főváros katonai rendészeti ellenőrzése vagy helyőrségi őrségek szervezése és ellenőrzése lényegesen kisebb súlyt képezett a napi munkában.

A társadalom életében lezajló értékrendváltással összefüggésben változott a díszelgő alegységekkel szembeni követelményrendszer is. A díszelgő kötelékek külső (ruházati) megjelenésben visszatértek a hagyományos – katonai elődöket idéző – formákhoz, ugyanakkor az alkalmazott alaki fogások a nemzeti hagyományon alapulnak. A kiszélesedő állami-nemzetközi kapcsolatrendszerrel összefüggő protokollfeladatok, valamint a nemzeti identitást erősítő ünnepi alkalmak nyomán jelentősen megnőtt az éves díszelgési feladatok száma, ezzel együtt a katonák igénybevétele.

A Honvéd Koronaőrség és Honvéd Palotaőrség megalakítása

A 2010-ben hivatalba lépett kormány²⁵ a 78/2011. (V. 12.) számú kormányrendeletben intézkedett „...a Magyar Honvédség által védendő létesítmények kijelöléséről, valamint a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyék köréről és az őrzésükre vonatkozó szabályokról”. E döntés után megalakult a Honvéd Koronaőrség és Honvéd Palotaőrség, melyek életre hívása az MH Támogató Dandár szervezetében és a fővárosi helyőrségi feladatokban is alapvető változásokat eredményezett. Mindezen hosszú távra szóló döntések indokolják azt, hogy külön fejezetekben tárgyaljam a fővárosi helyőrségi feladatokban a közelmúltban bekövetkezett változásokat.

Itt szeretnék rámutatni arra, hogy a katonai díszalegység sosem díszlet egy-egy állami rendezvényen (koszorúzáson, emlékmű mellett), hanem a nemzet szuverenitásának, létezésének a kifejezője – visszautalok a magyar királyi honvédség 1868. évi megalakítására, amikor azért ragaszkodott megszervezéséhez az akkori politikai elit, mert ezzel is ki akarta fejezni a magyar nemzet szuverenitását –, s mint ilyen, tiszteleg az állam vezetői, hősei,

²⁴ A parancsnok Horváth Ferenc dandártábornok volt (2007–2010 között).

²⁵ Miniszterelnök Orbán Viktor, FIDESZ (Fiatal Demokraták Szövetsége – Magyar Polgári Párt), honvédelmi miniszter Hende Csaba, FIDESZ.

egész történelmi múltja előtt. A katonák e jelképhordozó szerepe indokolja a magyar nemzet küzdelmekkel tarkított történelmét megtestesítő Szent Korona mellett és a köztársasági elnök – az államfő – budavári hivatalának épülete, a Sándor-palota előtt a katonai díszőrség szolgálatteljesítését.

Az új szervezetek közül először a Honvéd Koronaőrség alakult meg. A testület újbóli felállításáról a döntést a Szent Korona Testület²⁶ 2010. december 20-án hozta meg, egyidejűleg megfogalmazta azon elvárásokat is, melyeket az új koronaőrségnek követnie kell. A Honvéd Koronaőrség a szolgálatot az Országház kupolacsarnokában elhelyezett Szent Korona előtt 2011. május 30-án kezdte el.²⁷

A hivatkozott kormányrendelet a Honvéd Koronaőrseget érintően a következőt rögzíti: „I. § (1) A magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyék közül a Szent Korona és – a koronázási palást kivételével – a hozzátartozó jelvények (a továbbiakban együtt: Szent Korona) teljes körű őrzését a Nemzeti Honvéd Díszegység Honvéd Koronaőrség (a továbbiakban: Honvéd Koronaőrség) végzi.”

Tekintsünk vissza a múltra. Koronaőrsekként először 1751-ben, a pesti katonai rokkant ház (ez a mai Főpolgármesteri Hivatal épületében, a harcokban megrokkant katonáknak és családjaik számára volt kialakítva mint menhely) állományából szerveztek két századot, amely a „magyar királyi koronaőrség” nevet kapta.²⁸ E szervezetet II. József 1782-ben feloszlatta. Ez időben a Szent Korona a koronázó városban, Pozsonyban volt. 1790-ben II. Lipót király a Szent Koronát ünnepélyes külsőségek között Budára hozatta, és a Koronaőrseget újból felállította. Az 1848/49. évi szabadságharc sikerei nyomán 1849. április 14-én Debrecenben a Nemzetgyűlés elfogadta a Függetlenségi Nyilatkozatot, s azzal együtt kimondta a Habsburg-ház trónfosztását, így a Koronaőrseget feloszlatták. I. Ferenc József 1861-ben újból felállította a Koronaőrseget, mely szervezet 1872-ben került a magyar királyi honvédelmi miniszter alárendeltségébe, s ekkortól állományát a magyar honvédegyalóság adta.

A m. kir. Koronaőrség a koronázási jelvények őrzésén túl díszelgési feladatokat is ellátott. Díszorfalat, illetve díszkíséretet adott a Szent István-napi (augusztus 20.) és Úr-napi körmenetekben, az uralkodó (a Horthy-korban a kormányzó) születés- és névnapján, azonkívül udvari és katonai gyászünnepélyek alkalmával. (Mindez nem jelenti azt, hogy ugyanazon ünnepi rendezvények alkalmával ne lett volna honvéd díszalegység is kirendelve, a Koronaőrség egy belső díszelgő köteléket képezett.)

A Koronaőrség tehát mindig is a haderő (honvédség) szerves részét képezte, egészen 1945-ig, amikor utolsó parancsnoka, bankóji Pajtás Ernő ezredes²⁹ a Szent Koronát átadta az amerikai haderő képviselőinek. Ezután azt az USA-ban őrizték, amíg 1978-ban visszaadták

²⁶ A Szent Korona Testület a 2000. évi I. törvény alapján az Országgyűlés által létrehozott bizottság. Tagjai a köztársasági elnök (aki egyben az elnöki feladatokat is ellátja), a miniszterelnök, az Országgyűlés elnöke, az Alkotmánybíróság és a Magyar Tudományos Akadémia elnökei. E szerv 2004-ben a LXII. törvény rendelkezésével kiegészült a Legfelsőbb Bíróság (napjainkban a Kúria) elnökével.

²⁷ A Szent Korona Testület döntését követően dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter intézkedett az előkészítő munkákat irányító-koordináló bizottság megalakítására, melynek munkáját dr. Szarka Gábor, a HM kabinetfőnöke és dr. Orosz Zoltán altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese felügyelte.

A Honvéd Koronaőrség megalakítására a megbízást a Honvéd Vezérkar főnökétől Kun Szabó István ezredes kapta, aki e célból végigjárta az alakulatokat, toborozta az állományt, ismertette a koronaőrség feladatrendszerét, valamint a jelentkezés feltételeit. Ő lett a szervezet első parancsnoka, aki immár dandártábornokként, az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár parancsnoka, egyben Budapest helyőrségparancsnoka.

²⁸ Berkó István (szerk.): A Magyar Királyi Honvédség története 1868–1918. Bp., 1928., 16.

²⁹ 1993-ban posztumusz vezérőrnaggyá léptették elő, és hamvait hazahozva, a Farkasréti temetőben helyezték végső nyugalomra.

a magyar nemzetnek.³⁰ Ezt követően a Szent Korona a Nemzeti Múzeum épületében lett elhelyezve 2000. január elsejéig, amikor ünnepi külsőségek között átszállították az Országház épületébe. Most nézzük az eseményt megörökítő 2000. évi I. törvény megállapításait: „(...) *A nemzedék, amelynek megadatott, hogy történelmet taglaló évezredek egyikéből átléphetessen a másikba, egyaránt pillant a múltba, hogy számvetést készítsen a nemzet elmúlt ezer esztendejéről, s a jövőbe, hogy felkészüljön a következő évezredre. (...)*

Ezer évvel ezelőtt első királyunk, Szent István megkoronázásával a magyar nép a keresztény hitben egyesült Európa népeivel (...). A keresztény hit felvétele és a keresztény állam kiépítése tette lehetővé, hogy a magyarság visszaverje a léteire törő támadásokat, hogy ne csak győzelmeiben, de hódoltságok, a megszállások és diktátumok idején is megőrizze erkölcsi tartását, és túléljen öröknek hitt, hódító birodalmakat. (...) A Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban. Az államalapítás ezeréves évfordulója alkalmából Magyarország méltó helyére emeli a Szent Koronát és a nemzet múzeumából a nemzetet képviselő Országgyűlés oltalma alá helyezi.” E rövid áttekintés tükrözi a Honvéd Koronaőrség történelmi beágyazottságát, szolgálatteljesítésének az egész magyar nemzet múltja előtti tisztelgő voltát.

A 78/2011. (V. 12.) számú kormányrendelet alapján felállított másik új szervezet a Honvéd Palotaőrség, amely 2012. január 7-én kezdte meg szolgálatteljesítését a budavári Sándor-palotában elhelyezett elnöki hivatal előtt.³¹ Erre a fenti rendelet így intézkedett: „3. § (1) *A Köztársasági Elnök Hivatala protokolláris jellegű őrzését, valamint a köztársasági elnökhöz kötődő, Országházon kívüli protokolláris díszelgési feladatokat a Nemzeti Honvéd Díszegység Honvéd Palotaőrség (a továbbiakban: Honvéd Palotaőrség) látja el.*”

A Honvéd Palotaőrség tartalmát tekintve díszőrség, melynek eredete szintén a történelmi múltban gyökerezik. Előképeként kell megemlíteni a Mária Terézia magyar királynő által 1760-ban életre hívott „*magyar királyi nemesi testőrség*”-et. Ennek rendeltetése a királyi udvar fényének emelése és a magyar ifjak kiművelése volt, amit az biztosított, hogy a testőrség tagjai öt évet szolgáltak Bécsben az uralkodó környezetében, díszelgési feladatok mellett tanulmányokat is folytatva. Ugyanakkor, közvetlen előzményként, a Honvéd Palotaőrség szolgálata az úgynevezett Udvarlaki őrségben gyökerezik. Az Udvarlaki őrséget első ízben még I. Ferenc József király tiszteletére szervezték, akkor, amikor az uralkodó Magyarországon tartózkodva a budai várban lévő Királyi palotában szállt meg. Horthy Miklós altengernagy kormányzóvá választását követően ezt az őrségformát felújították (amiről az előzőekben írtam). A kormányzó lakhelye a budai vár – ma az Országos Széchényi Könyvtárat magába foglaló – épületében volt. Előtte egy belső, boltíves épületcsoport – az Oroszlános kapu – biztosította, mint ma is, a bejutást a zárt udvarrészre; innen ered az őrség megnevezése. Az Udvarlaki Őrség a Királyi palota – Horthy kormányzó rezidenciájának – biztosítására szervezett (külső) őrség volt. Az őrség vasár- és ünnepnapokon csapatzászlóval és katonai zenei kísérettel vonult fel a várba. Ilyenkor az őrség tagjai a laktanyából indulva végigvonultak a városon, s ez kiváló alkalmat biztosított a honvédség népszerűsítésére. A kormányzó lakhelyét valójában a testőrség (belső biztosító gyűrű) biztosította.

³⁰ A Szent Korona a koronázási jelvényekkel együtt Jimmy Carter elnöksége alatt, 1978. január 5-én érkezett újra hazánkba. Az ereklyét a Ferihegyi repülőtéren a Magyar Néphadsereg díszzászlóalja fogadta, másnap a történelmi tárgyakat a Parlament épületében Cyrus Vance amerikai külügyminiszter adta át a magyar nép meghívott képviselőinek.

³¹ A Honvéd Palotaőrség alapító parancsnoka Kiss Ferenc alezredes volt.

Az Udvarlaki őrseg szerepe elsődlegesen a kormányzó és a honvédség népszerűsítése, a pozitív nemzeti érzelmek kiváltása volt. Az Udvarlaki őrseg állományát a fővárosban lévő alakulatok állományából vezényelte a mindenkori helyőrségi feladatokat összefogó szervezet, a m. kir. Honvéd Térparancsnokság, illetve később a Városparancsnokság. Ezzel szemben, a most felállított Honvéd Palotaőrseg külön e célra létrehozott szervezet.

A 2012-ben életre hívott Honvéd Palotaőrseg rendeltetése az államfői rendezvények díszelgő biztosítása, valamint díszőrseg ellátása két felállítási hellyel, az elnöki hivatal elhelyezését biztosító Sándor-palota két bejáratánál. Napjainkban a Palotaőrseg óránkénti váltással áll díszőrséget, ugyanakkor minden nap 12 órakor zenés alakí bemutatót tart. Tavasztól ősziig, meghatározott időnként, zenés őrsegváltást is bemutatnak, ami ma már hozzátartozik a budai vár turisztikai képéhez.

A Honvéd Palotaőrseg első szolgálatátvételén jelen volt az államfő, a honvédelmi miniszter és a Honvéd Vezérkar főnöke.³² Az erre az alkalomra készült vezérkarfőnöki parancs a következőket tartalmazta: *„A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló törvény, valamint a Magyar Honvédség által védendő létesítmények kijelölésére, a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyék körére és őrzésükre vonatkozó szabályokról szóló kormányrendelet a Magyar Honvédség feladataiként határozta meg a köztársasági elnökhöz kötődő protokolláris feladatok ellátását, valamint a Sándor-palota protokolláris őrzését. Ezzel, hatvanhat év után visszatérünk egy olyan tradícióhoz, amely az önk dicső elődeinek, a néhai nemesi testőrségnek nyomdokait követi. A mai naptól önökre, honvéd palotaőrökre vár az a nemes feladat, hogy megjelenítsék és élővé tegyék ezt a tradíciót. Kiváló és magasztos feladat ez, amelyre kemény, férfias kiképzéssel készültek az elmúlt hónapokban. Azt várom és elvárom önöktől, hogy szolgáljanak a Honvéd Palotaőrseg jelmondatához hiven, vitézséggel és hűséggel!”*³³

A Honvéd Koronaőrseg és Honvéd Palotaőrseg életre hívásával egyidejűleg átszervezték az MH Támogató Dandár szervezetében lévő díszelgő alegységet is. Az előbbieken ismertetett két új kötelékből, a 32. Budapest Díszzászlóalj állományából, valamint a Helyőrség Támogató Parancsnokságból megalakult a 32. Nemzeti Honvéd Díszegység.³⁴ Így ma már – mai megnevezésben –, Magyarország lobogójának állami és nemzeti ünnepek alkalmából történő felvonásakor a tisztelgő köteléket a Nemzeti Honvéd Díszalegység adja. A végrehajtás is új külsőségek között zajlik, amit 2012. október 23-án láthattunk először. Az eseményen a felsorakozott díszalegység olyan formában épült fel, hogy a honvéd koronaőrök ruházatán piros, a honvéd díszzászlóalján fehér, míg a honvéd palotaőrök ruházatán zöld színű volt az ékítmény, ezzel is felmutatva a nemzeti színeket.

Az átalakított szervezetű dandár teljes körűen tudja biztosítani a fővárosi helyőrségi feladatok ellátását, mivel állományában további olyan kötelékek is megtalálhatók, amelyek alaprendeltetése a korábban ismertetett helyőrség-szakmai feladatok ellátása, melyek a következők: Maléter Pál³⁵ Rendészeti Zászlóalj és a Magyar Honvédség Központi Zeneka-

³² Az államfő dr. Schmitt Pál, a miniszter dr. Hende Csaba, a vezérkarfőnök dr. Benkő Tibor vezérezredes.

³³ Vitézséggel, hűséggel. www.honvedelem.hu, 2012. 01. 07., letöltve 2013. 05. 10.

³⁴ A díszegység megalakító parancsnoka Ádám Barnabás ezredes. A szervezet nevében a 32-es szám utal a 32. Budapest Őr- és Díszezredre, mely évtizedekig a helyőrségi feladatokat végrehajtó alakulat volt. A császári és királyi 32. gyalogezred (tehát nem a m. kir. honvédség szervezete, de magyar állományú ezred) pedig a főváros „háziezrede” volt, mivel az alakulat 1. zászlóaljának állományát a főváros lakosaiból állították ki. Erre a fővárosi kötődésre emlékeztet újólag a 32-es szám. A császári és királyi 32. gyalogezred elődje 1741-ben alakult meg. Így jutunk el a múltból napjaink katonájáig.

³⁵ Maléter Pál (1917–1958) posztumusz vezérezredes, az 1956-os forradalom honvédelmi minisztere.

ra,³⁶ valamint a 2013-ban a szervezet alárendeltségébe került Honvéd Kulturális Központ. A közelmúlt fejlesztései az MH Központi Zenekart is érintették. Ünnepi alkalmakra új, a Monarchia időszakát felidéző díszöltözéket kaptak a zenészek, ami fekete nadrágból és cipőből, valamint kék színű Attila-szabású és zsinórzatú felsőből (zubbonyból) áll. A zenekar a 2012. október 23-i lobogófelvonáson már ebben az öltözetben mutatkozott be az ország lakosságának.

Az MH vitéz Szurmay Sándor Helyőrség Dandár vezetése, a főváros helyőrség-parancsnoksága

Az MH Támogató Dandár szervezetében és feladatrendszerében bekövetkezett változásokkal összefüggésben a Honvéd Vezérkar vezetése, parancsnoki kezdeményezésre, helyt adott azon véleménynek, hogy a szervezet neve nem fejezi ki a kötelék fővárosi helyőrség életében betöltött szerepét. Bár a dandár megtartotta mindazon szervezetek örökségét és ellátja mindazok feladatát is, amelyekből a 2007. évi megalakításakor létrejött, a megnevezését módosították. Így 2012. május 20-i hatállyal³⁷ a kötelék neve Magyar Honvédség vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár, rövidítve MH BHD lett. E forma jobban kifejezi a szervezet küldetését, hiszen utal a fővárosra és a helyőrségi feladatrendszerre, amely, mint azt az előbbieket is mutatják, hangsúlyosabb szerepet kapott a napi munkában.

Néhány mondatban idézzük fel a névadó, teljes nevén vitéz báró uzsoki Szurmay Sándor gyalogsági tábornok (1860–1945) alakját. Szurmay eljutott a legmagasabb katonai rendfokozatig, gyalogsági tábornok volt, ami a mai vezérezredesi rendfokozat megfelelője, az 1917/18-as években honvédelmi miniszterként szolgált. A Kárpátok védelmében tanúsított helytállásáért kapott bárói címet és az uzsoki előnevet, ugyancsak ezen helytállásáért a Mária Terézia Katonai Rend³⁸ lovagkeresztjét, majd elsők között – a Horthy kormányzó által alapított – vitézi címet is megkapta. E gazdag, elismeréseket kiérdemelt életpályát röviden áttekinteni lehetetlen. Ezért csak néhány tényt emelek ki: Szurmay altábornagy 1914/15. fordulóján a Kárpátokban vezette a róla elnevezett hadseregcsoportot, melynek hősies küzdelmeivel, az uzsoki hágó megtartásával sikerült megakadályozni az orosz erők magyarországi betörését.³⁹ 1915 májusában hadseregcsoportja részt vett a sikeres gorlicei áttörésben, Tarnownál (Dél-Lengyelország) győzött a túlerőben lévő orosz erők felett.

Napjainkban, a módosított szervezetű helyőrségdandár fő feladatai a következők (ez azonban csak a meghatározó helyőrségi feladatok összegzése):⁴⁰ a) a Szent Korona őrzése; b) állami és katonai protokolláris feladatok végzése, valamint az előljáró által jóváhagyott, a társadalmi szervezetek és az egyházak által igényelt díszelgési feladatok végrehajtása; c) Magyarország lobogójának katonai tiszteletadással történő fel- és levonása, a nemzeti gyásznapon annak félárbocra eresztése, illetve őrzése; d) kegyeleti feladatok végrehajtása,

³⁶ A dandár szervezetében napjainkban két zenekar van, mivel az MH Központi Zenekar mellett megmaradt a korábbi MH 32. Budapest Őr- és Díszezred zenekara is.

³⁷ www.honvedelem.hu/alakulatok/MH_vitez_Szurmay_Sandor_Budapest_Helyorség_Dandár. Letöltve 2013. 05. 10.

³⁸ A Mária Terézia Katonai Rendet, mint a neve is mutatja, Mária Terézia osztrák császárnő és magyar királynő alapította 1757-ben. A Habsburg Birodalom, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia legrangosabb katonai kitüntetése volt.

³⁹ Szurmay Sándor „A magyar katona a Kárpátokban” címmel írta meg visszaemlékezését. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadása, Bp., 1940.

⁴⁰ www.honvedelem.hu/alakulatok/MH_vitez_Szurmay_Sandor_Budapest_Helyorség_Dandár. Letöltve 2013. 05. 10.

állami és katonai ünnepek zenei kiszolgálási feladatainak ellátása; e) a kijelölt objektumok őrzés-védelme, országos hatáskörű rendészeti feladatok ellátása.

A közelmúltban a fővárosi helyőrségi munka új elemekkel is gazdagodott. 2012 májusában a fővárosi helyőrség parancsnoksága (ami azonos a dandár vezetésével) megszervezte a Helyőrség Tavaszi Szemlét. Ebben a kezdeményezésben is a történelmi múltból építkezett a parancsnokság. Az előző fejezetekben írtam arról, hogy egykor rendszeresen felsorakoztak a fővárosban lévő honvéd csapatok a Vérmezőn. Most a szemle helyszíne a Hősök tere volt, mely méltó háttérként szolgált a helyőrségben lévő katonák felsorakozásához. Lehet-e méltóbb hely a hon védelmére rendelt katonák szemléjéhez, mint a nemzet egész történelmének és hőseinek emléket állító tér?

Az új szervezeti keretek között Budapest helyőrség vezetése megtartotta az együttműködést a főváros rendészeti szerveivel (rendőrség, tűzoltóság, katasztrófavédelem stb.) és a Fővárosi Főpolgármesteri Hivatallal, mellyel a kapcsolattartás részleteit – a 2012 májusában a főpolgármesterrel közösen aláírt – együttműködési megállapodásban is rögzítették.

Továbbra is élő – az 1993-ban indult – együttműködés a környező országok helyőrségparancsnokságaival, amelyben immár nyolc ország fővárosa vesz részt.⁴¹ Ennek keretében a dandár képviselői rendszeresen részt vesznek külföldi szakmai programokban. Ilyen például a díszelgő katonák állami ünnepeken, díszelgő fesztiválokon való részvétele, de számos más területen is zajlik az együttgondolkodás.

A dandár vezetése – mint helyőrségparancsnokság – az 1993-ban alapított Budapest Helyőrség Szociális Közalapítvány bevonásával továbbra is igyekszik segíteni a rászorulókon, támogatja az Európai Sors-Társak Közhasznú Egyesület karitatív munkáját is.

A főváros helyőrségparancsnoksága 2011-ben felújította a Tiszti Kaszinó intézményét,⁴² ami a második világháborút követő hatalmváltással szűnt meg. E kezdeményezés célja a hagyományok ápolása, a kulturált kikapcsolódás biztosítása. A Kaszinó rendezvényein tartalmas előadások hangzanak el, melyek baráti beszélgetéssel folytatódnak.

Az új kezdeményezések között meg kell említeni az évente több alkalommal megrendezett Helyőrségi Gála elnevezésű rendezvényt.

A helyőrség(dandár)-parancsnokság kiemelten foglalkozik a katonai hagyományok ápolásával. Mindez nemcsak a koszorúzásokban és megemlékezésekben nyilvánul meg, hanem – a Magyar Honvédségben egyedülálló módon – a Petőfi Sándor laktanya⁴³ területén kialakított díszkertben neves személyek szobrainak a felállításában.⁴⁴ Itt helyezték el vitéz Szurmay Sándor vezérezredesnek, az alakulat névadójának, valamint Schweidel József vezérőrnagy aradi vértanúnak, 1849-ben a főváros első kinevezett helyőrségparancsnokának (korabeli megnevezésben hadi parancsnoknak) a mellszobrát.

⁴¹ Az együttműködő fővárosok a következők: Budapest, Pozsony, Bécs, Berlin, Bukarest, Ljubljana, Prága és Varsó.

⁴² A Tiszti Kaszinó hatvanhat év után, 2011. október 30-án kezdte meg ismét működését, elnöke Csizmadia Zsolt ezredes, a Magyar Honvédség főkarmestere.

⁴³ A laktanya, mely kevés megmaradt monarchiabeli laktanyáink egyike, a Budaörsi úton található. Létrehozásáról még 1912-ben döntöttek, de a munkálatokat csak a világháború alatt fejezték be, s a IV. Károly király nevet viselte.

⁴⁴ M. Tóth György: M. kir. gyalogsági laktanya a Budaörsi úton – Építési napló. In: Magyar Honvéd, 2013. 6. sz. 54.

A továbbiakban több személyiség szobrát tervezik elhelyezni itt (Mária Terézia, Lahner György vezérőrnagy, Puskás Tivadar⁴⁵).

A haderő csökkenő létszámának napjainkban volt egy sajátos következménye. Nemcsak a települések utcáiról tűntek el a katonák, de a laktanyák bejárata előtt is, mivel az őrzés-védelmi feladatokat nem a honvédség katonái látják el.⁴⁶ A Budaörsi úton, elhaladva a Petőfi-laktanya kapuja előtt, ma már a díszelgők öltözetét viselő katonákat (váltásonként 2 főt) láthatunk szolgálatban, ami igazán látványos. Ez a Helyőrség-parancsnoki Protokolláris Díszőrség. Az őrség felállításának számos motivációja volt. A katonák jelenlétükkel hangsúlyozzák azt, hogy a laktanyában a Magyar Honvédség fontos alakulata van elhelyezve.

2013-ban újabb szervezetek irányítását vette át az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár.⁴⁷ A múlt ismertetését lezárva a krónikás megállapíthatja: a 165 éve megnyitott lapok tovább gazdagodtak.⁴⁸ Napjainkban, történelmi örökségéhez méltóan zajlik a fővárosi helyőrség élete, amit az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár (MH BHD) parancsnoka, parancsnoksága és szervezetei végeznek és irányítanak. A kormányzati döntések nyomán megszervezett 32. Nemzeti Honvéd Díszegység, a szervezetében lévő Honvéd Koronaőrséggel és Honvéd Palotaőrséggel olyan örökség hordozója, melyre okkal lehet büszke minden magyar, a határokon belül és a határokon kívül.

2013-ban ünnepeltük a független magyar haderő, a Magyar Honvédség megalakulásának 165. évfordulóját. Ezen idő alatt Budapesten mindig működött helyőrségi feladatokat irányító katonai szervezet, melynek felelőssége kiterjedt a főváros belső rendjének fenntartására is, ami történelmünk válságos időszakában volt igazán meghatározó. Az ország fővárosában, eltérően más helyőrségtől, mindig jelen voltak az államélethez kapcsolódó díszelgő feladatok, amelyek kifejezik a nemzet szuverenitását, valamint a nemzet tiszteletét hősei, a magyar nemzet eddigi történelme előtt. Úgy vélem, így lesz ez a jövőben is.

(Vége)

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Honvédség évkönyve 2007. Zrínyi Kiadó, Bp., 2007.

Berkó István (szerk.): *A Magyar Királyi Honvédség története 1868–1918*. Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár, Bp., 1928.

Helgert Imre – Vass Jenő (szerk.): „*A Hazáért*”. *A Magyar Honvédség múltja és jelene, 1848–2004*. Szaktudás Kiadó, Bp., 2006.

Kéri László: *A rendszerváltás krónikája, 1988–2009*. Kossuth Kiadó, Bp., 2010.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Bp., 2001.

⁴⁵ Puskás Tivadar a telefonhírmondó feltalálója és budapesti kiépítője, ami az első hír- és műsorszolgáltató alkotás volt a világban, s mint ilyen a rádió előképe. Ugyanakkor az ő irányításával épültek a pesti és párizsi telefonközpontok is, s mindezekért a híradó s informatikai szakterület alapítójaként tisztelik.

⁴⁶ Napjainkban a Honvédelmi Minisztérium egyik részvénytársasága által foglalkoztatott önkéntes tartalékos katonák adják a szolgálatot.

⁴⁷ A szervezeti változással az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár alárendeltségébe kerültek: a Honvédelmi Minisztérium protokoll és rendezvényszervező szervezetei, illetve ezek bázisai, továbbá két Katonai Oktatási és Rekreációs Központ (üdülő), valamint a Honvéd Kulturális Központ.

⁴⁸ Jelen tanulmány a korábban közölt részekkel összedolgozva, a terjedelmi okok miatt nem ismertetett számos irat tartalmával kiegészítve, átfogóbb kidolgozásban elhelyezésre kerül a Hadtörténelmi Levéltárban, ahol a későbbiek során a témával foglalkozó kutatók fellelhetik.

HALOTTAINK EMLÉKE

XII. Országos Kegyelet és Emlékezet Konferencia

November a halottakról való megemlékezés hónapja. Sokan látogatják ilyenkor a temetőket, elhelyezve az emlékezés virágait szeretteik sírján. Bizony a harcterek hősi halottai nem mindig részesülnek ebben a tisztességben. Nem azért, mintha kevesebben emlékeznének rájuk kegyelettel, de gyakran nincs sírjuk sem vagy távoli katonatemetőkben nyugszanak. Pedig a haza nem feledkezhet meg érte elesett fiairól!

Ennek jegyében a Nemzeti Örökség Intézete és a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság idén is megrendezte a nemzeti kegyelet fenntartásának feladataival és az ezek kapcsán felmerült kérdésekkel foglalkozó konferenciáját. Helyszínül a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Díszterme szolgált, amelyet zsúfolásig megtöltöttek az érdeklődők. A tudományos tanácskozás rangját jelzi, hogy rendre a köztársasági elnök a védnöke; idén Áder János tett eleget a felkérésnek. Prof. dr. habil. Szakály Sándor történész, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektorhelyettese volt a konferencia levezető elnöke, ő moderálta az egymást követő előadásokat. Helyet foglalt az elnökségi asztalnál dr. Boross Péter volt miniszterelnök, a Nemzeti Kegyeleti Bizottság elnöke.

Balog Zoltán miniszter (Emberi Erőforrások Minisztériuma) nyitóelőadásában antropológiai alapon szőtt az identitás és lokalitás problémájáról, feltéve a kérdést: haza vagy tartózkodási hely, ahol élünk? Meggyőződése szerint az emlékezet nem magánügy. Kiemelte a nevelés kérdését: az iskolák járják be a nemzeti emlékhelyeket, a Nemzeti Alaptanterv szól erről, és az idén bevezetett 50 óra közhasznú munka nagyon jól felhasználható temetők rendbehozatalára. Felhívta a figyelmet a „szellemi állagmegóvás” fontosságára, amelyre olyan nagy szükség van változó világunkban. Bejelentette, hogy jövőre két újabb nemzeti emlékhelyünk lesz: a Fiumei úti sírkert és Pannonhalma bencés apátsága.

Vargha Tamás, a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára a világban sok helyütt található katonai kegyeleti emlékhelyeket mutatta be, kiemelve az I. világháború magyar veszteségeit. Míg másutt a csatahelyek emlékműveit találjuk meg, nálunk inkább a temetők dominálnak, bár a Hősök terén már 1929-ben emlékkövet állítottak. Mivel felirata a történelmi határokra utalt, ezért a háború után eltávolították. A köztudatban azonban továbbra is a magyar függetlenségért elesett hősök emlékét szimbolizálta, ahogy később fel is tüntették rajta, ezért az 1956. decemberi nőtüntetés végpontja is itt volt. Hazánkba látogató hivatalos személyiségek ma sem hagyják ki megkoszorúzását.

Az Ismeretlen Katona sírja egy angol lelkész ötletéből lett sok országban a háború áldozatainak jelképe. Az első világháború halottainak az elmúlt évtizedekben kevés törődés és figyelem jutott, amelyben a pártállami idők politikája a főbűnös. Ideje pótolni ezt a fájó mulasztást, hiszen az adatok szerint a korabeli Magyarország majdnem négy milliő katonájából 661 000 halt hősi halált. Emlékük kötelez egy méltó emlékmű állítására a 100. évfordulón. Helye esetleg a Hősök terén lehetne. Egy nemzeti panteon falán helyet kaphatnak neveik is, bár nehézséget okoz, hogy az '50-es években megsemmisítették a veszteségi nyilvántartásokat.

Radnainé dr. Fogarasi Katalin, a Nemzeti Örökség Intézet elnöke Örökség és emlékezet címmel számolt be az általa vezetett intézmény 12 éves munkájáról. Kijelentette: „Küldeté-

sünk a magyarság kulturális örökségének, egyéni és kollektív emlékezetének megtartása, gazdagítása és átörökítése”.

Film mutatta be a hadisírálópolás jelenlegi helyzetét. Dr. Kovács Vilmos ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka emlékeztetett a magyar társadalom adósságára, amelyet törleszteni kell az elesettek emlékével kapcsolatban. Kiemelte az I. világháború centenáriumát, amely erre a ránk nézve tragikusan lezáródott kataklizmára is pontot tehetne. Az általa vezetett intézet lehetne a megemlékezések kompetenciaközpontja. Szerepet kap a Duna, ahol emlékhajóink, a Lajta monitor úszik, interaktív kiállítások, térképek digitalizálása és még sok minden más gazdagítja a programot. „Gördülő történelem” elnevezéssel múzeumvonat járni majd az országot, „helyhez szállítva” az ismereteket.

Dr. Stark Tamás, a Terror Háza Múzeum és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa egy másik tragikus dátumra, a Holocaust 70. évfordulójára hívta fel a figyelmet, amellyel kapcsolatban a Terror Háza Múzeum már sokat tett és tesz a jövőben is. A Józsefvárosi pályaudvaron Sorsok Háza elnevezéssel kiállítás és oktatási központ nyílik, főleg a gyermekáldozatokra emlékeztetve. Mint elhangzott: „Be kell mutatni az embermentés hőseit, akik a magyarság becsületét is megmentették”.

Dr. Csurgai Horváth József, Székesfehérvár Megyei Jogú Város levéltárának igazgatója a magyar történelem régebbi századaiba vitte el a hallgatóságot. A székesfehérvári romkert mint nemzeti emlékhely sokat tehet főleg királyaink – akik közül 15-en ott nyugszanak – emlékének fenntartására. Bemutatják az elpusztult bazilikát is, ahol 36 magyar királyt megkoronáztak, némelyiket már másodszor vagy harmadszor, hiszen csak a fehérvári koronázás volt jogerős.

Kovács Olivér, a Gazdasági Rádió szerkesztője a nemzeti és történelmi emlékhelyek médiabeli megjelenítéséről szólt. Tizenegyezer hazai műemlékünk bemutatása sokat tehet nemzeti érzésünk erősítésére. Adatbázist kell összeállítani, bár sajnos már kevés hozzá az adat. Érzelmi oldalról kell megközelíteni a témát, majd a feltárt történeteket tudományos eszközökkel és módszerekkel is láttatni lehet. Fontos a fiatalok felvilágosítása, de nem szabad elfelejteni, hogy ők egyre inkább személyes médiát használnak.

Prutkay János, a Belügyminisztérium vezető tanácsosa és Horváth József, az Országos Temetkezési Intézet elnöke a temetkezési törvény és végrehajtási rendeletének módosításával kapcsolatos tennivalókra és a változásokra hívták fel a figyelmet.

Szederkényi Károly prépost, a Budapesti Katolikus Központi Temetőlelkészség vezetője a Magyar Katolikus Egyház temetkezési szolgáltatásokkal kapcsolatos álláspontját és javaslatait ismertette.

Dr. Boross Péter zárszavában méltatta a tanácskozáson felvetett sok gondolatot. A Nemzeti Kegyeleti Bizottság elnöke hangsúlyozta: nem szabad figyelmen kívül hagyni az újabb kutatások eredményeit, amelyek segíthetnek a történelmi igazság kiderítésében.

Sok új gondolatot tartalmazó, érdekes, színvonalas tanácskozás volt a XII. Országos Kegyelet és Emlékezet Konferencia! Reméljük, minél előbb megvalósulnak az itt hallott gondolatok és tervek.

Róbert Péter

Juhász István ezredes:

A MAGYAR HONVÉDSÉG KIKÉPZÉSI RENDSZERÉNEK MEGÚJÍTÁSA A NATO-ELVEK ALAPJÁN

Magyarország Alaptörvényének¹ [1] megfelelően a Magyar Honvédség (MH) alapvető rendeltetése, hogy garantálja hazánk biztonságát, teljesítse a nemzetközi védelmi, békefenntartói és humanitárius feladatokat. Ehhez a katonák és a katonai szervezetek szakmai felkészítésére, hatékony és eredményes kiképzésére van szükség. A kiképzés az egyetlen mód a harcképesség kialakítására, fenntartására és továbbfejlesztésére.

A NATO mint szövetség ismét megújul, keresi a biztonsági környezet új kihívásaira való megfelelés hatékony, eredményes megoldásait, a rendelkezésre álló kollektív erőforrások racionális felhasználásának lehetőségeit. Nem kétséges, hogy az Afganisztánból való kivonulás után, az ún. „készenléti NATO” koncepcióban ismét kiemelkedő szerepet fog játszani a kiképzés. A legutóbbi NATO védelmi miniszteri tanácsülés ennek egyértelmű bizonyítékát adta.²

Napjainkban a Magyar Honvédséget érintő változások új kihívások elé állítják a kiképzőket is: a haderő szakmai felkészítési rendszerének megújítása, a kiképzési rendszer korszerűsítése újfólag szükségszerűvé vált.³ [2] [3] Szaktudás, erőforrások, idő, hatékony vezetés és irányítás, megfelelő környezet és technológia szükségesek hozzá, melyeket tudományos igényű nemzetközi és nemzeti kutatások eredményeire és fejlesztésekre kell alapozni. A kiképzés és felkészítés rendszerével az elmúlt években számos tanulmány és cikk foglalkozott, de ezek többsége általában a kiképzés egy-egy kiemelt feladatára vagy valamelyik területére, alrendszerére fókuszált.⁴ [4] [5] [6] A felkészítés és kiképzés rendszerét átfogóan Tóth Sándor ny. ezredes tárgyalta 2011. évi cikkében.⁵ [7] Tanulmányomban a felkészítés és kiképzés jelenlegi helyzetét mutatom be a NATO- követelmények tükrében, és javaslatot teszek a rendszer egységes koncepció szerinti megújítására, egy kiképzési és doktrinális parancsnokság létrehozására.

A HVK Kiképzési Csoportfőnökség (J-7) megalakulása

A Honvéd Vezérkar (HVK) Kiképzési Csoportfőnöksége 2010-ben alakult meg, miután a szakterület kivált a Hadművelési és Kiképzési Főosztályból. A korábbi években a kiképzés felső szintű irányítási feladatait a 9 fős Kiképzési Osztály végezte a főosztály keretében. A kormányváltás

A Fórum rovat a vitacikkek, egyéni kutatási eredmények, javaslatok közreadásának színtere. A rovatban közölt vélemények nem feltétlenül egyeznek meg a Honvéd Vezérkar, illetve a szerkesztőbizottság álláspontjával.

¹ Magyarország Alaptörvénye 45. cikk <http://www.kormany.hu/download/0/d9/30000/Alapt%C3%B6rv%C3%A9ny.pdf> (Letöltés 2013. november 16.)

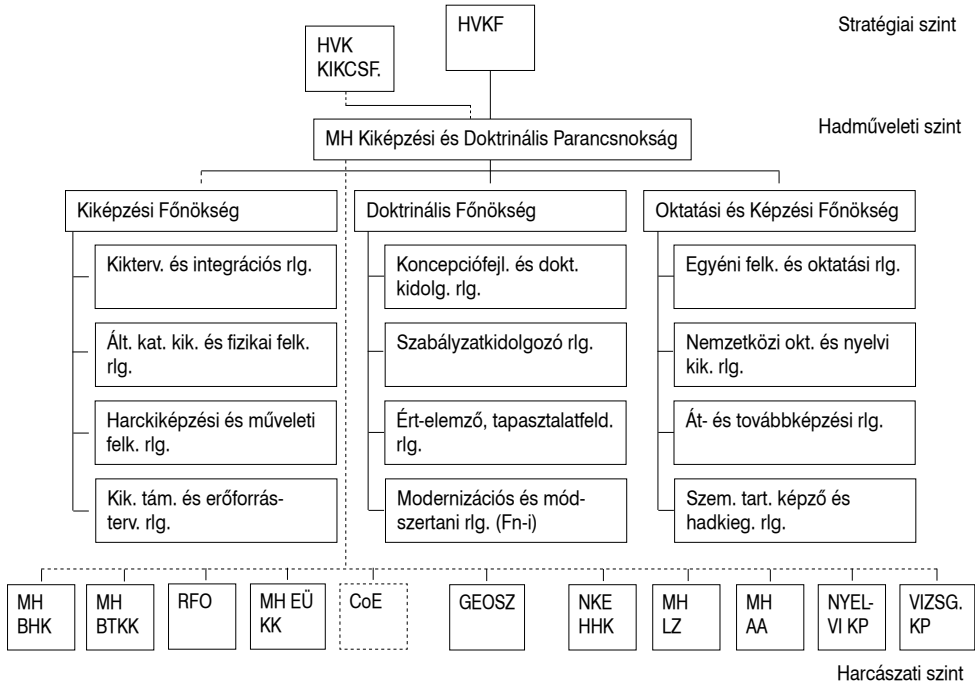
² Lásd: NATO Defence Ministers move forward with Connected Forces agenda (A NATO védelmi miniszterek folytatják az „Összekapcsolt haderők” [CFI] programját. 2013. október 22.) http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_104241.htm (Letöltés 2013. november 17.)

³ Benkő Tibor (2012) és Szenes Zoltán (2012).

⁴ Lásd például Korom Ferenc (2012), Kovács József, Török Péter (2010), Lisznyai Lajos (2012) írásait.

⁵ Tóth Sándor (2011) átfogó diagnózist adott a kiképzési rendszer helyzetéről.

1. ábra MH Kiképzési és Doktrinális Parancsnokság (Elvi vázlat)

után a NATO-szervezetekhez hasonló felépítésű katonai struktúrát alakítottak ki a HM-ben, melynek eredményeképpen jogilag újra megalakult a HVK. A katonai főosztályok csoportfőnökségekké alakultak át, és az új szervezeti felépítésben a korábban nem képviselt szakterületek, szakmai kultúrák is helyet kaptak.

Az MH hadrafoghatóságáért, kiképzéséért és felkészítéséért, továbbá a magas fokú fegyelméért a Honvéd Vezérkar főnöke felel. A HM Szervezeti és Működési Szabályzatában,⁶ [8] valamint a HVK szerveinek ügyrendjében megfogalmazott feladatként a kiképzés felső szintű irányítása a Honvéd Vezérkar Kiképzési Csoportfőnökség (J-7) felelőssége.

A csoportfőnökség dolgozza ki az MH kiképzésének rendjét, a kiképzés felső szintű irányításával, tervezésével, szervezésével, végrehajtásával, ellenőrzésével, értékelésével és a kiképzés támogatásával kapcsolatos feladatokat. Feladatainak végrehajtása során szorosan együttműködik a kiképzés középszintű irányításáért felelős katonai szervezetekkel. A csoportfőnökség szervezeti elemei, osztályai funkcionálisan úgy alakultak meg, hogy a haderőben folytatott kiképzés minden egyes rendszereleme, szakasza, stratégiai szintű feladata a jelenlegi rendszerjellelmzők mellett is jól menedzselhető legyen.

Az előző struktúrától eltérően, szakítva a korábbi tagozódással (Általános Katonai Kiképzési Osztály, Szakkiképzési Osztály és Gyakorlattervező Osztály) a csoportfőnökség ma a Kiképzés Tervező és Szervező Osztállyal, a Kiképzés Ellenőrzési és Értékelő Osztállyal, valamint a Gyakorlattervező és Kiképzés Támogató Osztállyal működik. Ez a szervezeti felépítés jelenleg a leglogikusabb alternatíva, hisz ezek a szakterületek lefedik a kiképzés teljes rendszerét, annak szakaszait. A másik sarkalatos előnye az új struktúrának, hogy a NATO-szövetséges rendszerben alkalmazott

⁶ HM Szervezeti és Működési Szabályzat, 2. számú függelék, 7.3.0.8, http://www.kormany.hu/download/8/29/60000/HM_SZMSZ_m%C3%B3d_egysszerk_hatalyos_2011nov26.pdf (Letöltés ideje: 2013. április 29.)

kiképzési modellnek (System's Approach to Training⁷, SAT [9] – kiképzés rendszerszemléletű megközelítése) is megfelel. A kiképzés rendszerét így az elemzés, a tervezés, a végrehajtás és az ellenőrzés szakaszai képezik. A csoportfőnökség ily módon történő kialakításával a korlátozottan rendelkezésre álló erőforrások mellett is biztosítható a kiképzés hatékonysága és eredményessége.

Kiképzés és rendszerszemlélete

A kiképzési rendszer rendeltetése a stratégiai, hadműveleti, harcászati követelményeken alapuló kiképzési szükségletek, követelmények, szabványok és prioritások meghatározása.

A kiképzés új, rendszerszemléletű megközelítésének rendeltetése, hogy három tényező között – a kiképzésre fordított idő, a kiképzési költségek és a kiképzés hatékonysága – egyensúlyt teremtsen. A rendszerszemléleten alapuló kiképzés lényege, hogy költséghatékonyan és eredményesen arra képezze ki az egyéneket és a kötelékeket, amire azoknak a feladataik végrehajtásához szükségük van.⁸[10]

A katonák kiképzésének célja olyan, a műveleti követelményeknek megfelelő teljesítmény és követelmény alapú jártasságok és készségek kifejlesztése, amelyek elősegítik, hogy a kiképzendő a kiképzés során tanultakat, elsajátítottakat minél sikeresebben, eredményesebben fel tudja használni a harcban (gyakorlatban), beosztásával járó feladatkörének ellátásában.

A kiképzés akkor hatékony és eredményes, ha olyan kiképzési célokat tűz ki maga elé és ér el, melyek a feladatkör követelményeire épülnek, és ehhez a rendelkezésre álló erőforrásokat a lehető legracionálisabb módon használja fel. A rendszerszemléleten alapuló kiképzés modellje a kiképzés folyamatát rendeltetésük szerint *szakaszokra, témakörökre bontja és alrendszerekbe rendezi*.

A rendszerszemlélet szakaszait az elemzés, a tervezés-szervezés, a végrehajtás, az ellenőrzés-értékelés és visszacsatolás képezi. Mindegyik szakasz kiképzési bemeneteket, folyamatokat és kimeneteket tartalmaz. Az egymást követő szakaszok az előző szakasz, szakaszok kimeneteire épülnek.

A rendszerszemléletű képzés alapelveit az alábbi vezérlő eszmék képezik:

- A kiképzésnek összefüggő rendszernek kell lennie, nem pedig egymással össze nem függő, elszigetelt lépéseknek.
- A kiképzés közvetlen kapcsolatban álljon a harccal, a várható műveleti követelményekkel.
- A kiképzés mindenkor alkalmazkodjon a műveleti követelmények változásaihoz.

A kiképzés megújítása a NATO-elvek alapján

A Magyar Honvédség szakmai felkészítési rendszerének nemcsak a nemzeti követelményeknek kell megfelelnie, hanem a szövetségi előírásoknak és fejlesztési irányelveknek is. A chicagói NATO-csúcstalálkozó⁹ után a katonai szövetség ismét megújul, keresi a biztonsági környezet új kihívásaira való megfelelés hatékony, eredményes megoldásait, a rendelkezésre álló kollektív erőforrások racionális felhasználásának lehetőségeit. A megújulás átfogó és elkerülhetetlen. A gyors eredményeket biztosító rövid távú célkitűzések mellett a kevésbé látványos, teljesítésük tekintetében időigényes, hosszú távú célkitűzésekre is szükség van.

⁷ Systems Approach to Training (SAT) Manual, US MC, www.trngcmd.usmc.mil/safety/Shared%20Documents/Safety%20Orders/MCO%201553.2B%20sign%2020Apr2011.doc.pdf; (Letöltés ideje: 2013. április 29.)

⁸ MH Kiképzési Doktrína 1. kiadás (Letöltés ideje: 2013. április 29.)

⁹ NATO chicagói csúcs: <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1188&title=a-nato-chicagoi-csucsstalal kozojanak-ertekeles> (Letöltés ideje: 2013. július 29.)

2. ábra Az MH szakmai felkészítési rendszerének funkcionális átstrukturálása

Forrás: saját ábra

A NATO vezetési struktúrájának (NATO Command Structure) és haderő struktúrájának (NATO Force Structure) „átszervezése” mellett a technikai, technológiai és intellektuális megújulás fogalmazódott meg igényként és szükségszerűségként.

A chicagói NATO-csúcs egyik „vívmánya” az ún. Összekapcsolt erők kezdeményezés (Connected Forces Initiative – CFI). A NATO-erők jobb interoperabilitását célul tűző új kezdeményezés a NATO Reagáló Erők (NATO Response Force – NRF)¹⁰ [11] szakmai felkészítését tekinti kapcsolódási pontnak. Célja a következő évek központi feladatának, a NATO harci hatékonyságának fenntartása és erősítése. Ennek a célnak az eléréséhez csak az interoperabilitás¹¹ újszerű értelmezése és az emberközpontú megközelítés vezethet. Mindezek előfeltétele a közösen kifejlesztett és alkalmazott doktrínák és koncepciók kidolgozása, melyek alapvetően meghatározzák az oktatás, a kiképzés és a gyakorlatok jövőbeni tartalmi összetevőit.

Az egyéni és kötelékkiképzés környezetére kihatnak a jövőbeni tendenciák, az új kihívások és a technológia új vívmányai. A technológia válik napjainkban az interoperabilitás feltételeinek megteremtőjévé. Az oktatás és kiképzés tartalmi összetevőit közvetítő médiába, a technológia segítségével a lehető legrövidebb időn belül „be kell táplálni” és a szövetségben belül meg kell osztani egymás között a műveletek, valamint a kiképzés során szerzett tapasztalatokat. Az elmélet gyakorlatban történő alkalmazása teszi lehetővé a szövetség tagjai számára az együttes és egyseges tevékenységhez szükséges képességek megerősítését, az emberi erőfeszítések fejlesztését, a technológia által nyújtott lehetőségek kihasználását és az erőfeszítések integrálását.

¹⁰ NRF NATO Response Force: www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (Letöltés ideje: 2013. április 29.)

¹¹ Katonai interoperabilitás: A katonai erők képessége a hatékony és együttes kiképzésre, gyakorlatokra és együttműködésre a számukra kijelölt küldetések és feladatok végrehajtásában.
Az interoperabilitást befolyásoló tényezők a közös nyelv, a közös terminológia, a közös doktrínák, a közös koncepciók, a közös eljárások és az interoperábilis rendszerek és felszerelések. MH Kiképzési Doktrína 1. kiadás.

A gyors eredmények eléréséhez elegendő lehet a meglévő területek optimalizálása, mint például a NATO Reagáló Erők vagy a NATO vezetési szintek és -erők strukturális elemeinek és a nemzetek oktatási és kiképzési létesítményeinek egy hálózatba rendezése. A rövidebb célok megvalósulásához elsősorban arra van szükség, hogy a műveletek teljes spektrumában meghatározzák és kidolgozzák a közös kiképzés módjait és módszereit, valamint a bevonni, felhasználni tervezett eszközöket és forrásokat.

A rövid és középtávú célkitűzéseket szolgálja a szövetség 2015–2020 évekre szóló kiképzési koncepciója (NATO's Training Concept 2015–2020) [12], amely a kulcsfontosságú NATO-dokumentumok – koncepciók és doktrínák – felülvizsgálatát, a CFI-koncepcióhoz való alkalmazhatóságának felmérését, valamint a jobb gyakorlati interoperabilitás (különösen az NRF vonatkozásában) elérését célozza. Szintén a középtávú célok között szerepel a technológia intenzív felhasználását szolgáló javaslatok megfogalmazása a szövetség interoperabilitásának és műveleti hatékonyságának javítására, amely a tervezési időszak végére egy új kiképzési (oktatás, kiképzés és gyakorlatok) koncepcióvá formálódna.

Az új koncepció hosszú távon lehetővé tenné az Összekapcsolt erők kezdeményezéshez (CFI) szükséges feltételek (kommunikáció, gyakorlás, megerősítés) további javítását, a jövő műveleti környezetének vizsgálatát és a következmények beazonosítását.

A szövetséges erők európai főparancsnokának (Supreme Allied Commander Europe – SACEUR) oktatásra, kiképzésre, gyakorlatokra és ellenőrzésre-értékelésre vonatkozó éves irányelvei meghatározzák azokat a NATO-ra vonatkozó legsürgetőbb oktatási és kiképzési követelményeket, melyeket a jelenlegi műveletek, a műveleti követelmények vagy a felszínre kerülő képességszükségletek diktálnak. A Szövetséges Transzformációs Parancsnokság főparancsnoka (Supreme Allied Commander Transformation – SACT) által vezetett és a különböző NATO-ügynökségek által támogatott gyakorlatokon meghatározzák mindazon követelményeket, melyeket az oktatás, kiképzés (beleértve a gyakorlatokat is) során teljesíteni szükséges. Ennek érdekében az ACT kidolgoz egy stratégiai kiképzési tervet, meghatározza a kiképzési követelményeket és definiálja a kiképzési szükségleteket. Ebben a tevékenységben a Szövetséges Transzformációs Parancsnokság széleskörűen alkalmazza a nemzetközi képzési-oktatási szabványokat, erős minőségbiztosítási rendszert alakít ki, új minősítési (hitelesítési) eljárásokat és követelményeket dolgoz ki.

A kiképzés megújításában tehát meghatározó szerepet játszik az ACT, amely teljes felelősséggel bír a NATO-ban az oktatás és a kiképzés szervezéséért, vezetéséért és végrehajtásáért. Támogatja a nemzeteket a meghatározott oktatási szabványok követelményeinek teljesítésében, a nemzeti oktatásuk és egyéni kiképzésük átalakításában. Ugyanakkor a szövetséges nemzeteknek és a NATO-nak együtt kell működni, segíteni kell egymásnak a NATO vezetési és haderőstruktúrájában szolgáló személyek szakmai felkészítése érdekében. Az a tény, hogy a NATO béke- és válság-állománytáblájában meghatározott beosztásokat vagy a megerősítőket a nemzetek által kijelölt személyek töltik be egy meghatározott időszakra, rendkívüli fontossá teszi a kiképzés eredményességét, hatékonyságát biztosító kooperációt, bármilyen forrásból származzon is az. Egyrészt, a szövetséges nemzetek felelőssége annak biztosítása, hogy az általuk jelölt személyek a megkövetelt ismeretekkel, tapasztalattal, idegen nyelvi ismeretekkel és törzskari képességekkel érkezzenek a beosztásukba, másrészt pedig a NATO nyújthat segítséget a kiegészítő oktatási és kiképzési lehetőségek biztosításában, különösen ami az összhaderőnemi, összefegyvernemi területeket illeti. Ennek egy – valamennyi nemzet által megerősített – átfogó erőfeszítésnek kell lennie, melyet a követelmények azonosítására kell alapozni. A NATO-követelmények teljesítése érdekében globális megközelítésre van szükség.

A parancsnokok és törzsek, az egyének és kötelékek szakmai felkészítése a műveletek teljes spektrumában jól szervezett, koordinált és szinkronizált csapatmunkát követel.

A minőségi követelmények teljesítéséhez a szakosodás, specializálódás, a terhek megosztása nélkülözhetetlen. Csakúgy, mint a harcban, a műveletekben, a szakmai felkészítésben is támogatott és támogató elemekre van szükség. A támogatott mindig az, aki a harcot, műveletet megvívja, a támogató pedig az, aki az ehhez szükséges feltételeket megteremti, biztosítja. A NATO is hasonló filozófiát vall, és ennek megfelelően vezetési struktúráját a transzformációs és a műveleti főparancsnokságok köré szervezte. Különösen fontos ez a szervezeti tagozódás, funkcionális specializáció az olyan hadseregekben, melyek – a rendelkezésükre álló erőforráshiány miatt is – alapvetően olyan tartalékos erőkre kell hogy támaszkodjanak, amelyek tagjai között sokan még nem is voltak katonák.

A szakmai felkészítés rendszere *oktatást, képzést, kiképzést, önképzést és tapasztalatfeldolgozást* tartalmaz. Ezek a rendszerelemek kiegészítik egymást, kölcsönhatásban vannak egymással. A szakmai felkészítés nem a generáló (transzformáló) erő kizárólagos tulajdona, hiszen az folytatódik a műveleti erőknél is, csak más arányban és tartalommal.

Ha a szakmai felkészítés rendszeréből kiragadjuk annak egyik elemét, a kiképzést¹² és annak fogalmából indulunk ki, eljutunk a csapatkiképzés lényegéhez. A csapatkiképzés vagy a csapatszintű szakmai felkészítés rendeltetése: a már előfeltételekkel rendelkező, a szakmai felkészítést egyéni szinten biztosító generáló erőtől a műveleti erők kötelékébe integrált egyének harckész alegységekké, kötelékekké való összekovácsolása.

A kiképzés az egyéneket és a kötelékeket a feladatok vagy küldetések sikeres teljesítéséhez szükséges jártasságokra, készségekre, funkciókra és a csapatmunkára készíti fel. A jól kiképzett szervezetek és egyének ösztönösen, szinte reflexszerűen reagálnak még az ismeretlen helyzetekre is.

A kiképzés segít az olyan parancsnokok és szervezetek fejlesztésében, akik/amelyek képesek alkalmazkodni az ismeretlen körülmények és feltételek közötti változásokhoz. Azok a katonák és alegységek, akik/amelyek szabványszinten képesek feladataik végrehajtására, ösztönösen jobban és gyorsabban reagálnak új helyzetekben, új vagy ismeretlen körülmények és feltételek között.

A fejlesztő (generáló) erőknél folyó szakmai felkészítés egyéni szintű, és az alábbi fő komponensekből tevődik össze:

- a műveleti erőknél folytatott szakmai felkészítés támogatása (az oktatás, képzés, kiképzés, önképzés és tapasztalatfeldolgozás elvi alapjainak, követelményeinek, tartalmi összetevőinek, szabványainak kidolgozása, elemző-értékelő, tudományos kutató, oktató módszertani munka végzése);
- alapkiképzés;
- katonai és civil oktatás, képzés;
- egyéni feygyvernemi, szakcsapat alap- és haladó kiképzés (funkcionális kiképzés).

A szakmai felkészítés és kiképzés új irányítási rendszere

A Magyar Honvédségben is szükségszerű a nemzetközi tendenciák, tapasztalatok és követelmények alapján szerveződő szakmai felkészítés rendszerének továbbfejlesztése, ezen belül a kiképzés teljes megújítása, annak esetleges újrastrukturálása, békeidőszakban is. Korunk kihívásai a közös szövetségi érdekeken, a haderő szakmai szükségletein alapuló,

¹² Kiképzés (training): Egy katonai feladat teljesítéséhez szükséges ismeret, jártasság, készség és viselkedés elsajátításához és megőrzéséhez (szinten tartásához) alkalmazott gyakorlások (gyakoroltatás) és tanítás összessége.

egyértelmű és következetes válaszokat várnak. Az MH szakmai felkészítési rendszerében is, harmonizálva azt a NATO szövetségi követelményeihez, rövid és hosszú távú kiképzési szakmai tervekre és azok megvalósítására van szükség. [13][14] A katonai képességek kifejlesztése az emberi tényező szempontjából csak a szakmai felkészítés rendszerében, ezen belül is elsősorban a kiképzés útján valósítható meg, amihez viszont tovább kell fejleszteni a kiképzés rendszerét. Szaktudás, erőforrások, idő, hatékony vezetés-irányítás, megfelelő környezet és technológia szükségesek hozzá, melyeket tudományos igényű nemzetközi és nemzeti kutatások eredményeire és fejlesztésekre kell alapozni. Külön szakterületet képez, melyhez csak tanulással sajátíthatók el a szükséges ismeretek, csak gyakorlatban szerezhethők meg a tapasztalatok.[15][16][17]

A Magyar Honvédség szerkezetének kialakítása, haderőnk arculatának a nemzeti és szövetségi feladatokhoz történő igazítása, létszám- és szervezeti racionalizációja alapvetően lezárult. A jelenlegi fő cél a már kialakított és stabilizált szervezeti keretek bázisán folytatott képességfejlesztés, a nemzeti és szövetségi követelményeknek megfelelő működés biztosítása, és a kihívásokra rugalmasan reagáló haderő kialakítása. [18][19] Ez azonban nem jelentheti azt, hogy ne folytassuk az MH kiképzési-felkészítési rendszerének megújítását, a változó körülményekhez való igazítását. E tapasztalatfeldolgozó és fejlesztő munka során alakult ki egy új típusú kiképző szervezet, az *MH Kiképzési és Doktrinális Parancsnokság* (1. ábra) létrehozásának gondolata.¹³

Az új parancsnoksági koncepció lényege, hogy átöleli a szakmai felkészítés teljes rendszerét, az *oktatást, a képzést, a kiképzést, az önképzést és a tapasztalatfeldolgozást* (2. ábra). A szakmai felkészítés rendszerében biztosítja a felső szintű (stratégiai), a középszintű (hadműveleti) és a végrehajtó (harcászati) szintű vezetést, irányítást. Teljes egészében biztosítja és átfogja a nemzeti szakmai felkészítési rendszer funkcionális területeit, mindezek mellett harmonizálható és egy hálózatba rendezhető a NATO szakmai felkészítési rendszerével.

Az új struktúrára való áttérés és az újonnan bevezetendő szakmai felkészítési rendszer feladatrendszerében, funkcionálisan és strukturálisan is közel megegyezik a különleges jogrendben szervezett kiképzés rendszerével, az MH Kiképzési Parancsnokság funkcióival, feladatrendszerével. A különleges jogrend időszakára tervezett kiképzési szervezetre történő áttérés az új struktúratervezet által technikailag és vezetés-irányítás szempontból is egyszerű, a szakmai felkészítés további rendjének, mind humán, mind anyagi-technikai erőforrásai, bázisai a legoptimálisabb körülmények között biztosíthatóak. A funkcionális és strukturális átalakítás a szövetségi követelményeknek és a kiadott koncepciónak való szakmai megfelelést szolgálja. Biztosítja a Magyar Honvédség kiképzési rendszerének a NATO szakmai felkészítési rendszerébe történő illeszthetőségét, egy hálózatba történő rendezését. A haderőre vonatkozó azon szervezetátalakítási, racionalizálási elgondolások, amelyek az ún. „Műveleti Parancsnokság” létrehozására, valamint az „MH Logisztikai Központ” továbbfejlesztésére vonatkoznak, indokoltta és szükségszerűvé tehetik a kiképzés – képzés – oktatás – önképzés – tapasztalatfeldolgozás rendszerének újrastrukturálását, külön, önálló, funkcionális szervezetbe való tömörítését.

A Magyar Honvédség szakmai felkészítésének teljes rendszerét átfogó, új békeidejű vezetés-irányítási szervezete az alábbi fő funkcionális területeket fogja át:

- kiképzési tervezés és szövetségi követelmények integrációja;
- kiképzési koncepciófejlesztés és doktrínafejlesztés;

¹³ Megjegyzendő, hogy az MH Kiképzési és Doktrinális Parancsnokság ötlete korábban is felvetődött, de az elgondolás nem jutott el a részletes alkalmazhatósági tanulmány kidolgozásáig.

- egyéni felkészítés, az oktatás-képzés tervezése, szervezése;
- harckiképzés és műveleti felkészítés;
- tartalékoskiképzés, személyi tartalékképzés tervezése, szervezése;
- kiképzési támogatás és kiképzésierőforrás-tervezés.

A kidolgozott új szervezeti struktúra a HVKF közvetlen alárendeltségében, középszintű, önálló jogállású katonai szervezetként, MH Kiképzési és Doktrinális Parancsnokság elnevezéssel működne. Létrehozására akkor kerülne sor, ha a parancsnokság működésének és felépítésének valamennyi eleme és részlete kidolgozást nyerne, és ha az alapításnak a feltételei megteremtődnek. Szakmai irányítását stratégiai szinten a HVKF a vezérkaron keresztül gyakorolná. Az újrastrukturált kiképzőszervezet funkcionális feladatai és felelőssége révén biztosítaná és támogatná a kiképzés korszerűsítésének már megkezdett folyamatát.

Összegzés

A jelenkori műveleti környezet komplexitásának következménye, hogy a jövőbeni katonai tevékenységek a műveletek teljes spektrumában, a konfliktusok széles skáláján következnek be. Az MH-nak alkalmazkodnia kell ezekhez az új kihívásokhoz. Ma a katonai siker záloga a műveletek, konfliktusok teljes spektrumának eredményes kezelését biztosító képességek kialakítása, fenntartása és továbbfejlesztése. [20][21] Napjaink katonai kihívásai összetettek, élesen és gyorsan változók, melyekhez alkalmazkodni képes, az új helyzetekre gyorsan és hatékonyan reagálni tudó parancsnokokra, katonákra és kötelékekre van szükség. Valamennyi szintű parancsnok kritikus szerepet játszik a haderő tanulási kultúrájának kialakításában. A szakmai ismeretek fejlesztése a professzionális haderőben egy oktatási, képzési, kiképzési, önképzési és tapasztalatszerzési folyamat.

A kiképzés új, rendszerszemléletű megközelítésének rendeltetése, hogy három tényező – a kiképzésre fordított idő, a kiképzési költségek és a kiképzés hatékonysága – között egyensúlyt teremtsen. A katonai képességek kifejlesztése az emberi tényező szempontjából csak a szakmai felkészítés rendszerében és elsősorban a kiképzés útján valósítható meg, amihez viszont tovább kell fejleszteni a kiképzés rendszerét.

A Magyar Honvédségben is szükségszerű a nemzetközi tendenciák, tapasztalatok és követelmények alapján szerveződő szakmai felkészítés rendszerének kimunkálása, ezen belül is a kiképzés teljes megújítása, annak esetleges újrastrukturálása. Az új struktúrára kidolgozott elgondolás átöleli a szakmai felkészítés teljes rendszerét, az oktatást, a képzést, a kiképzést, az önképzést és a tapasztalatfeldolgozást, a szakmai felkészítés rendszerében biztosítja a felső szintű (stratégiai), a középszintű (hadműveleti) és a végrehajtó (harcászati) szintű vezetést, irányítást. Ez a funkcionális és strukturális átalakítás egyszerre szolgálja a szövetségi követelményeknek és a kiadott koncepciónak való szakmai megfelelést, biztosítja a Magyar Honvédség kiképzési rendszerének illeszthetőségét, a NATO szakmai felkészítési rendszer egy hálózatba történő rendezését.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Országgyűlés: Magyarország Alaptörvénye 45.cikk A Magyar Honvédség. 2011. 04. 25.
2. Dr. Benkő Tibor: *A Magyar Honvédség felkészítése az országvédelmi feladatokra*. Honvédségi Szemle, 2012/6., 12–16.
3. Dr. Szenes Zoltán: *A Magyar Honvédség átalakítása (1989–2012)*. Honvédségi Szemle, 2012/6., 5–10.

4. Korom Ferenc: *Alapos Bázis 2012 – A Magyar Honvédség műveleti vezetési rendszerének rendszergyakorlata*. Honvédségi Szemle, 2012/6.
5. Kovács József–Török Péter: „Clever Ferret 2010” – Többnemzeti szárazföldi kötelék megtervezése és megszervezése. Honvédségi Szemle, 2010/3.
6. Lisznyai Lajos: *Az új missziós felkészítési rendszer kialakítása, alkalmazásának lehetőségei*. Sereg Szemle, 2012/2.
7. Tóth Sándor. *A katonai kiképzési rendszer korszerűsítésének dilemmái, út a jobb és költséghatékonyabb kiképzés felé*. Honvédségi Szemle, 2011/4.
8. Honvédelmi Minisztérium. „87/2010. (X. 6.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról.” 2011. november 26. http://www.kormany.hu/download/8/29/60000/HM_SZMSZ_m%C3%B3d_egysszerk_hatalyos_2011nov26.pdf (hozzáférés dátuma: 2013. április 29).
9. „Systems Approach to Training (SAT) manual US MC.” <https://www.trngcmd.usmc.mil>. <https://www.trngcmd.usmc.mil/safety/Shared%20Documents/Safety%20Orders/MCO%201553.2B%20sign%2020Apr2011.doc.pdf>; (hozzáférés dátuma: 2013. április 29).
10. Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína 1. kiadás. Budapest, 2012.
11. The NATO Response Force at the centre of NATO transformation . 2013. október 15. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm (hozzáférés dátuma: 2013. december 09).
12. NATO. „NATO’s Training Concept 2015-2020.” 1-12. 2012.
13. 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat. „A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.” <http://www.kormany.hu>. 2012. február 21. http://www.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf (hozzáférés dátuma: 2013. április 27).
14. 1656/2012. (XII.20.) Korm. határozat. „Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról.” <http://www.kormany.hu>. 2012. 12. 20. http://www.kormany.hu/download/d/05/c0000/2012_1220_NKS.PDF (hozzáférés dátuma: 2013. április 28).
15. Affairs, Office of the Vice Chairman of the Joint Chiefs of Staff and Office of Assistant Secretary of Defense for Reserve. „Comprehensive Review of the Future Role of the Reserve Component.” 2011. április 11. [http://ra.defense.gov/documents/publications/Comprehensive%20Reserve%20Review%20\(5Apr11\)%20Ver26h%20-%20Final.pdf](http://ra.defense.gov/documents/publications/Comprehensive%20Reserve%20Review%20(5Apr11)%20Ver26h%20-%20Final.pdf) (hozzáférés dátuma: 2013. április 29).
16. Chairman of the Joint Chiefs of Staff. „CJCS Guide 3501 The Joint Training System: A Guide for Senior Leaders.” 2012. június 08. <http://www.dtic.mil/doctrine/training/cjcs3501.pdf> (hozzáférés dátuma: 2013. április 29).
17. Csiki Tamás–Molnár Ferenc–Varga Gergely: *Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra*. 2012. május. [http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK%20Elemz%C3%A9sek%202012%205%20A%20DSG%20hat%C3%A1sa%20Eur%C3%B3p%C3%A1ra%20%20%20A9s%20Magyarorsz%C3%A1gra%20\(Csiki%20T.%20Moln%C3%A1r%20F.%20Varga%20G.\)](http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK%20Elemz%C3%A9sek%202012%205%20A%20DSG%20hat%C3%A1sa%20Eur%C3%B3p%C3%A1ra%20%20%20A9s%20Magyarorsz%C3%A1gra%20(Csiki%20T.%20Moln%C3%A1r%20F.%20Varga%20G.)) (hozzáférés dátuma: 2013. április 25).
18. MH Összhadmérnöki Doktrína 3. Budapest, 2013.
19. NATO. „AJP-3.2 Allied Joint Doctrine for Land Operation.” dátum nélkül. <http://nsa.nato.int/nsa/nsdd/listpromulg.html>; (hozzáférés dátuma: 2013. április 23.).
20. US ARMY . „FM-07 Training For Full Spektrum Operations.” 2008. december. <http://usacac.army.mil/cac2/Repository/FM70/FM7-0.pdf> (hozzáférés dátuma: 2013. április 29).
21. USA Department of Defense. „Sustaining US. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense.” <http://www.defense.gov>. 2012. január 03. http://www.defense.gov/news/defense_strategic_guidance.pdf (hozzáférés dátuma: 2013. április 20).

Mező András alezredes:

A SZÁRAZFÖLDI HARCÁSZATI TEVÉKENYSÉGEK FOGALOMRENDSZERE

Vitaindító egy konferencia reményében

*„Minden elméletnek legelső teendője az összehányt
s mondhatjuk összekuszált fogalmak és képzetek rendezésében áll.
Ha egyszer az elmélet az elnevezésekkel és fogalmakkal tisztába jött,
akkor remélhető, hogy a tárgyak szemléletében könnyen és
biztosan fog haladni, s hogy az olvasóval mindenkor
azonos álláspontot foglal el.”
Carl Philipp Gottfried von Clausewitz*

A tanulmányban a szerző bemutatja a NATO-doktrínákban jelenleg érvényes és a magyar hadtudományban alkalmazott terminológiák közötti különbségeket. A korábbi nézeteken alapuló szakirodalmak és a NATO (fenntartás nélkül) elfogadott elmélet- és szabályzat-rendszere között több területen ellentmondások fedezhetők fel. Ez az ellentét az elmúlt időszakban kiadott doktrínák fogalomrendszerének megismerésével, egységes értelmezésével oldható fel, és így összefüggő doktrína- és szabályzórendszer alakítható ki. E cél elérése érdekében a szerző az érintett szakemberek széles köre részvételével szakmai konferencia megtartására tesz javaslatot.

Bevezetés

A Magyar Honvédségben (MH) zajló doktrínafejlesztés és szabályzatírás párhuzamos folyamat, mely egyszerre két irányból, alulról és felülről tölti fel friss és aktuális dokumentumokkal az MH szabályzórendszerét. A doktrínák készítése deduktív, az Alaptörvényből, a Külkapcsolati Stratégiából, a Nemzeti Biztonsági Stratégiából és a Nemzeti Katonai Stratégiából mint premisszákból vezeti le következtetéseit. A szabályzatok írása viszont induktív, az egyes elemekből, a harc- és napi tevékenység jellemzőiből von le általános tanulságokat. A 2010-ben sürgetően jelentkező szabályzat- és doktrínaigény olyan tempót kényszerített a kidolgozókra, ami magában hordozta a különféle dokumentumok eltérő terminológiájának veszélyét. Ha a kidolgozók nem ismerik egymás munkáját, az ilyen, egymással szemben haladó munka kockázata az, hogy a „szálak nem érnek össze” közepén, vagyis az okmányrendszer által alkalmazott kifejezések egyeztetése nehézkessé válik. Az a célom, hogy a mind a szabályzatíróknak, mind a doktrínafejlesztőknek bemutassam a szárazföldi harcászati tevékenységek fogalomrendszerét, feltárjam annak ellentmondásait, és rávilágítsak a terminológiai ellentétek sürgős rendezésének szükségességére.

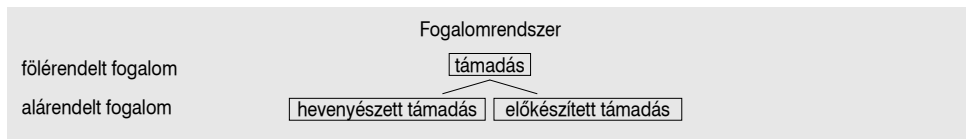
Korábban ezt a területet vizsgálta a Terminológiai Harmonizációs Testület. A testület rövid működése alatt rendezett tanácskozáson megállapították, hogy üléseik rendszertelenek, ajánásaik nem kötelező érvényűek és ez nem segíti elő az egységes szaknyelv kialakulását az MH-ban. A testület 2004-re gyakorlatilag működésképtelenné vált [1], érdemi előrelépés pedig azóta sem történt ezen a téren.

Mi az a terminológia?

Mielőtt rátérnék cikkem lényegi részére, fontos, hogy pontosan értse az olvasó, miről vitatkozunk akkor, amikor terminológiáról esik szó. A terminológia három dolgot jelent:

1. a *fogalmat*, melyet fel kell idézni adott szövegösszefüggésben,
2. a *megnevezést*, a szót, melyet ki kell mondani, le kell írni, hogy a fogalom mindenki fejében megjelenjen,
3. a fogalom szabatos *meghatározását*, mely egyértelművé és félreérthetlenné teszi a fogalmat.

1. ábra A fogalmak hierarchiája segít megérteni összefüggéseiket (készítette: a szerző)

Fogalom. A fogalom megértése a legfontosabb. A terminológia tisztázásának célja az, hogy mindenkinek ugyanaz a fogalom jelenjen meg egy szó kimondásakor vagy leírásakor. Már a legkisebb félreértés, félreértelmezés is beláthatatlan következményekkel járhat harchelyzetben. A gyors és pontos információcsere, az egyértelműség hiánya emberéleteket követelhet.

A fogalmak mindig viszonyulnak valamilyen módon egymáshoz, hierarchiába rendeződnek a legáltalánosabbtól lefelé a legspecifikusabb felé. A fogalmi hierarchiák segítenek megérteni a különféle alá-, fölé- és mellérendelt fogalmak közötti összefüggést, és rámutatnak azokra a lényeges tulajdonságokra (hasonlóságokra vagy különbségekre), melyek alapján az úgynevezett jelentéstani családokat meg lehet állapítani.

Megnevezés. A fogalmat a nyelvben a megnevezés vagy kifejezés segítségével jelenítjük meg. Kimondásával, leírásával az a célunk, hogy a kommunikációs csatorna másik oldalán lévő személynek (vevő) is ugyanazt a fogalmat jelentse, ugyanaz a képzet jelenjen meg a fejében, mint az adóknak.

Meghatározás. Egy megnevezés jelentésének pontos magyarázata más szavak segítségével. A helyesen megírt meghatározás kapcsolatot teremt a fölérendelt fogalommal, és elegendő információt tartalmaz ahhoz, hogy más hasonló vagy mellérendelt fogalmaktól megkülönböztesse. A meghatározás nem magyarázza a fogalmat, nem fejteget összetett nézeteket, nem tartalmaz példákat, hanem tömör és egyértelmű, lehetőleg egyetlen mondat.

A NATO-doktrínák és a magyar szakirodalom

A NATO doktrinális fejlesztésének szerves része a háromévente végrehajtott felülvizsgálat, mely során az elmúlt években felgyűlt háborús tapasztalatok tanulságait is feldolgozzák. Az iraki és afganisztáni háborúkban nyert ismeretek és tanulságok eredményeit az AJP 01 (D) Szövetségi Összhaderőnemi Doktrína [2], az AJP-3 (B) Szövetségi Összhaderőnemi Műveleti Doktrína¹ [3, 4], az AJP-3.2 Szövetségi Összhaderőnemi Doktrína Szárazföldi

¹ Magyar fordítását az MH VDK Doktrinális és Szabályzatfejlesztő Osztály STANAG fordító részlege végezte el. A könyv kiadása 2014-re várható.

Műveletek [5], és az ATP 3.2.1. Szövetségi Szárazföldi Harcászatszabályzat² [6] dokumentumok tartalmazzák. Szükséges leszögezni, hogy az említett dokumentumok nem csak NATO-dokumentumok, hanem a Magyar Honvédség szabályozó rendszerének is részei, hiszen különféle rendeletekkel, fenntartások nélkül bevezettük valamennyit. Megismerésük és felhasználásuk az oktatásban, a doktrína- és szabályzatfejlesztésben nélkülözhetetlen.

A felsorolt dokumentumok a NATO közös politikájával szoros összhangban készültek el, és azért, hogy végrehajtásuk teljes összhangot mutasson, kidolgozásuk teljes konszenzust követelt meg a tagállamok részéről. A doktrínák készítését az AAP-47 (A) [7] doktrína szabályozza részleteiben. Ez a dokumentum egyértelműen leszögezi, hogy a NATO valamennyi doktrínájának kidolgozása során a politika irányítóinak és a doktrínák íróinak együtt kell működniük. A NATO politikájának tükröződnie kell a doktrínákban és megfordítva: a NATO politikájában meg kell jelennie a doktrínákban rögzített érvényes alapelveknek. A doktrínák egyben a stratégiák és a kiképzés közötti kapcsolatot is világosan láthatóvá teszik. Más szavakkal: az összhaderőnemi doktrínák tisztázzák az elérendő célokat és azt a módot, ahogyan ezek a célok teljesíthetők, és mint ilyen, a doktrínák a kiképzést irányító szakemberek számára is világos feladatlistákat határoznak meg arra vonatkozóan, hogy mire kell irányulnia a kiképzésnek és milyen követelmények (szabványok) szerint. [7]

Némelyik doktrína³ csak átfogó elveket rögzít, míg más dokumentumok nagyon konkrét és részletes technikai vagy harcászati követelményeket fektetnek le, melyeket a legalacsonyabb szinten is alkalmazni kell. [2]

A fegyveres küzdelem sajátos magyar megközelítésének feldolgozásához katonai értelmező szótárt [8], lexikont [9], egyetemi jegyzeteket [10], „A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harcászatszabályzata...” 2013-as kiadását és nem utolsósorban az MH Összhaderőnemi Doktrínáját [11] (ÖHD 3) használtam fel, és írásom további részében is ezeket idézem a magyar álláspont megjelenítésére. Kutatásaim során nem vettem és nem is vehettem figyelembe valamennyi magyar szakirodalmat, azokat többé-kevésbé önkényesen, valamint e vitacikk szaklektorának ajánlásai alapján válogattam ki. Szembetűnő, hogy a fentebb megnevezett mérvadó dokumentumok sem egységesek, szövegszerű és tartalmi kérdésekben is nagy változatosságot mutatnak. Az MH Szárazföldi Haderőnemének Harcászatszabályzata [12] kidolgozása nagyon rég váratott magára. A korábbi változatot 1993-ban adták ki, és egyes részleteitől eltérően alapvetően a Magyar Néphadsereg korábbi elveit tükrözte. Hatálytalanítása után több mint egy évtizedig nem volt általánosan elfogadott szabályozás ezen a téren. Sajnos a kidolgozómunka a hosszas előkészítés ellenére is rendkívül szűk időkeretben valósult meg, és ez a kapkodás rányomta bélyegét a szabályzatban alkalmazott szaknyelv színvonalára is. A szabályzat kidolgozói számára készített utasítás (szinopszis) leszögezte mint alapelvet az interoperabilitást, és a NATO vonatkozó szabályzatait tételesen is felsorolta, de a szabályzatfejlesztői munka lendülete, a szűk határidők már nem tették lehetővé a vonatkozó szövetségi doktrínák alapos tanulmányozását. Az új harcászatszabályzat nem konzisztens sok tekintetben a NATO vonatkozó dokumentumaival, nem veszi figyelembe a csapatok tevékenységének érvényes felosztását, keveri a hadjárat szakaszait a harcászati tevékenységekkel, csak elszórtan alkalmazza az elfogadott terminológiát, illetve bizonyos kifejezéseket más tartalommal tölt meg.

² A felsorolt dokumentumok elérhetőek a NATO Szabványosítási Ügynökség honlapján: <https://nsa.nato.int/nsa/>

³ Az ún. „capstone”, illetve „keystone”, azaz „zárókö” dokumentumok: AJP-01, AJP-2, AJP-3, AJP-4, AJP-5, AJP-9.

A következőkben tárgykörönként bemutatom a NATO (és a Magyar Honvédség) által konszenzussal elfogadott szárazföldi harcászati tevékenységekre vonatkozó fogalomrendszert, a releváns terminológiát összevetem a „forgalomban lévő” magyar terminológiával.

A fegyveres küzdelem szemlélete

A fegyveres küzdelem teljes spektrumú (NATO) megközelítése

A hadviselést a klasszikus felosztás szerint három szinten különböztetik meg: stratégiai (hadászati), hadműveleti és harcászati szinten. Hadászati szinten a NATO-erők az Észak-atlanti Tanács jóváhagyása alapján, a Katonai Bizottság támogatásával, a Szövetségi Műveleti Parancsnokság alárendeltségében, politikai-katonai keretek között tevékenykednek a hadászati célok elérése érdekében. [3] Hadműveleti szinten a hadjáratok és nagyobb hadműveletek tervezése, lebonyolítása és fenntartása folyik – a hadszíntéren vagy a hadműveleti területen – a stratégiai célkitűzések elérése céljából.⁴ [13] A hadjárat idő- és földrajzi kereteken belül folytatott, a stratégiai célkitűzések teljesítése érdekében tervezett és végrehajtott katonai műveletek összessége, mely során általában tengerészeti, szárazföldi és légi-erőket alkalmaznak. [13] Harcászati szinten az ütközeteket és bevetéseket egy átfogó hadjárat keretei közt tervezik és vívják meg. [3]

A politikai környezet összetettsége miatt ma már a fegyveres küzdelem szintjei is összehasonlíthatók, és egy-egy konfliktus pontos jellemzői sem sorolhatók valamilyen konkrét kategóriába, hanem inkább egy skálán mozognak, ahol mindig csak átmenetet képeznek és mindig csak egy bizonyos időszakban és egy bizonyos térben mutatnak határozott karaktert.

A konfliktusok ilyen felfogása természetesen azt jelenti, hogy annak teljes terjedelmében a hadsereg(ek) egymástól nagyon eltérő típusú hadjáratokat vezet(nek). Ezeket a hadjáratokat a többé-kevésbé azonosítható, valamelyes egységességet mégis csak felmutató legjellemzőbb tulajdonságaik alapján szakaszokra (angol eredetiben: témákra) bontják. A szárazföldi hadműveleti erőknek készen kell állniuk arra, hogy a hadjárat szakaszai nem különülnek el egymástól, hanem éles átmenetek nélkül fejlődnek, alakulnak át, változnak meg.

A hadjáratok szakaszai (témái) a következők:

1. Nagyobb hadművelet.
2. Felkelés leverése vagy felkelés elleni műveletek.
3. Béketámogató művelet.
4. Nem háborús művelet.

A hadjáratok során nemcsak a hadjárat szakaszai (témái) váltakozhatnak, de a végrehajtható harctevékenységek is gyakran módosulnak, és egyik harctevékenység sem köthető szigorúan egyik vagy másik szakaszhoz. [6] A csapatok saját szintjükön harctevékenységeket⁵ hajtanak végre, melyek az alábbiak lehetnek:

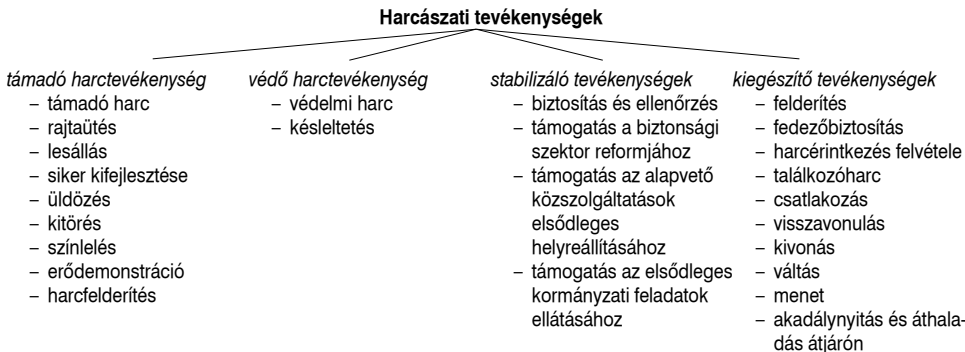
1. Támadó tevékenységek: olyan tevékenységek, melyek során a saját erők az ellenfél megtámadására törekednek. [5]

2. Védelmi tevékenységek: olyan tevékenységek, melyek során a saját erők ellenállnak az ellenfél támadásának. [5]

⁴ AAP-6 (2013): „Operational level: The level at which campaigns and major operations are planned, conducted and sustained to accomplish strategic objectives within theatres or areas of operations.”

⁵ A kifejezések közötti zavar megszüntetése érdekében az AJP 3.2 és AJP 3.2.1 a harcászati szintű műveleteket „tevékenységek”-nek hívja és nem használja a szélesebb értelmű „művelet” szót.

2. ábra Szárazföldi harcászati tevékenységek (NATO) csoportosítása (készítette: a szerző)

3. Stabilizálási tevékenységek: olyan tevékenységek, melyek során a saját erők megszi-
lárdítják a helyzetet és csökkentik az erőszak szintjét. A saját erők biztosítják és ellenőrzik
a körzetet, miközben katonai képességekkel segítik a civil hatóságokat a rend és a közszol-
gáltatások helyreállításában. [5]

4. Kiegészítő tevékenységek (támogató, átmeneti vagy harccal kapcsolatos): olyan
harcászati tevékenységek, melyek összekötik, elősegítik vagy megteremtik a támadó, védő
vagy stabilizáló tevékenységek feltételeit. [5]

A teljes spektrumú műveletek elmélete szerint a konfliktusok teljes terjedelmében,
a hadjárat valamennyi szakaszában sor kerülhet az összes lehetséges harctevékenységre,
eltérő arányban.

A fegyveres küzdelem hagyományos magyar megközelítése

A terminológia tisztázásának célja az, hogy mindenki ugyanazt a fogalmat értse, ugyanaz
a gondolat jelenjen meg a fejében, amikor a gondolat jelölésére szolgáló szót hallja vagy ol-
vassa. A fogalmak megértéséhez a fogalmak hierarchiája nyújt segítséget, amikor grafikusan
mutatja be az alárendelt, a mellérendelt és a fölérendelt fogalmat. Önmagukban az ábrák
(1–4.) jól illusztrálják a magyar fogalomrendszer belső ellentmondásait, és jól leolvasható,
hogy az eltér a NATO-szabványos felosztástól.

A hadászati, a hadműveleti és a harcászati szintek megkülönböztetése a magyar do-
kumentumokban még megegyezik a fentiekben ismertetett elvekkel, lényeges különbség
azonban, hogy a szárazföldi erők alkalmazásának tekintetében egyik sem ismeri el a teljes
spektrumú műveletek elméletét.⁶ A harcszabályzat elvileg a NATO-elvekkel összhangban,
gyakorlatilag attól eltérően, világosan és egyértelműen különbséget tesz harctevékenységek
és nem háborús tevékenységek [12] között, holott a teljes spektrumú műveletek elmélete
éppen azt hangsúlyozza, hogy ma már nem lehet világosan megkülönböztetni ezeket.

A fellelt magyar irodalom nem hangsúlyozza azt sem, hogy napjainkban már a had-
műveleti környezet összetettsége, a feladatok egy hadszíntéren történő „összekeveredése”,
valamint a média, a globális kommunikáció világszerte növekvő súlya miatt nem lehet
megkülönböztethetővé tenni a hadászati, a hadműveleti és a harcászati szinteket sem.

⁶ Érdekes adalék, hogy az ÖHD 3 a légierő, a lélektani támogatás és az egészségügyi biztosítás vonatkozásában
mégis teljes spektrumú műveletekről beszél.

Az alapvető fogalmak (hadjárat, harctevékenységek stb.) jelentésükben, értelmükben nincsenek ellentmondásban a NATO-terminológiával, de rá kell mutatni, hogy szövegszerűen mégis jelentősek a különbségek:

„A hadjárat a háború egy adott szakasza, amelyben az egyik vagy másik hadviselő fél a háború közbeeső célját elérte. A hadjárat a hadászati vezetés tervei szerint a hadászati irányban vagy az egész hadszíntéren végrehajtott, egyidejű és egymást követő hadászati hadműveletek és más haditevékenységek összessége.” [14]

„A támadás alapvető vagy fő harctevékenységi fajta. A támadás fő célja: az ellenség ellenálló képességének csökkentése, megtörése, erőinek és eszközeinek szétzúzása, megsemmisítése, fontos területek, objektumok elfoglalása, birtokba vétele.” [10]

„A védelem ideiglenes, kikényszerített vagy vállalt harctevékenységi fajta. Védelmet a csapatok harcászati, hadműveleti, hadászati megfontolások alapján meghatározott ideig folytatnak. A védelem célja: a rendszerint erőfölényben lévő ellenség pusztítása, támadásának (csapásának) megghiúsítása, visszaverése, megállítása, lassítása, az elfoglalt, megszállt területek megtartása, a kezdeményezés megragadásához szükséges feltételek megteremtése és ezzel a támadásba való átmenet biztosítása.” [10]

A magyar szakirodalom általában megkülönbözteti a késleltetést is mint önálló harctevékenységi formát, mely a halogatóharcot és a harcból való kivonást foglalja magában. Ugyanakkor a magyar álláspont nem egységes ebben a kérdésben sem, mert máshol [12] már a védelmi harctevékenységek közé sorolja. „A halogatás (késleltetés) ideiglenes, kikényszerített vagy előre tervezett, vállalt harctevékenységi fajta. Halogatást (késleltetést) a csapatok harcászati, hadműveleti, hadászati megfontolások alapján meghatározott ideig folytatnak. A halogatás (késleltetés) célja: a rendszerint erőfölényben lévő ellenség pusztítása, támadásának lassítása, ideiglenes megállítása, az elfoglalt, megszállt területek korlátozott ideig történő megtartása, a szilárd védelembe való átmenethez szükséges feltételek megteremtése és ezzel az ellenség támadásának végleges megállításához szükséges feltételek biztosítása.” [10]

A stabilizáló tevékenységet egyetlen általam fellelt magyar szakirodalom sem tárgyalja, és ez a jelenlegi magyar dokumentumrendszer legsúlyosabb adóssága. Az MH Szárazföldi Haderőnemének Harcshabályzatában a stabilizáló tevékenységek helyén a nem háborús műveleteket találjuk, mely a NATO-felfogásában nem a csapatok tevékenysége, hanem a hadjárat egyik szakasza, azaz teljesen más kategória.

Látható, hogy a magyar terminológia (a fogalomhierarchia, a megnevezés és a meghatározás) a fegyveres küzdelem szemléletének vonatkozásában nagy változatosságot mutat és több ponton is látványosan különbözik a NATO-szabványos terminológiától.

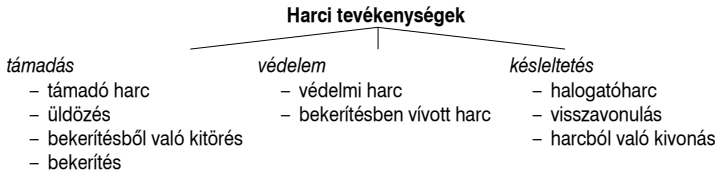
Támadás

Támadó harctevékenységek (NATO)

A támadó harctevékenységek „a csapatok olyan tevékenysége, mely során azért keresik az ellenséget, hogy azt megtámadják.” [5] A harcban a végső siker csak támadással érhető el. A parancsnoknak még védelemben is minden lehetőséget meg kell ragadnia, hogy visszacserezze a kezdeményezést, azaz támadjon és megnyerje a harcot az ellenséggel szemben. A támadó tevékenység célja az ellenség védelmének megbontása, fizikai megsemmisítése vagy mindkettő. A támadó harctevékenységeknek egyszerre kell megtörnie az ellenség fizikai és morális összetartását; csak így érhető el ellenállóképességének teljes megsemmisítése. [6]

Másodlagos célok lehetnek: információ gyűjtése, az ellenség megfosztása erőforrásaitól, az ellenség kezdeményezésének megelőzése, az ellenség védelmének, támadásának vagy vezetési rendszerének (támadó jellegű információs műveleteken keresztül) megzavarása,

3. ábra A szárazföldi csapatok tevékenységének csoportosítása 2000-ből

Forrás: Hajdú–Somorác–Fodor [15]

az ellenség kimozdítása állásaiból döntő csapással vagy megtévesztéssel, terület birtokba vétele, az ellenség lefogása, az ellenség és a semleges erők felfogásának, érzékelésének és gondolkodásának befolyásolása.

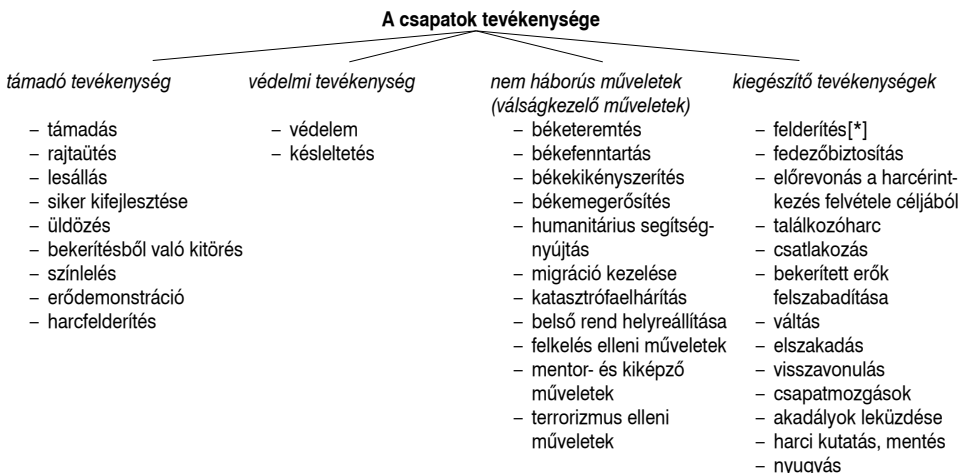
A támadó harctevékenységeket számos típusba vagy formába soroljuk, melyek céljai nagyon eltérőek lehetnek: támadó harc, rajtaütés, lesállítás, a siker kifejlesztése, üldözés, bekerített erők kitörése, színlelés, erődemonstráció és harcfelderítés. A támadó harctevékenység különféle típusait mindig kiegészítő (átmeneti) tevékenységek kötik össze.

Támadó harc. A támadó harc vagy támadás a támadó harctevékenységek egy fajtája, meghatározott támadási cél (rohamcél) elérésére. [6] A támadás célja az ellenség ellenálló képességének megsemmisítése, kohéziójának megbontása, részekre tagolása, harcképességeinek elszigetelése. A kezdeményezés teljesen a támadó fél kezében van, ő határozza meg az összecsapás helyét, idejét, irányát, erőit szabadon csoportosíthatja és koncentrálhatja a védő fél ellen. A támadást lendületesen kell folytatni, ki kell használni az alkalom nyújtotta lehetőségeket, ha szükséges, át kell csoportosítani az erőket abba az irányba, ahol váratlan siker kiaknázására lehetőség kínálkozik. A támadó harcot úgy kell vezetni, hogy folyamatosan nyomás alatt tartsa az ellenséget, így azt állandóan egyensúlyából kibillentve tartsa. Meg kell akadályozni, hogy az ellenség valamely terepszakaszon megvesse a lábát, ellenlökésre készüljön fel, visszanyerje a kezdeményezést.

A támadást kiegészítő (átmeneti) tevékenység(ek) előzi(k) meg, ilyen lehet például a harcérintkezés felvétele vagy a találkozójárc. [6] A támadás lehet hevenyészett, előkészített, megelőző- vagy ellentámadás.

Rajtaütés. A rajtaütés olyan kisméretű harctevékenység, amely magában foglalja az

4. ábra A szárazföldi csapatok tevékenységének csoportosítása 2013-ból

* A harcszabályzat 1–2. oldalán tévedésből nem szerepel, de a Kiegészítő tevékenységek fejezet már tartalmazza. (Szerző) *Forrás:* Harcszabályzat [12]

ellenséges területre való gyors behatolást információszerezés, az ellenség megzavarása vagy létesítményeinek lerombolása céljából. A megszabott feladat teljesítését követően tervszerű visszavonulással végződik. [13] A rajtaütést általában páncélos-felderítő, légi mozgékonyoságú, tengeri deszant vagy gyalogos erők hajtják végre erős légi fedezettel. Városok útcsomópontjainak birtokbavételére, majd gyors visszavonulásra a harcokocsizó erők is alkalmasak lehetnek. [6]

Lesállítás. Olyan támadó harctevékenység, mely során a mozgásban lévő vagy rövid időre megállított ellenséget rejtett helyről tűz alá veszik. [16] A lesállítás során úgy kell súlyos csapást mérni az ellenségre, hogy annak ellentámadását a meglepetés és egyéb (terep, látási stb.) viszonyok kizárják. Tervezése és végrehajtása általában a rajtaütésre hasonlító módon történik. Kivitelezésére leggyakrabban az ellenség ellenőrzése alatt tartott területeken, annak hátában, ritkábban a peremvonalban a saját állások lehetséges megközelítési útvonalain kerül sor.

Siker kifejlesztése. Olyan támadó harctevékenység, mely a sikeres támadó harcot követi, célja az ellenség szétverése a mélységben. [13] A siker kifejlesztése olyan gyors előretörést jelent a csökkenő ellenállást mutató ellenség felé, ami megakadályozza az ellenséget abban, hogy visszanyerje a kezdeményezést, újjászervezze védelmét vagy szervezeten vonulhasson vissza.

Üldözés. A menekülést megkísérlő ellenséges erő elfogása vagy elvágása, majd megsemmisítése céljából indított támadó harctevékenység. [13] Üldözésre általában akkor kerül sor, amikor az ellenség fizikai és morális ellenállása teljesen megtört, csapatai elvesztették összetartásukat.

Bekerítésből való kitörés. Olyan támadó harctevékenység, melynek célja az, hogy a bekerített csapatok visszanyerjék mozgásszabadságukat és egyesüljenek saját főerőikkel. [16] A kitörés idejének és helyének meglepetésszerűnek kell lenni és a főerőknek támogatnia kell az ellenség lefogatásával. A kitörés sikere akkor valószínűbb, ha közvetlenül a bekerítés vagy annak észlelése után hajtják végre. A kitörést a bekerítő erők lekötésével támogathatják más, nem bekerített erők is. [6]

Mind a színlelés, mind a demonstráció a megtévesztés formája, így az információk műveletek részét képezik. [6] Mindkét támadó harctevékenység célja az ellenség parancsnokainak befolyásolása, félrevezetése abból a célból, hogy helytelenül ismerjék fel a helyzetet és ezzel lekötik őket, elvonják figyelmüket a valóságos fenyegetésektől.

Színlelés. A katonai megtévesztésben olyan, az ellenféllel harcérinkezést is létrehozó támadó harctevékenység, melynek célja félrevezetni az ellenséget a valódi támadás helyéről és/vagy idejéről. [16] A színlelés tehát nemcsak elvonja az ellenség figyelmét, hanem arra kényszeríti, hogy erőit megossa és ne tudja a kellő időben koncentrálni a főcsapás ellen.

Erődemonstráció. Támadás vagy erők felvonultatása olyan frontszakaszon, ahol a döntés kikényszerítése nem cél. [13] Az erődemonstráció elsősorban nem harccal, hanem tüzerő és manőverek bemutatásával, hamis rádióforgalmazással vonja el az ellenség figyelmét.

Harcfelderítés. Az ellenség erejének felfedésére és/vagy felmérésére, valamint más információk megszerzésére irányuló támadó harctevékenység. [13] A harcfelderítés célja általában nem jellemző a támadásra, hiszen itt az információ megszerzése az elsődleges cél és nem harcászati siker elérése, ugyanakkor előkészítése, vezetése és végrehajtása teljesen megegyezik a támadó harcra jellemző elvekkel. A végrehajtó (al)egység elegendően nagy erővel úgy támadja meg az ellenséget, hogy az kénytelen legyen felfedni helyét, erejét, gyenge és erős pontjait. Ha a támadás elérte célját, azaz az ellenség aktivizálta figyelő-felderítő és vezetési rendszerét, elárulta fontosabb tüzesszkozeinek és alegységeinek elhelyezkedését, a végrehajtó (al)egység kaphat feladatot az ellenség lefogatására, megrohamozására vagy a

harcérintkezés megszakítására is. [6] Ha a harcfelderítés nem várt sikerre vezet, akkor a parancsnoknak készen kell állnia arra, hogy azonnal bevezesse az üldözést, kiaknázza és kiszélesítse a harcfelderítő kötelék sikerét.

A támadás magyar fogalomrendszere

A támadás magyar fogalomrendszerének megfeleltetése, a különféle terminológiák beazonosítása a NATO-szaknyelvvvel nehezen hajtható végre. Jellemzően a különféle magyar szakirodalmak egymással is nehezen egyeztethetőek. A legmesszebb a Harcscsabályzat jutott el, mely a támadás vonatkozásában teljesen magáévá tette a NATO-felosztást, tehát a támadás alárendelt fogalmait, azonban megőrizte a korábbi meghatározást: „A támadás alapvető, fő vagy döntő harctevékenységi fajta, melyet a kezdeményezés megszerzése vagy megtartása, a koncentrált erő kifejtések sorozata jellemez a célkitűzések elérése érdekében. Sajátosságai a harci erő összpontosítása, a manőverek gyorsasága, a lendület fenntartása, az ellenségre való komplex ráhatás folyamatossága a teljes mélységben, az ellenség gyenge pontjainak gyors kihasználása és a főcsapás irányának ezzel összhangban történő áthelyezése.” [12] Lényeges különbség a NATO- és a magyar felfogás között, hogy míg előbbi a támadás másodlagos céljai közé sorolta az ellenség kezdeményezésének megelőzését és a terület birtokbavételét, a magyar irodalom kiemelt jelentőséget tulajdonít ezeknek.

A harcfelderítést a magyar szakirodalom egy része a felderítés alá (főlérendelt fogalom) sorolja be: „A harcfelderítés a felderítő tevékenység egyik fajtája; célja, hogy kiváltsa az ellenség aktivitását, és ennek alapján megállapítsák támpontjainak és tűzfegyvereinek helyét, erejét és típusát. A harcfelderítés elsősorban a harcfelderítő járőrök feladata. Felderítő csoportok csak olyankor végeznek harcfelderítést, amikor az ellenséges támpont részletes felderítése más módszerrel nem hozott eredményt. A tűzzel való felderítés a harcfelderítés része.” [8] Az irodalom másik része viszont a NATO-szabványos fogalommal megegyezően a támadást határozza meg mint főlérendelt fogalmat: „A harcfelderítés olyan korlátozott célú támadás, melyet a csapatok az ellenség védelmi peremvonalának, felépítésének, tűzrendszerének, híradórendszerének és más elektronikai eszközeinek felderítése, felfedése érdekében hajtanak végre. A harcfelderítő alegységek a támadás elvei szerint tevékenykednek. A harcfelderítés sikere esetén a csapatok feladata a támadásba való gyors átmenet biztosítása, a siker kifejlesztése.” [10] Mindkét terminológia közös hibája, hogy túl sok részletet tartalmaz, hosszú és felesleges információkat hordoz, magyaráz, fejt ki.

Hasonló gond fedezhető fel a *lesállítás*, a *rajtaütés*, a *színlelés* és az *erődemonstráció* kifejezések tekintetében is, viszont mindhárom terminológia nagymértékben egyezik az AAP-6 meghatározásával. A *siker kifejlesztése*, az *üldözés*, a *bekerítésből való kitorés* terminológiák felettes fogalma és meghatározása viszont jelentésében nem mond ellent a NATO-terminológiának, de szövegszerűen itt sincs egyezés.

Védelem

Védelmi harctevékenység (NATO)

„Az ellenség támadásának ellenálló harctevékenység.”⁷ [5] A védelmi harctevékenységek alapvető célja mindig a támadásba való átmenet feltételeinek megteremtése. Akkor kerül sor védelmi harctevékenységre, amikor a kezdeményezés az ellenség kezébe kerül át, ilyenkor a

⁷ „Defensive activities: activities that resist enemy offensive activities.”

cél az ellenség térnyerésének, a baráti erők megtámadásának megakadályozása, támadásának megtörése, jelentős veszteségokozással célja elérésének megakadályozása. A védelmi harctevékenység során minden lehetőséget meg kell ragadni a kezdeményezés visszaszerzésére, hogy a támadó kénytelen legyen a védő terveinek megfelelően tevékenykedni.

A védelmi harctevényeségek további célja lehet: az ellenség támadóképeségének megsemmisítése úgy, hogy ne legyen képes tovább folytatni a támadást; kijelölt terepszakaszok megtartásával idő nyerése más harctevényeségek előkészítésére; erők és eszközök összpontosításának elősegítése máshol; az ellenség olyan összpontosításra kényszerítése, ami sebezhetővé teszi; saját erőforrások védelme.

A védelmi harctevényeségeket két típusba vagy formába soroljuk: *védelmi harc, késleltetés*. Ezek céljai nagyon eltérőek. Mindkét esetben szükséges egy lekötő erő, amelyik biztosítja a megszállt terepszakaszt és a mobil erők harcba lépését vagy elszakadását, valamint egy mozgékony csapásmérő erő az ellentámadások vagy visszavonulások végrehajtására. Fontos különbség azonban, hogy amíg a védelem célja fontos terepszakaszok megtartása, az ellenség térnyerésének megakadályozása és pusztítása, addig a halogatás (késleltetés) célja csak az ellenség pusztítása, támadásának lelassítása, tehát területek feláldozása időért cserébe.

Védelem. A védelem formái: mozgékony védelem, állóvédelem és kombinált védelem. A mozgékony védelem célja az ellenséges erő elpusztítása, felmorzsolása, az állóvédelem célja területek megtartása. [6]

Késleltetés. Olyan harctevényesség, amelyben egy közvetlen harcérintkezésben álló kötelék az időnyerésért – az ellenség lendületének lelassításával – teret áldoz fel, miközben a maximális kárt igyekszik okozni az ellenségnek anélkül, hogy döntő összecsapásba keveredjen.⁸

A késleltetés az egyik legösszetettebb harctevényesség, mert a halogatást végző egység egy terepszakasz ideiglenes védelme után elszakad az ellenségtől, menetet hajt végre és elfoglalja az új védelmi körleteket, végül pedig kedvező alkalom esetén ellenlökéseket is végezhet. [6] A halogatóharc során tehát egyaránt alkalmazni kell a védelemre, a támadásra, a visszavonulásra és a menetre vonatkozó elveket.

A védelem magyar fogalomrendszere

A védelem magyar meghatározása szövegszerűen eltér ugyan, de értelme, jelentése nem különbözik a NATO egyezményes terminológiájától: „A védelem ideiglenes, kikényszerített vagy vállalt harctevényességi fajta, és mindig a kezdeményezés megszerzéséért folyik. Védelmi harcot a csapatok a támadó ellenséggel szemben előre elkészített, vagy a harc folyamán elfoglalt területen folytatnak.” [12] Fontos eltérés a NATO- és a magyar felfogás között, hogy számos magyar dokumentum a védelem alárendelt fogalmaként nem ismeri el a késleltetést. Ráadásul a késleltetés mellérendelt fogalmaként a visszavonulást és a harcból kivonást jelöli meg, melyeket a NATO-doktrinák egyértelműen egy külön harctevényességi fajtaként tárgyalnak.

Látható, hogy a magyar terminológia (a fogalomhierarchia, a megnevezés és a meghatározás) a védelem vonatkozásában egyeztethető össze legjobban a NATO-szabványos terminológiával.

⁸ Az AAP-6-ban definiált „halogató művelet” adaptációja.

Stabilizáló tevékenységek

Stabilizáló tevékenységek esetében nincs lehetőségem a NATO- és a magyar fogalomrendszer összevetésére, mert ezt a fogalmat egyetlen általam ismert magyar irodalom sem vezeti be.

A katonai stabilizáló tevékenységek az újjáépítésre és fejlesztésre alkalmas körülmények létrehozásával törekednek a helyzet megszilárdítására. [6] A stabilizáló tevékenységek célja, hogy biztonságos, konszolidált körülményeket hozzanak létre és tartsanak fenn, helyreállítsák a közszolgáltatásokat (vagy civil szervezeteket segítsenek ebben a tevékenységben), támogassanak minden polgári hivatalt és állami szervet a hatékony és felelős kormányzati struktúrák és működési rend kialakításában.

Stabilizáló tevékenységek végrehajtására sor kerülhet mind a támadó, mind a védelmi harctevékenységeket megelőzően, azokkal párhuzamosan, illetve azokat követően, valamint lehet a csapatok elsődleges feladata is. A stabilizáló tevékenységeknek nincsenek külön elvei, az összhaderőnemi műveletek elveit kell erre a harcászati tevékenységre is alkalmazni.⁹ [2, 6] A stabilizáló tevékenységek típusai (formái):

- biztosítás és ellenőrzés,
- támogatás a biztonsági szektor reformjához,
- támogatás az alapvető közszolgáltatások elsődleges helyreállításához,
- támogatás az elsődleges kormányzati feladatok ellátásához.

Biztosítás és ellenőrzés. A parancsnok legfontosabb feladata közvetlenül a főbb (had-) műveletek befejezését követően a biztosítási és ellenőrzési feladatok megszervezése, különösen sűrűn lakott körzetekben vagy nagyvárosokban. A biztosítás és ellenőrzés olyan elemi biztonságot hoz létre a területen, ami lehetővé teszi a polgári szervezeteknek, hogy visszatérjenek rendes hétköznapi tevékenységükhöz, helyreállítsák az intézmények működését és ezzel fenntarthatóvá váljon a biztonság. A biztosítás és ellenőrzés a következő harcászati feladatok teljesítését jelenti: járőrözés, erők szétválasztása, utak ellenőrzése, szállítmányok (konvojok) kísérése, kijárási tilalom érvényesítése, tömegosztatás (rendfenntartás), megfigyelés, kordon létrehozása és kutatás végrehajtása, őrzés-védelem, kísérés, területlezárás, menekültek visszatérésének elősegítése, fenyegetett személyek elszállítása. [17]

Támogatás a biztonsági szektor reformjához. Egy nemzet hosszú távú stabilitása és felemelkedése szempontjából nélkülözhetetlen a nemzetbiztonság különféle elemeinek reformja, melynek megtervezésében és végrehajtásában a hadsereg kulcsszerepet játszik. A reformot megelőzheti a korábbi fegyveres erők lefegyverzése és leszerelése, valamint visszaillesztése a polgári társadalomba, illetve átképzése az újonnan felállított fegyveres szervezetekbe. Ez a tevékenység azonban megköveteli az összkormányzati megközelítést, azaz az igazságszolgáltatás és a bűnüldözés reformját egyaránt. A biztonsági szektor reformjához nyújtott támogatás a következő harcászati feladatok megvalósítását jelenti: lefegyverzés, leszerelés és visszaillesztés, a leszerelt kombattánsok védelme, kísérése és szállítása, segítségnyújtás az új biztonsági szervek személyi állományának toborzásában, kiválasztásában, kiképzésében, hadfelszerelés és katonai infrastruktúra-elemek kiosztása és ellenőrzése, más biztonsági szervek (rendőrség, határőrség) tagjainak katonai felkészítése. [17]

Támogatás az alapvető közszolgáltatások elsődleges helyreállításához. A civil közszolgáltatások helyreállításának feladatait ideális esetben nem katonai szervezetek végzik. Számos esetben azonban egyedül a hadsereg lesz az első és sokáig az egyetlen szervezett erő, melynek vannak képességei ilyen feladat ellátására. A hiányzó civil infrastruktúra

⁹ „Operations are operations.”; „Single doctrine for operations.”

pótlása segít elnyerni harcászati szinten a helyi lakosság támogatását, és a művelet morális megítélését is javítja. Az alapvető közszolgáltatások elsődleges helyreállításához nyújtott támogatás a következő harcászati feladatokat foglalja magában: mozgás szabadságának biztosítása, utak, hidak, repülőterek megjavítása (ezek a feladatok a saját csapatok helyzetét is pozitívan befolyásolják), közvilágítás helyreállítása, víztisztítás, vízellátó rendszer helyreállítása, humanitárius segélyek célba juttatása, élelmiszerek biztonságfelügyelete, alapvető egészségügyi és elsősegély biztosítása a polgári lakosságnak, akna- és robbanószerszer-mentés, mezőgazdasági termelés elősegítése stb. [17]

Támogatás az elsődleges kormányzati feladatok ellátásához. A főbb (had)műveletek után keletkező hatalmi, közigazgatási vákuumban felemelkedő szélsőségesek és bűnözők gyakran alakítanak árnyékkormányt vagy hoznak létre feudális anarchiát (hadurak), melyek nagyon megnehezítik a később megalakuló biztonsági erők dolgát, ezért fontos a lehető legrövidebb időn belül helyreállítani a rendvédelmi szerveket. Sokszor még a régi, politikailag kompromittálódott szervezetek is hasznosabbak, mint a semmiből létrehozott megbízható, de amatőr rendőrség. Egy nemzet elsődleges kormányzati feladatai ellátásának támogatását ideális esetben olyan hivatalok és szervezetek látják el, amelyek erre szakosodtak, ugyanakkor a hiányzó közigazgatás életre hívása javítja a biztonsági helyzetet és segít elnyerni a helyi lakosság támogatását, valamint a művelet morális megítélését is pozitívan befolyásolja. Az elsődleges kormányzati lépésekhez nyújtott támogatás a következő feladatok ellátását követeli meg: a rendőrség, a határőrség és a vám- és pénzügyőrség helyreállítása, ezen szervezetek állományának kiegészítése, felkészítése; az állampolgárok és tulajdonuk azonosításához szükséges dokumentációk, anyakönyvek, telekkönyvek, választói névjegyzékek, bírósági ítéletek, rendőrségi jegyzőkönyvek megszerzése és megőrzése (ezzel biztosítható, hogy sem bűnözők, sem a régi káderek nem kerülhetnek vagy térhetnek vissza a hatalomba); tulajdonviták lezárása, közrendvédelmi (rendőri) feladatok ellátása, állami közvagyon őrzése, veszélyes anyagokat tartalmazó létesítmények őrzés-védelme; ideiglenes igazságszolgáltatási rendszer bevezetése a nemzetközi jogi normák alapján, az igazságszolgáltatás kiegészítése a helyi jogászokból, továbbképzésük megszervezése, az elítéltek és rabok helyzetének felülvizsgálata (politikai, köztörvényes és hadifoglyok), börtönőrök továbbképzésének megszervezése; háborús bűnök nyomainak felkutatása, megőrzése, szemtanúk azonosítása és védelme; kormányhivatalok, önkormányzatok újraszervezése, választások előkészítése és biztosítása. [17]

Látható, hogy ezen a területen, magyar terminológia hiányában, nem lehet semmiféle terminológiai ellentmondásról beszélni, ugyanakkor ez nem harmóniát jelent, hanem azt, hogy a magyar hadtudomány teljesen figyelmen kívül hagyta a stabilizációs műveleteket.

Kiegészítő tevékenységek

A kiegészítő tevékenységek NATO-fogalomrendszere¹⁰

Kiegészítő (támogató, átmeneti, harccal kapcsolatos) tevékenységeknek nevezzük a különböző harctevékenységek (támadás, védelem, halogatóharc) közötti ideiglenes tevékenységeket, melyek összekötik őket. A csapatok sosem hajtanak végre támogató tevékenységeket önállóan, egy ilyen feladat végrehajtása mindig egy másik harctevékenységhez vezet, azt készíti elő. Például egy sikeres támadást (támadó harctevékenység) követően a parancsnok felderítéssel (támogató tevékenység) állapítja meg, hogy mely irányban lehet a sikert kifej-

¹⁰ Angol eredetiben: Enabling Operation.

leszteni vagy az üldözést bevezetni (támadó harctevékenység). Az átmeneti tevékenységek a következő tevékenységeket foglalják magukba: *felderítés, fedezőbiztosítás, harcérintkezés felvétele, találkozóharc, csatlakozás, visszavonulás, harcból történő kivonás, váltás, menet, akadályok leküzdése.*

Felderítés. Az ellenség vagy a potenciális ellenség tevékenységeiről és erőforrásairól figyellel vagy más érzékelési módszerekkel történő információgyűjtés, továbbá bizonyos területre vonatkozó meteorológiai, vízrajzi vagy földrajzi adatok megszerzése érdekében végrehajtott (harc)feladat (küldetés vagy rendeltetés). [13] A felderítés a fentiekén kívül irányulhat a helyi lakosságra vonatkozó információk gyűjtésére is. Terület-, pont- és út-felderítés általános feladat minden csapat számára. A felderítőerők alkalmazása szorosan kötődik a hírszerzési vagy felderítési ciklushoz és az átfogó ISTAR-tervbe integrálódik. A megszerzett információk azonnali továbbítása a harcérintkezésben lévő erőkhöz kulcsfontosságú. Bármely harcoló vagy harctámogató alegység végezhet felderítést, és a legtöbb csapat állománytáblájában megtalálható az erre a feladatra szakosodott alegység.

Fedezőbiztosítás. A fedezőbiztosítás időben és pontosan figyelmeztet az ellenség helyére és tevékenységére, ezzel megakadályozza az ellenség váratlan rajtaütését. Ez a fajta átmeneti tevékenység nem csak harctevékenységeket köthet össze, de más átmeneti feladatokkal párhuzamosan is végrehajtható (például a menet és menetbiztosítás). A fedezőbiztosítást – erejétől és képességeitől függően – végrehajthatja: biztosító erő, őrség és fedezőerő.

Harcérintkezés felvétele. Az ellenséggel való harcérintkezés felvételére vagy felújítására irányuló művelet.¹¹ Ez a művelet általában támadó harctevékenységet készít elő, annak bevezetését szolgálja, ezért korábban a támadó műveletek közé volt sorolva. A harcérintkezés felvételének számunkra legkedvezőbb körülményei elérésének érdekében a csapatok fedezőbiztosítást és felderítést végeznek. A harcérintkezés felvétele abban tér el a találkozóharctól, hogy a találkozás nem váratlanul, hanem kiszámítottan, előre eltervezetten következik be, ámbar az ellenségről nem áll rendelkezésre minden adat. A harcérintkezés felvétele során a csapatok a kisebb ellenséges erőket megsemmisítik, vagy visszavonulásra kényszerítik, és olyan terepszakaszokat szállnak meg, melyeknek harcászati jelentősége van a harc feladat teljesítése szempontjából, nagyobb ellenséges erővel való találkozásokor szétbontakoznak és biztosítják a főerők harcba lépését.

Találkozóharc. Olyan átmeneti tevékenység, amelyben az összecsapásra nem teljesen szétbontakozott erő váratlan időpontban és helyen harcba bocsátkozik az ellenséges erővel.¹² Találkozóharcra akkor kerül sor, amikor mindkét fél támadással igyekszik feladatát megoldani. [6] Gyakran a harcérintkezés felvétele során alakul ki ilyen helyzet, amikor az ellenség – feltételezéseinkkel ellentétben – védelmi harctevékenység helyett támadást kezdeményez. Az összes átmeneti tevékenység közül ez az, amelyik a legrövidebb és a legátmenetibb, ugyanis a találkozóharc maga mindössze rövid átmenet, amely során eldől a következő harctevékenység jellege. Ha az első összecsapás számunkra kedvezőtlenül alakul, akkor a saját erő hevenyészett védelembe vagy halogatóharcba megy át. Amennyiben számunkra sikeres a találkozóharc, akkor hevenyészett támadással folytatja harc feladatát, vagy kifejleszti a sikert, esetleg bevezeti az ellenség üldözését.

A találkozóharc nem csak átmeneti tevékenységet követően, hanem harctevékenység közben is bekövetkezik, miközben a főerők védenek, halogatnak vagy támadnak. Például a támadó saját erővel szemben az ellenség ellenlökést hajt végre, vagy fordítva, miközben

¹¹ Az AAP-6-ban definiált „advance to contact” adaptációja.

¹² Az AAP-6-ban definiált „meeting engagement” adaptációja.

egy saját erő ellenlökést hajt végre egy állás visszaszerzésére, az ellenség éppen felújítja a támadását. Mindkét esetben jellemző az információk hiánya mindkét oldalon.

Csatlakozás. A csatlakozás két baráti erő egyesülése az ellenség által ellenőrzött területen. [6] A feladatot általában a két alegység, egység között elhelyezkedő ellenség megsemmisítésével kell megoldani. A két baráti erő lehet mozgásban egymás irányában, vagy az egyik statikus (azaz bevárja a másikat).

Visszavonulás. A visszavonulás¹³ olyan kiegészítő tevékenység, mely során a csapatot az előjáró szándékának megfelelően hátravonják, ugyanakkor a harcérintkezés más módon (tüzérségi tűz, felderítés, megfigyelés) még fennmarad. [6] A visszavonulásra csak az előjáró parancsnok parancsára kerülhet sor, ha a saját erő nem képes teljesíteni harcfeladatát és megsemmisítés fenyegeti, vagy akkor, ha nincs értelme a harcérintkezés fenntartásának, vagy az ellenséget a visszavonulás kedvezőtlen helyzetbe hozza. Sor kerülhet akkor is visszavonulásra, ha a harcot el kell kerülni, mert a harcászati vagy a vegyi, biológiai és radiológiai helyzet kedvezőtlen, vagy a közelben veszélyes anyagokat tartalmazó létesítmények, illetve kulturális javak vannak, illetve máshol nagyobb szükség van az erőkre, valamint ha a harcokszolgáló tevékenységek (lőszer- és üzemanyag-feltöltések) megszervezése ezt szükségessé teszi.

Harcból való kivonás. A harcból kivonás¹⁴ olyan tevékenység, amelyben egy harcérintkezésen kívül lévő erő az ellenségtől eltávolodik. [13] A saját erőt a harcérintkezés teljes megszűnéséig visszavonják, majd hátrarendelik. Megszervezése és végrehajtása a visszavonulásra jellemző módon történik meg. [6]

Váltás. Elhúzódo harctevékenységet követően szükség lehet a csapatok váltására. A váltás történhet helyben, előrevonással és hátravonással.

Váltás helyben: a hosszúra nyúlt védelmi harctevékenység során az (al-)egységet egyszerre kell leváltani. Az ilyen váltás során mindkét (régi és új) (al)egység egyszerre tartózkodik a védőkörletben. Ez a tény növeli sebezhetőségüket és csökkenti az irányítás hatékonyságát. A morál javítása érdekében a váltásra kerülő csapatok nyugodtan és szakszerűen mutassák be a védőkörletet a friss (al-)egységnek, hangsúlyozzák a körlet előnyeit. A váltást általában éjszaka kell végrehajtani.

Váltás végrehajtása előrevonással: az előrevonulással történő váltás gyakorlatilag támadást jelent egy másik – saját – csapat harcrendjén keresztül.

Váltás végrehajtása hátravonással: a hátravonulással történő váltás visszavonulást jelent egy, a védelem mélységében települt másik csapat vonalain keresztül. [6]

Menet. Harcászati kiegészítő tevékenység, mely során a saját erő egyik pontból a másikba úgy mozog, hogy harc nem várható. A menet abban tér el a harcérintkezés felvételétől, hogy a csapat nem keresi a harcot és az általában nem is következik be, de felkészül rá. A stabilizáló tevékenységek során, amikor a hadműveleti terület nem lineáris és nem folyamatos, az ellenségnek nincs előre várható, jellemző felbukkanási helye, a menetet végrehajtó saját erőknek mozgásuk során fel kell készülniük a harcra, lesállításokra és rögtönzött robbanóeszközökre.

A jelen harci tapasztalatai azt mutatják, hogy az ilyen (konvoj)műveleteket távolról sem szabad rutin jellegű, katonai közúti mozgásként tekinteni. Ellenkezőleg, nagyon alaposan tervezett, begyakorolt és végrehajtott katonai műveletként a műveletek teljes spektrumában figyelmet kell fordítani rá. [6]

¹³ Angolul: withdrawal.

¹⁴ Angolul: retirement.

Akadályok leküzdése és átjárónyitás. Az akadály – mesterséges vagy természetes – olyan mozgáskorlátozást jelent, melynek leküzdéséhez különleges felszerelés vagy lőszer szükséges. [6] Az akadályok leküzdése történhet hevenyészve, előkészítetten, rohammal és rejtett módon.

Hevenyészett akadályleküzdés/átjárónyitás: menetből, rövid előkészítéssel, a rendelkezésre álló, helyszínen talált szükségeszközök felhasználásával történő áthaladás vagy átjárónyitás. Ilyenkor a csapatok nem adnak időt az ellenségnek a védelem teljes előkészítésére.

Előkészített akadályleküzdés/átjárónyitás: alapos felderítés, részletes tervezés, előkészítés és begyakorlás után nehéz, illetve különleges műszaki eszközök bevetésével történő áthaladás vagy átjárónyitás. Akkor kerül rá sor, amikor a csapatok előtt álló akadály bonyolultsága nem teszi lehetővé a hevenyészett eljárást, vagy az kudarcot vallott.

Roham átjárónyitás: az ellenség által telepített, jól előkészített és megfelelően védett műszaki záraikon történő átjárónyitás, majd hídfőállás létesítése az ellenséges védelemben, az ellenség pusztítása és a rohamcél elfoglalása.

Rejtett átjárónyitás: különleges átjárónyítási módszer. Gyalogosan hajtják végre, beszivárgással egybekötve, korlátozott látási viszonyok között, teljes csendben a meglepetés és a veszteségek elkerülése érdekében. [6]

A kiegészítő tevékenységek magyar fogalomrendszere

„A kiegészítő tevékenységek mindazon tevékenységek összessége, amelyek az ellenség harcképességének megbontására irányulnak, valamint a csapatok csoportosításának megváltoztatásával, új csoportosítás létrehozásával, a csapatok megóvásával, a harcképesség megőrzésével, helyreállításával, növelésével kapcsolatosak. Nem irányulnak közvetlenül az ellenség megsemmisítésére, hanem a harc- és harctámogató, valamint a biztosító és harc-kiszolgáló tevékenységek feltételeinek megteremtésében játszanak meghatározó szerepet.” [10] Ez a meghatározás nem pontosan idézi fel a (NATO) fogalmat, az alárendelt fogalmak közül mindössze kettőt tartalmaz (menet, váltás), az összes többit kizárja.

Jelentős az a különbség is, ami a felderítés fogalmánál mutatkozik. Míg a NATO- osztályozás szerint az a kiegészítő tevékenységek része, a magyar dokumentumok egymással ellentmondásba kerülnek: hol a támogató tevékenységekhez, hol a kiegészítő tevékenységekhez sorolják, sőt olyan dokumentum is akad, mely egyszerre mindkettőhöz.¹⁵ „A felderítés olyan tevékenység, amelyet azzal a céllal szerveznek és hajtanak végre, hogy különböző módszerekkel információt szerezzenek az ellenség, vagy a potenciális ellenség tevékenységéről és erőforrásairól, adatokat gyűjtsenek egy adott földrajzi körzet meteorológiai, hidrográfiai vagy geográfiai jellegzetességeiről.” [10]

„A felderítés olyan harctámogató tevékenység, amelyet különböző módszerekkel folytatnak információk megszerzése érdekében az ellenség (potenciális ellenség) tevékenységeinek, képességeinek és erőforrásainak, valamint az összhaderőnemi hadműveleti terület egy meghatározott részére vonatkozó földrajzi és vízrajzi viszonyainak, időjárásának megállapítása érdekében.” [12] Érdekes megfigyelni, hogy a fogalom alá- és fölérendeltségénél mutatkozó bizonytalanság ellenére a meghatározás tartalma sem egymástól, sem az AAP-6-tól nem esik messze.

¹⁵ A Harcszabályzat a felderítést egyszerre tárgyalja a 7. fejezetben mint harctámogatást, és a 6. fejezetben mint kiegészítő tevékenységet.

Hasonló zavar mutatható ki a *fedezőtisztosítás* és a *találkozóharc* esetében is, melyeket a magyar fogalomrendszer szintén nem sorol a kiegészítő tevékenységek közé. A *csatlakozás* kifejezés esetében a magyar meghatározás nem tesz utalást a találkozás körülményeire, míg a NATO-doktrína kiemeli, hogy arra csak az ellenség által megszállt területen kerül sor.

A visszavonulás fogalmát, ahogy már korábban említettük, bizonyos dokumentumok szerint a halogatás fogalma (főlérendelt fogalom) alá teszik, míg mások szerint a védelmi tevékenységek része: „A visszavonulás – a harctevékenység egyik kényszerű fajtája, amelyet a csapatok átcsoportosítás, kedvezőbb helyzetek elfoglalása, valamint az ellenség várható atomcsapásai alól való kivonás céljából alkalmaznak. A visszavonulásra rendszerint a védelmi tevékenységek folyamán, esetenként a sikertelen kimenetelű találkozóharcot és a bekerítésből való kitörést követően kerülhet sor, amikor is a csapatok a terület egy részének időleges feladásával igyekeznek megváltoztatni a számukra kedvezőtlenül alakuló helyzetet. A visszavonulás mindenkor csak az előljáró parancsára történhet, s azt szervezeten, rejtve és gyorsan kell végrehajtani.” [8]

A kiegészítő tevékenységek vonatkozásában a magyar terminológia (a fogalomhierarchia, a fogalommegnevezés és a fogalom meghatározás) heterogén, a NATO-szabványos terminológiával nem egyezik meg.

Összegzés

Vitaindítónak szánt cikkemben bemutattam a csapatok szárazföldi harcászati tevékenységének fogalomrendszerét. Megállapítottam, hogy a magyar katonai szakma releváns és mérvadó dokumentumaiban alkalmazott szakszókincs sokszínű és a NATO-szabványoktól független. A szakszókincs egységesítése nélkülözhetetlen a magyar tudományos élet haladásához, a doktrínák és szabályzatok zökkenőmentes fejlesztéséhez. Javaslom, hogy a katonai szakma alapvető fogalomrendszerének ellentmondásait minél hamarabb vitassa meg egy konferencián a szakma lehető legszélesebb rétege.

Ennek a munkának első állomása az, hogy a doktrína- és szabályzatfejlesztés feldolgozza és kimutatja mindazokat az eltéréseket, elmaradásokat és hiányosságokat, amelyek ezen a téren fennállnak. Ezt követi egy széles körben elérhető, a NATO dokumentumaival összhangban álló normatív dokumentum kiadása, melynek megjelenése után, vagy inkább azzal párhuzamosan a katonai oktatás, a tiszt- és altisztképzés tananyagát egyaránt át kell alakítani az eredményeknek megfelelően.

A NATO-csatlakozás óta jelentős idő telt el, de az akkoriban feltárt terminológiai hiányosságok és ellentmondások jelentős része még mindig nem lett megoldva, sőt még feltárva sem. Remélem, hogy írásom felkeltette a magyar katonai felsőoktatásban dolgozó szakemberek, doktrínairók és szabályzatfejlesztők figyelmét, és ráébresztette őket arra, hogy már nem halogatható tovább ez a munka.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Tomolya János: *A tapasztalatok hasznosítása és a katonai szaknyelv fejlesztése*. In: *Hadtudomány*, 2004/2, ISSN 1215-4121. <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2004/2/2004-2-7.html>, letöltve: 2013. 11. 18.
2. AJP-01(D) Allied Joint Doctrine, 2010. <https://nsa.nato.int/protected/nsdd/ListPromulg.html>, letöltve: 2012. május 13.
3. AJP-3(B) Szövetségi Összhaderőnemi Műveleti Doktrína, magyar fordítás, kiadás előtt.

4. AJP-3(B) Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations, 2011. <https://nsa.nato.int/protected/nsdd/ListPromulg.html>, letöltve: 2012. május 13.
5. AJP-3.2 Allied Joint Doctrine For Land Operations, 2009. <https://nsa.nato.int/protected/nsdd/ListPromulg.html>, letöltve: 2012. május 13.
6. ATP-3.2.1 Allied Land Tactics, 2009. <https://nsa.nato.int/protected/nsdd/ListPromulg.html>, letöltve: 2012. május 13.
7. AAP-47(A) Allied Joint Doctrine Development, NATO Standardisation Agency, 2011. <https://nsa.nato.int/protected/nsdd/ListPromulg.html>, letöltve: 2012. május 13.
8. Katonai értelmező szótár. Szerkesztő: Tóth Lajos vezérőrnagy. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1976., ISBN: 963 326 510 X.
9. Hadtudományi lexikon. Főszerkesztő: Szabó József. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
10. Dr. Somorác András alezredes – Fodor József alezredes: *A csapatok tevékenységének osztályozása*. Egyetemi Jegyzet, ZMNE, Budapest, 2000.
11. MH Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadás, a Magyar Honvédség kiadványa, 2012.
12. Ált/59: A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnének Harcshabályzata, IV. rész. Szakasz, raj, kezelőszemélyzet, honvéd. A Magyar Honvédség kiadványa, 2013.
13. AAP-6 (2013) NATO-szakkiifejezések és meghatározások szógyűjteménye (angol és magyar). Kiképzési és Doktrinális Adatbázis, letöltve: 2013. október 22.
14. Katonai lexikon. Főszerkesztő: Dr. Damó László. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985. ISBN 963 326 178 3.
15. Dr. Hajdú István ezredes – Dr. Somorác András alezredes – Fodor József alezredes: *A tűztámogatás elméleti és gyakorlati kérdései, problémái a katonai vezetők felkészítésében*. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, konferencia vitaanyaga. http://193.224.76.4/download/konyvtar/digity/nek/2003_1/06_hajdu_somoracz_fodor.pdf, letöltve: 2012. október 13.
16. AAP-39 NATO Handbook Of Land Operations Terminology, 2012. <https://nsa.nato.int/protected/nsdd/ListPromulg.html>, letöltve: 2012. május 13.
17. ATP-3.2.1.1 Guidance for the Conduct of Tactical Stability Activities and Tasks, 2010. <https://nsa.nato.int/protected/nsdd/ListPromulg.html>, letöltve: 2012. május 13.
18. A MH Szárazföldi Haderőnének Harcshabályzata IV. rész. Szakasz, raj, kezelőszemélyzet, honvéd I–II. kötet, a Magyar Honvédség kiadványa, 2013.

Harai Dénes ny. ezredes:

SZÍRIA, ALEPPÓ (1983–2013)

A szíriai Aleppó városa számos eseménnyel írta be magát a történelembe. Bizonyára kevesen tudják, hogy Bem tábornok, a magyar szabadságharc egyik hőse, 1850. december 16-án a város katonai kormányzójaként hunyt el. De közelíthetünk a több éve tartó véres polgárháború oldaláról is, ugyanis – meg nem erősített hírek szerint – a kormányerők Aleppó közelében vegyi fegyvert alkalmaztak a lázadók ellen. Megemlíthetjük, hogy Aleppó 1996-ban az iszlám kultúra fővárosa volt.

Hende Csaba honvédelmi miniszter egy alkalommal történelmi tettnek nevezte az Afganisztánban szolgálatát befejező magyar Tartományi Újjáépítési Csoport (PRT) feladat teljesítését, melynek során több iskolát is megépített. Igen, ez történelmi tett volt, megítélésem szerint hasonlóan egy három évtizeddel korábbi eseményhez, amikor is magyar tisztek, szintén egy iszlám országban, a szintén polgárháború sújtotta Szíriában, konkrétan Aleppóban létrehozták a hadmérnöki akadémiát, ami napjainkban is működik. Az intézményben villamosmérnököket, lokátormérnököket, rakétairányítás-technikai szakmérnököket, páncélosmérnököket, gépjármű-technikai mérnököket, számítástechnikai szakembereket képeztek ki, és előkészítés alatt állt a repülőmérnök-képzés feltételeinek megteremtése is. Ez nem csupán egy híradóügy volt, hanem annál jóval több. A feladat magában foglalta az építési, valamint az oktatási tervek, tematikák elkészítését, a tanári kar összeállítását, a működés, a tényleges katonai oktatás elindítását. A magyar csoport harminc évvel ezelőtt hagyta el Szíriát. A projekt befejezésének 30. évfordulójára emlékeztünk 2013. június 28-án.

Mi volt a hajtóerő, amely meghatározta magyar katonák működését, életét? – tette fel a kérdést a csoport parancsnoka, a nyolcadik X-en túl is aktív és katonás kiállású dr. Kolozsvári Sándor nyugállományú ezredes. A válasza: „Egyfajta küzdőképesség, szakmai állóképesség, a kudarcokba való bele nem nyugvás hajtóereje, az állandó megújulás iránti igény naprakészen tartása, a megfelelni akarás a kor támasztotta követelményeknek. A valós teljesítményre való törekvés; annak bizonyítása, hogy a híradószolgálatnak ez a generációja sokszor nagyon nehéz körülmények között, de talpon maradt, dolgozott, tanult, és ami a legfontosabb eredmény, felnevelte akcióképes utódait, beleértve a szakma egymást követő első számú vezetőit is. Generációm életműve ezzel vált teljessé és befejezetté.”

A felsorolt képességek – már akkor, a hatvanas-hetvenes években – szinkronban voltak a nyugati szakemberekével, különösen a hajlékony (flexibilis) és gyors gondolkodás, a szükséges kritikai érzék, és nem utolsósorban a bátor kezdeményezőképeség. Hozzátehetjük, ma már mi is tudjuk, hogy egy létszámában kicsi, professzionális haderőben a katona nem tulajdonságok nélküli idol, hanem arca és neve van. „Már szíriai éveim során érzékeltem, hogy a sablonok ideje lejárt. Ott és akkor (vagyis 30 évvel ezelőtt – H. D.) csak azért lehettünk eredményesek, mert váltani tudtunk szemléletben, gondolkodásban és a katonai felsőoktatásban kialakult megcsontosodott gyakorlati munkában is” – értékelte teljesítményüket Kolozsvári ezredes.

Magas fokú megértést és beleérzést más kultúrába csak azok tanúsítanak, akik saját nemzeti történelmükkel és kultúrájukkal azonosulnak, azzal tisztában vannak. Építeni csak azok tudnak, akiket értékek, szabályok vezetnek, akik teljesítményképesek és teremteni akarnak. Hasznos cselekedet iskolát alapítani, de lehet, hogy még hasznosabb iskolát

építeni. Régi igazság, hogy aki iskolát épít, a jövőt építi. Úgy gondolom, hogy az iszlám országokba „iskolákat exportálni” hasznos dolog volt (és ma is az), mert az azokban tanuló fiatal generációk a későbbiekben barátsággal tekintenek majd hazánkra, és együttműködő partnereinkké válnak a kereskedelemben is, mint ahogyan ezt a közelmúlt tapasztalatai is igazolják. A műszaki tisztképzés ezekben az országokban nemcsak a hadsereg érdekeit, de a társadalmi haladás ügyét is szolgálta. Aki ismeri az arabokat, tudja, mekkora bizalom kellett ahhoz, hogy felkérjék a magyarokat egy katonaiskola megépítésére és az oktatás beindítására.

Kolozsvári ezredes a terrorral való találkozásuk sajátos tapasztalatairól számos munkájában beszámol. Elvileg béke volt az országban, gyakorlatilag viszont a belső helyzet megközelítette a polgárháborús viszonyokat. Soha nem lehetett előre kiszámítani, melyik utcasarkon dördülnek el a fegyverek, és tulajdonképpen ki is a célpont ott és akkor konkrétan. A géppisztolysorozatokat hangja, amely már hónapok óta állandó kísérője volt a mindennapoknak, végsőkéig feszítette az idegeket. „Szükségesek-e ezek a tapasztalatok? Igen, mert a jelenlegi missziós feladatokban katonáink alávetettek a tálib vagy az iraki harci ész cseleinek. Nem szabad azonban, hogy a félelem a szakmai biztonságot veszélyeztesse. A tevékenység nem veszítheti el meghatározott célját, ebből adódóan az intervenció (beavatkozó) képesség döntő a parancsnoki vezetésben” – tartja az ezredes.

A sajátosan kettős katonai magatartásmóddhoz – a harchoz és az építéshez – nem könnyű hozzászokni. Kolozsvári Sándor szerint „ilyen helyzetben a vezetői megfontoltság, az emberek összetartása életet menthet. Nem volt véletlen, hogy az évekig elhúzódó feszültség viszonyai között sem veszítettünk el senkit” – tekint vissza a küldetésre. És ez önmagában is az egyik legfontosabb eredmény.

A katonák mindig bíznak a parancsnokukban, abban, hogy az előjáró birtokában van az éppen aktuális kérdésre adandó válasznak. Pedig számtalanszor áll elő az a helyzet, hogy nincs előre kidolgozott, standardizált, bármikor bevethető megoldás. Fontos momentum, hogy akkoriban egy technikai katonaiskolában szerzett diplomára életstratégiát lehetett építeni, és azok a kiváló szakemberek, akik az idő tájt szolgáltak, megkapaszkodtak az életben, itthon és külföldön egyaránt.

Mi volt az, ami a katonai oktatásban egyedülállóvá teszi az aleppói csoport eredményét? – tehetjük fel a kérdést. Kolozsvári Sándor elmondása szerint öt szakon, 350-400 mérnöktisztet képeztek ki, akik már akkor a szíriai hadsereg fiatal mérnökgárdájának gerincét adták. Szír szakemberek közreműködésével, ideiglenes körletben olyan szakmai, oktatástechnikai, módszertani bázist hoztak létre, amely alkalmassá vált a mérnökképzésre, és jelenleg is eredményesen funkcionál. Közreműködtek a tanári állomány kialakításában, felkészítésében, továbbképzési terveinek elkészítésében. Hatékonyan részt vettek az akadémia kialakításának, felszerelésének, berendezésének tervezésében, az ezzel kapcsolatos tenderek összeállításában. Az akadémia megnyitása után részt vettek a szervezeti rend kialakításában, az állománytábla összeállításában, a tanulmányi munka normáinak kidolgozásában. A külszolgálat utolsó évében a tanácsadók nagy számban bekapcsolódtak a tanórák idegen nyelven történő megtartásába, amely mély benyomást tett a szír partnerre. Magyar kidolgozásban elkészült az akadémia első számítástechnikai jegyzete (egy Leningrádban végzett magyar mérnök alezredes munkája), amely lerakta a tantárgy oktatásának terminológiai alapjait is. Részt vett a csoport az új épületkomplexum – helyi arab igényeknek megfelelő – módosított tervdokumentációja kidolgozásában, valamint az új tanácsadói lakások berendezésének előkészítésében. Megkezdtek az akadémia táborhelyének tervezési munkálatait is.

A szakmai munkához a szír katonai vezetéstől minden támogatást megkaptak, és környezetükben is megbecsülés övezte a magyar csoportot. Nem véletlen, hogy az akadémia

parancsnokában, a kitűnő Taleb tábornokban is sajátjukhoz hasonló katonai értékeket fedeztek fel: „Taleb tábornok, az akadémia főigazgatója, Aleppó-szerte ismert, megbecsült, nagy tekintélyű katonai vezető volt. Elismertségét nem beosztása és rendfokozata alapozta meg elsősorban, hanem egész habitusa, életvitele; minden helyzetben korrekt magatartása, tájékozottsága, igényessége tette őt hitelessé, és mindez együtt emelte a tábornoki váll-lap és a főigazgatói munkakör tekintélyét.”

Örülök, hogy a különleges misszió befejezésének harmincadik évfordulóján, tisztelettel köszönhetem az egykori parancsnokot, dr. Kolozsvári Sándor nyugállományú ezredest (aki több kitűnő könyvében is megörökítette kivételes küldetésüket) és munkatársait, a kiemelkedően tehetséges híradótiszteket.

NEMZETKÖZI KATONAPOLITIKAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

Több brit hírszerzőt Afganisztánba?

A *The Telegraph* értesülése szerint az MI6¹ brit katonai hírszerző szervezet vezetése szeretné elérni, hogy a közeli jövőben az eddiginél több munkatársukat küldhessék Afganisztánba. Ennek oka, hogy a nemzetközi erők kivonását követően „hírszerzési vákuum” jön létre az országban, ami kedvezőbb környezetet teremt a terroristák számára, és ezzel növekedni fog Nagy-Britannia terrorfenyegetettsége.² Több hírszerzőt az MI6 akkor tudna Afganisztánba küldeni, ha növelné munkatársai létszámát, akár úgy, hogy szakembereket vesz át a társszolgálatoktól. Cameron miniszterelnök elkötelezett a brit csapatok 2014. decemberi kivonása mellett, és ebben élvezzi miniszterei támogatását, akik szerint az afgán erők a tálibok és más szélsőséges csoportok ellenében képesek lesznek egyedül is biztosítani az ország normális működését. Kormánykörökből kiszivárgott információk szerint a brit titkosszolgálatok növekvő aggodalommal tekintenek a NATO-csapatok Afganisztánból történő kivonása elé, mert értékelésük szerint az ország ismét a nemzetközi terrorizmus erős bázisává válhat.

A brit Nemzetbiztonsági Tanács³ várhatóan hamarosan megvitatja, hogy 2014 után milyen helyzet alakulhat ki Afganisztánban. A brit titkosszolgálatok már most is megfeszítetten dolgoznak, és különösen a Jemenből és Szomáliából kiinduló potenciális terrorfenyegetésekre fókuszálnak. Ilyen leterheltség mellett az Afganisztán irányából megerősödő terrorfenyegetettség figyelésére és kezelésére nem jutna elegendő erő és eszköz. Az elmúlt több mint tíz évben Afganisztánban a katonai hírszerzés volt jelen a legnagyobb erővel, ezért kivonásukat követően információhiány várható. Felmerült annak a lehetősége, hogy a védelmi minisztérium saját hírszerző szervezetével, a Védelmi Hírszerzés (Defence Intelligence – DI) állományával⁴ segítse ki a SIS-t. Ez lehetővé tenné a folyamatosságot a munkamódszerekben és a helyzet értékelésében egyaránt.

A hivatalos tervek szerint a kivonást követően mintegy 100 brit katona maradna kiképzőként Afganisztánban, emellett Nagy-Britannia pénzügyi segítséget is nyújt majd az országnak. Több katonai vezető azonban úgy értékeli a helyzetet, hogy szükség lenne brit csapatok állomásoztatására is akár 2020-ig, hogy segíthessenek a tálibok elleni harcban. A helyzetértékelést még befolyásolhatja a 2014. áprilisi elnökválasztás, amelyen a jelenlegi elnök, Hamid Karzai nem indul. Diplomáciai források szerint elképzelhető, hogy az elnöki hatalmat a választások után meggyengítik, ami negatívan hathat majd a biztonsági helyzetre.

¹ A szervezet általánosan ismert és használt elnevezése (Military Intelligence, Section 6 – Katonai Hírszerzés, 6. osztály). Hivatalosan: Secret Intelligence Service (SIS), vagyis Titkos Hírszerző Szolgálat.

² <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/terrorism-in-the-uk/10392691/MI6-demands-more-spies-in-Afghanistan-to-fight-terrorism.html>

³ National Security Council.

⁴ Általában hosszabb távú előrejelzést készít, jelentős eredményeket ért el Afganisztánnal kapcsolatban.

Az Amerikai Egyesült Államok aggódik Törökország döntése miatt

Törökország tárgyalásokat folytat a CPMIEC⁵ kínai állami vállalattal a HQ–9 típusú légvédelmi rakétakomplexum esetleges beszerzéséről.⁶ Az Amerikai Egyesült Államok nagykövete szerint országa komolyan aggódik a NATO-szövetséges lépése miatt, miszerint kínai gyártmányú rakétarendszerrel védené az ország légterét, ráadásul Washington korábban szankciókat léptetett életbe a CPMIEC ellen. A nagykövet elismerte, hogy ez egy üzlet, és Törökországnak joga van arra, hogy szabadon döntsön védelmi eszközeinek vagy bárminek a beszerzéséről. Erdogan török miniszterelnök szerint Kína adta a legjobb ajánlatot, és lehetővé teszi a közös gyártást is, de a végső döntés még nem született meg. A 4 milliárd dolláros üzletért folyó versenyben elindult az amerikai Raytheon és a Lockheed Martin, az orosz Rosoboronexport, valamint az olasz–francia Eurosam konzorcium is.

Betiltani a „gyilkos robotokat”?

A Nemzetközi Bizottság a Robotfegyverek Ellenőrzésére (ICRAC⁷) elnevezésű szervezet fellépett olyan gépek, eszközök használata ellen, amelyek erőszak alkalmazásáról dönthetnek.⁸ A szervezet több mint 270 tagja – tudósok, számítógépes szakemberek és a robotika tudorai a világ 37 országából – írta alá azt a felhívást, amely azt követeli, hogy tiltsák be az olyan fejlesztéseket, amelyek célja autonóm működésű, önállóan döntést hozó támadóeszközök kifejlesztése. Értékelésük szerint az ilyen eszközök – pl. pilóta nélküli repülőgépek és más robotok – könnyen kialakíthatnak konfliktushelyzeteket, vagy eskalálhatják a már meglévő konfliktusokat, ráadásul indokolhatatlan károkat és szenvedést okozhatnak a civil lakosságnak. Noel Sharkey, az ICRAC elnöke szerint a kormányoknak meg kell hallaniuk a szakértők figyelmeztetését és foglalkozniuk kell ezzel a kihívással, mielőtt túl késő lesz.

Az ENSZ 2013 elején már foglalkozott ezzel a kérdéssel, és felszólította az érdekelteket, hogy ne fejlesszenek olyan robotfegyvereket, amelyek önállóan dönthetnek élet és halál között. Márciusban a védelmi minisztérium egyik államtitkára kijelentette, hogy a minisztériumnak nincs szándékában olyan fegyverrendszerek kifejlesztése, amelyek emberi beavatkozás nélkül hozhatnak döntést. Júniusban azonban egy magas rangú külügyi tisztviselő azt nyilatkozta, hogy Nagy-Britannia fenntartja magának a jogot arra, hogy kifejlesszen ilyen technológiát, mert az autonóm működésű pilóta nélküli repülőgépek elősegítik a katonák védelmét a harctereken, azért „helytelen lenne ilyen legitim és hatékony képességek elvetése”.

A brit BAE Systems vállalat jelenleg a Taranis elnevezésű harci robotrepülőgép kifejlesztésén dolgozik. A prototípus fejlesztése a végső fázisba ért, eddig 143 millió fontot költöttek a programra. A gépnek azonban egyelőre még szüksége van emberi jóváhagyásra a támadás elindításához, de számos vállalatról azt gyanítják, hogy már emberi jóváhagyás nélküli támadásra képes eszközök kifejlesztésén dolgoznak. A kérdésnek különös hangsúlyt ad, hogy az Amerikai Egyesült Államokat többen keményen bírálják, amiért pilóta nélküli repülőgépekről végez rakétatámadásokat földi célpontok ellen Afganisztánban és Pakisztánban, és a támadásoknak gyakran civil áldozataik is vannak.

⁵ China Precision Machinery Export-Import Corporation.

⁶ http://www.spacedaily.com/reports/US_seriously_concerned_about_Turkeys_Chinese_missile_choice_999.html

⁷ International Committee for Robot Arms Control.

⁸ <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/10383103/Experts-call-for-ban-on-killer-robots.html>

A NATO még nem készült fel a KBSZSZ-szel történő együttműködésre

A NATO főtitkára, Anders Fogh Rasmussen egy 2013 októberében elhangzott nyilatkozatában kijelentette, hogy a szervezet egyelőre nem áll készen a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetével⁹ történő együttműködésre.¹⁰ A szakértők számára ez a kijelentés nem volt meglepetés. Közülük többen úgy gondolják, hogy a kijelentés következményei inkább a NATO-nak okoznak kárt, semmint a KBSZSZ-nek. Szergej Mihajlov, az orosz Stratégiai Tanulmányok Intézete egyik vezető munkatársának véleménye szerint „a NATO már az elmúlt évtized közepén is ezt az álláspontot képviselte, és ez a volt szovjet térség amerikai, pontosabban nyugati megközelítése. Ez a megközelítés egyben azt is jelenti, hogy minden eszköz jó, amellyel megakadályozhatóak a volt szovjet térség integrációs folyamatai, amelyeket Oroszország vezet.”

Csehország növelte jelenlétét az MFO-misszióban a Sínai-félszigeten

Az Egyiptom és Izrael által 1979-ben aláírt békeszerződés rendelkezett arról, hogy a Sínai-félszigetre nemzetközi erőket és megfigyelőket kell telepíteni a békeszerződésben foglaltak betartásának ellenőrzésére. Miután az ENSZ BT-ben nem sikerült megegyezni egy ENSZ-misszió létrehozásáról, ezért a két ország megállapodott abban, hogy létrehozzák a jelenleg is működő MFO-t¹¹ a feladat végrehajtására.¹² Jelenleg 13 ország vesz részt a misszióban, köztük hazánk. Csehország 2009-től küld megfigyelőket az MFO-ba, 2013. november 4-ig három törzstiszttel volt jelen. Akkor jelentős bővítésre került sor, mert egy CASA C-295M típusú szállító repülőgépet telepített a térségbe 17 fős repülő- és műszaki állománnyal.¹³ Fő feladatuk az, hogy rendszeres repüléseket hajtsanak végre a két ország határa mentén, miközben a fedélzeten lévő megfigyelők a feladatukat végzik. Emellett esetenként szállítási feladatokat is végrehajtanak a misszió érdekében. Az állományt négyhavonta váltják, a repülőgépet és állományát 2014 végén tervezik visszavonni.

A GLONASSZ földi elemei az Amerikai Egyesült Államok területén?

Az orosz GLONASSZ¹⁴ navigációs rendszer az amerikai GPS-hez hasonlóan működik. Az ilyen rendszer megfelelő pontosságú működtetéséhez nem elegendő, hogy az annak adatait használó – földön vagy levegőben lévő – készülék legalább három műholdat lásson egyszerre. Szükséges a műholdakról érkező adatok pontosságának rendszeres ellenőrzése és szükség esetén korrigálása. Ezt földi telepítésű állomások segítségével végzik. Oroszország 2012-ben kezdett tárgyalásokat különböző államokkal, hogy területükön ilyen állomásokat telepíthessen. 2013 februárjában Brazíliában kezdte meg működését a rendszer első külföldön telepített eleme, és az Amerikai Egyesült Államok is akkoriban adta elvi beleegyezését

⁹ Angolul Collective Security Treaty Organisation (CSTO), oroszul Organizacija Dogovora o kollektivnoj bezopasnosztyi (ODKB). A katonai szervezet jelenlegi tagjai: Oroszország, Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán és Örményország.

¹⁰ http://www.spacedaily.com/reports/Miscalculation_NATO_not_yet_ready_for_cooperation_with_CSTO_999.html

¹¹ Multinational Force and Observers.

¹² <http://mfo.org/>

¹³ <http://www.army.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/casa-flies-in-the-sinai-91689/>

¹⁴ Globalnaja Navigacionnaja Szputnyikovaja Sziszyema.

ahhoz, hogy Oroszország mintegy fél tucat állomást telepítsen amerikai területen.¹⁵ Ha ez megvalósul, akkor a GLONASSZ pontossága közel kétszeresére nő. Mivel a megvalósítás időpontja közeledik, több amerikai nemzetbiztonsági szervezet egyre erősebben ellenzi azt.¹⁶ Azzal érvelnek, hogy az orosz rendszer pontosságának növelése kockázatot jelent az ország biztonságára, emellett az állomások lehetővé tehetik az orosz fél számára a kémkedést amerikai területről. A biztonsági szempontok mellett ez gazdasági kérdés is, mert a pontosságnak és a felbocsátott műholdak számának (és így a rendszer megbízhatóságának) a növelésével az orosz rendszer egyre inkább versenytársa lesz az amerikai, az európai és a kínai rendszernek. Az amerikai adminisztráció egyelőre nem hozta meg a végső döntést az állomások telepítéséről, és további információt kér az orosz féltől.

Lánctalpas páncélozott jármű alumíniumból

Az amerikai Alcoa alumíniumgyártó és -feldolgozó vállalat összefogott a szárazföldi haderő kutatóintézetével egy olyan szárazföldi harcjármű kifejlesztése érdekében, amelynek páncélozott teste egy darab alumíniumból készül.¹⁷ Napjainkban a harcjárművek alumíniumtesteit több fémlapból, hegesztéssel állítják össze. A lemezek illesztései bizonyulnak általában a szerkezet leggyengébb pontjainak, és gyakran nem képesek ellenállni a robbanások okoztak erőknak. Az egy darabból készült járműtest a több darabból készülnél könnyebb, a támadásokkal szemben ellenállóbb, nehezebben deformálódik, továbbá a beszerzésre és az élettartama alatti üzemeltetésre költött összegeket tekintve fajlagosan olcsóbb.

Az üzemeltetési költségek csökkentésének egyik oka az így készült jármű kisebb tömege lesz, mert a kisebb tömeg mozgatásához kevesebb energiára, vagyis kevesebb üzemanyagra lesz szükség. Egy több évtizedes élettartamú jármű esetében a megtakarított üzemanyag-költségek jelentős összeget tesznek ki.

Az elképzelés egyelőre az, hogy a járműtest alsó részét – amelyhez a futóművet erősítik, és amely leginkább kitett az aknáknak – készítenék egy darabból. Ehhez korszerű robbanásálló alumíniumötvözetet használnának, hogy megfeleljenek a jelenkor követelményeinek. A 18 hónaposra tervezett program keretében először kikísérleteznék a célnak megfelelő ötvözetet, majd elkészítenének egy 20×7 láb (6,1×2,45 m) méretű járműtestet az Amerikai Egyesült Államok két legnagyobb, 50 000 tonnás prése egyikének segítségével. Ezzel a munkadarabbal kívánják majd bizonyítani az elképzelés helyességét, az ilyen megoldás előnyeit.

Korszerűsítik az orosz katonák egyéni felszerelését

Szergij Sojgu orosz védelmi miniszter 2013 októberében bejelentette, hogy befejezéséhez közeledik egy új, korszerű egyéni felszerelés fejlesztése az orosz haderő katonái számára, és 2014-ben megkezdődik annak tömeges beszerzése és rendszeresítése.¹⁸ A Ratnyik (harcos) elnevezésű egyéni felszerelés 40 elemből áll, köztük vannak a löfegyverek, a testpáncél, az optikai,

¹⁵ http://hungarian.ruvr.ru/2013_02_07/Az-USA-belegyezese-adta-a-GLONASSZ-hoz/ A forrás szerint orosz területen már a 90-es évek óta működnek az amerikai rendszer földi állomásai, de ezt az állítást más, független források nem erősítik meg.

¹⁶ http://www.nytimes.com/2013/11/17/world/europe/a-russian-gps-using-us-soil-stirs-spy-fears.html?_r=0

¹⁷ http://defense-update.com/20131021_alcoa-to-forge-an-single-piece-aluminum-hull-for-a-tracked-armored-vehicle.html

¹⁸ http://en.ria.ru/military_news/20131020/184248906/Russian-Military-to-Adopt-Future-Soldier-Gear-in-2014.html

a kommunikációs és a navigációs eszközök, az életben maradáshoz és az energiaellátáshoz szükséges rendszerek, de még a térd- és könyökvédők is. Ezt a felszerelést kapják a lövészek, a rakéta-sorozatvetők kezelői, a géppuskások, a sofőrök és a felderítők. Sojgu elmondta, hogy az új egyéni felszerelés rendszeresítése kissé késik, mert még nem döntöttek véglegesen a kézi fegyver típusáról. A legnagyobb esélye erre az AK–12 típusú gépkarabélynak van.

Éleslövészet Szlovákiában kézi légvédelmi rakétákkal

2013 októberében a nyitrai légvédelmi rakétás dandár Iгла-osztályának 2. ütege éleslövészetet tartott az ország nyugati részén, az Erdőháton (Záhorie) lévő Haditechnikai és Kísérleti Intézet területén.¹⁹ Az üteg alapvető légvédelmi fegyverzete az Iгла típusú kézi légvédelmi rakéta, de gazdaságossági szempontok miatt a lövészetet egy korábbi típussal, a Sztrela–2M-mel hajtották végre. Ezeket a rakétákat még az 1980-as években gyártották, de sok van belőlük raktáron, és velük a lövészet az Iglához hasonlóan történik. A feladat az volt, hogy egy OT–90 típusú páncélozott szállító harcjárműről meg kellett semmisíteni egy közel három kilométer távolságban függeszkedő „helikoptert”, amelyet a helikopter működő hajtóművéhez hasonló hőmérsékletű eszközzel imitáltak. A lövészetet összesen 38 rakétát indítottak és az állomány – a dandárparancsnok szerint – kitűnő eredményt ért el.

Hatvanötödik születésnapját ünnepelte a szerbiai Haditechnikai Intézet

2013. november elején Zsarkovóban²⁰ ünnepi állománygyűlésen – Hebojsa Rodics védelmi miniszter jelenlétében – emlékeztek meg a volt jugoszláv, jelenleg szerb Haditechnikai Intézet megalakításának 65. évfordulójáról.²¹ Az Intézet igazgatója, Zoran Rajics beszédében az elmúlt öt év sikereit ecsetelve kiemelte, hogy ezen időszak alatt az általuk kifejlesztett 26 eszközzel szélesítették a hadseregben rendszeresített fegyverzet és felszerelés választékát, valamint 14 eszköz került át a fejlesztésből a kísérleti szakaszba. Új laboratóriumokat hoztak létre, amelyekben textillal, bőrrel, fémekkel és elektrooptikai eszközökkel kísérleteznek. Felújították a T–38 típusú (szuperszonikus) szélszatórnát és a rakétahajtóművek kísérleti állomását. Az elkövetkező öt évben új fejlesztéseket kezdenek, tervezik a szakértői állomány fiatalítását, a 2010-ben elnyert tudományos kutatóhelyi státusz megtartását, laboratóriumok felszerelését és egy kihelyezett telep átköltöztetését.

Horvát védelmi miniszter először tett hivatalos látogatást Szerbiában

2013. október 28-án Ante Kotromanovic horvát védelmi miniszter szerb kollégája, Nebojsa Rodics meghívására Belgrádba látogatott.²² Ez a látogatás történelmi jelentőségű volt, mert ez volt az első hivatalos horvát védelmi miniszteri látogatás Szerbiában. Jugoszlávia felbomlása, illetve Horvátország teljes területe feletti szuverenitásának megszerzése után a két ország között a katonai kapcsolatok lassan fejlődtek. 2010-ben, vagyis a horvát–szerb–bosnyák fegyveres konfliktust lezáró daytoni megállapodás aláírása után 15 évvel jutottak el odáig, hogy a két ország megkötötte az első kétoldalú katonai együttműködési

¹⁹ <http://www.mod.gov.sk/30237-en/bojove-strelby-protilietadlovej-brigady/>

²⁰ Belgrád délnyugati részén található.

²¹ http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=5766

²² <http://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/8676-ministar-kotromanovic-u-prvom-službenom-posjetu-beogradu.html>

megállapodását.²³ A miniszterek elsősorban a kétoldalú és a regionális együttműködés lehetőségeiről tárgyaltak, de szóba került az európai és az euroatlanti folyamatok keretében történő együttműködés is. A horvát miniszter hangsúlyozta: a NATO- és az EU-tagság elnyerésével országa lehetőséget kapott arra, hogy együttműködjön a térségben létrejött béke tartóssá és fenntarthatóvá tételében. Ezért Horvátország erőteljesen támogatja a térség országainak európai és euroatlanti integrációs törekvéseit. A szerb miniszter válaszában kiemelte, hogy Szerbia és védelmi minisztériuma számára is fontos a horvát tapasztalatok átvétele, különösen azoké, amelyeket az EU-tagság elérésének útján szereztek. A két miniszter tárgyalásán szó volt a közös gyakorlatok megtartásának lehetőségéről, a külföldi missziókban szerzett tapasztalatok kölcsönös megosztásáról, valamint együttműködésről haditechnikai és kiképzési területeken.

Az orosz TOR–M2 légvédelmi rendszer korszerűbb rakétát kapott

Az orosz Almaz–Antej vállalatcsoport a TOR–M2 (SA–15 Gauntlet) önjáró légvédelmi rendszer számára új, nagyobb teljesítményű rakétát fejlesztett ki, megduplázta a rakétajavadalmazását (8 helyett 16 rakétát szállíthat) és a közeljövőben lehetővé teszi a menetből történő rakétaindítást.²⁴ Most az indítójárműnek még 2-3 másodpercre meg kell állnia a rakéták indításához, de a fejlesztés következő szakaszának célja, hogy a rakéták menetből is indíthatók legyenek. A TOR rendszer alacsonyan és közepes magasságokban repülő közeli légi célok megsemmisítésére alkalmas. Az orosz szárazföldi csapatoknál jelenleg a TOR–M1K és az M2U változatok vannak rendszeresítve, mindkettő 9M331 típusjelű rakétákat használ. A 9M338-as rakétákkal ellátott új rendszert 2013 októberében tesztelték. Öt rakétát indítottak erősen manőverező légi célok ellen, közülük három telibe találta a célt, kettőnek pedig a repeszei semmisítették meg azt. Az illetékes állami bizottság a rakétát sorozatgyártásra alkalmasnak minősítette.

Szlovénia külföldi katonai jelenléte

A szlovén hadsereg először 1997. május 14-én küldött katonát külföldi misszióba, mégpedig Albániába, ahol egy, az ország lakosságának kétharmadát érintő piramisjáték összeomlását gazdasági összeomlás követte, és arra a lakosság zavargásokkal reagált. Ebben a helyzetben az ENSZ beleegyezett egy olasz vezetésű többnemzeti katonai és humanitárius misszió Albániába küldésébe.²⁵ Szlovénia egy szakasznyi egészségügyi alegységgel vett részt az „Alba” fedőnevű műveletben. Az állomány július végén, két héttel a művelet befejezése előtt hazatért, de a felszerelést átadták az albán hatóságoknak. Ezt követően a szlovén hadsereg külföldi misszióban részt vevő tagjainak száma folyamatosan emelkedett. 2013. november 18-án a hadsereg 7300 fős állományából (az ország a világ 123. „legnagyobb” haderejével rendelkezik) 377 fő szolgált összesen kilenc külföldi misszióban az alábbiak szerint: öt NATO-misszióban (Afganisztán – ISAF, 34 fő; Bosznia-Hercegovina – Joint Enterprise, 3 fő; Koszovó – KFOR, 306 fő; Macedónia – Joint Enterprise, 1 fő; Szerbia – Joint Enterprise, 1 fő), két EU-misszióban (Bosznia-Hercegovina – Althea, 10 fő; Mali – EUTM, 3 fő) és két ENSZ-misszióban (Libanon – UNIFIL, 14 fő; Szíria – UNTSO, 5 fő).

Összeállította: Gál Csaba ny. mk. ezredes

²³ <http://www.dw.de/15-years-after-war-croatia-and-serbia-sign-historic-military-deal/a-5663480>

²⁴ http://defense-update.com/20131114_tor-m2k.html

²⁵ <http://www.un.int/slovenia/pk-alba.html>

„TIED VAGYOK, HAZÁM”

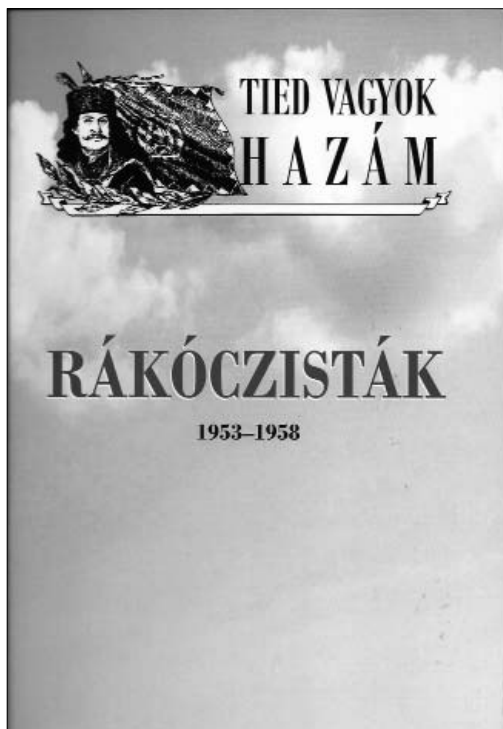
Gondolatok a Rákóczisták 1953–1958 című emlékkönyv kapcsán

Az Országgyűlés 1953. július 4-i ülésén döntött a haderőcsökkentésről és a katonai kiadások lefaragásáról.¹ Ezzel összhangban a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége július 22-i határozatában rögzítette, hogy a Magyar Néphadsereg rendszeresített létszámát 6708 tiszttel, 8883 tiszthelyetessel, 6699 tiszti iskolai hallgatóval és növendékkel, 29 970 honvéddel, valamint 2206 polgári alkalmazottal, összesen 54 466 fővel – közel 25%-kal! – kell csökkenteni.² Ez azt jelentette a közel 160 ezresre olvadt Magyar Néphadsereg esetében, hogy ezúttal már alapvetően az új, munkás-paraszt származású – ugyanakkor alacsony iskolázottságú – tisztektől kellett megválniuk, ezzel nem szilárdítva a megmaradók egzisztenciális biztonságát vagy a tiszti iskolák és akadémiák vonzerejét. Így talán nem véletlen, hogy a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1953. augusztus 20-án *főiskolai rangra emelte* a Honvéd Akadémiát és a Sztálin Katonai Politikai Akadémiát, illetve a *mi-*

nősegi tiszti utánpótlás biztosítása érdekében szeptember második felében *Esztergomban megkezdte működését a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola.*³

Ugyancsak „szembement” a nagyarányú leszereléssel – bár ugyanakkor a majdani *mi-nősegi* tisztikar megalapozását szolgálta –, hogy a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola új szervezetre térhetett át 1954 júliusában, aminek következtében az addigi 200 helyett 600 főre nőtt növendéki létszáma. Ezzel a teljes állománya 432-ről 1088 főre ugrott.⁴

A fent említett eseményre, a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola 1953. szeptember 21-i megnyitásának 60. évfordulójára emlékeztek mátyásföldi néhai alma materükben az egykor volt tanárok, nevelőtisztek és növendékek, mintegy 240-en, sokan hozzátartozóikkal.

¹ Csenedes László – Gellért Tibor: Kronológia a Honvédség történetéből 1945–1990. HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály, Bp. 1993. 132.

² Csenedes László – Gellért Tibor: Háborútól a forradalomig 1945–1955. HM Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, Bp. 1994. 76.

³ Csenedes – Gellért: Kronológia... 133–134.

⁴ Uo. 139.

A már a megalakulását követően fogalomná vált tanintézzettel kapcsolatban volt mire emlékezni! Sok szó esett a parancsnoki karról – mindenekelőtt Oláh István alezredes, iskolaparancsnokról, a szó igaz értelmében nevelő tisztekről („nevelőtisztek”), a kiváló felkészültségű tanári karról, s önmagukról, a növendéki életről, a fantasztikus szellemről, a szerető gondoskodással párosult követelménytámasztásról, a tanulásról, sportról, kulturális életről, összességében az *életre, katonai pályára* történő felkészítésről, felkészülésről. És nagyon sok *téveszméről!*

Ugyanis, az alig 5 éves fennállását megélt „RÁKÓCZIRÓL” – számunkra 60 év után is csupa nagybetűvel! – sok téveszme, rosszindulatú torzítás kerengett.

Azt még a legelszántabb ellenzők sem tudták megkérdőjelezni, hogy komoly egészségügyi és tanulmányi követelményeknek kellett megfelelniük azoknak az általános iskolát kitűnő, jeles vagy jó eredménnyel elvégző felvételizőknek, akiknek a 11-12 órás vizsgáztatás után csak töredéke (pl. 1956-ban 1270 jelentkezőből 197!) válhatott „rákóczista” növendékké.

Hosszú évtizedeken át élő „vád” volt viszont, hogy „kádergyerek” gyűjtőhelye volt az iskola. Természetesen, volt ilyen tendencia és törekvés is, de a *tényszámok* mégis mást mutatnak: pl. az 1953/54-es tanévben a felvett növendékek 29,3%-a volt munkás, 10,5%-a paraszt, 32,2%-a értelmiségi(!), 8,1%-a „egyéb” származású, s 19,7%-a jött „fegyveres” családból. (Természetesen az sem lehet „érdektelen” e vonatkozásban, hogy 1956 tavaszán én református papok dédunokája és unokája, valamint jegyző gyermekeként vétettem fel – Oláh alezredes személyes utasítására!) De, ami a fenti „kádergyerekvád” szempontjából lényegesebb, ugyancsak az első tanév növendékeinek 1,44%-a tartozott tábornoki, 7,21%-a vállalat- vagy intézményigazgatói, 9,13%-a minisztériumi, országos szintű intézményi főosztály- vagy osztályvezetői, 6,73%-a pártmunkási, 3,36%-a pedig tanácselnöki családba. Tehát, mindössze 27,78%-nyi „kádergyerek” vétettet fel az 1. tanévben!⁵

Ügyszintén kedvenc „lemeze” volt az ellendrukkereknek, hogy túl drága volt a képzés, mivel nagyon sokan kimaradtak menet közben a katonai középiskolából. Nos, fennállása 5 éve alatt 1266 növendékből 409 érettségizett, s megszűnése miatt a 3. évfolyamon végzett 143, a 2.-on 165 és az 1. évfolyamon 198 növendék. Tehát összesen 351 (27,72%) növendék hagyta el az évek során a tanintézetet⁶ (a tiszti iskolák évtizedeken keresztül évenkénti 30-50% közeli lemorzsolódással küzdöttek!), de ha figyelembe vesszük az országos átlagot jóval meghaladó követelményeket, s különösen az 1956. november 4-i „rettenetet”, a szovjet csapatok általi 45 perces belüli „ki- és hazaüzetésünket” Mátyásföldről, akkor ez az érték akár indokolt is lehet! Nem beszélve arról, hogy a civil életbe beilleszkedett, de „rákóczista attitűdű” társaink többsége magas képesítést szerezve, rendkívül hasznos és megbecsült tagjaivá vált a magyar társadalomnak.

Hosszú évtizedeken keresztül azt sem illett számba venni, hogy a fent említett 700-800 tisztté vált egykori rákóczistából 4-en érdemelték ki a vezérezredesi, 2-en az altábornagyi, 15-en a vezérőrnagyi, 4-en a dandártábornoki és 65-en az ezredesi rendfokozatot. Nem véletlenül, hiszen a volt növendékek fél évszázad múltán is úgy emlékeznek vissza az alma materre, mint ami „...további életünk meghatározója lett (...), ahol a tudás utáni vágyat, a kiegyensúlyozott, igényes és kulturáltan »irányított« nevelést kaptuk.”⁷ „Az ott megtett első lépések, az iskola magamba szívott szellemisége, a kötelezettségérzet és elkötelezettség, a hozzá és növendéktársaimhoz való érzelmi-bajtársi kötődés, egész életem mindennapjai-

⁵ Rákóczisták 1953–1958. MH Budapesti Nyugállományúak Klubja Rákóczista Tagozat, Budapest, 2013. 46.

⁶ Uo. 335.

⁷ Uo. 155.

nak meghatározó ÉLMÉNYÉVÉ, iránytűjévé, magatartási kötelezettségévé vált.”⁸ Avagy: „...nem vállalkozom arra, hogy szeretett iskolánknak helyet jelöljek a magyar közoktatás történetében. Nem túlzok viszont, ha azt mondom, Iskolánk rövid öt éves működése annak kiemelkedő fejezete! Ha nem a politikai előrelátás hiánya, a szakmai irigység és tudatlanság mondatja ki felette a vétót, Iskolánk Mátyásföldön vagy Húvösvölgyben lehetett volna akár egy új és modern »Fasor«. Megvolt hozzá minden adottság, anyagi és tárgyi feltétel, legfőként pedig tanáraink szellemi képessége. Akik innen mégis kikerültek, ha nem is forgatták fel a tudományos életet, de a Magyar Néphadsereg (s tegyük hozzá: a Magyar Honvédség! – Sz. M.) életét jelentősen befolyásolták. Volt időszak, amikor közülünk – a mi évfolyamunkból is – került ki a hadsereg gerince, felső és középszintű vezetése.”⁹

Nos, a korábban említett több száz, őszbe csavarodott, avagy megritkult hajú, még mindig katonás tartású, esetleg botra támaszkodó egykori „rákós” zarándokolt el Mátyásföldre tisztelni és emlékezni a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskolára. De a megjelentek s az eljönni nem tudók döntő többsége nem elégedett meg ennyivel. Hosszú hónapok óta gyűjtötték az iskolával kapcsolatos tényeket, írták emlékeiket, majd néhányan szerkesztették a forintadományaikból kiadott, szép kiállítású Rákóczisták 1953–1958 című emlékkönyvet.

Ezzel is – mint egész életükkel – bizonyították: évtizedeken át vezérlő csillaguknak tekintették és tekintik a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola újságjának címét: „TIED VAGYOK, HAZÁM!

„Rákóczisták 1953–1958”. *MH Budapesti Nyugállományúak Klubja Rákóczista Tagozat, Petit Real Kiadó, Budapest, 2013., 367 oldal.*

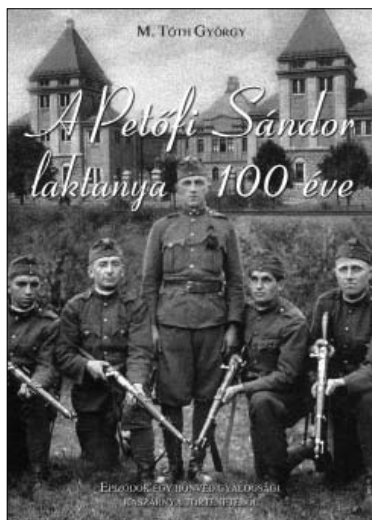
Szabó Miklós ny. altábornagy

⁸ Uo. 185.

⁹ Uo. 211.

A PETŐFI SÁNDOR LAKTANYA 100 ÉVE¹

Különleges ez a könyv a témaválasztása miatt, hiszen a főváros katonamúltjának eddig elhanyagolt szeletét, egy laktanya múltját mutatja be. Tisztázzuk máris: ez a budapesti Budaörsi úti, immár helyi védeltséget élvező épületegyüttes örömeinkre ma is eredeti rendeltetése szerint, katonákkal teli kaszárnya. A hadtörténészek általában a hadműveletekkel és alakulatok történetével, háborús helytállásával foglalkoznak. Ezért jó, hogy találkozott a téma és a szerző, aki ugyan nem hadtudós, de a katonamúlt és az írás iránt elkötelezett alkotó. Munkája honvédségünk talán utolsó monarchiabeli laktanyájának születéséről, és az abban elhelyezett első alakulatról mutat gazdag képanyagot felvonultató tablót, felvillantva az objektum mai „gazdája”, az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár hagyomány- és örökségmegőrző munkájának néhány elemét is.

Úgy vélem, szerencsés véletlennek köszönhető e figyelemre méltó munka megszületése. A szerző *M. Tóth György katonai újságíró* több mint harminc éve dolgozik különböző „katonai lapoknál”. Tudósított a Honvéd Koronaőrség és Honvéd Palotaőrség születéséről is – mely szervezeteknek ez a laktanya az „otthona” –, és jó érzékkel megérezte a témában rejlő lehetőséget. Nem akarta beleártani magát hadtörténelmünk eseményeinek feltárásába, de meglátta, hogy a Petőfi-laktanya épületegyüttese olyan kincse honvédségünknek, melynek múltját érdemes kutatni. S ahogy sorait olvassuk, kiderül: munkája nem is volt egyszerű, igazi oknyomozói feladat várt rá, melyben a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, valamint a Budapest Főváros Levéltárának munkatársai segítettek.

Önmagában persze az újságírói szándék kevés lett volna Kun Szabó István dandártábornok, az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár és egyben Budapest helyőrségparancsnoka bátorítása, a téma iránti elkötelezettsége nélkül. A kötethez írt ajánlásában meg is fogalmazza ez irányú hitvallását: „(..) Dandárunk kitüntetett helyet foglal el a katonai alakulatok sorában, hisz szerteágazó feladatrendszerén túl, fővárosunk helyőrségi feladatait is el kell látnia, ami a katonai szolgálat mellett számos olyan értéket is rejt, mint például a hagyományok őrzése, ápolása. Ebből fakadóan szervezetünknek mindig is ötvöznie kell az új generációs katonai képességeket a »régik idők« eszméivel, eseményeivel. Ehhez pedig az szükséges, hogy tisztában legyünk hadtörténelmünkkel, ismerjük elődeink útját, tudjuk a minket körülvevő falak eredetét (..)? E sorok igazságát aligha vitathatja bárki is. Sőt, kívánatos lenne, ha mindenki „zászlajára tűzné”, megszívlelné. A haderő képessége nem csak a korszerű eszközökön múlik, persze anélkül nincs modern hadsereg. Az alkalmazási képesség meghatározó tényezője azonban az ember, a katona, akinél alapvető „összetartó kovász” az elődök iránti büszke tiszteletről is épülő motiváció, elkötelezettség, küldetéstudat. Ennek magalapozásában apró, de fontos „darab” M. Tóth György laktanyatablója.

¹ A kötet alcíme: Epizodok egy honvéd gyalogsági laktanya történetéből.

A kötet a Petőfi Sándor laktanya történetét hat fejezetben dolgozza fel, melyeket olvasva mindegyikről elmondhatjuk: ez valóban érdekes, ilyenről alig hallottam. Ez pedig abból adódik, hogy ilyen „hétköznapi” témával, értő feldolgozásban eddig még nem találkozhattunk.

Az első fejezetben, „Beszállásolás és laktanyaépítés” címen, a magyar királyi honvédség létrehozásába, majd az alakulatok elhelyezésének történéseibe avatja be a szerző az olvasót. Korabeli, ma már nem használatos fogalmak sorával találkozunk. Kiderül, 1868-ban, amikor az osztrák–magyar kiegyezés után újra megszületett a honvédség (megjegyzem, tudatosan írtam az újra jelzőt, mivel az 1848/49-es szabadságharc haderejét már „magyar honvédseregnek” hívták a kortársak), alig állt rendelkezésre katonák elhelyezésére szolgáló objektum. Ezért szükség volt új „állomás”-ok kijelölésére. E kifejezés a korabeli katonai terminológiában lefedte napjaink helyőrségfogalmát, míg a „beszállásolás” a katonai alakulatok elhelyezését. Mindehhez pedig kellett a laktanyák, melyek kialakítását, felépítését már e korban is részletesen, körültekintően szabályozták, amit mutat az alábbi kiemelés: „(...) Laktanyában, melyek egy zászlóalj, egy lovas- vagy tüzérosztálynak vagy négy szekeresz-századnak megfelelő férőhellyel bírnak, torna- és vívó gyakorlatokra külön helyiség jelölendő ki (...)”

Eltűnődhet az olvasó azon, hogy a közelmúltban – 70-80 évvel később – hány „korszerű” laktanyából hiányoztak a tornatermek, aminek kialakítását már „Ferenc József apánk”² is megkövetelte. Lám, elődeink is „értettek a szakmához”.

A második fejezet „Garnizon, a századforduló Budapestje” címet viseli, s végigvezeti az olvasót a korabeli főváros katonavárossá válásának folyamatán. Ismét egy szótárunkból „kikapott” kifejezés: garnizon. Egykor ezt használták a helyőrséget magába foglaló város megjelölésére, míg a helyőrség alatt az állandó jelleggel „beszállásolt” katonai szervezetek összességét értették, mint napjainkban is. E kérdésben nézzünk meg egy korabeli forrást, a Pallas Nagylexikon 1895-ös szócikke szerint: „A haderőnek valamely városban, vagy várban állandóan elhelyezett részei alkotják a helyőrséget. A helyőrség (...) tisztjei közül a legfeljebb való (rangban legidősebb) katonaállományú tiszt, a katonai állomásparancsnok³ (...)”. A kötet e fejezete sorra ismerteti a főváros laktanyáinak elhelyezését, ami azért izgalmas, mert napjainkra legtöbb vagy „eltűnt a térképről”, vagy más rendeltetése van: irodaház, kórház, melyeknek milyen sors jutott. Nosztalgiaízhatunk azon, hányan tanultak a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola, mint kiderül, egykor I. Ferenc József gyalogsági laktanya patinás épületeiben. Ma még a bontás lehangoló képei fogadják az erre látogatót, néhány évtized, és az itt tanulókkal együtt felejtődik az emléke is, ha értő tollforgatók meg nem örökítik. Ezért kellene az ilyen munkák, mint M. Tóth György írása.

Az „Építési napló”, a kötet harmadik fejezete avatja be az olvasót a mai Petőfi-laktanya építésének rejtelmeibe, mely izgalmas, tényekkel és korabeli tervrajzrészletekkel bővelkedő része a munkának. Szívem szerint kiemelném az adatok sorát, mert annyira érdekes, de hát nem vehetem el a szerző „kenyerét”. Remélem, sokak kezébe eljut majd a kötet, és megis-

² Abban az időben, amikor a mai Petőfi Sándor laktanya épült, a köznyelvben már így hívták I. Ferenc József magyar királyt, aki 1916-ban hunyt el, ugyanazon évben, mint Görgey Artúr, az 1848/49. évi szabadságharc legtehetségesebb magyar hadvezére.

³ Az idézetben szó van az állomásparancsnokról. Ez összecseng az „állomás” kifejezéssel. A történelmileg kialakult terminológia szerint ekkor az állomás kifejezés volt a használatos, így az állomások – helyőrségek – élén az állomásparancsnok látta el mindazon feladatokat, ami lényegében napjaink helyőrségparancsnokainak is a felelőssége és kötelezettsége. Ettől Budapesten eltérő volt a szabályozás. Figyelembe véve a főváros közigazgatási szerepét, az itt elhelyezett katonai alakulatok számát, az állomásparancsnok jogkörét átadta egy külön az állomásfeladatok irányítására rendelt szervezetnek, amit tér-, illetve városparancsnokságnak neveztek.

merhetik e korántsem egyszerű kutatás kulisszatitkait és az építés folyamatát. Kiderül, a korabeli iratok jelentős része nem lelhető fel a Hadtörténelmi Levéltárban, így a fővárosi levéltár és egy akkori szakmai lap, a „Vállalkozók Lapja” segítette a szerzőt az események kibogozásában. Íme, a beruházásokról már akkor megfelelő újságok tájékoztatták az érdeklődő olvasót. Sőt, a kivitelező versenytárgyaláson nyerte el a megbízást, melynek értelmében: „(...) összes létesítmények 1914. évi szeptember hó végéig teljesen készen, lakható, illetve használható állapotba hozandók (...)”. Úgy vélem, e neves szakember megérdemli, hogy a rá vonatkozó néhány adatot idézzem a kötetből. „(...) A nyertes építési és vasipari részvénytársaság vezetője a vasbeton szerkezetek elméletének és alkalmazásának tudós mérnöke, a későbbi pestszentlőrinci hadiipari nagyvállalkozó dr. Lipták Pál volt. Ő tervezte többek között a budapesti Párizsi udvar, a Hazai Takarékpénztár, a Hitelbank, továbbá a MÁVAG munkáskolóniájának épületeit (...)”. Olvasva e sorokat, egyre nagyobb tisztelettel tekintek nemzetünk múltjának ezen időszakára – bár ekkor már érezhető volt a háború előszele –, hiszen mégiscsak hozzáértő kapta e korántsem olcsó beruházás kivitelezését. A szerző kiderítette, a munkák „együttes kiírási ára” 4 155 152 korona volt. Hatalmas pénz! Azért, hogy érzékeljük mekkora, mellé teszek egy másik számot, ítélje meg az olvasó. Igaz, visszaugrok 15-16 évet, de mégsem akkora időtáv ez, hogy ne lehetne viszonyítási pont. Nos, az 1896-ban elkészült, az Andrássy út alatt húzódó földalatti vasút építésére 3,6 milliót fordítottak, pedig akkor még kézi erővel ásták ki a napjainkban is használatos alagutat.

A laktanya, melyet a magyar királyi 29-es és 30-as számot viselő gyalogsági ezredeknek szántak, végül mégsem készült el a tervezett időre. A katonák sem pihenhettek ágyaikon, a patinás – ahogy akkor mondták – kaszárnyában. Kitért a háború.

A következő két fejezet a háborút végigharcoló két ezredet idézi. Milyen különös a sors. Nem hinném, ha nem olvasnám a műben e fordulatot. A laktanya, amely az utolsó magyar uralkodóról a IV. Károly király nevet kapta 1917-ben, már annak a Szurmay Sándor tábornoknak a hadügyminisztersége alatt lett elnevezve, akinek nevét ma a Budapest Helyőrség Dandár viseli, s akinek alárendeltségében küzdöttek a Kárpátokban a felépült laktanya e két ezredének katonái. Elgondolkodtató. Elgondolkodtató azonban az is, milyen hősies helytállásra volt szükség az elhúzó háború lövészárkaiban. Mindezekről szemléletes képet kapunk a kötet lapjait olvasva. Itt a szerző segítségül hívta az „előd krónikásokat”, az ezredek tetteit megörökítő emlékkönyvek⁴ szerzőinek az írásait. Helyesen. A közölték éppen azért elgondoltatóak, mert a korabeli harcok átélőinek visszaemlékezésein alapulnak.

Az utolsó nagy összegzés „A hálás utókor” címet viseli, s itt örökíti meg a szerző az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár hagyomány- és örökségmegőrző munkájának néhány elemét. E fejezetben tehát összekapcsolódik a múlt a jelennel. Megtudjuk, hogy a laktanyában napjaink katonái díszkertet avattak, éppen ott, ahová az 1927-ben készült tervrajz szerint is díszkert készült volna. Az első szobor, melyet ünnepélyesen felavattak, a névadó Szurmay tábornoké, ami a neves szobrászművész, Ligeti Miklós⁵ munkája. Az alkotást eddig a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum őrizte, most méltó helyére került. E múlt-

⁴ A világháború után az volt a gyakorlat, hogy a harcok egykori résztvevői, megírva emlékeiket, kötetbe rendezve megörökítették bajtársaik helytállását. Ebbe a munkába elhelyezték azon személyek képeit, néhány életrajzi adatát, akik egyrészt az alakulatban szolgáltak, másrészt anyagilag is támogatták a mű megjelenését.

⁵ Ligeti Miklós (1871–1944) nevéhez fűződik a budapesti Városligetben lévő Anonymus-szobor.

idéző panteonba⁶ további szobrokat is elhelyezett már a dandár parancsnoksága.⁷ A szerző azt is „kinyomozta”, hogy a két világháború között a m. kir. 2. honvéd gyalogezred katonái voltak a laktanya „lakói”, akik a 29-es gyalogezred utódainak vallották magukat. Ők és a 29-esek „bajtársi köre” a mai dandár- s helyőrség-parancsnokság félköríves épülete előtt, 1938. június 26-án emlékművet állítottak a világháborút végigharcoló elődeik tiszteletére. Akkor még nem tudták, eljön az ő idejük is, s 1942-ben a keleti hadszíntérre vonulnak, de az ő emléküket már tilos lesz megörökíteni az évtized második felében bekövetkező politikai fordulat miatt.

Miközben igyekeztem a krónikás munkáját nyomon követni, el ne felejtsem tájékoztatni az olvasót – mely tényeket szintén a szerző ismertet –, az emlékmű „természetesen” megsemmisült, s bizony napjainkra már feledték, mígnem „csoda történt”. A Hadtörténelmi Levéltár iratainak rendezése közben előkerült a volt 29-es ezred bajtársi körének kezdeményezése az emlékmű felállításának engedélyezésére. S mellette ott voltak az elgondolást tükröző felvételek is. A múlt „nyomozása” ilyen. A kutatói szándék mellett szerencse is kell. Forog az idő kereke, helyükre kerülnek a dolgok, ha van hozzáértés s akarat. Mert az is szerepel Kun Szabó dandártábornok terveiben, hogy előbb-utóbb ezt az alkotást, a meglévő dokumentáció alapján elkészítve, „visszavarázsolják” a korábbi helyére. Őrizze az egykori hősök, a jeltelen sírban nyugvó katonák emlékét. Legalább ennyi maradjon belőlük. Tiszteletre méltó nemes szándék, s annyit okkal kimondhat az olvasó: úgy legyen!

A kötetet a szerző rövid „epilógusa” zárja, melyben ő is eltűnődik azon: „(...) Egy laktanya alakulattörténeti munka tárgya lehet majd a Budaörsi úti beszállásolások valamennyi részletének felidézése, (...) alakulatainak egy kötetbe szerkesztett bemutatása. A ma katonái, törekvéseik jegyében így írnának újabb fejezetet laktanyájuk történetének lapjaira”. Egyet-érték a szerzővel, folytatni kell a megkezdett munkát. Erre neki van a legtöbb joga, s talán kötelessége is. Jó érzéssel elkezdte a múlt lapjainak feltárását, így hát folytassa tovább. A közreadott írása azonban nem egyszerű laktanya- s alakulattörténet, ahogy fogalmaz. Jóval több annál. A sorait olvasva előbukkan a történelem, s mögötte a katona, az ember, aki küzdött, remélt s elnyelte a háború tömegsírja. E katonák tetteit sokáig megtagadták, jobb esetben elhallgatták, mert Európa ezen részén a politika nemegyszer átértelmezte a nemzet múltját, s benne a magyar honvéd helytállását. Ezért kell a lapokat megnyitni. Sokszor leírták: múlt nélkül nincs jövő. Ezt a múltat azonban hitelesen kell feltárni és bemutatni.

Úgy vélem, M. Tóth György munkája, ha tovább folytatva a kutatást, kiegészíti mindazzal, amiről ő maga is szólt az epilógusban, megérdemli azt, hogy kikerüljön a könyvesboltok polcaira.⁸ Szükség lenne rá, biztos vagyok benne, érdekelné a civil olvasókat is, mivel a haderő ismeretlen arcára nyitott ablakot. A most megjelent kötet szerkesztése, a közölt korabeli barnított képek sokasága már önmagában is arra készíti az embert, hogy kézbe vegye és olvassa, s bizonyára ilyen lesz a folytatás is.

Helgert Imre ny. ezredes

⁶ A panteon eredetileg görög kifejezés, több jelentésben is használatos, melyek közül az egyik a „kiemelkedő személyek gyűjtőhelye”.

⁷ Az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár jelenének számos területéről ad összegzést a Honvédségi Szemle e számának egyik tanulmánya: „165 év krónikája – A budapesti honvéd helyőrség parancsnokságai 1848-tól napjainkig”.

⁸ A most megjelent feldolgozás az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár kiadása.

Harai Dénes ny. ezredes:

HADELMÉLETRŐL KORSZERŰEN

Dr. Szendy István ezredes: Hadelmélet és katonai műveletek. A katonai műveletek elmélete és gyakorlata című munkájáról

Érdeklődéssel vettem kézbe prof. dr. Szendy István ezredes: „Hadelmélet és katonai műveletek. A katonai műveletek elmélete és gyakorlata” című kitűnő munkáját (első kötet), amely a Nemzeti Közsolgálati és Tankönyv Kiadó igényes gondozásában jelent meg.¹ A címben jelzett „korszerűség” elsősorban módszertani értelemben értendő, mivel ilyen szerkezetben és fogalmi tartalmakkal összefoglaló munka eddig nem jelent meg. „A fegyveres küzdelem, a háború emberi létünk egyik meghatározó jellemzője” – állítja bevezetőjében a szerző, és valóban, a történelem csak olyan társadalmakat ismer, amelyek háborúkat viseltek, ezért nem véletlen, hogy a modern ipari hadviselésben is találhatunk az elmúlt évezredekre visszautaló archaizmusokat. Az emberi társadalmak differenciálódása keretként magába foglalja a fegyveres küzdelem differenciálódását is – elvekben, célokban, eszközökben, felkészítésben egyaránt –, mint ahogyan erre a szerző is utal, akinek külön érdeme, hogy a közelmúltban megjelent értékes munkákból is építkezik. Sokrétű elméleti mondanivalóját és a jelenségek hermeneutikai elemzését 4 fő-, és mintegy 15 alfejezetben tárgyalja, szerkezeti-fogalmi letisztultságban. A szerző arra vállalkozott, hogy ne csak ráközelítsen a jelek és jelentések hadelméleti univerzumára, hanem össze is foglalja azokat. Gondoljunk az olyan fogalmi rétegekre, mint: a biztonság; a katonai műveletek fajtái, jellege, formái (háború, hadjárat, hadászati hadművelet, hadművelet, ütközet, harc), szintjei; a katonai erő harci ereje, a haditevékenységet meghatározó törvényszerűségek (erkölcsi szellem, tüzerő, mozgékonyosság, létszám, szervezet, képzés, parancsnoki állomány, hadtudomány, stratégia); a hadviselés és a hadművészet, korunk hadviselése stb. Történeti koroktól függetlenül a katonai identitás centrális eleme a technika és a korszerűbb technika. A harc és a technika egységének hiányával a katonatudat egy fontos tényezőjét veszíti el, nem véletlen, hogy a NATO védelmi prioritásai között jelentős helyet kapnak: a technológiák (orbitális rendszerek, intelligens gépek, új energiaforrások, új anyagok); az információorientált rendszerek (felderítés, célkeresés-követés, környezeti információk, információtranszferek); fegyverorientált rendszerek. A felsorolásból látható, hogy a katonai terület minden fázisa átment mikro-elektronikus korunk differenciálódásán

¹ Dr. Szendy István: Hadelmélet és katonai műveletek. A katonai műveletek elmélete és gyakorlata. Első kötet. Nemzeti Közsolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013. A külön nem jelzett idézetek ebből a kötetből valók.

és nagyobb egységekbe való integrálódásán. Nem kell feltétlenül pozitivistáknak lennünk ahhoz, hogy a fogalmak felkeltsék érdeklődésünket.

A kötet tartalma nem tette lehetővé a szerzőnek, de a téma kapcsán szükséges szólnunk a fogalmak természetéről. Carl von Clausewitz alapművében (*A háborúról – Vom Krieg*) a háborúnak tíznél több fogalmával közelített tárgyára, főbb vonásait gyűjtve jelentéscsomókba, amelyek szabályokként orientálják a megismerést e rétegzett tartalmakban. Megjegyzem, az elmúlt évtizedek (magyar) hadtudományi feldolgozásai megmaradtak az első, legismertebb definíciónál. A természet, a társadalom és benne az ember világának szemlélésében, észlelésében, felfogásában, értelmezésében a fogalmaknak meghatározó szerepük van. Az elmúlt évtizedek politikai, katonai, gazdasági, jogi, szociológiai, szellemi változásai – különösen térségünkben – szemléletesen illusztrálták nevek, fogalmak, fogalmi hálózatok, eszmék érvényvesztését, kiüresedését. Ez az időszak volt az, amikor nemcsak a világok, hanem – Einstein kifejezésével – azok érzelmi és fogalmi térképei is összeomlottak. Megjegyezzük – de az eddig leírtakból is következik –, hogy a fogalmak felfogása jelentős eltéréseket mutat: E. Mach a fogalmakat fizikai munkahipotézisként definiálta, F. de Saussure pedig a mentális jelek, jelképek hatványaként – és tetszőlegesen sorolhatnánk még a tudományos alapú változatokat. Az önkéntes haderő viszonyai nem szabványosítják a gondolkodást olyan mértékben, mint a korábbi formáció, valamint az egyéniség életerőinek szélesebb mozgásteret nyit. A hadsereg azonban, mint minden intézmény, definíciós kerete marad a benne szolgálóknak.

A tudományok alapstruktúráját a problémákra irányuló elvek, módszerek, fogalmak adják, amelyeknek jellemzője a lezáratlanság. Észlelésünk, felfogásunk a geometriaira, a mechanikaira, valamint az ökonómiaira a legérzékenyebb, ami azonban azt is jelenti, hogy az említett mezők folyamatainak lefutása bizonyos fázisaikban meghatározott (determinált). A kötetben szereplő fogalmak azonban nemcsak képszerűen kifejezők, reflexív dinamikájuk is van. A szakirodalom hangsúlyozza, hogy a fogalmak nem csupán a külső valóság belső reprezentációi; legtöbbször nem a szükséges és elégséges feltételek definiálják; nem tisztán mentálisak, nincsenek olyan fogalmak, amelyeknek ne lenne belső szerkezetük, az elvont fogalmak többsége metaforikusan strukturált; s nem mindegyik fogalom kultúra- vagy nyelvspecifikus. A fogalmak megnyitnak horizontokat, de el is zárhatnak problémáktól, összekapcsolnak és szétkapcsolhatnak tartalmakat. A fogalmakat zavartalanul nem lehet „átvinni” egyik területről a másikra. Gondoljunk például a geometria tartományában lévő párhuzamos fogalmára, amelyből, mondjuk, „párhuzamos munkamódszer” kifejezés lett katonai területen, ami még értelmezhető. Az osztályozással összefüggésben meg kell említenünk a fogalommá lényegült alakzatokat is, mint az egyes dátumok, nevek, helyek: 1956, 1968 Párizs, Napóleon, Kossuth vagy a helyek közül Auschwitz, Waterloo stb.

A szerző által összesített, leírt, több tekintetben új fogalmak osztályozását a Horányi Özséb sorozatszerkesztésében megjelent „Mi a fogalom?” című tanulmánykötetben alkalmazott felosztás szerint is megközelíthetjük.² Az alapszintű fogalmak szerves összetevői a gondolkodásnak, ez azonban nem jelenti azt, hogy szilárd képzeleteink lennének: az anyagról (gondoljunk az F-117a Nighthawk [lopakodó] réz- és szénötözetből készült anyagára) vagy az energiáról, a térről, az időről, valamint az okságról. A klasszikus fogalmak (classical concepts) azok, amelyeknek gyöke egy definícióból, szükséges és elégséges feltételek halmazából áll,

² Horányi Özséb sorozatszerkesztésében megjelent tanulmánykötet: Janus IX. 1. Mi a fogalom? G. Lacoff: Néhány empirikus megjegyzés a fogalmak természetéről. In: Sziujártó Zsolt (*A Mind and Language* című folyóirat 1989-es évfolyamának 1–2. sz. alapján). Készült a Szikra Nyomdában 1992. ISSN 0237-7225 IX. 1. 97.

ilyen fogalom például: a háború. A prototípus felső szintű fogalmak (prototypical concepts) lényege nem definícióból áll, hanem tudományos igényű vélekedések halmazából (például a biztonság fogalma), és magába foglalja az emberi iparkodás termékeit, a szociális fogalmakat. E körbe soroljuk például a hadsereg fogalmát (a szakmákra vonatkozó fogalmakat is), a jellegfogalmakat, valamint a funkció- és személy- (hadszintér, parancsnok), valamint az ipari fogalmakat (fegyver). A fegyver tudományalapúvá vált (anyagtudomány, mikroelektronika, telekommunikáció, műanyagok stb.), nélkülük nem létezne a B–2-es bombázó, az E–3 AWACS radarfelderítő, a Predator pilóta nélküli felderítő gép, a Trident tengeralattjáró, az űrbázisú infraérzékelő rendszer, a CH–47D Chinook helikopter, és még sorolhatnánk.

A biztonság alapvető szükséglet, érték és cél, amely meghatározza egy nemzet közérzetét, történelmi azonosságtudatát. Szendy István bátran kimondja, hogy a demilitarizálás egyben de-nacionalizálást is jelent, lemondva a szuverenitásról. A korszerű felfogás megjelenik abban, hogy a szerző a biztonságot komplex módon értelmezi az egyének szintjén, nemzet- és nemzetközi szinten egyaránt. Ahogyan írja: „Az egyén, a kollektív és a nemzetközi biztonság problémái szorosan összefüggnek egymással, ezért elkülönítve nem vizsgálhatók és nem is oldhatók meg.” Jó érzékkel utal arra, hogy a határok gyakran elmosódnak, éles kontúrokat már nem találunk, annak ellenére, hogy a világ nemzeteinek nagy csoportjai saját terveiket (projektumaikat) követik a biztonság tekintetében is (gondoljunk az antiterrorista politikák jelentős eltéréseire), melynek következtében szilárdabb alapokat kell keresnünk és találnunk e folyamatok megértésében. Egyet kell értenünk a szerzővel, amikor szakértői munkák nyomán kiemeli: „Földünkön nem következett be a társadalmak jóléti alapú kiegyenlítődése, sőt ez a folyamat láthatóan nem is érvényesül.” Azaz, a különbségek aszimmetriája bizonyos dominanciák mellett megmarad, mi több, erősödik.

A fogalmak felosztásához tovább közelítve W. Ostwald német kémikus (Nobel-díj, 1909) szempontjait célszerű megemlíteni: „... a fogalom e két alaptulajdonsága, a fogalom tartalma és köre fordított viszonyban van egymással. Minél dúsabb valamely fogalomnak a tartalma, annál csekélyebb azoknak a tárgyaknak a száma (szűkebb tehát a köre), amelyekre ez a tartalom illik, vagy amelyek ennek a fogalomnak megfelelnek. Viszont minél kisebb az egyes tulajdonságok száma, amelyek egy fogalomban foglalhatók össze, annál több tárgy tartozik alája, annál nagyobb a fogalom köre. Minden fogalomnak megvan ez a két tulajdonsága, és pedig ebben a jellemző megfordított viszonyban úgy, hogy ennek alapján az összes fogalmat rendszerezni lehet.” Egy dolog konceptualizálásához össze kell gyűjteni lényegiségeit, azok hatásait, működésmódjait, céljait, vezérlőközegét, külső és belső relációit, és a hadelmélet szempontjából még a kultuszokról, valamint a szimbólumokról nem is szoltunk. Vegyük példaként a hadsereg és a katona tárgykörét. „A katonai erő hagyományosan a haderő állományát alkotó humán erőforrás-bázis (élőerő), valamint a fegyverzeti és haditechnikai eszközök képességeinek együttes hatékonyságában jut kifejezésre, amelynek minősége a hadműveletek során kerül megmértésre, megmértetésre” – írja a szerző. Megerősítve az idézeteket, hangsúlyoznunk kell, hogy a harchelyzet nem érvel, hanem büntet, ha elfelejtettünk felkészülni egyedi katonaként, alegységként, egységként vagy akár államként e sajátos feladatokra. A katona ezeknek a viszonyoknak a függvénye. További értelmezésként hozzátehetjük, hogy a haderő, a hadsereg az irányított tömegcselekvés történetileg első intézményes formája. A katona és a hadsereg sajátos világmodell, a veszéllyel telt világ adekvát alakzata. A jelzett fogalmak szerkezetét tovább elemezve azt találjuk, hogy:

a) A hadsereg mint modell: az anyagi-pénzügyi, (hadi)technikai, kibernetikai, logisztikai rendszerek, hadszervezetek, szükségletek, életviszonyok szabályozott összekapcsolása speciális tartalmú műveletek végrehajtására. A hadsereg a politika hatalomkifejtésének közvetlen eszköze. Célja: uralomszerzés (győzelem) és védelem.

b) A katona mint modell: a veszélyekre (háború, katasztrófa, krízis) tapad mérőszközökkel meghosszabbított érzékszerveivel, és állandó fegyveres készenlétben van előre meghatározhatatlan tartalmú reakciói megtételére. Gondolkodása, értékelései, döntései, intenciói a világra irányulnak. Harcképességétől és eszközeinek adataitól függ a hadsereg harcképessége. Gondolkodásának szintjei: taktikai, technikai, stratégiai, logisztikai és erőforrásszint. Feladatainak centrumában a háború, a harc áll. A háború dinamikus, totalizáló kényszerek hiperkomplexuma (minden más katonai feladat struktúrája minőségét, feszültségét tekintve elmarad ettől). A háború természete meghatározza a hadsereg folyamatait, funkcióit, és ez utóbbi alárendelheti a kultúrát is.

A fogalomrendszer nem követheti végig az élményekig és traumáig egy fogalom, mondjuk a harc fogalmának új tartalmakkal való telítődését, de azért most – az élménymezőre is ráközelítve – utaljunk a gépi harc specifikus lényegiségeire, a fogalom relációira az első világháború időszakából³ a „Battaglia (Peso+Odore)” című líbiai tudósítás alapján: „...Nap = vulkán + 3000 zászló, atmoszféra, pontosság, düh, sebészet, lámpák, sugarak, műtőkések, villanás, sivatag, fehérenemű, klinika + 2000 kar, 2000 láb, 1000 szem, célgomb, szikrázás, figyelem, operáció... Elővédek: 200 méter szuronyt-fel, előre, artériák, dagadás, meleg, erjedés, haj, hónalj, kókadtság, szőkeség, lehelet + borjú, 18 kiló okosság – himbálózás, lövedék, persely, puhaság: 3 borzongás parancs kő harag ellenség mágnes könnyűség dicsőség hősiesség...” A futurista szemléletű és nyelvezetű idézetből a gépi harc féktelen dinamikáját érzékeljük, a súlyok, a szagok, a fények, valamint a haditechnika hangjainak élességét és kaotikusságát. Egy katona számára a harc mindig adatokra is bomlik, és tisztjelöltjeink megdöbbennek, amikor a háború és pedagógia témakör kapcsán megismerik a vietnami háború⁴ olyan számszerű adatait, mint:

a) Helikopterháború (1965–1968): az amerikai hadsereg, légierő és a haditengerészet helikopterei: 36 125 000 bevetés; 3 932 000 légitámadás; 7 547 000 támadás (csapatszállítás); 3 548 000 szállítás; 21 098 000 felderítés, 1965–1968 között bombázók 304 000 bevetésen (ebből 2380 B–52-es bevetés), 6 162 000 tonna bombát dobtak a célokra.

b) Haditechnika/hadianyag: 467 harci repülő, 466 helikopter, 1250 db 105 mm-es és 155 mm-es ágyú, 3300 páncélozott szállító harcjármű, 400 harckocsi, 42 000 teherautó, 63 000 könnyű páncéltörő, 15 000 géppuska, 791 000 M16-os puska, 130 000 tonna lőszer.

c) Élőerő-veszteség: USA: 58 169 halott (ebből 1961–1975 között katona 30 868 fő); 75 000 hadirokkant. Vietnami: 1 100 000 katona 1954–1975 között. Civil veszteség 2 000 000 fő.

A fegyveres küzdelem, a harc az ember természetrajzának része. A harc a kemény, kegyetlen szükségyszerűség „logikája” által vezérelt. Az archaizmusok között találjuk továbbá a hadelméleten is nyomot hagyó, antinómiákban való gondolkodást, a különbségek pontosabb, szükségyszerűen élesebb felfogását, és kendőzetlenül nyílt megnevezését. „A háborús katonai műveletekben a fegyveres küzdelem a szemben álló felek közötti harc fő formája” – írja a szerző. Katonai gondolkodók nem kedvelik a nem tárgyyszerű, nem konkrét, az alanyi vonatkozásokat elkenő vagy elrejtő gondolkodást: „...világunk ma politikailag, gazdaságilag megosztottabb, mint korábban, és az ideológiák sokszínűsége morális káoszt eredményezett” – emeli ki a szerző, és tegyük hozzá, a káoszteremtés bizonyos csoportok érdeke is lehet, amit járulékos veszélyforrásként kell értékelnünk napjainkban is.

³ F. T. Marinetti: „A mértani és gépies ragyogás és a számbeli érzékenység” című kiáltványából. A futurizmus. In: Szabó György. Gondolat, Budapest, 1967. 73. F. T. Marinetti: Battaglia (Peso+Odore) / Csata (súly+szag) i. m. 220–221.

⁴ Spencer C. Tucker: Vietnam. The University Press of Kentucky, 1999. 122., 176., 188.

„A háborúnak különböző időszakai vannak. A háború időszakokra való felosztása a fegyveres küzdelem általános jellegében végbemenő, egymástól gyökeresen eltérő változásokon alapul” – írja a szerző. Engedje meg az olvasó, hogy hozzátégyem saját kutatásaim alapján: a háború anatómiájának szociálpszichológiai szempontból három fázisa van, így a háború kezdetén a győzelem vágyának eufóriája, majd ezt követi maga a harc offenzív jellege, és az egészet zárja a harc kimenetelétől függően a győzelmi mámor, vagy vereség következtében a depresszió fázisa.⁵ Nem lehet eléggé hangsúlyozni a háború vezetésének általános elveit, a szerző megfogalmazásában: „a politikai és a katonai vezetés egysége; a háború céljainak és terveinek az állam reális lehetőségeivel való összhangja; a társadalom aktív tevékenységére való támaszkodás. A háború vezetése a kormány(ok) és az állam(ok) legfelső katonai szerveire hárul.”

A szerző a következőkben összegzi a fegyveres erők harci erejét meghatározó főbb tényezőket. Ezek: a hadsereg erkölcsi szelleme; a csapatok technikai ellátottsága, tűzereje és mozgékonyasága; a csapatok feltöltöttsége, szervezete és kiképzése; a parancsnoki állomány; a fegyveres küzdelem törvényeinek jellege; a fegyveres harc módjainak fejlődési törvényszerűségei; a hadtudomány szerepe a fegyveres harc menetében és kimenetelében. Tegyük hozzá, a katonai potenciál akkor hatékony – különösen a kis országoknál –, ha támaszkodnak a tudomány, a tudományos kutatások eredményeire. A modern hadseregekben is a függőség, a parancsvezéreltség, az engedelmesség, valamint a teljesítmény képezi az alapviszony tartalmát. Ez a tartalom jelenik meg erkölcsileg is a tudás, a felelősség és a cselekvés vertikális rendszerében. A második világháborút megelőzően a kutatások általában a hadseregben és a hadsereg érdekében indultak el, különösen az USA-ban. Ebben az időszakban kapnak következetesen empirikus alapot a társadalomtudományok is, gondoljunk a közvélemény-kutatásokra.

Különösen napjainkban van lehetőségünk arra, hogy a katonai kultúra sikerorientált-ságát is megalapozzuk. Az iraki, afganisztáni és más missziók tapasztalata nyomán kijelenthetjük, hogy katonáink képesek magas szintű szakmai teljesítményt leadni igen eltérő földrajzi és társadalmi körülmények között is. A magyar katonát mindig jellemezte a meg nem rendíthetőség, még a világháborúk olyan kataklizmáiban is, mint a Don menti harcok (teherbíró képesség, összeszedettség, a katonai feladatok teljesítésének roppant akarata). A szerző által leírt értékek azt jelentik, hogy katonát céltudatosan felkészíteni csak kemény, konzervatív értékek alapján lehet. Eloszthatunk egy illúziót, minden hadsereget, még az izraeli hadsereget is így készítik fel. Egyetérthetünk a szerzővel: a gazdag magyar nemzeti hagyomány döntő erőforrása a hadseregnek. Ezt a szellemiséget az elmúlt három évben tett lépések jelentősen megerősítették. A hadsereg szellemének bázisa a tábornoki, tisztis és altisztis kar nemzet iránti rendíthetetlen eltökéltsége, a csapatok katonaközösségeinek összetartása, bajtársiassága. A magyar katona kötelességtudó, megoldásokra törekvő, a feladatokban kitartó, terhelhető, tehetséges.

A bajtársiasságot külön is szeretném hangsúlyozni. Kiemelkedő pszichológusok, így például Erich Fromm⁶ vetették fel: „Hogyan lehetséges, hogy emberek milliói kitananak a lövészárkokban, hogy más népek ártatlan fiait gyilkolják?” A magyarázat az erős kötelességtudattal átszőtt bajtársiasság, ami képessé, kitartóvá tette a katonát a fagyos, sáros, tűz alatt tartott lövészárkokban éveken keresztül. „Érthetetlen, miért jó, ha másokat megsemmi-

⁵ Harai Dénes: *Katonadolog? Gondolatok a katonantropológiáról a gépesített háborúk korában*. Masszi Kiadó, 2003.

⁶ Erich Fromm: *Beyond the Chains of Illusion. My Encounter with Marx and Freud*, New York, 1963. 7–8. Lásd még: *Magyar Filozófiai Szemle*, 1993. 5–6 szám, 995.

sítenek?” – hangzik el néha a kérdés, ami azonban ebben a formában tudatként nem létezik. Antropológiai szempontból a hierarchikus tudat eszmei előképe a rend, a vezetettség, a szabályozottság, a szervezett erő, a besoroltság, alárendeltség, valamint az engedelmisség.

A szerző nem hagy kétséget, hogy az oktatásnak – a katonai felsőoktatásnak – ebben a helyzetben megkülönböztetett szerepe van, különösen, hogy intézményesen is részévé vált a közszolgálat integrált felfogásának. Szendy a téma kötöttsége miatt nem szólhatott a fogalmak elsajátításáról, de a katonai felkészítés szempontjából érdemes kiemelni az alábbiakat.

A pontos fogalmak és pontos megértés hiányának, katonai területen komoly következményei adódnak. Pedagógiai aspektusból figyelniük kell arra, hogy a Huygens-i mechanikai észjárás megelőzi az intellektuálisat. M. Heidegger gondolkodásfogalma e komplex jelenség három összetevőjét rögzíti: az észlelést (az élőt a maga életfolyamatában), a logoszt (ítéletet, kijelentést), valamint a reprezentációt (a megfeleltetést). E gondolkodásfogalomnak a finomabb struktúrák megragadása szempontjából a katonai területen is jelentősége van. Külön meg kell említenünk, hogy nem mindegy, hogy egy-egy jelenséget milyen kultúrából, melyik időszaktól és milyen tudományterületről vett fogalommal értelmezzünk.

A fogalmakat tanuljuk, és ez a tanulás pszichés erőfeszítéssel jár. A tudományos fogalmakat általában egyszeri olvasás vagy hallás alapján nem tudjuk alkalmazói ismeretszintre hozni. A fogalmon belül fontos a tiszta absztrakciók (további fogalmak) és a képszerű-konkrét aránya. Használjuk ki a felkészítésben, hogy a magyar nyelv különösen gazdag a képszerűségekben. A tantárgyak maguk is nyelvek, és a tanárok a szellemi kapcsolatot a tárgy grammatikai, logikai, fogalmi szerkezetébe „kényszerített” értelmezési, strukturálási műveleteken keresztül teremtik meg. A megértett fogalom sajátossága, hogy mindig intenzívebben dolgozik a gondolkodásban, mint amilyen az általa reprezentált valóság dinamikája. Az egyes fogalmak fenyegető és veszélyes tartalmuk miatt „megnőhetnek” a tudatban, előfordulhat, hogy a gyakorlati valóságban radikális megoldásokat is ösztönözhetnek, vagy elkerülő magatartásokat eredményezhetnek.

A mechanikai észjárás megelőzi az intellektuálisat, ezért az elemi szintű oktatásban a lineáris-kinetikus nyelv (a tárgyi cselekedtetés) egyben motiválja az elvonatkoztatás folyamatát, ebben a folyamatban formálódik a szimbólumok kidolgozottsága, a tanuló manipulatív készsége, valóságtudata. A feladati feszültség mobilizál; az önálló felismerésben, rátalálásban nagy pszichés energia rejlik. A cselekvés, a gondolkodás és a nyelv integrációja az iskolai fokozatokkal mindig magasabb szintre jut, ezért ennek megfelelő a tananyag-szerkezetek eloszlása is az évfolyamok között. Az empirikus és a nyelvi mező találkozása mindig problematikus, különösen, ha többszörösen összetett komplex jelenségekről van szó. Tapasztalatból tudjuk, hogy a dolgok valamilyen mezőben, keretben jelennek meg, keletkeznek, majd dinamikájuk, működésük folyamatában differenciálódnak és nagyobb egységekbe szerveződnek – ezt követhetjük végig a kötetet olvasva.

Célszerű törekedni arra, hogy a témával foglalkozók felismerjék a szerves összefüggéseket. Ezen összefüggések és kölcsönhatások közül többet is megtalálhatunk az anyagban, így a hadelmélet – hadszervezet – haditechnika hármását. A kötet nem nélkülözi az egyes fejezeteknél a hadtörténelmi példákat és utalásokat sem, gondoljunk a fentebb említett hadszíntér fogalmának új tartalmakkal való bővülésére a haditechnikai változások következtében. A hadszínterek jelentősége és szükségszerű kapcsolódásai a hadászati vezetés tekintetében átértékelődtek, mint például a haditengerészet szerepe is, amelyre dr. Deák János vezérezredes irányította rá a figyelmet.

Ajánlom dr. Szendy István kötetét a szakmailag érdeklődő olvasók, katonai vezetők, a tiszt- és altisztjelöltek képzésében részt vevő oktatók, valamint a csapatparancsnokok figyelmébe.

ABSTRACT

IN FOCUS

- Sándor Szakály: Memories and remembrance 3
 The author-historian shares his views on the First World War, which broke out 100 years ago with our readers.

MILITARY ORGANIZATION AND FORCE DEVELOPMENT

- Colonel István Resperger – Péter Álmos Kiss – Bálint Somkuti: Fourth-generation warfare: some basic notions 4
 Issues related to fourth-generation warfare have only been dealt with by military science only recently. Sources regarded to be the most authentic in the field of the interpretation of military terminology do not mention a lot of them and provide only partial or obsolete definitions for many others. This fact is typical for international special literature too; the terminology describing the phenomenon of *fourth-generation warfare* is in constant change and even basic notions are not agreed. This is why the authors embarked on interpreting and defining certain terms.

INTERNATIONAL ACTIVITY

- Colonel Imre Porkoláb – Péter Wagner: Two wars of General Petraeus 13
 The objective of the current study is to provide an overview of the career of David Petraeus. It is, of course, impossible to process an entire military career therefore in their analysis the authors focus on the presentation of achievements in Iraq and Afghanistan; on identifying and comparing differences of counterinsurgency strategies in the two countries and on fundamental elements of the commanding style of General Petraeus.
- Major General (Ret.) János Isaszegi: Crucial questions of Afghanistan after 2014 27
 In his study the author gives an overview of issues defining the potential future of the war-torn country, including the election campaign of presidential elections scheduled for 5th April 2014, the possible consequences of the withdrawal of UN-mandated ISAF contingent after 31st December 2014, the contradictions of the return of Taliban to power and society, and those of „Intequal” that is the gradual takeover of security tasks by the Afghan National Security Forces.

COMMAND – TRAINING

- László Ujházy: The role of reservists and reservist organisations today 41
 In his study the author presents and analyses the role of reservists. He also outlines the potential participation of a reservist association in providing support to the voluntary reservist system and to national defence – on the basis of lessons learned by other NATO member states with more traditions than Hungary.
- Melinda Zsolt: Women in the Israeli army 46
 In her paper the author presents the characteristics of Israeli society, the relations between army and politics, and the role of women in these fields. She gives an overview of the changes in the status of women since the establishment of the State of Israel and pays special attention at the achievements of international organisations. The armed forces are scrutinised from the aspects of religion and social mission, then the current issues related to the situations of female soldiers are also outlined.

LOGISTICS

- Major General (Ret.) (Eng.) Tibor Gáspár: The establishment and operation of Integrated Supply Centres 58
- The integration period in the development of logistic organisations comprised a decisive period of time. Concerning the central supply centres this process was accomplished in three stages between 2000 and 2013. In his study the author presents the events of this period.

MILITARY HISTORY

- Gyöngyi Farkas: András Hadik, a military leader of Maria Theresa 73
- András Hadik successfully waged many wars. Appreciating his military expertise Empress Maria Theresa early promoted him to the rank of colonel. He was always ready to learn and improve his leadership skills. He was one of the first officers to be awarded the military order of Maria Theresa established by the Queen in 1757. He was the first Hungarian general regarded worthy of commanding the imperial army. From 1774 until his death General Hadik headed the Court Military Council. The author presents the career of the general.
- Péter Klemensits: The „British master of strategy”: Field Marshal Sir Alan Brooke 81
- Field Marshal Alan Brooke (1883–1963), Chief of the British Imperial General Staff, played an important part in shaping the strategy of the Allied powers in close cooperation with Prime Minister Winston Churchill. Their rough partnership and Brooke’s strategic planning comprise the major issues of the biography of the general.
- Col. (Ret.) Dr. Imre Helgert: A chronicle of 165 years – the commands of Budapest military garrison from 1848 to the present (1990–2014) (4.) 94
- We celebrate the 165th anniversary of the Hungarian Defence Forces in 2013. Unfortunately, there are only very few HDF organizations with a history that is traceable from 1848/49 – the birth of the Hungarian Defence Forces – to the present day. One of these organizations is the command in charge of the all-time tasks of Budapest garrison, which has been renamed several times over the last 150 years, but has operated uninterrupted and will continue to do so with its core task system in the future too.

SCIENTIFIC CONFERENCE

- The memory of our dead. 12th National Piety and Remembrance Conference (Péter Róbert) 108
- The Institute of National Heritage and the Commission of National Memorial and Piety organised a conference focusing on the maintenance issues of national piety and the related questions. The article gives a brief overview of the event in which acknowledged experts participated in the MoD Military History Institute and Museum.

FORUM

- Colonel István Juhász: The renewal of the training system of the HDF on the basis of NATO-principles 110
- Nowadays the changes in the HDF also make trainers face new challenges: the renewal of the professional preparation system of the military and the modernisation of the training system became necessary again. In his study the author presents the current state of affairs in training and preparation then makes a proposal on the renewal of the system and the establishment of a training and doctrinal command on the basis of unified requirements.

- Lieutenant Colonel András Mező: The terminology of tactical ground activities 119
 In his study the author presents the differences between terminologies applied in NATO-doctrines and in Hungarian military science. This contrast can be eliminated by knowing and interpreting the terminology of recently published doctrines resulting in an interrelated system of doctrines and regulations. For this reason the author makes a suggestion of organising a professional conference with the participation of a wide circle of experts.
- Colonel (Ret.) Dénes Harai: Aleppo, Syria (1983–2013) 136
 The article is about an event thirty years ago when Hungarian military officers established a military technical academy in civil-war-torn Aleppo, Syria, which functions to date.

REVIEW

- International review of military policy and technology (Compiled by Col. (Ret.)
 (Eng.) Csaba Gál) 139
 The author has compiled a review of main events in international military policy and the latest developments in military technology, using open-source professional material.
- „My homeland, I am yours”, some thoughts generated by the album „Rákóczisták
 1953 – 1958” (Lt. Gen (Ret.) Miklós M. Szabó) 145
 The author presents the album of the history of II. Rákóczi Ferenc Military Secondary School.
- 100 years of Petőfi Sándor barracks (Col. (Ret.) Imre Helgert) 148
 In the review the book on the history of the Petőfi Barracks in Budapest, written by military journalist György M. Tóth is recommended to the readers.
- On military theory in modern style (Col. (Ret.) Dénes Harai) 152
 The author shares his thoughts on the book *Military theory and military operations – the theory and practice of military operations*, written by Colonel István Szendy, PhD.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Szakály Sándor (DSc) történész,
egyetemi tanár (Nemzeti Közszerzői Egyetem),
a Veritas Történetkutató Intézet főigazgatója

Dr. Resperger István ezredes (PhD),
az NKE Nemzetbiztonsági Intézetének igazgatója

Dr. Kiss Álmos Péter (PhD) katonai szakértő

Dr. Somkuti Bálint (PhD) történész,
a HM El Zrt. munkatársa

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD),
MH NÖK képviselő-vezető (Norfolk)

Dr. Wagner Péter (PhD),
biztonságpolitikai szakértő (Magyar Külügyi Intézet)

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD),
hadműveleti szakértő, a Zrínyi Kiadó mb. vezetője

Dr. Ujházy László őrnagy (PhD),
egyetemi adjunktus
(NKE HHK Katonai Vezetéstudományi és Közismereti Tanszék)

Zsolt Melinda,
az NKE doktorandusza

Dr. Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy (PhD)

Dr. Farkas Gyöngyi (PhD)
főlevéltáros (Hadtörténelmi Levéltár)

Dr. Klemensits Péter (PhD) történész,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója

Dr. Helgert Imre ny. ezredes (PhD)

Dr. Róbert Péter (dr. univ.)
történelemtanár

Juhász István ezredes,
csoportfőnök-helyettes (HVK Kiképzési Csoportfőnökség)

Mező András alezredes,
a Magyar Honvédség Vezetési és Doktrinális Központ kiemelt főtisztja

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD),
egyetemi tanár (NKE)

Gál Csaba ny. ezredes

Dr. M. Szabó Miklós ny. altábornagy,
az MTA rendes tagja

ZRÍNYI KIADÓ